

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

МОЛОДА НАУКА
СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

КИЇВ 2017

*Рекомендовано до друку рішенням кафедри теорії та історії педагогіки
(протокол №10 від 1 березня 2017 р.)*

Відповідальні за випуск Л.П.Вовк, доктор педагогічних наук, професор та О.С.Падалка, доктор педагогічних наук, професор

Укладачі: А.Ф.Шевченко, кандидат педагогічних наук, доцент та О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти: Ю.Д. Руденко, доктор педагогічних наук, професор;
О.В.Назаренко, кандидат педагогічних наук, доцент

Молода наука: Студентська наукова конференція. Статті / Мін-во освіти і науки України, Нац.пед.ун-т імені М.П.Драгоманова; відпов. за випуск проф. Л.П.Вовк, проф. О.С. Падалка; укл. доц. А.Ф.Шевченко, доц. О.В.Шикиринська – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017. – 236 с.

Збірник укладено згідно матеріалів наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2016-2017 навчальному році. Статті її учасників присвячені основним проблемам та перспективам розвитку педагогічної науки, аналізу сучасного стану освіти, а також історико-педагогічним дослідженням.

Представлені матеріали будуть корисними для аспірантів, магістрів, студентів різних наукових напрямів та спеціальностей.

Суб'єктом навчально-виховного процесу XXI ст. має бути педагог-дослідник, який не лише транслює здобуті наукові знання і практичний досвід, а й провадить самостійний науковий пошук, формує пошуково-дослідницькі навички у своїх вихованців.

*Віктор Андрущенко
Ректор університету імені М.П.Драгоманова,
академік*

До читача

У збірнику вміщено доповіді та наукові повідомлення студентів НПУ імені М.П.Драгоманова, виголошені на звітній науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2016-2017 навчальному році з актуальних питань теорії та історії педагогіки.

Наукові студентські конференції, які щорічно проводить кафедра теорії та історії педагогіки НПУ імені М.П.Драгоманова, активізують науково-дослідну роботу студентів – майбутніх учителів, сприяють формуванню у них дослідницьких компетентностей.

Критеріями відбору статей до збірника були:

- актуальність проблеми;
- ступінь новизни та оригінальність ідей, закладених в основу роботи;
- методи дослідження;
- теоретичні та практичні наукові результати;
- характер і рівень джерельної бази;
- значення роботи: теоретичне та прикладне (можливість впровадження результатів роботи в практику);
- ступінь самостійності виконання роботи;
- якість оформлення;
- вміння презентувати наукову роботу, аргументовано і переконливо захищати наукову позицію і обрану концепцію.

Авторів публікацій цікавили історичні аспекти та сучасний стан освіти, цілісність педагогічного процесу, висвітлено педагогічну діяльність і спадщину вітчизняних та зарубіжних педагогів. Автори збірника зацентрували свою увагу на національному та громадянському аспектах виховання, сучасних технологіях навчання.

Редакційна колегія дякує всім учасникам конференції за бажання поділитися своїми успіхами, досягненнями у розв'язанні нагальних проблем з теорії педагогіки та історико-педагогічних досліджень.

Сподіваємось, що педагогічні пошуки юних науковців викличуть певний інтерес у магістрів, аспірантів та студентів і стануть у нагоді для всіх тих, хто цікавиться проблемами та перспективами розвитку педагогічної науки.

Оргкомітет конференції

ЗМІСТ

ДО ЧИТАЧА.....	3
СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ.....	7
<i>Шкурко А.</i> ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ – ДУХОВНА СВЯТИНЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	7
<i>Вознюк М.</i> В.О. ГАНДЕР. ВНЕСОК У РОЗРОБКУ ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ	17
З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ	17
<i>Богач В.</i> ЗНАЧЕННЯ ВНЕСКУ Ф.ПРОКОПОВИЧА В ОСВІТНЮ СПРАВУ РАННЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНИ.....	23
<i>Зайцева К.</i> ВПЛИВ ХРИСТІЯНСТВА НА РОЗВИТОК ОСВІТИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ.....	29
<i>Нежива О.</i> НОВЕ ВИДАННЯ В.СУХОМЛИНСЬКОГО «СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ»: ПЕДАГОГІКА ТА ТЕКСТОЛОГІЯ.....	35
<i>Попова А.</i> ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ У ПОГЛЯДАХ ПЕДАГОГІВ-ГУМАНІСТІВ.....	38
<i>Ошурко О.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО «ПЕДАГОГІКУ ДУХОВНОСТІ» В. СУХОМЛИНСЬКОГО	41
<i>Беримець Ю.</i> ІДЕЇ Г.ВАЩЕНКА ПРО ВИХОВАННЯ В МОЛОДІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ.....	46
<i>Мельник С.</i> ОМЕЛЯН ВИШНЕВСЬКИЙ ПРО ВИХОВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ.....	49
СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ.....	54
<i>Давиденко А.</i> ПІДРУЧНИК ЯК ОСНОВИЙ ЗАСІБ НАВЧАННЯ ХІМІЇ	54
<i>Дауді А.</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ.....	37
<i>Деркач А.</i> ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ.....	61
<i>Дуда О.</i> ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	65
<i>Єрмаченко Д.</i> ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	70
<i>Лернер А.</i> ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	75

<i>Пахомова О., Ременюк В.</i> МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ З ХІМІЇ	84
---	----

СЕКЦІЯ 3. ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ..... 88

<i>Багрій Ю.</i> ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	88
---	----

<i>Бартошук Б.</i> ПИТАННЯ ПРО ІЄРАРХІЧНЕ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї: СПРОБА ВИКЛЮЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО КОМПОНЕНТА.....	93
--	----

<i>Бібікова А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ.....	97
--	----

<i>Драник Т.</i> ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ.....	102
---	-----

<i>Заїчко В.</i> РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ – НЕОБХІДНІСТЬ СЬОГОДЕННЯ?!.....	108
---	-----

<i>Ковальчук О.</i> ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МИСТЕЦТВОМ ХОРЕОГРАФІЇ.....	112
--	-----

<i>Козаченко Т.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ.....	117
--	-----

<i>Литвин А.</i> ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	122
---	-----

<i>Мартиненко В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ДУХОВНИХ ВИТОКІВ САМОБУТНІХ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ ВИХОВАННІ.....	129
---	-----

<i>Мельник О.</i> ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ.....	134
--	-----

<i>Ромашова Д.</i> ПРОБЛЕМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї.....	140
---	-----

СЕКЦІЯ 4. ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 144

<i>Бєлоусько М.</i> РОЛЬ ТРЕНЕРА В ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ.....	144
--	-----

<i>Булахова І.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЇ	149
--	-----

<i>Гордійчук Г.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОЇ ДИСЦИПЛІНИ НА УРОЦІ.....	155
--	-----

<i>Кінаш Г.</i> ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ЗНИКНЕННЯ ОСОБИ ВЧИТЕЛЯ: ПОГЛЯД НА ПРИЧИНИ.....	162
--	-----

<i>Мартинюк М.</i> СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ПИТАННЯХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДЛІТКА	167
<i>Місіюк А.</i> ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ТРАДИЦІЙНІЙ СІМ'Ї ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ.....	175
<i>Оладенко О.</i> ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ	182
<i>Савченко Н.</i> ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ.....	188
<i>Фастовець Ю.</i> ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У СИСТЕМІ ГУМАНІСТИЧНИХ ВІДНОСИН «ВЧИТЕЛЬ - УЧЕНЬ»	195
<i>Шпиталіна І.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	200

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАПРЯМКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

<i>Литвина О.</i> СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ	205
<i>Мазуріна В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ПІДЛІТКАМИ З УСКЛАДНЕНОЮ ПОВЕДІНКОЮ	210
<i>Озерова Д.</i> КОНТРОЛЬ Й ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	215
<i>Осипчук М.</i> ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	218
<i>Сливченко І.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ.....	221
<i>Черевко Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ	226
<i>Порхун О.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СКАУТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПЛАСТ»	231

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

*Шкурко А.
студентка історичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Керівник
доктор педагогічних наук, професор
Вовк Л.П.*

ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ – ДУХОВНА СВЯТИНЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Проаналізовано літературу з проблеми (понад 50 джерел), зосереджено увагу на пріоритетній ролі фундаторів – перекладача і переписчика рукопису, вивчено внесок учених Інституту рукопису Національної бібліотеки імені України В.І. Вернадського в дослідження Пересопницького Євангелія – першої рукописної книги богослужбового змісту, перекладеної тогочасною українською народною мовою.

***Ключові слова:** рукописна книга, «Пересопницьке Євангеліє», українська народна мова, манускрипт, святе письмо.*

У середньовічній Європі в епоху Відродження склалася тенденція перекладати Біблію на рідну мову. Майже вся Європа, від німця Лютера перекладала Біблію з латини на живі національні мови, з метою кращого розуміння її змісту людьми різного стану. Гостру потребу в перекладі однієї з найпопулярніших книг Нового Заповіту відчували і українці. Пояснити зазначене можна і тим, що незважаючи на тісну взаємодію української літературно-писемної і церковнослов'янської мови, відмінність між ними поглиблювалася. Стара церковна мова ставала дедалі менш зрозумілою для людей, спеціально не підготовлених до її сприйняття. Зрозуміло, що поява перекладу церковно-релігійної літератури українською мовою, близької до народно-розмовної, означала розширення її функціональних можливостей, засвідчувала самоусвідомлення та самоідентифікацію українського народу [1].

Роботу над рукописом розпочато 15 серпня 1556 року у Дворецькому монастирі князів Жаславських (Заславських) при церкві Святої Трійці (нині с. Дворець, Ізяславського р-ну, Хмельницької області). Завершено писання кодексу у Пересопницькому монастирі 29 серпня 1561 року (тепер – село Пересопниця, Рівненського р-ну, Рівненської області на березі р. Стубли (басейн Прип'яті)). Не випадково деякі дослідники вважають, що Пересопницьким Євангеліє можна назвати лише наполовину, тому що його частину, а саме Євангеліє від Матвія та перша половина тексту Євангелія від Марка було написано 1556 року в Троїцькому Дворецькому монастирі [2]. Далі роботу було припинено і відновлено лише 1561 року в Пересопницькому чоловічому монастирі. Тому О.С. Грузинський схиляється до думки, що «рукопис було б справедливіше назвати Дворецьким, а не Пересопницьким» [3]. Інші ж дослідники (Возняк М.) вважають, що для цього рукопису була б властивішою назва «Дворецько-Пересопницьке Євангеліє» [4]. Аналогічного погляду дотримується і відомий дослідник української рукописної книжки Яким Запаско, називаючи кодекс Дворецько-Пересопницьким [5].

Про важливу роль Дворецького монастиря у створенні Книги над Книгами, Першокниги – Пересопницького Євангелія свідчать дослідження Л.І. Дубровіної – директора Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, доктора історичних наук, професора і Л.А. Гнатенко – старшого наукового співробітника відділу кодикології цієї ж бібліотеки, кандидата філологічних наук. Науковці стверджують, що «саме у Дворецькому монастирі було здійснено переклад Євангельського тексту тогочасною українською книжною мовою, розроблено концепцію побудови кодексу, структуру тексту (введено сумарії, тобто короткі виклади наступної глави та глоси – українські лексичні відповідники до слів оригіналу), вирішено створити кодекс на пергаменті (що було дуже дорого й не поширеним у той час), замовлено й виготовлено мініатюри до чотирьох Євангелій та начисто написано тексти від початку до арк.155 зв.»[6].

Виникає цілком правомірно запитання чому ж ченці, котрі почали роботу над створенням Пересопницького Євангеліє – першої на південноруських землях богослужбової книги, адаптованої до живої розмовної мови XVI століття, раптом перенесли переписування цієї пам'ятки до Пересопницького монастиря при церкві Різдва Богородиці? Чому саме тут дописувалося Євангеліє від Марка (з арк. 155 зв.), завершено Євангеліє від Луки та Йоана, Післямову до пам'ятки і Місяцеслов?

Автором даної роботи власної завершеної відповіді на поставлене запитання остаточно ще не сформульовано. Проте в ряді нарисів, а також

сучасній періодиці подаються обґрунтовані з цього приводу догадки дослідників, їх роздуми, узагальнення, версії. Зокрема, в нарисі А. Зінченка, виданого з благословення Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси – України Філарета висловлюється припущення, що в Пересопницькому монастирі можливо були «кращі умови роботи над книгою або в ньому існували досвідчені писарі, в Дворецькому монастирі могло й не бути потрібних книг – зате такі книги могли виявитися в Пересопниці» [7].

Дещо інші причини переїзду ченців до Пересопниці зазначає І. Галушак. У своїй статті «Пересопницькому Євангелію – 460 років» автор констатує, що переписчики Євангелія і меценати усвідомлювали свою найважливішу місію, яку випало їм виконувати, те велике значення, яке матиме святина «Пересопницьке Євангеліє» для українців. Водночас подвижники «остерігалися набігів ворогів, зокрема татарів. Та й тодішня польська влада, ...таких спроб не схвалювала. А оскільки монастир у Двірці не мав надійних оборонних споруд, то вирішено було перебраться до Пересопниці, оточеної зусібіч замками – у Клевані, Дубні та Корці» [8].

Свою назву Євангеліє отримало від того, що саме в містечку Пересопниця на Великій Волині було затверджено переклад першої рукописної книги богослужбового змісту тогочасною українською народною мовою.

У XII – XIII ст. Пересопниця – столиця удільного князівства, визначний ремісничо-торговельний центр Східної Волині. Однак, міжусобиці князів, які у братовбивчих війнах використовували чужоземних союзників – угорців, литовців, поляків підірвали міць столиці удільного князівства давньоруської держави – Пересопниці. Остаточо її спустошив 1399 року Золотоординський хан Едигей. З цього часу Пересопниця втрачає своє значення як «княжий город» [9].

Протягом наступних століть Пересопниця перетворилася на невелике село. Тут майже все було знищено і призабуто. Проте, від давньої Пересопниці збереглася українська Першокнига – одне з найяскравіших творінь української культури, пам'ятка української книжної мови XVI століття.

У створенні Євангелія брала участь значна кількість осіб – меценати, книжники, духовні особи, митці. Фундували цю справу і волинські князі: княгиня Анастасія Юріївна Заславська-Ольшанська та князі Чарторийські – Іван Федорович та донька Анастасії Юріївни Євдокія.

Про цікаві факти життя фундаторки видання – княгині Анастасії Заславської (Настасії Жеславської) переповідає професор А. Зінченко. Княгиня походила з роду Гольшанських, відгалуження відомого литовського

роду князів Гедеміновичів. Гольшанські, які жили на українському і білоруському Поліссі, прийняли місцеві звичаї, сповідували православ'я і цим самим мали причетність до руської (українсько-білоруської) культури того часу.

Батько Анастасії, Юрій Іванович, був князем дубровицьким, степанським і гольшанським. Окрім Анастасії, він мав ще одинадцять дітей. Можна припустити, що майбутня княгиня народилася в Дубровиці – поліському місці, що лежало на березі річки Горинь. Рік її народження можна шукати між 1510 та 1520 роками. Після 1530 року Анастасію віддали заміж за князя Кузьму Івановича Заславського (Жеславського). Важливо зазначити, що Жеславські походили від князів Острозьких і були пов'язані з ними родинними зв'язками. Резиденцією цих князів був Заслав. Вірогідно, тут разом зі своїм чоловіком проживала Анастасія. Від цього шлюбу лишилося двоє дітей - Іван, який успадкував Заслав і княжив тут, та Ганна, котру видали заміж за князя Івана Чарторийського. Резиденція останнього була в місті Клевані, поряд із Пересопницею. У Пересопницькому Євангелії Ганна іменується Євдокією (можна думати, що в неї було подвійне ім'я – Ганна-Євдокія).

У 1556 р. помер чоловік Анастасії. Автор даної довідки висловлює припущення, що княгиня-вдова вирішила піти в монастир і в чернецтві отримала ім'я Параскева. Саме під цим ім'ям вона і фігурує на сторінках Пересопницького Євангелія. Можна припустити, що смерть чоловіка спонукала княгиню виділити кошти на переписування й оздоблення Євангелія. Такі вчинки в ті часи були внутрішнім пориванням релігійної людини, яка відчувала потребу зробити благодіяння задля спасіння душі близької людини і власної. Символічним вважає наш сучасник, філософ та історик культури Петро Кралюк те, що княгиня Жеславська померла в той самий рік, коли було завершено переписування Євангелія: можливо, їй вдалося побачити перед кончиною цей шедевр рукописного мистецтва [10].

Хто ж переклав і переписав Пересопницьке Євангеліє? Більшість дослідників зазначеної пам'ятки вважають, що над текстом цього рукопису працювало щонайменше дві особи: Михайло Васи́лієвич син протопопа Сяноцького (Сянок – місто на Лемківщині, тепер у Польщі, в Жешувському воєводстві на р. Сян, притока Вісли). Колишнє галицьке містечко Сянок було відомим осередком української книжкової писемності) та чернець Григорій, майбутній архімандрит Пересопницького монастиря. Водночас, до цього часу лишається не виявленим питання про те, хто з цих творців яку роботу виконував. Відповідь знаходимо, перш за все, у записах самого Михайла Васи́лієвича, де згадується про ієромонаха Григорія, який

здійснював загальне керівництво над виготовленням Євангелія. Вважаємо доцільним, також, прислухатися до зауважень Павла Житецького, який зробив висновки про те, що саме «Григорію належала роль керівника при виконанні копіткої перекладацької праці, а перекладав і переписував учений Я. Янів, що займався дослідженням джерел пам'ятки, а також І. Огієнко, який, крім того, відзначив ряд лемкізмів у мові Пересопницького Євангелія і припускав, що архімандрит Григорій міг, як і Михайло, походити із Лемківщини [11]. Прибічником погляду за яким переклад здійснено архімандритом Григорієм, а Михайло Василієвич лише переписував Євангеліє був О. Грузинський. У контексті сказаного досить переконливими є твердження професора Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора філологічних наук Тимошика М.С. Він також стверджує, що «перекладачем святого письма мовою свого народу був архімандрит Пересопницького монастиря Григорій» [12]. Автор посилається на післямову до книги де зазначено *«Тіі книги чтири єуангелистове соут оустроєни кротким смиренним і боголюбивим ієромонахом Григорієм Архимандритом Пересопницьким, силою Божією і поспішеннем святого духа, і моленієм святія Владичица нашея Богородици»*. Тимошик С.М. зазначає, що архімандрит Григорій і писець Михайло Василієвич, який брав участь і у перекладі тексту – обидва були високоосвіченими й патріотично налаштованими особистостями, добре обізнаними з мистецтвом західного рукописного книготворення. Автори взяли за основу західну, а не східнослов'янську традицію розміщення різних елементів текстових частин книги. На відміну від богослужбових книг слов'ян, де текст подавався суцільно й ділився лише на так звані зачала. В Пересопницькому Євангелії бачимо значні нововведення: з'являється поділ на глави, на початку яких подаються «сумарії» - короткий опис змісту; в рамочках на окремих сторінках виписані окремим, дрібнішим шрифтом «глоси» - своєрідні примітки – пояснення окремих малозрозумілих для простого читача слів; покажчик для читання за місцями (наприкінці книги). Таким чином, йдеться про велику за обсягом і професійно виконану упорядницьку та редакторську роботу [13]. Деякі дослідники, зокрема, Л. Гнатенко на підставі спостереження за почерком письма висловлює теж думку про те, що над написанням основного тексту Євангелія працювали два писці. Л. Гнатенко вказує аркуші уставного письма у другій частині кодексу, над якими працював Михайло Василієвич: 260-339 зв., 339 зв. – 442 зв.; 444- 481 зв.; другий писець виконав тексти на арк.155 зв.-202зв., 204-259зв., 341 -399 зв.

При цьому дослідниця зазначає, що почерк другого писця, деякі букви написанні вигадливо, нижні частини букв закінчуються тонкими розчерками пера. Почерк другого письма менш витончений, більш розгонистий у манері виконання букв. Відмінність між місцями помітні не лише за графікою букв, але й за орфографічними рисами[14].

Важливі відомості про переписчиків і перекладачів у створення Пересопницького Євангеліє подає І.П. Чепіга. Вона ж транслітерувала також текст рукопису, у найбільш затвердженому вигляді представила мовні особливості та походження Пересопницького Євангелія, склала надзвичайно трудомісткий словник.

Автор переконана, що саме Григорієві «належала ініціатива й організація перекладу. Михайло навіть не одразу схилився до думки про його необхідність» [15]. Що ж до тексту, то його переписував Михайло і, можливо, ще один писець. Чепіга І.П. висловлює припущення про те, що якщо «переклад здійснив Пересопницький архімандрит Григорій, а оформив уже остаточний варіант Михайло Василієвич, то нашому спискові повинен був передувати рукопис перекладу; наявні в тексті пам'ятки помилки, пропуски, дописування, повтори можуть бути підтвердженням цієї думки. Михайло, – вважає авторитетна дослідниця унікальної пам'ятки української мови, - в такому разі був не просто переписувачем, а очевидно, виступав і частковим редактором тексту. На користь авторської участі Михайла у цій праці говорить і великий запис, складений ним і вміщення у кінці рукопису. Про те, що над текстом працювала не одна особа, свідчить і той факт, що при словах неслов'янського походження, а також при церковнослов'янських і навіть українських лексемах подаються переклади-пояснення кількома українськими словами, до того ж різнодіалектними [16].

Пересопницьке Євангеліє як визначна українська писемна пам'ятка є об'єктом особливої уваги палеографів, археографів та кодикологів, які вивчають історію рукописної книги, розвиток книжкової техніки, письма та мистецтва середньовіччя. Серед великої джерелознавчої бази виразно виділяються, на наш погляд, глибоко аналітичні дослідження уже згадуваних нами українських вчених Л.А. Дубровіної та Л.А. Гнатенко. У статтях «Археографічний та кодикологічний опис Пересопницького Євангелія» [17], «Пересопницьке Євангеліє – початок створення кодексу в Дворецькому монастирі» [18], «Кодикологічні особливості Пересопницького Євангелія як пам'ятки книжної культури» [19] та інших публікаціях автори зазначають, що Пересопницьке Євангеліє – це значна за обсягом книга на 482 пергаментних аркушах, в оправі, вагою 9 кг 300 г. Пересопницьке Євангеліє нині зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені

В.І.Вернадського (м. Київ) під шифром: Ф.І, № 15512. Розмір аркушів 380x240 мм, пронумерованих олівцем у правому нижньому куті (імовірно, в 1948 р.). Пергаментні аркуші двох видів: 1) на арк. 22-74 пергамент білий тонкий, високої якості; 2) на інших арк. рукопису – жовтуватий цупкий. На всіх сторінках рукопису текст розміщений на 20 рядках. Показчики читань – на полях. Пересопницьке Євангеліє писане різними типами письма – уставом (тип почерку стародавніх слов'янських рукописів, написаних кирилицею, з чіткою графічною виразністю кожної букви, відсутністю скорочень), на півуставах (почерк у стародавніх грецьких і словянських рукописах, середній між уставом і скорописом. «Скоропис - це принципово новий вид письма. Насамперед він передбачає безперервність руху пера під час написання літер і слів в цілому. Скоропис характеризують багатоманітне накреслення одних і тих самих букв, часто зовсім не подібних до цих знаків в уставі і півуставі; з'єднання між собою сусідніх літер, довільне збільшення або зменшення окремих букв, власне рукописні майстри мали практично необмежений простір для каліграфічних вправ» [20].

Тексти пам'ятки писані чорнилом різних кольорів: темно-коричневим чорнилом, інтенсивно темно-коричневим різних відтінків. Передмова до Науки читання, заголовки Євангелій, тексти в рамках – заставках, номер першої глави та зачала на початку кожного Євангелія писано золотом по кіноварному ґрунті. Показчики читань на полях зроблено кіновар'ю. Редакторські правки середини XVI ст. зроблені темно-коричневим чорнилом, правки пізнішого часу – коричневим чорнилом.

Оздоблення манускрипту, його орнамент та стильові особливості вивчали ряд відомих дослідників, зокрема, Яким Прохорович Запаско (1923-2007). Він академік Академії наук Вищої школи України, доктор мистецтвознавства, професор, лауреат премії імені І.Франка. Дослідник давньої української рукописної та друкованої книги, присвятив їй понад п'ятдесят років життя. Я.Запаско – останній серед українських науковців ще у середині XX століття гортав оригінали давніх манускриптів, переважна частина яких тепер зберігається у книгосховищах Росії, зокрема одного з найдавніших із збережених кодексів часів Київської Русі – Євангелія «Остромирове» писане у 1056-1057 рр.

Що ж до художнього оздоблення Пересопницького Євангелія, то Яким Запаско вважає його перлиною українського книжкового мистецтва XVI століття. Дослідник особливо відзначає високий рівень мініатюр, виконаних у традиціях іконописної школи того часу, а також оригінальність плетінчастої та рослинної орнаментики рукопису, яка, зберігаючи певну єдність з мистецтвом Відродження, має яскраво виражений характер

українського книжкового мистецтва, тісно пов'язаного зі східнослов'янськими традиціями[21]. Пам'ятка пишно оздоблена. Крім чотирьох мініатюр із зображеннями Євангелістів, рукопис оформлено розкішними 14-ма заставками, які відкривають книгу, кожне Євангеліє, Передмову до них та покажчики чорнописаних глав, Післямову до книги, Місяцеслов та його частини. Рукопис насичений також численними ініціалами, орнаментаціями записів, колофонів, рубрикаційних і пунктуаційних знаків та інших прикрас. Мініатюри євангелістів, які відкривають кожне з Євангелій, виконані на ґрунті клейовими різнобарвними фарбами на золотому суцільному тлі. Всі мініатюри прикрашені рамками з рослинним орнаментом. На жаль, до цього часу залишається невідомим ім'я видатного українського ілюмінатора, який написав чотири чудових мініатюри євангелістів та декорував перші сторінки Євангелій з використанням рослинних орнаментів, характерних для українського книжкового декору.

Мова Пересопницького Євангелія – староукраїнська літературно-писемна. Це найранніший із відомих перекладів євангельського тексту українською мовою середини XVI ст., який дійшов до нашого часу в оригіналі та списках [22]. Євангеліє було перекладено з церковнослов'янської мови болгарської редакції. Правопис Євангелія є поєднанням давньоукраїнських, південнослов'янських та новітніх староукраїнських орфографічних норм. Сам переклад не однаково досконалий, він доопрацьовувався в процесі роботи над текстом. Дослідники тексту, зокрема, Дубровіна Л.А. і Гнатенко Л.А. вважають, що «у роботі над перекладом українською мовою перевага надавалася церковнослов'янським джерелам. Крім того, безперечно, були використані грецькі тексти Євангелій та західнослов'янські, вірогідніше польські. [23]

Доля Пересопницького Євангелія подекуди й досі загадкова. Пам'ятка 70 років була головною книгою для всіх богослужбових відправ у Пересопницькому монастирі. Однак, 1630 року князь Микола Чарторийський зраджує вірі своїх батьків і передає цей монастир до рук єзуїтів. Зрозуміло, що ченці Пересопницького монастиря не могли в ньому залишатися і, покинувши його, забрали з собою й дорогоцінну реліквію – Пересопницьке Євангеліє. Його сліди губляться на довгі десятиріччя і з'являються знову в часи правління українського гетьмана Івана Степановича Мазепи, який спорудив у м. Переяславі Вознесенський монастир і катедральний собор, а також надіслав у собор 17 квітня 1701 р. Пересопницьке Євангеліє. Про це дарування свідчить такий запис: «Сіє Євангеліє прислано й даноє от Царского Пресветлого Величества Запорозких Обоих Сторон Днепра

Гетмана, й Славного Чина Святого Апостола Андрея Кавалера до Престола Переяславського Єпископського, который от его ж Ктиторской Милости Создан, отновлен и драгоценными утвари Церковными оукрашен, при Преосвященном Епископе Захарій Корниловичь. Року 1701, Априля 17 дня». Продовж майже ста років Євангеліє зберігалось у соборі, а потім у бібліотеці Переяславської духовної семінарії. Тут рукопис відкрив і вперше увів у науковий обіг у 30-х роках ХІХ ст. філолог-славист, магістр Московського університету, українець за походженням, секретар Московського товариства історії і старожитностей Осип Бодянський. Учений про Пересопницьке Євангеліє писав як про надзвичайний скарб, «де мова південноруська чиста, як зорі небесні». Важливо відмітити і те, що саме професор Бодянський О. свого часу приклав багато зусиль для публікації найславетнішої вітчизняної пам'ятки – «Історії русів».

Побутування рукопису в м. Переяславі пов'язане також з іменем Тараса Шевченка, який побував там за дорученнями Київської археографічної комісії в 1845-1846 роках і обстежував давні рукописи. Судячи з усього, рукопис справив на нього велике враження. Сказане підтверджує запис, зроблений Т. Шевченком у своїх археографічних нотатках. « В скромной семинарской библиотеке храниться два Евангелия, писаны на пергамене изящными славянскими буквами, чернилом и киноварью – с прекрасными разноцветными рисунками по золоту... Второе Евангелие, также на пергамене, изящнее и роскошнее первого, писано малороссийским наречием 1556 года, с надписью на краях первых листов...»

«Наречие», - розмірковує львів'янин Василь Глинчак, - в тодішній Росії ще не вимовлялося злісно, крізь стиснуті зуби, як тепер людьми відомої категорії, а було просто синонімом «языка». Наприклад, на першому виданні «Слова о полку...» з 1800 р. вказувалося, що оригінал друкується «С переложением на употребляемое ныне наречие», тобто сучасну російську мову. Натомість на першому виданні «Енеїди » з 1798 р. стояло: «перелицовання на малороссийский язык». Так само на альманасі «Ластівка» з 1841 р., на українському перекладі пушкінської «Полтави» з 1837 р – всюди «язык». Так що «всяк суций в ней язык міг бути названий і наріччям. Без стиснутих зубів...» [24].

У 60-х рр. ХІХ ст. Переяславську духовну семінарію перевели до м. Полтави. Разом з бібліотекою туди перевезли й Пересопницьке Євангеліє. У 1873 р. Першокнига опинилася в Петербурзі, проте ненадовго. У 1887 р. книга знову повернулася до бібліотеки Полтавської духовної семінарії, де й пережила революційні події 1917-1918 р., Громадянську війну і інші експерименти радянської влади. До 1941 року Пересопницьке Євангеліє

зберігалося в Полтавському історико-краєзнавчому музеї. На початку Другої Світової війни святиню евакуювали вглиб Росії до Башкирської АРСР, а в повоєнні роки Першокнига опинилася у фондах музею-заповідника Києво-Печерської Лаври. Там її виявив український літературознавець і книгознавець, чл.-кор. АН УРСР, член Бібліотечної ради Президії АН УРСР, який ґрунтовно вивчав давню літературу і писемну спадщину України професор Маслов С.І. (1880-1957). Завдяки зусиллям професора, нині Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у 1948 р. фоліант із заповідника «Києво – Печерська Лавра» було передано до фондів Державної публічної бібліотеки УРСР, тепер Національна бібліотека України імені В. Вернадського, де зберігається донині.

Список використаних джерел:

1. Пономарьова Т.О. й інші. Пересопниця: істотко-краєзнавчий нарис.- Рівне: Волинські обереги, 1999.-С. 35.
2. Зінченко А. Пересопницьке Євангеліє 1556-1561.: Традиція, епоха, творці.-К.,2011.-С.36.
3. Там само. – С. 37.
4. Там само.
5. Запаско Я.П. Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга. - Львів: Світ 1995.-С.86.
6. Дубровіна Л., Гнатенко Л. Пересопницьке Євангеліє – початок створення кодексу в Дворецькому монастирі // Пересопницькому Євангелію – 450 років/ Упорядник П.М. Кралюк.- Острог. Рівне .- 2011. – С. 78.
7. Зінченко А. Зазнач. праця. – С. 36.
8. Галушак І. Пересопницькому Євангелію – 460 років. // Сільські вісті. – 2006.- 4 листопада.
9. Воскресіння духу. Православні громади, храми на настоятелі...- Рівне: О. Зень. – 2013.-С.370.
10. Зінченко А. Зазнач. праця. – С. 39-40.
11. Див. про це: Чепіга І.П. Пересопницьке Євангеліє – унікальна пам'ятка української мови // Пересопницьке Євангеліє. 1556-1561.-К.: 2011. – С.24.

12. Тимошик М.С. Пересопницька Євангелія як символ державності України // Слов'янознавство ХХІ століття: тенденції інтеграції і диференціації. Тези міжнародної наукової конференції. – К.:2011.-С.6.
13. Там само. – С. 7.
14. Зінченко А. Зазнач. праця. – С.47.
15. Чепіга І.П. Пересопницьке Євангеліє - унікальна пам'ятка української мови // Пересопницьке Євангеліє 1556-1561. – К.: 2011. –С.25.
16. Там само.
17. Дубровіна Л.А., Гнатенко Л.А. Археографічний та кодикологічний опис Пересопницького Євангелія // Пересопницьке Євангеліє 1556-1561. – К.:2011- С.74-104.
18. Дубровіна Л., Гнатенко Л. Пересопницьке Євангеліє – початок створення кодексу в Дворецькому монастирі // Пересопницькому Євангелію – 450 років / Упорядник П.М. Кралюк. – Острог. Рівне. – 2011.-С. 75-85.
19. Дубровіна Л.А. Гнатенко Л.А. Кодикологічні особливості Пересопницького Євангелія як пам'ятки книжної культури // Слов'янознавство ХХІ століття: тенденції інтеграції і диференціації. Тези Міжнародної наукової конференції . – К.:2011.- С. 3-5.
20. Запаско Я.П. Мистецтво української рукописної книги: - Львів: ЛДПДМ, 1993.- 32 с.
21. Дубровіна Л.А., Гнатенко Л.А. Археографічний та кодикологічний опис Пересопницького Євангелія // Пересопницьке Євангеліє, 1556-1561.-К.: 2011.- С.77.
22. Там само .- С.82.
23. Там само. – С. 83.
24. Гринчак В. Книга присяги. Пересопницьке Євангеліє – відоме і невідоме, // Пересопниця: Стежками краєзнавчих подорожей/ Упоряд., передмова В.М. Войтовича. – Рівне. – 2012. – С. 121.

Вознюк М.

Факультет корекційної педагогіки і психології

Керівник

старший викладач

Дубрівна Г.М.

В.О. ГАНДЕР. ВНЕСОК У РОЗРОБКУ ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

У статті розглянуто діяльність педагога В. Гандера у напрямку розробки принципів навчання дітей з вадами зору, а також спрямування виховного процесу на формування здатності максимальної соціалізації та активності у суспільстві.

***Ключові слова:** тифлопедагогіка, вади зору, соціальна адаптація, принципи навчання, заклади для сліпих.*

Соціальна та політична атмосфера дедалі більше переконують, що важливим об'єднувальним феноменом в Україні повинні бути культура, інтелігентність, громадянськість, освіченість, особистісні, національні, загальнолюдські державні та світові цінності – імперативи, які забезпечуються через освітній простір. Необхідність реалізації антропологічного підходу в освіті посилюється завданнями гуманізації освіти, яка повинна спиратися на методологічні й аксіологічні основи антропологізму.[1]

Наприкінці ХІХ ст., як і до недавнього часу, люди з фізичними вадами вважалися неповноцінними членами суспільства і залишалися на його маргінесах. Єдиним джерелом існування для них була милостиня. І зовсім не йшлося про спеціальна навчальні заклади чи, більше того, їх фінансування. Піклування про людей з фізичними вадами носило лише приватний характер. В цих умовах організація і зміст навчання вимагав великої гуманності і наполегливості з боку ініціаторів-педагогів.

Одним із таких діячів був Володимир Олександрович Гандер. Народився він 12 березня 1864 року у Києві. Отримавши спеціальну освіту, з 1886 року розпочав педагогічну діяльність у Сосницькому педучилищі Чернігівської губернії. З 1898 року подорожуючи, вивчає організацію навчання сліпих у Віденському, Дрезденському, Берлінському університетах для сліпих.

Під час викладання у Сосницькому педучилищі, В.О. Гандер постійно намагався привертати увагу громадськості до становища сліпих дітей та дорослих. Він організовував виставки, публічні виступи, писав статті. В результаті було зібрано 100 тис. рублів на побудову нового приміщення, замість старої, малопридатної будівлі, в якій мешкали сліпі діти. Також з ініціативи педагога були створені майстерні для роботи у них дорослих з вадами зору. Продукція, виготовлена у майстернях, стає суттєвою фінансовою підтримкою для працевлаштування та утримання сліпих. У пошуках ринку збуту продукції майстерні В.О. Гандер у 1908 році поїхав до Болгарії, де функціонував комітет Попечительства про сліпих. Там він вивчав специфіку освіти, піклування і соціалізації людей з фізичними вадами. Пізніше цей досвід стане знаковим у розробці вченим теоретично-практичних принципів виховання дітей з порушенням зору. [3]

У 1910 Володимир Олександрович Гандер призначається інспектором Харківського училища для сліпих. І знову починаються клопоти, пов'язані з будівництвом навчального приміщення. На цей раз було зібрано понад 120 тис. рублів. У 1912 році завершилось будівництво, розраховане на 130 сліпих дітей. Одночасно вчений-педагог проводив велику роботу з організації листування сліпих Харківської губернії. Це дозволило отримати наукові дані про чисельність сліпих, їх вік, джерела існування, соціальне становище і т. д. Результати були опубліковані в роботі В. О. Гандера "Чисельність і склад сліпих Харківської губернії. Статистичні дослідження 1912". На основі цих даних В. О. Гандеру вдалося зацікавити земства і домогтися від них заснувати шкільні стипендії для сліпих дітей та брати участь в утриманні шкіл для сліпих. Це дозволило налагодити в Харківській губернії навчання всіх сліпих дітей шкільного віку.

У роки свого перебування інспектором в училищі для сліпих, В. О. Гандер наполегливо стверджував концепцію політехнічного навчання і робив конкретні практичні кроки для включення сліпих в активну діяльність, суспільно корисну працю. Особливістю училищ, якими він керував, було те, що учні не тільки отримували професійну підготовку, а й працевлаштування після закінчення школи в майстернях з гуртожитком або забезпечувалися роботою на дому. У період з 1898 по 1913 р В. О. Гандер активно брав участь в з'їзді сліпих Російської імперії і міжнародних конгресах вчителів сліпих за кордоном. З 1913 по 1919 рр. керував педагогічною частиною Московського училища для сліпих.

В. О. Гандер стверджував, що у практичній діяльності сліпі люди так само спроможні до самореалізації, як і зрячі; це не є «особливий тип» людини. В результаті правильної постановки політехнічного навчання дитина з

особливими потребами отримує можливість брати активну участь у суспільно-корисній праці і бути соціально повноцінним. В. О. Гандер критикував позицію тифлопедагогіки по відношенню до сліпого, як до об'єкту опіки і людини залежної від філантропії. Він стверджував, що сліпа людина є повноправним громадянином у суспільному та приватному житті, відстоював відкриття класів і шкіл для дітей з вадами зору. Це відбилося в його поглядах на працевлаштування сліпих, які мають право на працю нарівні зі зрячими. Він вважав, що суспільна структура піклування про сліпих має полягати не у філантропії, не у патронаті, не в примусі, а в активному залученні сліпого до соціальної діяльності. Він виступав проти лише елементарної освіти для сліпих, вважаючи школу сліпих єдиною трудовою школою, яка не вирізняється за змістом навчання від зрячих. [2]

У 1920 р. В.О. Гандер зайняв посаду завідувача Московського дитячого будинку для сліпих. Ця установа на той час була в абсолютно занедбаному стані. У короткі терміни педагог підготував викладацькі кадри, організував навчальний процес, ввів трудове навчання і виховання сліпих. Спочатку в с.Пушкіно, а потім у Москві був організований дошкільний дитячий будинок для сліпих дітей. Пізніше цей заклад увійшов до складу інституту сліпих. У 1922 р. він організовує кафедру тифлопедагогіки в Педагогічному інституті дитячої дефектології, а з 1925 по 1934 рр. - завідує кафедрою дефектології у Другому Московському державному університеті (нині Московський педагогічний державний університет).

Володимир Олександрович Гандер - один з основоположників вітчизняної тифлопедагогіки - теоретик і практик - організатор навчання сліпих в перші роки Радянської влади. Характеризуючи фізіологічні причини сліпоти, він акцентував на необхідності широкої культурної роботи серед населення, важливості вчасних щеплень та дотримання правил гігієни, що істотно знижує відсоток сліпоти від віспи, бленореї, трахоми та інших інфекційних захворювань.

Розглядаючи сліпого як об'єкт виховання, В. О. Гандер вказував вплив сліпоти на фізичний розвиток людини і зазначав, що у сліпих дуже розвинений слух, дотик і нюх. За відсутності одного з органів чуття інші розвиваються більш гостро, але це можливо шляхом виконання спеціальних вправ. Цей аргумент спонукав вченого до приділення особливої уваги фізичному розвитку сліпих. В. О. Гандер запроваджує у Московському інституті сліпих втричі більше годин для фізичних вправ у 1-2 класах і вдвічі більше у 3-4 класах порівняно зі звичайно школою. В теперішній час це питання залишається актуальним, оскільки фізична підготовка і розвиток сліпих дітей значно відстає від норм розвитку зрячих. [5]

Ще на початку ХХ ст. вчений-педагог В. О. Гандер порушував питання про інклюзивну освіту, вивчав відповідний досвід у США, Австрії, Англії. Він вважав, що інклюзивна освіта є результатом неспроможності охопити усіх дітей з особливими освітніми потребами спеціально обладнаними школами, але й висловлювався проти створення спеціальних вищих закладів для сліпих, оскільки вважав, що сліпі можуть нарівні зі зрячими здобувати вищу освіту в інститутах і університетах. Надаючи вагомого значення розвитку і вдосконаленню сенсорики сліпого, В. О. Гандер виступав проти механічного тренування, і акцентував на необхідності використовувати фребелівські вправи для виховання сліпих дітей дошкільного та шкільного віку.

При обладнанні приміщення, проектуванні парт В. О. Гандер рекомендував використовувати вікові стандарти, а також врахувати особливості письма сліпих і змісту, який міститься в книгах для них. Велика увага приділялася В. О. Гандером вихованню, підкреслювалась важливість педагогічної майстерності, вміння контактувати з учнями у повсякденному житті, позитивно сприяти навчанню і формуванню особистості учнів. В. О. Гандер вважав за краще, якщо вчитель живе при школі і охоче, а не з обов'язку вливається у життя шкільного колективу. До тифлопедагогів В. О. Гандер висував підвищені вимоги, особливо до його ручної праці, творчих умінь і т. д.

У 20-ті роки В.О. Гандер зосереджував свою діяльність на підготовці педагогічних кадрів навчальних закладів для сліпих. Підготовка викладацьких кадрів для шкіл сліпих ускладнювалась недостатністю педагогічної літератури з проблематики навчання сліпих. Тому В. О. Гандер написав книгу для вчителів сліпих "Початкове виховання і навчання сліпих дітей". Одночасно він виконував величезну перекладацьку і редакторську роботу, спрямовану на ознайомлення педагогічної громадськості з найважливішими зарубіжними досягненнями в області тифлопедагогіки. Так, за короткий відрізок часу (1931-1936рр.), ним були перекладені, відредаговані і видані роботи: П. Вілла - "Психологія сліпих", "Педагогіка сліпих"; К. Бюркле - "Психологія сліпих"; Ф. Цеха - "Виховання і навчання сліпих дітей"; Мансфельда - "Сучасна постановка навчання читання та письма в школах сліпих США".

Володимир Олександрович як педагог-дефектолог, а також знавець видавничої справи був залучений до роботи в навчально-педагогічному державному видавництві. З 1934 р. В. О. Гандер приступив до створення та написання спеціальних підручників для шкіл глухонімих і розумово відсталих дітей, а також для дітей з гострими вадами мови. При редакції було

організовано і видання підручників для сліпих дітей. До складання підручників були залучені досвідчені педагоги-спеціалісти і молоді вчителі-випускники дефектологічного факультету педагогічного інституту.

Володимир Олександрович сам був завжди безпосереднім учасником створення підручників в якості автора, консультанта, керівника. До оформлення підручників залучалися кращі художники і графіки. На спеціальних засіданнях обговорювалися принципи побудови і зміст підручників, зачитувалися тексти з метою встановлення їх доступності учням того чи іншого класу. Таким чином впроваджувався принцип між предметних зв'язків. Після укладення підручників з основних навчальних дисциплін, постала необхідність створення спеціального методичного керівництва та посібників для вчителів, підручників для студентів дефектологічних факультетів. Як завідувач кафедри тифлопедагогіки, В.О. Гандер читав лекції, керував педагогічною практикою студентів, був одним з ініціаторів і організаторів налагодження системи вищої дефектологічної освіти.

Як писала «Учительська газета» (1938, 9 вересня): «Від збору пожертвування на будівництво школи і майстерні, від організації першого перепису сліпих в минулій Харківській губернії до завідування кафедрою тифлопедагогіки в Московському педагогічному інституті і керівництва виданням навчальної літератури для сліпих, глухонімих і розумово відсталих дітей - такий шлях, пройдений професором В. О. Гандером".[5]

Все його життя і благородна науково-педагогічна діяльність є прекрасним прикладом для наслідування нинішньому поколінню вітчизняних педагогів. В. О. Гандер був високоосвіченим представником української інтелігенції, людиною з виключною енергією, наполегливістю, працелюбністю, цілеспрямованістю, педагогічним ентузіазмом і оптимізмом.

Список використаних джерел:

1. Вовк Л.П. З'ясування дидактичної моделі науки і дисципліни. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 53: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. Ун-т імені М.П.Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – с.5-10.
2. Кузьміна-Сыромятникова Н. Ф. Институт дефектологии АПН СССР
3. Юсов В. Т., Солнцева Л. И. Стаття из истории дефектологии (к 125-летию со дня рождения В. А. Гандера) – ст. 78-81.

4. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 т. / [укл. О.В. Сухомлинська, Н.П. Дічек, Т.О.Самоплавська / За ред. О.В. Сухомлинської]. – К.: Либідь, 2015. – Кн. 2: XX ст. – 2015. – 552 с.
5. http://sosbs.ru/news/tiflonovosti_-_znamenatelnye_daty_2/10024890/
6. <http://nd.m-necropol.ru/gander-va.html>

Богач В.

Факультет соціально-психологічних наук та управління

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шевченко А.Ф.

ЗНАЧЕННЯ ВНЕСКУ Ф.ПРОКОПОВИЧА В ОСВІТНЮ СПРАВУ РАНЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНИ

Автором здійснена спроба привернути увагу історико-педагогічних досліджень до спадщини такої непересічної особистості як Ф.Прокопович. Незаперечним є його внесок в розвиток шкільної справи, поширенні ідей Просвітництва та обґрунтуванні наукових підходів до організації навчальної діяльності.

Ключові слова: *Феофан Прокопович, «Духовний регламент», школа, «розумний устрій».*

Сучасний розвиток суспільства свідчить про домінування інформаційно-комунікаційних технологій, як у повсякденній, так і навчальній діяльності індивіда. Не винятком стає і студентське життя, в якому повній мірі поширились слова: «смартфон», «інтернет», «сайт», «електронний формат» тощо. Тобто наявні певні інформаційні стихії, некеровані чинники, які завдають шкоди поширенню інформації, її сприйняття та прийняття споживачем. Але таке середовище володіє і відповідними можливостями у засвоєнні необхідного досвіду. Тобто, організація педагогічного процесу вищого навчального закладу в основі якого принцип середовищного підходу найчастіше передбачає можливість вибору власного шляху в пізнанні педагогічного явища, розширює межі творчої самореалізації студента, прискорює самовизначення майбутнього фахівця [11].

Ми скористалися цим принципом і обрали, поряд з навчальною, дослідно-пошукову діяльність, вважаючи, що лише їхнє тісне поєднання дасть більш глибоко пізнати те чи інше педагогічне явище.

В цьому контексті, вивчаючи історію педагогіки, нашу увагу привернула постать Ф. Прокоповича, використовуючи засоби масової комунікації у відповідності до вказаного принципу, ми вийшли на досить суперечливу інформацію, а точніше полярні точки зору щодо його внеску в розвиток освітньої справи тогочасної України.

Нині багато науковців досліджують діяльність Ф. Прокоповича – відомого вченого, просвітника, педагога, філософа, письменника, державного та релігійного діяча. Одні відносять його до когорти найяскравіших представників української педагогічної думки XVIII століття, інші вважають, що це була людина яку завжди приваблювала лише імперська пишнота, який підтримував політику Московського царя та агітував за його реформи. Чимало робіт було присвячено цьому питанню і наше завдання полягало в тому щоб сконцентруватися, саме, на тих дослідженнях, які характеризують його діяльність та педагогічну творчість на користь розвитку освіти України-Русі. Тому актуальність нашої статті полягає саме в детальному розкритті цього питання.

Для того щоб це зробити, ми скористалися працями І. Чистовича, І. Образцова, П. Морозова, П. Каптерєва, М. Кармазіна, М. Костомарова.

Так, І. Чистович зауважував, що Ф. Прокопович був досить ерудованою та високоосвіченою особистістю своєї епохи. Крім історії, богослов'я та філософії, у нього наявні глибокі відомості з математики. Він знав різні європейські мови, з яких на двох розмовляв і лише у крайніх випадках висловлюється латиною, в якій не поступався будь-якому європейському вченому [10].

З цією думкою погоджувався І. Образцов, який додавав, що лише назви всіх творів цього відомого письменника можуть кожного подивувати. Він управлявся в пітиці та у віршуванні, у філософії і в богослов'ї, в історії і в політиці, в науці про давності і в дипломатії. Тільки Феофанів розум і обдарованість, як зауважує автор, є достатніми для того, щоб так переконливо доводити користь нових змін і закладів, так красномовно прославляти чудові подвиги безсмертного перетворювача, так майстерно вимовляти слова свої перед слухачами [8].

Деякі із дослідників досить критично оцінювали спадщину Ф. Прокоповича. Одні з них вважали що, він «підкорився» Петрові I, і певним чином реалізовував всі його задуми: «Він із захопленням говорить про запроваджені Петром I школи, друкарство, нові галузі знань тощо. Прославляє нові, більш м'які моральні норми та правила, запроваджені царем.... У його проповідях весь час підкреслюється «розумний устрій», який є обов'язковим як для особистості, так і для держави» [6, с.127].

Єдиним виправданням власного перебування в Петербурзі Ф. Прокопович вважав своє, як він писав, "катехізаторство", тобто просвітницьку та навчальну роботу серед церковної пастви, що він і реалізовував через систематичну проповідницьку діяльність [6].

Більшість докорів на адресу вченого-ієрарха стосувалися його прагнення розхитати традиції тогочасної московської православної церкви, узаконити через власні праці («Духовний регламент», «Правда волі монаршої») верховенство царської влади.

Наприклад, російський дослідник П. Морозов зазначав, що захисники старовини називали Ф. Прокоповича «лютеранином», «безбожним єресіархом», який, з'єднавшись з іншими подібними, «почав явно всю святую церкву бороти і всі її догмати й заповіді руйнувати і перетворювати, і безбожне лютеранство та іншу єресь уводити і вкорінювати. ...І тоді від них у народі дуже плачний час був, а будь-яка благочестива християнська справа єдиним словом марновірством була названа...» [4, с.266-269]. Українські історики закидали вченому-ченцю відступ від національних інтересів [8, с.3].

У дослідників історії Росії було немало й критичних думок з приводу діяльності Ф. Прокоповича. Наприклад, відомий історик М. Костомаров у ґрунтовному дослідженні «Російська історія у життєписах її найвидатніших діячів» (1874) писав, що Феофан був найбільш освіченим з-поміж інших помічників Петра, і той, хто найбільш вправно вгадував волю царя [3].

Іншої думки дотримувався російський історик освіти П. Каптерев, який визначаючи періоди розвитку педагогічної науки, виділяє світську педагогіку на противагу попередній, церковно-релігійній [1]. Тобто, таким чином, він відстоював думку, що все ж таки, представники петровських часів, серед яких був Ф. Прокопович, зробили вагомий внесок в розвиток освітньої справи, як Московії, так і України-Русі.

До думки П. Каптерева приєднався і М. Карамзін, який писав : «Петро I мав пристрасть до здібних людей, шукав їх по келіях монастирських і по темних каютах: там знайшов Феофана й Остермана, уславлених у нашій державній історії» [2, с.1011].

Аналізуючи праці відомих дослідників, нами було виявлено, що найважливішим здобутком у педагогічній творчості Ф. Прокоповича стала його праця – «Духовний регламент» (1721). Знову ж таки, російський педагог та психолог П. Каптерев робить важливий висновок, що «Регламент – новий світогляд, критично-раціональний» [1, 189-190]. В оцінці вченого, відбивається характерна постать Феофана: він презентується і як видатний російський громадський діяч, і як малорос-єретик.

Крім вище зазначених внесків Ф. Прокоповича, варто також додати, що він усіляко дбав про розширення мережі шкіл. У складеному ним «Духовному регламенті», знаходимо вимогу: «Щоб кожен єпископ мав у домі чи при своєму приході школу для дітей...». Заснована Ф. Прокоповичем у 1721 р. у Петербурзі школа для дітей «будь-якого звання», протягом тривалого часу вважалась світським навчальним закладом, куди приймали дітей всіх станів. За рівнем освіти, яку здобували учні, вона була також однією з найкращих. За змістом навчання школа Ф. Прокоповича прагнула вирішувати комплексні завдання, як широкої загальної освіти, так і православного виховання молоді. Протягом 15 років існування подібного навчального закладу його закінчило 160 осіб. У школі викладалися Закон Божий, риторика, логіка, російська мова, латина, грецька мова, арифметика, геометрія, географія, історія, співи й малювання. Старші учні за невелику винагороду допомагали навчати молодших, що було своєрідною педагогічною практикою і підвищувало ефективність навчання. Ця школа, на відміну від багатьох інших навчальних закладів, не ставила за мету здійснювати професійну підготовку учнів, натомість вона орієнтувалася на підготовку освіченої людини, здатної застосовувати свої знання в різних сферах діяльності. Перевага під час зарахування до школи надавалася дітям-сиротам або дітям з незаможних родин.

У розумно організованій системі навчання і виховання Ф. Прокопович бачив передумову розвитку суспільства. З цією метою він пропонував створювати церковні школи трьох типів: архієрейську (елементарну) школу, семінаріум з восьмирічним курсом (середню школу), академію (вищу школу). Щоб убезпечити учнів від шкідливого впливу суспільства та відсталих поглядів духівництва, а також негативних впливів сімейного виховання, навчальні заклади, на його переконання, мають бути закритими. Тому він радить не відпускати семінариста доти, поки не звикне і не відчує великої користі від подібного виховання. До трьох років [з семінаріуму – В.Б.] не відпускати нікуди, а потім лише дозволити вийти у «світ» чи відвідати родичів, але на короткий термін і лише двічі на рік. При цьому, зарахований до школи учень зобов'язувався залишатися в ній до завершення визначеного в ній курсу, щоб не було, як зазначалося в «Регламенті», «шкоди для тої служби, до якої він готувався». Отже, залучення синів духівництва до архієрейської школи набувало всіх ознак набору і підготовки молодих людей до державної служби.

Крім того, як зазначають дослідники, Ф. Прокопович у своїх працях визнавав необхідність освіти, як для духівництва, так і інших прошарків суспільства, але її запровадження розумів по-своєму. І тому, релігійна

складова змісту освіти не займала основного місця його концепції, а ось державний, світський і, насамперед, педагогічний інтерес у нього був на першому плані.

Науковий доробок ученого величезний, він охоплює праці з логіки, фізики, математики, богослов'я, розробку курсів з етики та риторики. Так, наслідуючи видатних попередників, професорів Й. Кононовича-Горбацького, Й. Галятовського, він склав для студентів власні курси лекцій з поетики «Мистецтво поетики...» (1705 р.) й красномовства «Про риторичне мистецтво» (1706 р.).

Одним із яскравих прикладів втілення в освітню практику своїх просвітницьких ідей є авторський навчальний посібник «Первое учение отроком» (1720 р.). Звертаючись у передмові до тих, хто так чи інакше, має справу з дітьми, Ф. Прокопович розтлумачує велике значення освіти. Розмірковуючи над станом тогочасного початкового навчання, він наголошує, що головні моральні та житейські принципи закладаються в людині змалечку: «От возраста детского аки от корня и добро и зло во все житие течет» і далі: «Всего жития человеческого нравное состояние, на воспитании, о хрестолюбцы, отроческого возраста висит: каков кто отрок есть, таков и муж будет» [5, с.500]. З цього мислитель робить важливе узагальнення: лише той народ добре живе, у якого є «доброе детям наставление» [5, с.500]. Таким чином, він виступає провісником ідей Просвітництва, як в Московії, так і в Україні-Русі, згідно з якими виховання і освіти почали вважати запорукою суспільного добробуту.

У своїх педагогічних поглядах Ф. Прокопович дотримувався думки, що підґрунтям освіти є виховання, яке необхідно розпочинати з раннього дитинства. «Від віку дитячого, – пише він, – як від коріння і добро і зло у все життя тече» [7, с.1]. Добробут і моральність як суспільства в цілому, так і окремої людини, на його переконання, значною мірою залежать від виховання молодого покоління. Тобто, якщо в народі цінується мораль, добро, то в ньому закладаються і добрі починання для виховання наступних поколінь. І навпаки, у тих людей, де багато суперечок, ненависті, підступності та інших злих рис, не існує підстав для правильного виховання.

Отже, на підставі актуалізованих нами досліджень можемо стверджувати, що внесок Ф. Прокоповича в освітню справу є досить вагомим.

Звісно, можна критикувати політичну чи релігійну діяльність відомого діяча, яка не завжди була на користь наших національних інтересів. І в цьому контексті, необхідно розділяти, як різні періоди життєдіяльності

Ф. Прокоповича, так і його філософсько-педагогічні погляди на освіту загалом.

Незаперечним є внесок Ф. Прокоповича в розвиток шкільництва, поширенні ідей Просвітництва в освітню практику та обґрунтуванні наукових підходів щодо організації навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Каптерев П.θ. История русской педагогии – 2-е изд., пересм. и доп. – Петроградъ: Книжный склад «Земля», 1915.–746 с.
2. Карамзин Н.М. История государства Российского. – М.: Изд. Эксмо, 2005. – 1024 с.
3. Костомаров М.И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. – М.: Изд. Эксмо, 2005. – 1024 с.
4. Морозовъ П. Феофанъ Прокоповичъ какъ писатель. – СПб, 1880. – 281 с.
5. Покровский В.И. Историческая хрестоматія. – Вып. X. – М., Типографія Э. Лиснера и Ю. Рома, 1894. – 778 с.
6. Прокопович Ф. Філософські твори : в 3-х тт. / Ф. Прокопович. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 1. – 512 с.; К., 1980. – Т. 2. – 552 с.; К., 1981. – Т. 3. – 524 с.
7. Прокопович Ф. Первое учение отроком. В нем же буквы и слоги. Таже краткое толкование законнаго десятословия, молитвы господни, символа веры и девяти блаженств / Феофан Прокопович. – Чернигов : Тип. Троицко-Ильинского монастыря, 1760. – 80, [8], – С. 1.
8. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.
9. Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії. / Хижняк З.І., Маньківський В.К. – К.: Вид. дім «КМАкадемія», 2003. – 184 с.
10. Чистович И. А. Феофан Прокопович и его время / [соч.] И. Чистович. – СПб. :Тип. имп. акад. наук, 1868. – [2],X, – С.24-25.
11. Шевченко А. До питання про з'ясування критеріїв ефективності самовизначення студентів у освітньому середовищі вищого педагогічного навчального закладу // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.– Випуск 30: збірник наукових праць / за ред М.С.Корця. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011.– 207с.– С.175 -180.

Зайцева К.

Факультет соціально-психологічних наук та управління

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шевченко А.Ф.

ВПЛИВ ХРИСТІЯНСТВА НА РОЗВИТОК ОСВІТИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ

Розглянуто розвиток та вплив християнства на освітні процеси середньовічної Європи. Специфіка освіти і виховання в Київській Русі головним чином визначалася її залежністю від православної християнської традиції.

***Ключові слова:** педагогіка, історія, освітні процеси, християнство, середньовічна Європа.*

Вивчення соціально-педагогічної діяльності невід’ємне від пізнання чинників, умов, обставин, що так чи інакше впливають на становлення фахівця.

Тобто мова йде про середовище, яке так чи інакше спонукає студента до самостійного пошуку істини. Сили і стихії його різні, але інформаційна складова займає одну з провідних ніш формування образу явища [8]. Самостійний пошук інформації з використанням засобів масової комунікації дає досить складну характеристику об’єкту. А ось поєднання електронного ресурсу з вивченням конкретної дисципліни надає керованості процесу пізнання, дозволяє відсіяти «фейкову інформацію», формує культуру цитування та користування великим масивом першоджерел.

І в цьому зв’язку варто звернути увагу на особливості вивчення соціальним педагогом дисциплін психолого-педагогічного циклу. Серед них на перший план виходить історія педагогіки. Як і історія, загалом, вона приваблює своїм глибинним надбанням попередніх поколінь. Але такий навчальний курс, на наш погляд, не може охопити достатньо ті історичні епохи, що тим чи іншим чином, являють інтерес для молоді XXI століття. Серед таких проблем – поширення християнства, Київська Русь, школа та освіта. Більш детальне знайомство з подібними питаннями спонукало нас до започаткування окремих досліджень і зокрема: «Вплив християнства на розвиток освіти середньовічної Європи».

Відомо, що до X ст. на території східно-слов'янських земель вже існує держава – Київська Русь. Через п'ять століть після поширення християнства в Західній Європі, у 988 р. Київська Русь приймає хрещення, і панівним офіційним віросповіданням стає східний візантійський варіант християнства. Разом з культурною традицією християнства, Русь сприймає від Візантії і освітні традиції, засновані на античних зразках, що сприятливо позначається на розвитку освіти.

Крім того, на становлення давньоруського виховання і навчання помітний вплив справила загальнослов'янська традиція освіти. В 863 р. брати-монахи Кирило і Мефодій створили слов'янську азбуку – кирилицю, яка ґрунтувалася на традиціях грецького алфавіту, але враховувала фонетичний лад старослов'янської мови. Поступово азбука пристосувалася і до специфіки давньоруської мови, яка оформилася до XI-XII ст. Старослов'янська, а потім давньоруська мова із зрозумілим для руської людини написанням і вимовою стала не тільки мовою церковних ритуалів, але і, на відміну від Західної Європи, мовою освіти.

Під впливом християнства освіта та рідна мова стала доступною самим широким прошаркам населення, таким чином, наближаючи зміст навчання і виховання до найбагатшої спадщини Античності, яка активно використовувалася і в європейській традиції. Зміст освіти доповнювався вивченням священних текстів, "житійної" літератури (життя святих), деяких фольклорних творів. Разом з тим, мовний бар'єр заважав доступу до творів, написаних латиною, що значно звужувало коло наукового і філософського знання [1].

У 1054 р. в процесі офіційного поділу східної і західної гілок християнства, Русь намагалася вибудувати самобутню освітню традицію, що базувалася на найкращих духовних зразках західної та східної церков.

Аналіз історичних джерел, свідчить про те, що вже з X-XI ст. в монастирях і культурних центрах велася робота з перекладу грецьких і латинських книг на рідну мову, які відповідали православним уявленням про світ, але вже станом на XII ст. староруська мова поступається церковнослов'янській (староболгарській). І ця обставина досить суттєво вплине на розвиток освіти в Україні-Русі аж до XVIII ст.

Суттєвий вплив на ідеал давньоруської освіти здійснили цінності православ'я, згідно з якими кожна людина має вірити в Бога (саме тому населення називалося "селянами", тобто "християнами") і ця щира віра повинна стати основою виховання і навчання. На шляху прилучення до Бога людина орієнтувалася не на раціональне осмислення навколишнього світу, а на внутрішнє самовдосконалення, яке досягається в смиренному праведному

житті. Таким чином, педагогічний вплив націлювався на «духовне будівництво», визначивши ставлення до знань як до морально-духовної цінності [2].

Навчання грамоти і основ наук у школі було другорядним по відношенню до читання православної літератури і здійснювалося тільки в цьому зв'язку. Основною формою отримання освіти стало сімейне виховання, яке проходило під керівництвом "майстра грамоти" – бродячого ченця, який займається домашнім навчанням. У той час як у Середньовічній Європі склалося стан професійних вчителів, головною постаттю давньоруської освіти стала особа духовного звання – носій цінностей православної культури. Якщо в X-XI ст. поширення освіти в Русі як умови розширення сфери впливу православ'я було турботою держави, то пізніше зі зміцненням православної церкви, освіта та улаштування шкіл перейшло у відання церкви.

Нарешті, християнство змінило і психологічний погляд на духовну природу людини. У той час як дохристиянська старовина ототожнювала дух людини з розумовою здатністю то християнство вкладає в це поняття усі духовні сили і здібності, весь троїстий образ Божий: розум, почуття і волю – всю психічну нероздільність [5].

Звідси і сама освіта у християнському розумінні, асоціюється не лише з розумом але й розвитком серця і доброї волі. Очевидно, що і класична стародавність ототожнювала ідею передачі необхідного досвіду з розвитком моральної волі, але, саме, ця ідея тільки в християнському світі отримала ясне психологічне обґрунтування та вираження.

Поширення християнської віровчення, а за ним розвиток освіти, педагогічної думки – процес довготривалий, суперечливий, неоднозначний. В першу чергу треба зважати на те, що християнству в перші століття довелося вступити в запеклу конкуренцію з язичництвом, тобто з іншим способом життя людей, сприйняттям світу, ставленням до оточення, природи, держави. Періоди гострого протистояння нового принесеного зі старим усталеним завжди призводить до певних суперечностей, а той конфліктів в ієрархічній структурі взаємовідносин між людьми, дотриманні стародавніх звичаїв, обрядів, духовних практик. Все це пояснює чи виправдовує дії представників християнства щодо заперечення народної мудрості, до нівелювання язичницької освіти, або ж визнання двовір'я, своєрідне «накладання» християнських та дохристиянських звичаїв чи свят (наприкл. «Паска – Великдень», «Івана – Купала», «Водохреща», «Маланки – Щедрий вечір» та ін.).

Треба зауважити, що і раннім християнам доводилося відчувати негативне ставлення до їхньої діяльності, з боку держав, правителів,

духовних діячів. Століття жахливих гонінь не могли негативно відбитися на поширенні через слово християнського віровчення.

Коли ж християнство отримало офіційне визнання (при Костянтині Великому), йому довелося протягом кількох століть, встановлювати міцні основи свого вчення, через філософські погляди, книгописання, освіту, культуру. Століття вселенських соборів, починаючи з IV-го століття і закінчуючи VII-му, пішли на визначення символу віри, способу життя та догматів церкви [7].

Відомо, що виховання у ранньохристиянських общинах було зорієнтовано на Біблію, найбільш ранні тексти, звідки виходить основи християнської релігійної традиції (Старий Заповіт), а також Новий Заповіт – обґрунтування мети і змісту виховання.

Ідеологи раннього християнства (напр. Василь Великий, Іоан Златоуст, Блаженний Августин та ін.) ставили на перше місце вічні загальнолюдські цінності, ідеали взаємодопомоги, духовної незалежності, смиренність, аскетизм. Перші навчальні заклади, де проповідувались християнські цінності мали назву катехуменів та катехізиса, а пізніше вони трансформувалися в кафедральні та єпископські школи.

Процес «одержавлення» християнства, охопив не лише всі сфери життєдіяльності суспільства, але й поширив своє віровчення на інші сусідні регіони. Були ж і інші причини розповсюдження христової віри, так починаючи з 4-го століття, на території Європи, у напрямку до Заходу, відбувалися великі пересування народів. Гуни, Готи, Вестготи, Вандали, Алани ті ін., поперемінно стикаються з римською християнською традицією. Завдяки цьому межі тодішнього культурно-історичного світу розширюються. Замість району Середземного моря, на сцену історії виступають більш великі території західної та східної Європи, які в подальшому стають потужними християнськими державами.

Християнство – велика світова релігія. У ході свого історичного розвитку вона розпалася на три великі гілки: православ'я, католицизм і протестантизм, кожна з яких, у свою чергу, має свою освіту, школи і церкви. Незважаючи на істотні розходження між віруючими цих приходів і церков, їх усіх поєднує віра в Ісуса Христа – Сина Божого, що прийшов на Землю, що прийняв страждання в ім'я спокути людського гріха і який вознісся на небо.

На основі християнства виросла сучасна цивілізація, більш тисячі років пройшло з тих пір, як слово Боже увійшло у духовне життя наших пращурів. Воно відіграло виняткову роль у суспільному, культурному та державному житті нашої країни. Без знання історії та основ християнства неможливо зрозуміти модель сучасної цивілізації, пізнати культуру різних епох і

народів, оцінити його вплив на розвиток освіти та виховання. Вивчати праці батьків церкви можна все життя, тому що таке вчення являє собою величезний найбагатший світ, скарбницю мудрості, джерело глибоких почуттів і переживань.

Виняткова роль християнства у світовій і вітчизняній історії визначила його місце в світі та його вплив на розвиток освітніх процесів середньовічної Європи [8, с. 56].

Так, в ранньосередньовічній період склались два типи церковних навчальних закладів: єпископські та монастирські школи. Серед них були малі та великі, внутрішні та зовнішні. Подібні навчальні заклади стали важливим знаряддям релігійного виховання. У них вивчали Біблію, богословську літературу, Сенеку, Катона та ін. Помітно виділялись монастирські школи Англії та Ірландії, де монахи створювали досить поширену навчальну літературу з граматики, астрономії, віршування, арифметики, історії, літератури.

Переважна кількість церковних шкіл обмежувалось рудиментарною освітою. В навчальних закладах ордену бенедиктинців та капуцинів вчили основам грамоти та астрономії, співу псалмів, дотримання релігійних ритуалів. Основними навчальними посібниками були Абецедарій та Псалтир.

Навчання в церковних школах підвищеного типу здійснювалось за програмою семи вільних мистецтв, де філософію та діалектику вивчали за творами Аристотеля, св. Августина та інших батьків церкви; а риторіку за Квінтіліаном, Цицероном, Алкуїном та ін.

Отже, християнство, своїм вченням про людську особистість, про сенс людського життя і сутність людської природи, змінило модель соціальних взаємовідносин тогочасного суспільства, вплинуло, як на процес передачі надбань попередніх поколінь, так і на ставлення до минулого, давнього, а тому незмінного.

Очевидно, що навчання грамоти та основам наук виявилось другорядним по відношенню до вивчення Біблії, творів батьків церкви і здійснювалось лише з цією метою. Серед форм отримання освіти домінуючою сприймається сімейне виховання. І на відміну від західної Європи, де склався прошарок професійних учителів, в Русі головне виховне завдання розв'язував «майстер грамоти» – носій цінностей християнської культури.

Функцію поширення освіти в ранньосередньовічній Європі взяла на себе держава, а далі зі зміцненням християнства, його одержавленням – всі ці та інші завдання почала вирішувати церква. Варто зауважити, що Русь була у фарватері поширення греко-візантійського книжного учіння і лише

монгольська навала (1237-1240 рр.) призупинила це починання. Але не знищила, а лише загальмувала, оскільки наступні державні утворення (Галицько-Волинська та Литово-Руська держави) сприяли поширенню освіти, науки та шкільництва на теренах розселення слов'ян та інших сусідніх народів.

Список використаних джерел:

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки: навч. пос. / І.В.Зайченко. – К.: Слово, 2010. – 624 с.
2. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / [упоряд. Любар О.О.; ред. Кремень В.Г.]. – К.: Знання, 2013. – 766 с. (Серія «Вища освіта ХХІ століття»).
3. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [для студ. вищ. навч. зал.] / Є.І.Коваленко, Н.І. Белкіна . – К.: Центр навчальної літератури, 2015. – 664 с
4. Левківський М.В. Історія педагогіки / Михайло Васильович Левківський. – К: Центр навчальної літератури, 2008. – 190 с.
5. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки / Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. – К.: Знання, КОО, 2003. – 450 с.
6. Мазалова М. А., Уракова Т. В. История педагогики и образования: Пособие для сдачи экзамена – М., 2011
7. Сисоєва С.О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / С.О.Сисоєва, І.В. Соколова. – К.: Центр навчальної літератури, 2013. – 308 с
8. Шевченко А. Моделювання виховного простору в процесі підготовки студентів до реалізації виховних завдань // Наукові записки; Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова / Укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко. – К. НПУ, 2003 – Випуск ІІІ (52) – С. 115-120.
9. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 т. / [укл. О.В. Сухомлинська, Н.П Дічек, Т.О.Самоплавська / За ред. О.В. Сухомлинської]. – К.: Либідь, 2015. – Кн. 2: ХХ ст. – 2015. – 552 с.

НОВЕ ВИДАННЯ В.СУХОМЛИНСЬКОГО «СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ»: ПЕДАГОГІКА ТА ТЕКСТОЛОГІЯ

У статті розглядається взаємозв'язок текстологічних та історико-педагогічних досліджень, завдяки яким сучасний педагог О. Сухомлинська підготувала унікальне видання видатної праці талановитого українського педагога Василя Сухомлинського «Серце віддаю дітям», визначила її основний текст. Йдеться також про антагонізм між численними ідеологемами радянської педагогіки й національним корінням педагогіки Василя Сухомлинського.

Ключові слова: *текстологія, основний текст, ідеологеми, радянська педагогіка, національне коріння.*

Здавалося ці дві науки не поєднанні між собою, адже текстологія вивчає і встановлює історію тексту творів фольклору, писемності, рукописних та друкованих документів з метою їх верифікації, подальшого дослідження, тлумачення, походження, атрибуції та публікації.

Але без глибокого текстологічного аналізу ми не зможемо повною мірою зрозуміти значення однієї з найвидатніших праць Василя Сухомлинського «Серце віддаю дітям» для національної педагогіки. Отже, йдеться про нове видання (Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Акта, 2012. – 537 с.), яке підготувала до друку донька вченого, сучасний педагог, академік НАПН Ольга Василівна Сухомлинська. Упорядник провела значну текстологічну роботу, обґрунтувала структуру видання, визначила основний текст: «Книга «Серце віддаю дітям» друкується за архівними першоджерелами. Зміни та доповнення, внесені Василем Олександровичем до пізніших варіантів через «побажання» рецензентів і видавництва, а також ті, що ввійшли в текст 1969 р., подано у примітках. Їх уміщено в структурі тексту на парних сторінках і наведено дрібнішим шрифтом. Той матеріал, що у процесі редагування був вилучений, відновлено на своєму місці й позначено письмівкою» [1, с. 21]. Сторінки, поява яких зумовлена вимогами тодішньої заідеологізованої радянської педагогіки, упорядник подала іншим

шрифтом, щоб читач зміг краще усвідомити абсурдність та не потрібність всього того, що стояло на заваді для справжнього пізнання національних духовних цінностей. Важливо те, що вона в першу чергу звернулася до автографу книжки, який зберігся після багатьох редакційних виправлень і доповнень, а тепер став основою для обґрунтування основного тексту цієї визначної педагогічної праці.

Головне в цьому текстологічному дослідженні – наявність збереженого автографа. Навіть сама побудова цього видання є переконливим свідченням редакторського свавілля у підготовці до друку праць видатного педагога В.О. Сухомлинського. У книжці подано численні редакційні документи, внутрішні рецензії, де наголошується на доповненні поданого тексту догмами радянської педагогіки, а саме: комуністичне виховання, інтернаціональна дружба, класова боротьба, переваги соціалізму над капіталізмом, революційні, бойові, трудові традиції радянського народу, тощо. Редактори повністю змінюють головне спрямування книжки, адже в автографі Василь Олександрович наголошує на традиціях народної педагогіки, гуманному вихованні дитини, яка насамперед має бути патріотом рідної землі, мови, культурного надбання, знати й шанувати власний родовід. Сухомлинський В.О. вважав, що дитинство – це незвичайний світ, в якому залишається місце тільки любові й доброти до дітей. Дитинство – це найкраща пора, щоб навчитися любити рідний край. Він наголошував, що природа – дерева, квіти, птахи, синє небо рідної землі, а ще казка, в роки дитинства є тією духовною силою, яка виховує священне почуття любові до Батьківщини. Однак працівники редакції та рецензенти, дотримуючись ідеологічних вимог радянської педагогіки, висловили чимало критичних зауважень до рукопису, що на їх думку не відповідав критеріям комуністичного виховання. Тому багато сторінок було викреслено та замінено іншими. Василь Сухомлинський прагнув до того, щоб діти мали естетичні смаки, а їх світосприйняття розвивалося на основі пізнання довкілля, народної творчості, справжнього мистецтва, а не збіднювалося ідеологічними штампами, тому й знайомив дітей не з радянськими героями, а знаходив приклади для наслідування в рідному селі.

Діти слухали музику А. Моцарта, М. Римським-Корсакова «Казка про царя Салтана», «Політ Джмеля», П. Чайковського «Осіньну пісню», твори Е. Гріга, Ф. Шумана, Ф. Шуберта. «Музичне виховання – це не виховання музиканта, а перш за все виховання людини», – писав мудрий педагог. Майбутні першокласники мали можливість розвиватися та мислити як образами так і поняттями, що є дуже важливим для виховання і навчання. Однак в редакційному відділі зауважили, що в репертуарі музичних творів і

хорових пісень школи радості немає жодної революційної пісні, творів про партію, жовтеньських і піонерських пісень. Також, у «школі радості» багато уваги В. Сухомлинський приділяв літературі, однак свідомо обмежував знайомство із розповідями про вождів та піонерів-героїв. Тематично й жанрово вона була дуже різноманітна, бо насамперед знайомила із творами класичної української та світової літератури: О. Пушкіна, М. Лермонтова, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, А. Міцкевича, Й. Шиллера, П. Беранже, Г. Гайне, А. Андерсена, Братів Грім, В. Гюго, В. Короленка, Я. Корчака, Л. Толстого, М. Коцюбинського. Діти не тільки читали найкращі зразки літератури, що увійшли до світової скарбниці, але й знаходили натхнення для творчості, відчували красу рідної мови. Але такі твори не задовольняли видавництво, вони зауважували, що Василь Сухомлинський, знайомлячи дітей із народними казками, не згадує жодної про радянську дійсність, не пов'язує з трудовою діяльністю радянського народу. Тому й виникали подібні звинувачення: «На «Солом'яному бичку» й інших згаданих автором казках важко виховати почуття радянського патріотизму, тим більше, що абстрактні ідеї цих казок важче сприймаються учнями початкових класів, аніж казки на сучасну тему. Більш того, діти читають тільки класичну російську, зарубіжну і давньогрецьку літературу. А де ж радянська література?» [2, с. 524].

Особливої критики зазнав розділ, де автор розповідав про громадянське виховання. Його погляди знову не збігалися із тодішньою ідеологією, тому редакція замінила частину тексту. Наприклад: «Найбільше зло наших днів – це імперіалізм, залишки колоніалізму, підбурювачі війни. Виховання ненависті до імперіалізму – шляхетне завдання вихователя» [2, с. 372].

Однак у рукописі Василя Сухомлинського читаємо: «Людська байдужість – небезпечна й огидна, дитяча ж байдужість страшна. Я прагнув того, щоб кожен мій вихованець у роки дитинства пережив шляхетне почуття глибоко особистої турботи про долі інших людей – далеких, таких, що, може бути, живуть десь в іншому кінці земної кулі. Це почуття – слухний засіб проти байдужості, ліки проти крижинки в серці – небезпечного насіння обивательщини» [2, с. 373]. Василь Сухомлинський ставив собі за мету виховати в дитині милосердя і співчуття. Він виховував своїх учнів так, щоб кожен став Людиною у жорстокому світі, де є місце найпрекраснішим людським почуттям, виховував правильне бачення добра і зла. Однак, на думку видавництва, виховання моральних якостей у дітей недостатньо пов'язано з ідейно-політичним вихованням.

Видатний педагог прагнув показати найважливіші аспекти громадянського виховання без домінування політики, вважаючи, що

завдання вчителя показати дитині велич своєї країни та прищепити любов до Батьківщини, а не проводити лекції з політичної теорії. Василь Сухомлинський вважав, що педагоги мають пробуджувати в кожній дитині силу власної думки.

Історія цієї книжки почалася ще в 1963 році. З ідеологічних причин видання готувалося так довго, що вперше книжка «Серце віддаю дітям» побачила світ у Німецькій Демократичній Республіці 1968 року. Тільки в наступному її змогли читати й українські педагоги. Відтоді книжка видавалася п'ятдесят п'ять разів тридцятьма мовами світу.

Врешті-решт з'явилося й це незвичайне видання, яке повертає нас до пізнання національних духовних цінностей, тобто до справжньої думок, розмислів, мрій і сподівань видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинська О. У пошуках справжнього / Ольга Сухомлинська // Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Акта, 2012. – С. 5 – 22.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Акта, 2012. – 537 с.
3. Ткаченко А.О. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства: Підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. – 2-е вид., випр. і доповн. / Ткаченко А.О. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.

Попова А.

Факультет української філології

та літературної творчості імені А. Малишка

Керівник

доктор педагогічних наук, професор

Шпак О.Т.

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ У ПОГЛЯДАХ ПЕДАГОГІВ-ГУМАНІСТІВ

У статті розкриваються погляди відомих педагогів-гуманістів на проблему виховання особистості як найважливішу у процесі її становлення

Ключові слова: *виховання, розвиток, свобода, самостійність, відповідальність*

Проблема, яка пов'язана з вихованням дітей, є надзвичайно складною і надзвичайно актуальною. Існує велика кількість найрізноманітніших думок науковців щодо вирішення різних її аспектів. Розглянемо декілька з них, які зацікавили мене найбільше.

Ж-Ж. Руссо пропагував педагогічну ідею, так сказати «вільної дитини», тобто дитині дається повна свобода у її бажаннях та діях, процес ґрунтується на здібностях та схильностях дитини і немає жодних заборон: «Усе добре виходить з рук Творця, все псується у руках людини» [2]. Він вважав, що виховання отримують із трьох джерел: від природи, від оточуючих людей і від речей. Виховання природою відбувається шляхом "внутрішнього" розвитку людських здібностей та органів відчуття; виховання людьми означає привчання дитини до використання цих здібностей і органів; виховання речами - передбачає нагромадження власного досвіду вихованця від взаємодії з речами, які трапляються на життєвому шляху. Правильним вважається виховання тоді, коли всі три чинники діють гармонійно у визначеному напрямку. Тобто, для розвитку особистості не потрібно кардинально перевчати дитину, давити на неї, а слід приділяти увагу тому, до чого в неї є потяг, так би мовити знайти її таланти і розвинути його. Основним у вихованні Ж.Ж.Руссо вважає повагу до свободи дитини, вміння рахуватися з її потребами і інтересами, а метод примусу категорично відкидає [2].

Мені дуже сподобалась думка цього науковця, вона найбільш гуманна і продумана. Але з іншого боку, ідея дуже ризикозна, особливо в наш час. Багато дітей просто не можуть корисно використовувати свою свободу та добре до них ставлення. Тому ситуація може розвинути дві шляхи.

Якщо дитина усвідомлює і розуміє, що їй треба в цьому житті – сформується дійсно талановита дитина, яка буде цілком обізнана у певній галузі, збереже при цьому свій внутрішній спокій та нерви батьків.

В більшості ж випадків діти не розуміють дійсного призначення у своєму житті, в силу свого малого віку просто не розуміють, що життя очікує від них вибору, великих рішень. І маючи повну свободу у своїх діях, – може просто деградувати. Наприклад: дитина має здібності до математики, фізики та інших точних наук, батьки лояльно відносяться до того, що інші предмети дитині даються важко. Відповідно дитина, не відчуваючи належного контролю, може безвідповідально поставитись навіть до вивчення математики.

Можна зробити висновок, що ідея є доволі цікавою, дієвою, та дуже ризиковою. Можна отримати, як говорять, «все або нічого». І звичайно ж найважливіший компонент для вдалого упровадження в життя цієї ідеї –

відношення та позиція батьків, адже у цьому випадку вони керують усім процесом.

Далі розглянемо думки щодо виховання Януша Корчака, які також є доволі гуманними і дещо схожими на попередні. Корчак вважав, що виховання, у першу чергу, – це процес постійного пізнання дитини і розвитку її природних здібностей плюс повага до її особистості. Він писав про те, чого нам сьогодні так не вистачає – про любов до дітей. Причому не любові-виховання-доглядання, а любові-розуміння, любові-самовідданості, любові-прийняття. А ще – відвертості, мудрості та моральності, дбайливого ставлення до великого серця маленької людини. А ще розуміння того, що діти мають право на власну думку і навіть на протест. Януш Корчак підкреслював: «Треба вчити дитину впізнавати неправду, цінувати правду, і не тільки любити, але й ненавидіти, не тільки поважати, але й зневажати, не тільки погоджуватися, але й обурюватися, не тільки підкорятися, але й бунтувати». Адже діти – це, в першу чергу, – люди. Більше того, діти, на переконання педагога, насправді мудріші за дорослих – чистіші і глибші: «Дитина у сфері почуттів перевершує дорослого, у нього немає гальм. У сфері ж інтелекту дитина не поступається дорослому, просто йому не вистачає досвіду... Не узагальнюйте, не абсолютизуйте, немає «дітей взагалі», у процесі виховання ми маємо справу із конкретними індивідами. І тому кожен із них потребує індивідуального підходу». Тому у спілкуванні з дітьми дорослі повинні не опускатися до їх рівня, як заведено вважати, а навпаки – «підніматися до їх почуттів», «підніматися, ставати навшпиньки, тягнутися. Щоби не образити» [3].

Я вважаю, що ці думки мають місце бути, мабуть без них і не можливо виховання дитини в цілому, адже кожній людині потрібне хороше відношення, віра у її сили і велика любов. Адже, як можна вчитися, ставати краще розуміючи, що це нікому не потрібно, що цього ніхто не оцінить, не зрозуміє. Але водночас дещо ризикованою, адже дитина може осліпнути від цієї любові, “проігнорувати” процес становлення себе як особистості. Тож потрібно бути обережними у своїй любові, аби вона не стала руйнівною силою.

Можна зробити висновок щодо розглянутих педагогічних ідей:

Категоричне і суворе виховання – не завжди хороша ідея. Якщо дитину виховувати лише шляхом покарань, примусу, йти на перекір її бажанню розвиватися у певній сфері, не рахуватися з її думкою – нічого хорошого точно не вийде. Дорослі дуже часто забувають, що дитина - це повноцінна особистість, у якої є певні інтереси, і роблять виключно так, як вважають за потрібне, часом керуючись помилками свого життя та досвідом виховання

власних батьків. Звичайно, гуманність – це добре, але «повну свободу у всіх рішеннях» давати дуже ризиково, оскільки дитина ще не сформована особистість, не може цілком усвідомлювати, що їй дійсно потрібно, що для неї добре чи ні. І як на мене, ідеальна модель виховання дитини – підтримувати та заохочувати її у всіх її рішеннях, та все ж контролювати ситуацію. Думки двох розглянутих науковців звичайно ж геніальні, але в 21 столітті, в час, коли діти зіпсовані – не можна обійтися без жодного контролю, і керуючи виключно любовю і бажаннями лише дитини. Нічого хорошого при цьому не вийде. Тож, треба поєднувати надання дитині свободи з розумним контролем за її поведінкою, треба вчити її самостійності і відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Джуринский А. Н. История образования и педагогической мысли: Учеб. для студентов вузов / А. Н. Джуринский.– М.: ВЛАДОС, 2004. - 432 с.
2. Ж.-Ж.Руссо. Вибрані твори – М.: Державне видавництво художньої літератури, 1961. – 750 с.
3. Корчак Я. Як любити дітей / Я. Корчак. – К. : Рад. школа, 1976. – 159 с.
4. Кочнов В.Ф. Януш Корчак: книга для учителя.- М., 1991. – С.10-12.

Ошурко О.

Факультет соціально-психологічних наук та управління

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шевченко А.Ф.

ДО ПИТАННЯ ПРО «ПЕДАГОГІКУ ДУХОВНОСТІ» В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті автор привертає увагу до педагогічної спадщини В.Сухомлинського. Серцевиною цієї спадщини є педагогіка духовності, сутність якої полягає у формуванні морального ідеалу особистості, який виробляється в активній діяльності, що одухотворена мрією чи ідеєю.

Ключові слова: педагогіка духовності, моральний ідеал, радість, краса, активна праця, самовдосконалення.

Сучасний світ загалом, й українське суспільство зокрема, переживають деструктивні процеси, пов'язані з посиленням агресивності, екстремізму, тероризму та нетерпимості в різних її видах (національної, етнічної, релігійної, особистісної). У даній ситуації особливого значення набуває духовно-моральне виховання, яке базується на принципах гуманізму.

Для здійснення духовно-морального виховання в сучасному освітньому процесі ми не повинні нехтувати позитивним педагогічним досвідом, накопиченим в історії вітчизняної освіти, який є гуманістичною основою для сьогодення і майбутнього розвитку педагогічної науки.

Незважаючи на великий масив досліджень спадщини В.Сухомлинського, тим не менше, нашу увагу привернули праці С. Заволоки, Б. Тартаковського, І. Цюпи, а також безпосередньо його твори: «Листи до сина», «Народження громадянина» та ін.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про те, що зразком гуманізму є педагогічна система В. Сухомлинського, яка ґрунтувалася на національних цінностях в єдності з загальнолюдськими ідеалами. Автор педагогічної системи, здійснюючи в своїй діяльності процес збереження і передачі культури молодому поколінню, здійснив спробу реально повернути сенс поняттю «духовність» в сім'ю, школу, педагогічну діяльність.

В. Сухомлинський, безперечно, є важливою особистістю для становлення гуманістичних принципів у навчально-виховному процесі. Але як пояснити те, що він, прихильник комуністичної ідеї, мав такі прогресивні гуманістичні погляди щодо життя загалом та виховання зокрема. Щоб відповісти на це запитання, потрібно лише поглянути на його життєвий шлях, і тоді все стає зрозумілим. Родинне виховання, на нашу думку, залишає найпомітніший відбиток у формуванні будь-якої особистості і Василь Олександрович не став винятком. Він виховувався у звичайній сільській українській родині де окрім нього були ще троє дітей. Не зважаючи на тяжку роботу, батьки прищеплювали своїм дітям любов до книги. Саме завдяки книжкам у В.Сухомлинського почали зароджуватися погляди, які знайдуть своє відображення у його численних працях. Як згадує його мати, коли вона навідувала сина, то в нього в кімнаті було безліч книг і майже жодного стільця на що Василь Олександрович їй відповідав: «Книжки... Ви ж нас із батьком навчали, що вони мудрості додають, а стільці людину ледачою роблять» [1,с. 33].

Війна – смерть, кров, втрата друзів. Увесь жах війни пережив на власному досвіді В.Сухомлинський. Ми вважаємо, що саме цей досвід наклав найпомітніший відбиток і допоміг усвідомити йому важливість любові до оточуючих його людей, взаємоповаги та доброти з дитячих років. Зі спогадів відомо, що одразу після повернення з фронту Василь Олександрович приступив до вчительської практики, довго ходив у солдатській шинелі й чоботях, а свою зарплатню витрачав на глобуси, підручники, зошити, чорнильниці [1].

Варто відзначити, що відомий вчитель-практик важливе значення надавав необхідності уважніше ставитися до дітей, до їхнього духовного світу, потреб та інтересів, адже лише враховуючи ці чинники, можна досягти найкращих результатів у формуванні особистісних якостей у дітей, якостей, які необхідні для здорового функціонування суспільства [1].

Емоційному вихованню та поняттю любові в працях Василя Олександровича відводиться особливе місце. Він вважав, що егоїзм отруює любов і що той, хто закоханий у себе, не здатний на справжню любов по відношенню до інших [5].

Оцінки, для відомого вчителя, не є головним критерієм, який визначає рівень знань учнів. Він наголошував на тому, що «двійка» це інструмент, який справді хороший учитель тримає в кишені і користується ним дуже рідко, і якщо вчитель ставить багато двійок, особливо у молодших класах, то він сам розписується у своєму безсиллі змінити ситуацію [5].

Варто відзначити, що великий вплив на формування гуманістичних поглядів В. Сухомлинського мали праці радянського педагога А. Макаренка, він не одноразово згадував слова «свого вчителя», які вже стали крилатими : «Якомога більше вимоги до людини, але разом із тим якомога більше до неї поваги» [6, с. 34].

Процес виховання та процес навчання повинні бути двома складовими єдиної системи, що доповнюють одне-одного. Під час проведення своїх уроків Василь Олександрович дуже часто виходив із класом на вулицю, учив дітей любити природу й людей без чого немислиме життя, адже вважав, що дитина передовсім повинна навчитися відчувати красу, захоплюватися нею «тоді в її серці сіється добре насіння любові. Бо краса – це плоть і кров людяності, добрих почуттів, сердечних взаємин» [6, с. 115].

На противагу покаранням за дрібні вчинки учнів, В. Сухомлинський пропонував радикально інші засоби для вирішення ситуації, відмінні від тих, що зазвичай використовують вчителі на своїх уроках. Він зазначав, що не варто присоромлювати учня, який вчинив проступок, перед усім класом, адже такі дії не завжди ведуть до позитивних наслідків. Кожна дитина

унікальна, тому до кожної потрібно шукати унікальний підхід, Василь Олександрович говорив : «Переді мною 31 дитина – це 31 всесвіт» [6, с. 118].

В. Сухомлинський вважав, що в першу чергу вчитель повинен поважати своїх учнів, любити їх та враховувати їхні індивідуальні особливості під час побудови навчально-виховного процесу. Вчитель може дати прекрасний урок із методичної чи педагогічної точки зору, але урок буде вважатися провальним, якщо вчитель при цьому байдуже поставився до слаборозвиненого учня, або проявив грубість до надто рухливого, швидкого й допитливого. Таку поведінку вчителя відомий педагог називав дрімучою педагогічною безкультурністю [1].

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що найважливішим у вихованні В. Сухомлинський вважав любов до дітей, він часто говорив, що легше любити весь світ ніж одну дитину, любов до дітей у нього виявлялась у внутрішньому потягу до дитини. Все, що робиться в школі повинно робитися для дитини, потрібно докладати усіх зусиль, щоб збагачувати внутрішній світ дитини, робити її людяною, гуманною, доброю [2].

Серед напрямків виховання В.Сухомлинський виділяв спеціальну «духовну діяльність», яка передбачала творчо-активну спрямованість особистості на освоєння культури суспільства, людських ідеалів, для того щоб згодом втілитися в духовне багатство окремої людини, ставши його внутрішніми цінностями, що мають благородну мету. «Справжньою людиною, – писав він, – стає тільки той, у кого в душі виникають, затверджуються благородні бажання, які стимулюють поведінку, породжують пристрасті і вчинки, в яких людина самостверджується» [4, с. 200-202].

Важливо підкреслити, що, кажучи про духовність, педагог-гуманіст не виключав з цієї сфери релігію, хоча це не вписувалося в ідеологічні установки радянського періоду. Він писав, що «підлітки повинні зрозуміти релігію як відображення навколишнього світу в складному, суперечливому духовному життю людини» [4, с. 178]. Для Василя Олександровича релігія – це частина людської культури, «одна з форм суспільної свідомості», тому він вважав «примітивізмом і невіглаством просто оголошувати релігію тьмою» [4, с. 178].

Наказ В. Сухомлинського синові «Не забувай, хто ти і звідки ти» [3, с. 9] звернений до всіх молодих людей, які розпочинають свій життєвий шлях. На наш погляд, в цьому батьківському «повчанні» педагога розкриваються два важливих сенси – пам'ятай, що ти людина і пам'ятай (люби) свою Батьківщину.

На його думку, у людини майбутнього головним має бути «відчуття людини, духовна потреба в іншій людині ... вміння цінувати, поважати, любити саме безцінне в нашому житті – людину» [3, с. 117].

«У людському світі безліч чеснот, але є одна доблесть, що є вершиною людяності – це почуття власної гідності» [4, с. 216].

Відмінною рисою «педагогіки духовності» В. Сухомлинського було морально-емоційне світосприйняття – «радість творення добра для людей» та естетична насолода життям, що виявляється не тільки в захопленні красою природи, але і в красі моральних вчинків і в красі праці, яка повинна бути «натхненна ідеєю творення краси для людей». «Закоханість у працю, самовираження людини в праці», незалежно від того, праця це механізатора, доярки, інженера, вчителя, лікаря або письменника, для Василя Олександровича становили сенс людського буття, були засобом самопізнання і самовдосконалення.

Гуманістичні ідеї відомого педагога, публіциста, письменника, не були прийняті офіційною радянською педагогікою, яка була наскрізь пронизана ідейно-матеріалістичними поглядами. Але, незважаючи на це, ім'я В. Сухомлинського увійшло в плеяду класиків вітчизняної освіти і педагогічної науки. Його «педагогіка духовності» випереджала час.

Список використаних джерел:

1. Спогади про В. О. Сухомлинського / упоряд. С. П. Заволока – Рад. шк., 1990 – 223 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5Т. – К., 1976-1977. – Т1. – 234 с.
3. Сухомлинський В.О. Листи до сина. К: Книга – 1987. – 150 с.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. К. : ГРАМОТА , 1971 – 252 с.
5. Тартаковский Б. Повесть об учителе Сухомлинском. Смерть и жизнь рядом: повести / Борис Тартаковский. К.: Дніпро, 1983. – 406 с.
6. Цюпа И. Василий Сухомлинский: Добротворец. – 2-е изд., с изм. – К. : Рад. шк. 1985 – 216 с.

ІДЕЇ Г.ВАЩЕНКА ПРО ВИХОВАННЯ В МОЛОДІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

В статті актуалізується проблема створення українського виховного ідеалу на основі відтворення історичного минулого українського народу

Ключові слова: *національність, виховний ідеал, духовність.*

Що ж таке національний характер? Національний характер – це сукупність соціально-психологічних рис, що властиві національній спільноті на певному етапі розвитку і проявляються в ціннісних ставленнях до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах.

Мета моєї статті визначити національні риси характеру українця в творчості українського педагога Г.Ващенко.

Глибоко вивчивши історію та педагогічний досвід українського народу, видатний український педагог Ващенко вибрав звідти все найкраще і створив у творі "Виховний ідеал" яскравий образ виховного ідеалу української людини. Цей ідеал побудований на двох головних принципах: християнської моралі та української духовності, і спрямований на службу Богові і Україні. Християнська мораль ставить в основу виховання вселюдські вартості: закон творення добра і боротьби зі злом, шукання правди і побудова справедливого суспільства, що спирається на закони краси і любові.

Українська духовність відображає національні цінності, які виплекані упродовж віків і входять до традицій українського народу. Це все те, що найбільше відповідає психології народу і його призначенню: українська гостинність, замилювання красою, мистецька творчість, схильність до музики, співу і танців, побут українців з його вірністю в коханні тощо. Національні вартості зафіксовані і відображаються у пісенному фонді, у звичаях українського народу, в його мистецтві, у творах кращих українських митців і письменників, у християнській вірі й історичному минулому. Для створення українського виховного ідеалу, на думку Ващенко,

треба відтворити історичне минуле свого народу з його культурними скарбами, а також зачерпнути зі скарбниць інших народів те, що найкраще і що відповідає нашій духовності.

Історична доля українського народу склалася так, що він постійно мав відстоювати своє право на вільне, незалежне ні від кого існування. Чи то в кривавій борні з відкритими ворогами-загарбниками, чи долаючи моральне нищення національного духу, національних культурних надбань багатьох поколінь.

Український народ мав характер лицаря: «По-лицарськи боролись за волю, - а проте сотні років перебували на становищі колоніального народу, а тапер примушені кидати свою рідну землю і мільйонами йти на Сибір або перебувати в стані емігрантів, у непривітній Німеччині.» [3] В період Київської Русі український народ був передовим, високо розвинене українське письменство. Київ славився по всій Європі. Цьому сприяв незламний лицарський характер, національний стержень, як говорить Ващенко.

Великий педагог також високо підносить розумову культуру українського народу. Про це свідчить велика кількість шкіл на Україні. Багато вчених постійно порівнювало український народ з москвичанами, а Г.Ващенко наголошував на великій любові українців до знань і науки, завдяки чому майже всі українці були грамотними. Педагог чітко підтверджує це історичними фактами: «Обманом попавши в політичну залежність від Московщини, українці стали її вчителями в галузі духовної культури. Вони заснували на Московщині високі школи і були в них першими вчителями.» [1]

Українська культура у житті і становленні російської духовної культури відіграла визначну роль. Багато вчених, митців, письменників які працювали в Росії, за національністю були українцями. Основник реалізму в російській літературі - геніальний українець Гоголь, найвидатніший мистець – маляр - українець Рєпін, найвидатніший педагог в Росії - українець Ушинський, геніальний композитор – українець Чайковський, фізик – Капиця. І так майже в усіх галузях науки та літератури. Але на широких просторах дореволюційної Росії, яка підкорила Україну, був єдиний оригінальний філософ - українець Г.Сковорода. «Наша народна пісня свідчить про багатство, красу й силу почувань українського народу.» [3] Отже, причина тяжкої долі нашої батьківщини не в інтелекті народу, не в емоційних почуттях. Вся історія українського народу свідчить про лицарську мужність. Отже, причина нашої неволі в тому, що ми не могли використати

свої багаті природні здібності. «Інакше, причиною нашої недолі є хиби волі.» Сили волі, вольових зусиль мало було в українців.

Г.Ващенко також зупинявся на такій шляхетній рисі, як аристократизм духа й аристократизм положення. До аристократів відносили – вождів, царів, королів, людей, що втілювали в собі найкращі риси людини згідно з моральними поглядами. До аристократа можна віднести Г.Сковороду. Характерна ознака аристократизму духа є свідомість своєї гідності й шанування людської гідності взагалі. Отже, аристократизм в національній свідомості українців завжди був джерелом мужності й високого героїзму.

Також на фоні аристократизму педагог чітко виділяє індивідуальність та індивідуалізм. «Українець, оженившись, відділяється від батьків, щоб жити окремою родиною. Індивідуалізм не заважає в спільній праці.» Проте індивідуалізм українця при несприятливих умовах перетворюється на егоїзм. Цей егоїзм набуває різних форм, як, наприклад, ренегатство, кар'єризм, байдужість до всього, що виходить за рамки власних інтересів. Також Ващенко виділяє в характері українця форму егоїзму – амбіційність. Багато егоїстів зустрічалось серед інтелігенції. Але при цьому на противагу егоїзму прості люди, селяни підносять український патріотизм. Дух українського народу був мужнім, хоробрим, незламним, непокірним. Тому даною рисою можна пишатись.

Головним джерелом духовності Г. Ващенко вважає віру в Бога. Віра - не ворог розуму, а його сумління. А відтак віра - це засіб пізнання світу, поруч з наукою. На його думку, людина потребує суцільного світогляду, але наука і саме лише раціональне мислення їй цього дати не можуть. Тому, людина, “прагнучи до суцільного світогляду, мусить поповнювати вірою те, чого не дає їй знання”.

Г.Ващенко підкреслює, що «причиною психічного занепаду значної частини нашого народу є відсутність високої ідейності об'єднуючої».[3] Справді, висока ідейність, глибока національна свідомість, патріотизм є тими потужними духовними силами, володіючи якими, українці спрямовують потугу свого індивідуалізму в ім'я досягнення загальнонаціональних цілей, реалізації інтересів всієї української спільноти.

Отже, основне завдання у вихованні української молоді є виховання волі й характеру під високим гаслом «Служба Богові й Батьківщині».

Список використаних джерел:

1. Г. Г. Ващенко – видатний педагог національного відродження України: Зб. наук. пр. – Черкаси, 2003. – 165 с.

2. Григорій Ващенко. Моя автобіографія // Наукові записки (УВУ). – Мюнхен, 1963. – Ч. 7. – С. 5-9.
3. Коваль О. Передмова (Про Г. -Ващенка і його виховний ідеал) // Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полт. вісник, 1994. – С. 6-8.

*Мельник С.,
Факультет інформатики,
Керівник
доктор педагогічних наук, професор
Руденко Ю.Д.*

ОМЕЛЯН ВИШНЕВСЬКИЙ ПРО ВИХОВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

У статті визначено спільні та відмінні риси національного характеру в українців та росіян, що допоможе педагогам поглиблювати наукові засади педагогічної роботи, спрямованої на формування українського характеру особистості.

Ключові слова: *національне виховання, формування, особистісні якості.*

Національний характер – це своєрідне, специфічне поєднання загальнолюдських рис у конкретних історичних та соціально-економічних умовах буття національної спільноти.

Національне виховання – виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, духовності.

«Все, що йде поза рами нації, – застерігав І. Франко у праці «Поза межами можливого», – се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами прикривати своє духовне відчуження від рідної нації» [3].

Мета моєї статті розкрити проблему виховання в учнівській молоді українського національного характеру в працях відомого вченого Омеляна Вишневського та визначити шлях її вирішення. Визначити спільні та відмінні риси національного характеру в українців та росіян.

Вишневський Омелян Іванович - автор чисельних праць з методики викладання іноземних мов та педагогіки, академік АН ВО України, професор, член Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Григорія Ващенка.

Наведу положення і аргументи О. Вишневського про деякі риси, позитивні і негативні, характеру українців і росіян, що допоможе педагогам поглиблювати наукові засади педагогічної роботи, спрямованої на формування українського характеру особистості.

✓ Українці - інтроверти, тобто спрямовані всередину, на духовні пошуки, на свій внутрішній світ, роздуми, тощо. Тому українська література і культура взагалі є інтровертними, заглибленими у духовно-моральні пошуки, суто естетичну творчість на відміну від творців інших цивілізацій, зосереджених переважно на вдосконаленні матеріально-технічного виробництва, технологій, установ. В свою чергу росіяни - екстраверти. Їх характер спрямований на зовнішній світ, експансивність щодо інших територій, що сприяє поширенню російської культури.

✓ Українці більш схильні до вільного життя, відстоювання власної свободи, до індивідуального незалежного господарювання. Росіяни мають традиційну схильність до общинності («колективізму»), суспільної централізації і єдності та протиставлення «свої» і «чужі», до монархізму, прагнення «твердої руки».

✓ В українців поширено обмеження прав провідника, поцінування в керівників найперше моральної справедливості. Мають нахил до оборони, захисту своїх земель від ворогів. Відсутній культ воїна і озброєнь.

На відміну від українців, росіяни навпаки схильні до плекання культу воїна і озброєнь. Проте вони недооцінюють і нехтують правами і потребами особи. Рішучі, непоступливі у стосунках з іншими народами, легкі до адаптації в різних умовах, зміни місця проживання, присутня недостатність відчуття порядку у побуті.

✓ В українського народу є такі риси, як пасивна терпеливість і поступливість у стосунках з сусідніми народами, представниками інших національностей; доброта, а жорстокість проявляється під час бойових дій. Переважають почуття над волею. Українці мають традиційну прихильність до лібералізму, рівності чоловіків і жінок, релігійної толерантності. Прихильне ставлення до природи, любов до квітів, поетичне самовираження, естетика в побуті. Росіяни утилітарно ставляться до природи і краси.

Звичайно, можна сумніватися в правильності ряду таких формулювань рис, особливостей характеру як українців, так і росіян. Однак

факт залишається фактом, що в зв'язку з різним походженням українців і росіян, різними природними умовами, які по-різному впливали на формування сусідніх народів, і різними суспільно-політичними умовами їх життя, всієї історії на величезних просторах Східної Європи сформувалися дві окремі, українська і російська нації, які мають на сьогодні яскраво виражені самобутні національні характери, багато в чому протилежне.

Наукові погляди на національні характери рідного та інших народів, застосування різноманітних форм і методів навчально-виховної роботи з молоддю мають сприяти тому, щоб поглиблювати позитивні риси характеру і поглиблювати, вдосконалювати слабші, негативні риси.

Підкреслюю, що оволодіння педагогами сутністю, змістом і особливостями українського національного характеру, ефективними методами і прийомами пробудження і формування його якостей в учнів – важливі завдання вчителів, вихователів.

Вишневецький Омелян Іванович вважає, що єдиною причиною наших поразок і нашої історичної гіркої долі є відсутність експансивності у нашому характері, наша схильність радше пізнавати світ, ніж його для себе завойовувати. Тим часом лише дух експансії долає в народі індивідуалізм та егоцентризм, слабкість характеру і гнилий лібералізм, розвиває практичний розум, стримує анархізм і бунтарство супроти власної влади, підтримує почуття гідності, послаблює асимілятивну податливість, долає заниженість амбіцій та правовий нігілізм тощо.

Ось чому, до традиційного нашого ідеалу людини, яка служить Богу і Україні, мусимо додати порцію експансивності. "Для такого великого діла, як відродження і консолідації нації – пише І. Франко, – не біда прийняти в рахунок і порцію національної виключності і односторонності, чи коли хочете, шовінізму. Не бійтеся, коли національні потреби будуть заспокоєні, національний голод буде насичений, то нація відкине шовіністичну справу, розум візьме перевагу над пристрастю" ("На склоні віку. Розмова вночі перед Новим роком 1901"). Мав рацію І. Франко, бо експансивності марно протиставляти тільки оборону. Вона лише провокує недругів, ворогів. Натомість стримувати чужі посягання може лише очікувана контр експансія [1].

Заклик до виховання експансивності у характері нашої молоді неодмінно викликає гостру реакцію не тільки наших недругів, що цілком зрозуміло, але і тих щирих християн, які універсальну любов вважають головною ознакою порядної людини. Тут вдамося до застереження, що йдеться не про те, аби нашу імпансивність (схильність "вбирати в себе" зовнішній світ) замінити на експансивність, а лише позбутися тут крайнощів.

Ми як педагоги повинні критично поставитися до змісту нашого національного характеру і, визначивши нині переваги та наші вади, поставити питання про доцільність і можливість його корекції, поліпшення і вдосконалення.

Очевидно, що такі зміни у характері можуть відбуватися повільно і залежать від темпу перемін у зовнішньому житті. Виховання повинно враховувати такі цивілізаційні процеси і в міру можливості сприяти позитивним змінам.

Трансформаційні процеси у нашому суспільстві передбачають глибинні зміни у трактуванні людини і зміни у самій людині. Якщо життя покладає на неї повну відповідальність за себе, то вона змушена піднятися до статусу суб'єкта, того, хто сам сприймає виклики життя, сам шукає шляхів адаптації до них, сам долає свої проблеми і сам оцінює наслідки своїх дій. Макаренківське визначення поняття виховання як цілеспрямованого впливу на вихованця з метою формування в ньому замовлених якостей мусить бути відкинуте. Всякі виховні зусилля ззовні зрештою (в душі) сприймаються або відхиляються самим вихованцем [2].

Події останнього часу виявили деякі додаткові підстави до перегляду наших звичних поглядів на зміст патріотичного виховання. Так, досі ми ховали голову в пісок, не наважувалися вказувати пальцем на нашого ворога та відкидали будь-яку думку про ненависть до нього. Про тезу Декалогу націоналіста («Ненавистю і безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів твоєї нації») ми не наважувалися навіть згадувати. А відтак навіть настанови В. Сухомлинського, які вказували на роль ненависті до ворога, ми обминали та закликали до прихильного трактування наших «воріженьків», іноді називаючи їх навіть «братами». Сьогодні, нарешті, доходимо висновку, що «бути ідейно вихованим – це означає віддано любити і непримиренно ненавидіти. Злиття любові до Вітчизни з ненавистю до її ворогів, ... це і є гармонія високої моральної культури» (В. Сухомлинський, «Як виховати справжню людину»).

Ми маємо зробити два головні акценти:

а) звільнити нашу культуру від "намулу" російсько-більшовицького рабства і тільки в такому вигляді спиратись на неї як на чинник виховання;

б) сприяти формуванню сильної і самодостатньої людини, яку Європа свого часу втілила в образі Робінзона Крузо – вольової, підприємливої, цілеспрямованої, ділової людини, яка активно живе, діє і захищає свою свободу.

Ці два акценти поширюються на всі сфери, чинники і форми виховання нашої молоді, зокрема на:

– духовне життя – вияв твердості у відстоюванні прав українського народу на власну Церкву і власні духовні цінності;

– патріотичне виховання – з акцентом любові до України і ненависті до її ворогів (бо "виховання ненависті... до ворога... це найблагородніша мета нашої педагогіки, нашої шкільної практики" – В. Сухомлинський);

– виховання громадянсько-демократичної свідомості – з орієнтацією на пошану до Закону і становлення самодостатньої особистості і т.ін [3].

В підсумку, можна стверджувати, що сучасним ідеалом виховання нашої молоді є самодостатня людина, яка здатна з належною рішучістю не тільки обороняти свої духовні, моральні, національні, громадянські, родинні і особисті цінності, але також активно діяти назовні і утверджувати їх у стосунках з іншими людьми і народами. Лише в такому разі не зазнаватимемо втрат.

Список використаних джерел:

1. Вишневський О. І. Український національний характер та сучасний ідеал виховання нашої молоді
2. Омелян Вишневський. Теоретичні основи сучасної української педагогіки /О.І. Вишневський. – Видання третє, доопрацьоване: доповнене. – К.: «Знання». – 2008. – 568 с.
3. Омелян Вишневський . Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Вступ до системного дослідження. Дрогобич 2010.-159с.

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ

Давиденко А.

Факультет природничо-географічної освіти та екології

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Буяло Т.Є.

ПІДРУЧНИК ЯК ОСНОВИЙ ЗАСІБ НАВЧАННЯ ХІМІЇ

Стаття розкриває роль і значення підручника в організації навчального процесу. Проаналізовані підходи учених до використання підручника на уроках. З'ясована необхідність комплексного використання завдань для роботи з різними структурними компонентами підручника.

Ключові слова: *підручник, текстовий і позатекстовий компоненти, методичні прийоми, етапи уроку.*

Актуальність дослідження полягає у тому, що головне призначення підручника – допомогти учням самостійно закріпити і поглибити знання, здобуті на уроці, а часто ще й самостійно вивчити новий матеріал.

Найголовніше те, що роботу з підручником можна розглядати як умову розвитку таких пізнавальних процесів, як мислення, пам'ять, увага, уява.

У Законі України „Про освіту” метою освіти визнано всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, і збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Серед пріоритетних завдань, які стоять перед сучасною школою, неабиякої ваги набуває проблема формування в учнів бажання та вміння вчитися. Школа покликана розвивати здібності дітей, створювати умови для самовираження у різних видах діяльності, оволодіння загально – навчальними вміннями та навичками.[2]

Нині в Україні продовжується велика компанія, спрямована на підготовку так званих нових підручників, яка зводиться лише до модернізації окремих фрагментів змісту традиційних підручників і майже не передбачає змін їх структури, функцій, оформлення, спрямування. Та це й закономірно, адже не відбулося належної переорієнтації і прогресивного розвитку теорії,

методології, технології і практики створення інноваційних підручників; вони залишаються емпіричними і безсистемними. Відтак сьогодні „нові” підручники задовольняють державне замовлення здебільшого формально, оскільки ні за змістом, ні за структурою, ні технологічно не зорієнтовані на світові нормативи і стандарти.

Аналіз спеціальної літератури свідчить про те, що проблема організації роботи з підручником вивчалася науковцями аспектно. Зокрема, сутність підручника, його структуру та функціональне забезпечення досліджували В.Г. Бейлінсон, В.П. Безпалько, Д.Д. Зуєв та інші; психологічні основи побудови навчальної книги вивчали Н.О. Менчинська, Є.Й. Петровський; підручник в умовах розвивального навчання – Л.В. Занков, А.В. Полякова; використання навчальної книги у навчальному процесі – Ю.К. Бабанський, І. Лернер, О.Я. Савченко; психологічні основи організації роботи з навчальною книгою – С.М. Бондаренко, Л.А. Концева та інші.[1]

Відомо, що проблема використання підручника на уроках не є новою у психолого–педагогічній науці. Констатуючи суттєвий внесок учених (С.М. Бондаренко, Г.Г. Гранік, Л.А. Концева, Т.С. Назарова, А.В. Полякова, О.Я. Савченко, Н.Ф. Чепелева та ін.) у її розробку, слід зазначити, що робота з підручником розглядається дослідниками переважно як робота з текстом. Ми вважаємо такий підхід спрощеним, оскільки поза увагою залишаються інші компоненти навчальної книги — апарат організації засвоєння, ілюстративний матеріал, апарат орієнтування.[1,6]

У зв’язку з актуальністю нами була обрана тема для наукового дослідження і висвітлення у формі статті «Підручник як основний засіб навчання хімії».

Об’єкт: навчально-виховний процес з хімії.

Предмет: можливості підручника для формування предметних компетентностей з хімії.

Мета: дослідити сучасні методи і прийоми роботи з різними структурними компонентами підручника.

Завдання: проаналізувати теоретичні і практичні досягнення учених щодо проблеми використання підручника у вивченні шкільних предметів, розробити завдання для учнів з хімії для роботи з текстовим та позатекстовим компонентами підручника.

Як зазначає Д.Д. Зуєв, теорія підручника – це «система глибокого наукового обґрунтування головних його параметрів, яка покликана вивчати закономірності створення навчальної літератури, допомагати її розвитку».[3]

У зв’язку з цим робота з підручником є одним із словесних методів, який пов’язаний із оволодінням новими знаннями, вміннями і навичками. У

ньому чітко простежуються два аспекти – організація засвоєння навчального матеріалу („зовнішні компоненти методу”) та формування вміння працювати з навчальною книгою (його „внутрішні компоненти”).

Шкільний підручник – це спеціальна навчальна книга, у якій викладаються основи знань на рівні сучасних досягнень науки і культури відповідно до освітніх стандартів і програм є важливим засобом самовдосконалення учня, формування його мовної картини світу.[4,6]

У методиці опрацювання матеріалу підручника виділяються дві сторони – організація засвоєння навчального матеріалу підручника та формування вміння працювати з підручником. Комплексне вміння працювати з підручником включає в себе вміння працювати з текстом, з позатекстовими компонентами, користуватись апаратом орієнтування та вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, контролювати роботу тощо. Сформованість даного вміння забезпечує здатність учня користуватися кожним із виділених компонентів підручника, а також навчальною книжкою загалом.

Обґрунтовано, що основними методами роботи з підручником на уроках з хімії є: робота з кожним із основних структурних компонентів підручника на різних етапах уроку. Пропонуємо завдання для роботи з різними компонентами підручника хімії.

а) робота з основним текстом:

Тема: Вода.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Етап уроку: первинна перевірка розуміння нової інформації.

I. Первинне сприймання змісту параграфу.

– Учні, прочитайте прислів'я та приказки про воду.

– Як ви їх розумієте?

– Назвіть інші відомі вам приказки і прислів'я, у яких згадується вода.

II. Повторне сприймання параграфу.

– Учні, ще раз уважно прочитайте параграф і підготуйте відповіді на такі запитання:

1. Масова частка якого хімічного елемента у воді більша?

2. Укажіть, яку густину має вода у твердому агрегатному стані?

б) робота з ілюстрацією:

Тема: Вода, склад її молекули, поширеність у природі, фізичні властивості, вода – як розчинник.

Тип уроку: комбінований.

Етап уроку: актуалізація опорних знань учнів.

Робота з ілюстрацією до тексту:

- Учні, уважно розгляньте малюнок.
- Як ви гадаєте, що це зображено?
- Порівняйте малюнок з текстом. До якої частини тексту зроблена ця ілюстрація?

– Вдома спробуйте себе у ролі художників і намалюйте власну ілюстрацію до тексту.

в) робота з апаратом орієнтування:

Тема: Кисень.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Етап уроку: Організація сприйняття та осмислення нової інформації.

– Сьогодні ми розпочинаємо вивчати новий розділ. Відкрийте підручники на с. 99. Як ви гадаєте, який напис означає назву розділу? Чому? Зачитайте його. Зверніть увагу, де і як написані ці слова.

– Про що йтиметься в цьому розділі? (Учні висловлюють свої припущення. Після цього зачитуємо короткі відомості про зміст розділу і розглядаємо ілюстрацію)[5].

Таким чином, підручник — це особлива дидактична система, яка не тільки розкриває зміст навчання, а й є специфічною моделлю процесу навчання. Це означає, що підручник має двоєдину суть. З одного боку, для переважної більшості учнів він є джерелом знань, носієм змісту навчання, з іншого, він є засобом навчання, який володіє матеріальною формою, пов'язаною зі змістом навчання, з процесом засвоєння цього змісту. Він передає навчальну інформацію не лише за допомогою текстів, а й фотографій, малюнків, схем, графіків тощо. Для нього властиві три функції: освітня, розвивальна, виховна. Освітня полягає у співвіднесенні змісту підручника з програмними вимогами щодо засвоєння визначеного державними стандартами обсягу знань, умінь та навичок. Розвивальна передбачає загальний розвиток учнів - розвиток мотивів навчання, пам'яті, мислення, уяви, мовлення, уміння планувати навчальну діяльність та самому її контролювати. Виховна пояснюється впливом змісту підручника на світогляд учнів, майбутнє їх самовизначення у житті, розвиток духовної сфери.[4,6]

Список використаних джерел:

1. Бейлинсон В. Г. О функциональном подходе к оценке школьных учебников / В. Г. Бейлинсон, Д. Д. Зуев // Проблемы шк. учебни-ка. – М. : Просвещение, 1977. – Вып. 5. – С. 42 – 54.

2. Закон України «Про наукову і науково–технічну експертизу» від 10 лютого 1995 року. – К.: Відомості Верховної Ради, 1995. – № 9. – С. 21, 35, 56.
3. Зуев Д. Д. Термины и их определения (Структура современного школьного учебника) / Д. Д. Зуев // Проблемышк. учебника. – М. : Просвещение, 1980. – Вып. 8. – С. 330 – 335.
4. Поліграфія та видавнича справа [Текст] : рос.–укр. тлумачний слов. / уклад. : Б. В. Дурняк, О. В. Мельников, О. М. Василичин, О. Г. Дячок. — Львів : Афіша, 2002. — 456 с. — ISBN 966–7760–79–0
5. Савчин М. М. Хімія: підручн. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.М. Савчин – К: «Грамота», 2015. – 176 с.
6. <http://Interactive.ranok.com.ua/>

*Дауді А.,
Факультет природничо-географічної освіти та екології
Керівник
викладач
Крім Н. В.*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Досліджено зміст понять «компетенції», «компетентність». Виявлено відмінності у понятійному апараті. Проаналізовано наукові надбання вчених-дослідників компетентного підходу.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, шкільна освіта, компетенція, компетентність.*

Актуальність теми нашого дослідження спрямоване на професійне становлення успішного вчителя, який у процесі своєї педагогічної діяльності проходить етапи, що безумовно впливають на його подальшу діяльність. Традиційно завдання шкільної освіти визначалися набором знань, умінь і навичок, які має опанувати випускник. На сьогодні такий підхід виявляється недостатнім соціуму (професійним навчальним закладам, виробництву, сім'ї) потрібні професіонали, які не просто володіють інформацією, а готові долучитися до подальшої діяльності, здатні практично розв'язувати життєві та професійні проблеми, що постають перед ними [2.С 128].

Сучасна шкільна освіта має оновлюватися, застосовуючи результати

актуальних наукових досліджень. Нині в державних освітніх документах велика увага приділяється питанню компетентності. Педагогічною проблемою компетентнісного підходу займалися багато науковців: Вішнікіна Л. П., Кріт Н. В., Кушнірук С. А., Назаренко Т. Г., Покась Л. А. та інші. Як показує практика, щоб бути успішним, конкурентно спроможним молода людина має в першу чергу володіти вміннями. У загальноосвітніх навчальних закладах України учителі-предметники широко використовують методики формування компетентності учнів в урочний та позаурочний час.

Передумови успішної освіти (за доповіддю Жака Делора «Освіта: прихований скарб»):

- навчитися пізнавати;
- навчитися виконувати;
- навчитися жити разом;
- навчитися жити [3.С 100].

А це багато в чому залежить не від отриманих знань і вмінь, а від додаткових рис та вправності, на позначення яких і вживають поняття «компетенції» та «компетентності», що відповідають розумінню сучасних завдань освіти [3.С 23].

Компетентнісний підхід — спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна.

Компетенція — це коло питань, явищ, у яких людина компетентна, має відповідний рівень пізнання й досвід [1.С 40].

Компетентний: 1) той, хто знає, обізнаний; авторитетний у певній галузі; 2) фахівець, що володіє компетентністю [1.С 25].

Компетентність — це здатність установити й реалізувати зв'язок між «знанням — умінням» і ситуацією [1.С 37].

І. Хасан зазначає, що компетенції — це завдання (поставлені перед людиною), а компетентності — результати досягнуті в результаті компетентнісного підходу [1.С 76].

Основні складові компетентності:

- Знання, а не просто інформація, що швидко змінюється. Різновиди знань, які необхідно вміти знайти і спрямувати в русло своєї діяльності.
- Уміння використовувати ці знання в конкретній ситуації; розуміння, яким способом можна здобути ці знання.
- Адекватне оцінювання — себе, світу, свого місця у світі, конкретних знань, необхідності їх для своєї діяльності, а також методу їх отримання або використання.

Компетентнісний підхід є новітнім підходом у освіті та викладанні. У процесі його становлення новатори, що впроваджували його стикалися з багатьма проблемами. Оскільки традиційна освіта не включає компетентнісного підходу, в процесі впровадження виникали такі проблеми:

- традиційне предметне навчання в основі має ідею трансляції та засвоєння інформації;
- селективна, дворівнева система дає уявлення лише про те. Знає чи не знає учень предмет, без врахування його особливостей.
- примусові форми організації навчальних занять. Які унеможливають формування внутрішньої мотивації;
- вертикальні, ієрархічно організовані системі адміністративного керування, полягають у санкціях при не виконанні завдань [1.С 109].

Компетентність — це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні розумові дії або логічні операції, а конкретні, життєві, необхідні людині будь-якої професії та віку [3.С 23].

У ході нашого дослідження, було досліджено впровадження компетентнісного підходу у Димерської гімназії. У дослідженні прийняли участь учні 5-го, 8-го та 11-го класу. Учням було запропоновано на аркуші чистого паперу формату А4 будь якими засобами зобразити їх суб'єктивне розуміння поняття біології.

Отже, рівень освіченості, особливо за сучасних умов, не визначається обсягом знань, їх енциклопедичністю. Із позицій компетентнісного підходу рівень освіченості визначається здатністю розв'язувати проблеми різної складності на основі наявних знань. Компетентнісний підхід не заперечує значення знань, але він акцентує увагу на здатності використовувати здобуті знання в побуті.

Список використаних джерел:

1. Андропова М. И. Компетентність як основа нового навчання/ М.И. Андропова, А. К. Боковиков, В.В. Спасенников // Наука і освіта. – Київ. 2000. – №1-2. – С.89-90.
2. Бодров В.А./ Формування особистості в школі / В.А. Бодров. – М.: Полісся, 1995. – 320с.
3. Варданян Б.Х. //Вивчення соціалізації учня у школі за допомогою компетентнісного методу/ Б.Х. Варданян – Київ., 1993. – 543с.

*Деркач А.,
Факультет інформатики
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Кушнірук С.А.*

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

У статті розкрито поняття «життєвих компетентностей» та сформульовано основні підходи до їх формування на уроках інформатики

Ключові слова: *життєва компетентність, формування, урок.*

Ми виховуємо учня не як носія знань, а як людину, яка має жити в суспільстві і приносити йому користь.

В. Сухомлинський

На початку ХХІ століття всі прагнуть запровадити нову якість життя. Люди виявляють неабияку самостійність, мобільність, творчість та креативність у вирі сучасних суспільно-економічних відносин. Сьогодні все частіше піднімається питання про формування людини, що приймає відповідальні рішення, критично мислить, творчо вирішує проблеми, самореалізовується, про формування компетентної особистості. Вчителі мають великий вплив на молодь при підготовці до життя, тому повинні досконало орієнтувати навчально-методичний процес на розвиток життєвих компетентностей учнів [6].

Компетентність – специфічна здатність, яка дає змогу активно розв’язувати проблеми, що виникають у реальних ситуаціях життя. Питання щодо формування компетентностей вперше були висвітлені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, Концепції загальної середньої освіти, нових навчальних програмах та планах [1; 2; 3; 4].

У Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів основними видами життєвих компетентностей є комунікативна, соціальна, інформаційна, полікультурна, саморозвитку й самоосвіти, продуктивної творчої діяльності. Школа повинна виховати учня, здатного самостійно «вміти вчитися», здобувати знання і уміло використовувати їх на практиці; знаходити спільну мову у різних соціальних групах; самостійно

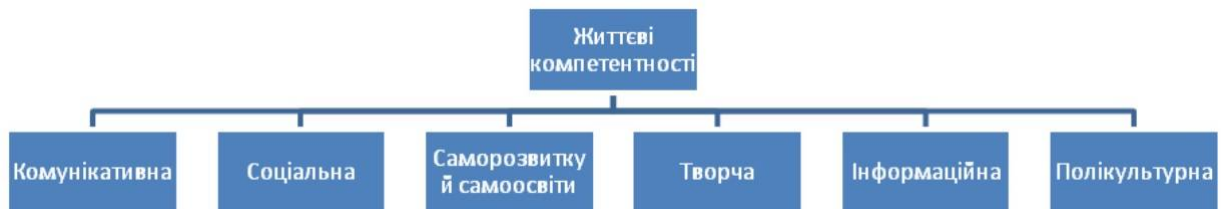
розширювати свій кругозір та розвивати свій інтелект; критично та творчо мислити; приймати рішення; планувати своє майбутнє; швидко адаптуватися до будь-яких змін в оточуючому середовищі.

Актуальність полягає у необхідності формування в учнів культури життєдіяльності, що допоможе їм успішно побудувати своє подальше життя, бо життєві компетентності учня – це запорука його успішного входження в систему соціальних, економічних, політичних та культурних відносин.

Практична значущість. Зараз важливо бути готовим змінюватись, бути готовим до нових потреб ринку праці, опрацьовувати інформацію, творчо працювати, швидко приймати важливі рішення, навчатись упродовж життя. Плануючи творчо своє життя, особистість оволодіває, перш за все, компетентністю.

Взагалі, життєві компетентності – це знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, що необхідні для виконання всього запланованого в житті. Розв’язок проблеми спрямований на пошук шляхів «навчати навчатися»; розвиток життєвих компетентностей для досягнення успіху; реалізація проблемно–пошукової, дослідницької роботи учнів; формування творчої особистості; адаптація дитини до умов сучасного життя; підвищення позитивної мотивації учнів до навчання.

Суть: «З усіх наук, що людина повинна знати, найголовніша – наука про те, як жити». Саме цей вислів повинен стати девізом уроків інформатики, що стимулюють розвиток таких життєвих компетентностей учнів.

1. **Формуванню комунікативної компетентності** учнів сприяють такі технології, як: інтерактивне навчання, технологія розвитку критичного мислення, проектна технологія, ігрова технологія. Взагалі, інтерактивне навчання, це навчання, «занурене» у спілкування.

Комунікативну компетентність на уроках інформатики потрібно розвивати через роботу в групах, у парі, при проведенні нестандартних уроків. Так, наприклад, на етапі мотивації навчальної діяльності, часто пропонувати учням переконати мене в тому, що знання з даної теми необхідні нам у житті і обґрунтувати де саме, або, як випереджуюче завдання: скласти рекламу тієї чи іншої теми. Інформатичний графічний диктант з коментуванням, з взаємоперевіркою, аналіз умови задачі, розв’язування задач на дослідження, розв’язування логічних задач – ось

далеко не весь інструментарій у руках вчителя інформатики для формування комунікативної компетентності. Метод «Майбутній вчитель», технології «Акваріум», «Карусель» на різних етапах уроку дають можливість виробляти комунікативні вміння.

2. *Соціальна компетентність* визначається за такими параметрами: вміння робити вибір і уміння приймати рішення; вміння брати відповідальність, безконфліктно співіснувати; вміння оцінювати себе і товаришів.

Потрібно практикувати на уроках диференційовану групову форму роботи для формування навичок бути організованим. Діти, працюючи в групах, вчать приймати рішення, давати самооцінку своєї діяльності, тобто, потрібно навчати учнів відповідально ставитися до своєї участі у спільній роботі, поважати думку інших. Часто на уроках потрібно використовувати лист самооцінки, в якому учні самі виставляють собі бали за той чи інший етап уроку. Соціальна компетенція формується при виконанні індивідуальних творчих завдань. Для формування соціальної здоров'язберігаючої технології потрібно проводити фізкультхвилинки, часто у вигляді флешмобів. Тому вважаю за потребу формувати соціальну компетенцію учнів і в позаурочний час, шляхом залучення їх до проведення інформатичних вечорів, конкурсів, вікторин.

3. На уроках інформатики потрібно формувати в учнів *інформаційну компетентність*, що передбачає оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями, уміння відбирати, аналізувати, оцінювати інформацію, систематизувати її. Насамперед потрібно навчати учнів обирати потрібні джерела інформації: довідкова література, навчальні посібники, інтернет-ресурси, консультувати з питань тематики робіт та пошуку інформації, навчати усвідомлено згортати інформацію, виділяти потрібне, поєднувати різні джерела, складати план, тези, конспект тощо, пропонувати для виконання домашніх завдань проблемно-пошукові теми. У процесі пошуку інформації діти вчать вибирати та критично оцінювати знайдені матеріали. Часто на уроки інформатики учні готуватимуть інформаційні хвилинки: «Цікаві факти про мови програмування», «Інші системи числення», «Комп'ютерне моделювання для комерційної діяльності», «Чи знаєте ви?»... Школярі готують інформаційні презентації. Потрібно формувати уміння складати схеми на основі опрацьованої інформації [5].

4. *Полікультурну компетенцію* в учнів розвивати потрібно, перш за все, через інтегровані уроки, а саме через розв'язування задач історико - культурного змісту. Використання різноманітних фактів з історії становлення інформатики, знайомство з біографіями вітчизняних вчених, проведення

конференції «Програмісти та інформатики України» є також одним із способів формування полікультурної компетенції.

5. Для компетентності саморозвитку і самоосвіти характерне уміння самостійно здобувати інформацію з різноманітних джерел різними способами: виділяти головне, аналізувати, оцінювати, використовувати на практиці для власного розвитку, прогнозувати результат такої діяльності, докладати зусилля для його досягнення. Працюючи над аспектами цієї компетенції, потрібно виступати в ролі консультанта, помічника, координатора. Вважаю, що головне завдання вчителя полягає не в передачі конкретних знань, а в навчанні способам роботи для отримання знань. Для удосконалення уміння самостійно оволодівати новими знаннями ефективним у своїй роботі вважаю прийом «Індивідуальна робота». У своїй практичній діяльності доцільно використовувати проектну діяльність, яка нині є однією з найперспективніших складових освітнього процесу, оскільки створює умови для творчого саморозвитку та самореалізації, формує всі необхідні життєві компетенції. Треба навчати учнів, які виявляють посиленій інтерес до інформатики, проводити власні дослідження, писати науково-дослідницькі роботи, брати участь в МАН.

6. Способами формування компетентності продуктивної творчої діяльності є розв'язування задач підвищеної складності, розв'язування задач різними способами, складання учнями задач, кросвордів, тестів. Для того, щоб все це встигнути на уроці на допомогу приходить блочний виклад матеріалу (лекційно-практична система навчання). Ця система передбачає виклад матеріалу за лекціями, завдяки чому з'являється можливість більше часу відвести на проведення уроків - практикумів. Дана компетенція - це не що інше, як стимулювання учнів до творчості.

Вчитель має сильний вплив на формування життєвих компетентностей учнів. Тому вчителі повинні йти в ногу з часом, професійно зростати, емоційно палати, адже педагог не тільки той, хто все життя вчить, а й той, хто все життя вчиться. Пекар через декілька годин радіє спеченому хлібові; перукар бачить плоди своєї праці; агроном радіє першим паросткам врожаю. І тільки вчителю треба чекати роками, щоб побачити результати своєї праці, щоб відчути себе щасливим.

Список використаних джерел:

1. Вдовиченко Р.П., Тарасова І.В. Шляхи формування життєвої компетентності особистості школяра. – Вип. І. – Миколаїв, 2008. – 56 с.
2. Галатюк М. Модель навчально-пізнавальної компетентності у контексті вивчення природничих предметів / М. Галатюк // Наукові записки. –

- Вип. 98. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 21–26.
3. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. збірник / [за ред. Сохань Л.В., Єрмакова І.Г.]. – К. : Богдана, 2009. – 520 с.
 4. Кушнірук С. А. Педагогіка. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів педуніверситетів / С. А Кушнірук. – К.: НПУ, 2011. – 472 с.
 5. Самойленко Н. І. Інформаційні компетенції учнів у процесі вивчення інформатики в класах інформаційно-технологічного профілю / Самойленко Н. І., Семко Л. П. // Всеукраїнська науково-пошукова конференція “Теорія і практика розвитку ключових компетенцій учнів 12-річної школи” 27 березня 2008 р./ За загальною редакцією І. Г. Єрмакова. – Ч. II – К. – Запоріжжя : 2008 – С. 101–105.
 6. Kushniruk S.A. Normative and legal frameworks of students’ scientific and research activity in pedagogical universities of Ukraine(the 20th – beginning of the 21st century) / S.A. Kushniruk // Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2016. – P. 302–305.

Дуда О.

Факультет іноземної філології

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шикиринська О.В.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У статті проаналізовано основні тенденції впровадження ювенальної юстиції, найважливіші ситуації становлення нової політики в нашому суспільстві. Порівняно існуючі закони з «омріяним» європейським майбутнім та зроблено висновки у разі їх впровадження.

Ключові слова : *гендерна політика, діти, сім'ї, виховання.*

З прагненням України бути частиною ЄС, помічаються лише широкі перспективи, щасливе майбутнє у повній фінансовій свободі, але , разом з тим, ігноруються важливі питання повсякденної реальності європейців у питанні виховання наших нащадків, які не можуть бути допущені в сім'ях.

Ми були свідками створення Євросоюзу, сексуальної революції, гендерної політики, ітд. Але ми були байдужими до цих явищ, оскільки вони там, в далекій, благополучній Європі. Звісно, забезпечене життя і соціальний захист були вагомими аргументами рівнятися на їх досягнення, але сьогодні, відкриваючи для себе європейські цінності, нас лякає рівень аморальності. А найстрашніше, що на заході – це повсякденна реальність, так як вона закріплена сферою захисту прав людини і законодавчою базою.

Історія Європи – це історія звільнення людей від відповідальності перед совістю. Євросоюз створив закони і дозволив людині іти проти сумління і своїми правовими актами за останні роки підтвердив в суспільстві явища, що приводять європейську цивілізацію до невідомого кінця.

Українське суспільство зі своєю власною історією, засноване на істинних християнських цінностях, не приймає нав'язування аморальності. Ми не бажаємо морально деградувати, тому прийшов час захистити себе, своїх дітей, внуків і майбутнє покоління від епідемії страшних моральних хвороб, пустої європейської душі.

На сьогоднішній день тема ювінальної юстиції піднімається все частіше, нам нав'язується думка про якнайкраще майбутнє наших кровінок, але ніхто не відкриває- одразу усіх карт. Деталі приховуються, але чому? Невже в чудових європейських традиціях не все так досконало для майбутнього покоління?! Тож який вплив матиме ювінальна юстиція (ЮЮ) на виховання українців?

Ювенальна юстиція є однією – складова гендерної політики. Дане поняття походить від латинського «juvenalis», що означає «юнацький» та «justitia» з тлумаченням «правосуддя», тобто даний термін, уже говорить нам про основну суть політики. [2]

ЮЮ – вміщує в собі цілу сітку ювенальних судів, які розглядають справи неповнолітніх, та соціальних служб, які мають право контролювати всі, без винятку, сім'ї. Робота даних служб обґрунтовується невідповідним законодавством та нечіткими юридичними формуваннями у питаннях виховання дітей. Дані служби відкриті, і навіть закликають, дітей скаржитися на своїх батьків, працівників на сім'ї чи окремих дорослих. Для цього проведені безкоштовні телефонні лінії, працівники ЮЮ часто бувають в школах, стенди із закликами розвішані в усіх людних місцях, тому зроблено все, щоб скарг було якомога більше.

ЮЮ приховує в собі три основні речі, які матимуть юридичну силу.

- Насильне забирання у батьків дітей та позбавлення батьківських прав.
- Дискримінація прав і обов'язків батьків виховувати своїх дітей згідно моральних та християнських цінностей.

- Підриває відношення між дитиною та батьками, які нібито є найбільшими ворогами дитини. [5]

Але як ж бути зі славним родинними традиціями, які роками плекалися на теренах нашої неньки?! Невже ми власноруч будемо руйнувати найдорожче - наші сім'ї?! У всі часи та народи саме сім'я захищала всі інтереси дитини, важливі питання вирішувалися у великому сімейному колі, коли зважувалися всі "За" та "Проти".

Ювінальна юстиція прагне захистити дитину від власної сім'ї! Але це ж нонсенс! У правильному суспільстві такого бути просто не може. Очевидно, є сім'ї, де діти дійсно потребують захисту, наприклад сім'ї залежних від алкоголю та наркотиків. Але, гадаю, сьогодні існує цілком достатньо процесів для вилучення дітей, коли вони дійсно потребують того, та позбавлення батьківських прав. Але є і величезна кількість багатодітних чи малозабезпечених сімей, де батьки, намагаються дати дітям найдорожче – їхню любов, теплоту, ніжність. Так, у них не завжди вишукані страви, наймодніший одяг, новий телефон, як того вимагає ЮЮ, але батьки займаються з дітками, піклуються і намагаються зробити з них справжніх людей. Багато сімей мають набагато більше, ніж матеріальні благополуччя, а це — теплота й повнота сімейних стосунків, вміння спілкуватися та враховувати інтереси та потреби один одного, повага до старших, допомога та взаємовиручка. Наше суспільство навпаки намагається допомогти сім'ям, піти назустріч, вийти гідно, чесно з певної ситуації. Саме тому ми не можемо допустити прийняття законів, які розвалюють наші сім'ї!

Невже ми готові проміняти все на жалюгідну матеріальність? А хто ж заспіває колискову, сидітиме ночами, коли ми хворіємо та просто благословить на кожен крок. Звісно, ювенальній юстиції абсолютно не вигідно захищати сім'ї, їхнє завдання, навпаки, - руйнувати, адже це дає нову можливість впливу на батьків за рахунок дитини. Відняти дитину - дуже вигідно, далі відіслати її на виховання у притулок, чи іншу сім'ю, яка отримує солідні державні кошти, а можливо в закордонну, а може і в сім'ю гомосексуалістів, яким дуже хочеться мати дитину саме європейської зовнішності.

Але не тільки батьки страждатимуть! Вчителі, бажаючи добра та намагаючись навчити дітей, теж можуть потрапити за ґрати чи платити величезну пеню. Для прикладу, абсолютно забороняється:

- завдавати, навіть мінімальне, домашнє завдання на вихідні чи на канікули, адже це порушує права дитини на відпочинок.

- затримувати клас після закінчення відведеного часу на навчання, навіть на хвилинку. Не важливо чи ви не встигли дописати півслова, чи пів

речення, чи навіть декілька букв. В противному разі, вчитель повинен відповісти за дане грубе порушення.

- робити зауваження учням, адже вони мають свободу дій. Якщо під час уроку дитина розмовляє, встає із-за парти – це абсолютно нормально. Вчитель не може нічого сказати, адже це може бути тиском на дитину.

Прагнете захистити дітей від порнографії, якою переповнений Інтернет? Відповідно до Конвенції ООН про права дитини [3] вони мають право на доступ до будь-якої інформації. Хочете вберегти від поганих компаній (наркоманів, алкоголіків) – кожен має право на свободу спілкування; хочете привчити до праці (а в сучасному житті без цього не вижити) – не маєте права його примушувати до роботи, а ще у них є економічні права і ви ЗОБОВ'ЯЗАНІ забезпечити їх, незважаючи на затримку зарплати або інші фінансові труднощі. [6]

Ми відповідатимемо перед суддею за те, що в холодильнику недостатньо фруктів, а як соцслужбовці порахують рівень теплоти, любові, підтримки та духовності в сім'ї!? Хоча, світ стає настільки матеріалістичним, що новий гаджет легко замінить батьків, в мережі ми “корішанимося” з “челами”, які слугують нашими “бро”. Ну просто” ідеальна” перспектива, чи не так?

Але це не може практикуватися в нашій країні, адже ми з дідів – прадідів виховувалися у своїй системі координат, нас навчали любити і поважати старших, своїх батьків, не ображати менших, найголовніше, що нас вчили розрізняти добре від поганого. Зараз щохвилино ЮЮ намагається більше просунути в наше повсякдення. В травні 2016 року почали тренування шкільних офіцерів. Їхня основна задача – вирішення шкільних конфліктів між учнями, особливо застереження куріння та крадіжок.[8] А як було раніше? Невже учні дійсно не можуть розібратися власноруч? Напевно, тепер не потрібно вчити моральності, адже буде контроль поліцейського? І кожне питання щодо загубленої гумки чи поцупленого олівця буде ретельно розглядатися. Як на мене, цілковитий абсурд!

За словами Алли Радзівіл – помічника судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ:” До плюсів ювенальної юстиції слід віднести те, що при створенні системи спеціалізованих судів можливий детальніший розгляд різних категорій справ при меншій траті часу, більш професійний розгляд справ у апеляційному й касаційному порядку. Це повинно допомогти розвантажити суддів інших судів і дати їм можливість детальніше розглядати категорії справ, вирішення яких належить до їх компетенції. Серед мінусів же варто виділити необхідність великих бюджетних укладень для створення системи

спеціалізованих ювенальних судів, підготовку висококваліфікованих кадрів, що зумовлює необхідність підвищення рівня кваліфікації суддів, оскільки справи щодо неповнолітніх вимагають особливого порядку розслідування та врахування всіх обставин. При цьому необхідно зважати на відсутність на даний момент взаємодії суду із соціальними службами й системою органів запобігання злочинності й безпритульності”.[1]

Так, немає жодних заперечень, питання сім'ї, виховання дітей - дуже тонкі, але, гадаю нам краще удосконалити наявну систему, створити побільше психологічних центрів допомоги, які допомагали зберігати сім'ї, шукати компроміс, адже зруйнувати все – дуже просто, а скільки сил, терпіння, наполегливості потрібно, щоб побудувати. Потрібно вміти знайти компроміс, промовчати, наполягти, обдумати ситуацію з усіх ракурсів та прийняти єдине спільне правильне рішення. Сімейні стосунки – величезна праця! Як пташка будує гніздо, так і ми крупинка до крупинки, гілочка до гілочки будуємо наше сімейне гніздечко!

Також, ведення ювенальної юстиції призведе до погіршення демографічної ситуації [4], оскільки, проаналізувавши досвід західних країн, бачимо, що політика ЮЮ мотивує людей відмовлятися від дітонародження, розвалювати освіту, адже усі викладачі, керівництво втрачають можливість впливати на учня, не дивлячись на негативну чи зухвалу поведінку. Скоріш за все це призведе до розквіту корупції, адже це буде логічним наслідком практично безмежної та безконтрольної влади ювенальних судів та соціальних служб. Також психологи зазначають, що неминучий розквіт злочинності, адже психологія неповнолітнього злочинця така, що, відчуваючи безкарність, яка гарантується цією порочною системою, він ще більше стає некерованим.[7] Але проаналізувавши існуючу систему Українського законодавства стає зрозумілим, що вона цілком достатня одразу з двох відношень : і для захисту дітей, і у правах неповнолітніх злочинців. Більше того, існуюча юридична система злагоджена, логічна та перевірена часом, а це надзвичайно важливо.

Підсумовуючи, хочу ще раз наголосити, що не завжди приклади західних країн можуть приносити гарні результати в Україні. Ми ще маємо найдорожче - наші сім'ї, теплоту та любов, тож не зруйнуймо цього.

Список використаних джерел:

1. Введення ювенального правосуддя: За і Проти.[Електронний ресурс].- Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/33746__vvedennya_yuvenalnogo_pravosuddya_za_y_proti.html
2. https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Ювенальна_юстиція

3. Резнік Г. О. Основні положення Конвенції ООН про права дитини. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14.NTP_2007Pravo/21820.doc.htm
4. Крестовська Н. Міфи про ювенальну юстицію . [Електронний ресурс].- Режим доступу:- <http://www.viche.info/journal/2126/>
5. Єпископ УПГКЦ Владика Тимотей. Ювінальна юстиція – насильство над батьками і дітьми. [Електронний ресурс].-Режим доступу:- <http://comunitacattolicaua.blogspot.ru/2011/02/blog-post.html>
6. Газета «Світ духовності»:№8, серпень 2013р. [Електронний ресурс].- Режим доступу:- <http://www.livingrosary.org.ua/saviorway/items/scho-majut-znati-usi-batki-pro-juvenalnu-justiciju.html>
7. Батьківський комітет України. Що мають знати кожен батьки про ювенальну юстицію. [Електронний ресурс].-Режим доступу:- <http://rodkom.org/2012/1578.html>
8. Батьківський комітет України. Очередной шаг в продвижении Ювинальной Юстиции в Украине – В школах будут работать школьные офицеры. [Електронний ресурс].-Режим доступу:- <http://rodkom.org/2016/6960.html>

*Єрмаченко Д.,
Інститут іноземної філології,
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Шикиринська О.В.*

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Дана стаття присвячена проблемі гуманізації освіти. Визначено термін «гуманізація освіти», проаналізовано складові даного процесу, проведено певні аналогії демократизації навчання в Україні та закордоном.

***Ключові слова:** гуманізація, демократизація, виховання, навчання, педагоги.*

Одним із основних соціально-педагогічних принципів, спрямованих на становлення і подальший розвиток гуманних стосунків у суспільстві, є гуманізація освіти. Гуманізація націлена на побудову стосунків учасників

освітнього процесу на основі поваги до людської особистості, уваги до кожної окремо взятої людини і доброзичливе ставлення до неї. За твердженням В. О. Сухомлинського «Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути осягнення духовного світу кожної дитини, здатність приділити кожному стільки уваги й духовних сил, скільки потрібно для того, щоб дитина відчула, що про неї не забувають, її горе, її образи і страждання розділяють» [1, с. 50].

Поняття гуманізму, як системи ідей і поглядів на людину як на найбільшу соціальну цінність, вперше з'явилося в епоху Відродження. Заперечуючи середньовічні норми життя із його жорстокістю людей один до одного, до природи, міждержавними війнами, нова епоха була покликана створити ідеологію, за якою всі люди визнавалися рівними у соціальних, фінансових та інших відносинах. Саме в закріпленні людяності в суспільстві полягає основна ідея гуманізму. Як стверджував німецький філософ І.Кант, виділяючи дві основні складові людяності в суспільстві: «Людина робить сама себе людиною, по-перше, поважаючи в собі людину і, по-друге, поважаючи людину в іншій особі».

Гуманізація освіти загалом полягає в «олюдненні» педагогічного процесу – переходу від авторитарного до демократичного стилю спілкування, становленню гуманних, довірливих стосунків між вихователем і вихованцями. Основними вимогами до принципу гуманізації виховання за І. Подласим є [2, с. 51]:

- 1) гуманне ставлення до особистості вихованця;
- 2) повага її прав і свобод;
- 3) пред'явлення вихованцю посильних і розумно сформульованих вимог;
- 4) повага до позиції вихованця навіть тоді, коли він відмовляється виконувати вимоги, що пред'являються;
- 5) повага права людини бути самою собою;
- 6) доведення до свідомості вихованця конкретних цілей його виховання;
- 7) ненасильницьке формування необхідних якостей;
- 8) відмова від тілесних чи будь-яких інших покарань, які принижують честь і гідність особистості;
- 9) визнання права особистості на повну відмову від формування тих якостей, які з якихось причин суперечать її переконанням (гуманітарним, релігійним та ін).

Багато уваги вивченню принципу гуманізму приділяли видатні педагоги минулого та сучасності: Сократ («Виховання – справа важка, і

поліпшення її умов – один зі священних обов'язків кожної людини, бо немає нічого більш важливого, як освіта самого себе і своїх ближніх»), Платон («Виховання повинно виявитися в силах зробити і тіла і душі найкращими та найпрекраснішими»), А.С. Макаренко («Наша методика виховання має ґрунтуватися на загальній організованості життя, на підвищенні культурного рівня, на організації тону і стилю всієї роботи, організації здорової перспективи, ясності, особливо ж на увазі до окремої людини, до її успіхів і невдач, до її труднощів, особливостей, прагнень» [3, с. 282]), В.О. Сухомлинський («Ставлення людини до людини, її суспільне життя розкриваються перш за все у праці на благо людей. У тому, як людина працює для інших, виражається її гуманізм» [1, с. 31]) та інші.

Процес гуманізації освіти багатогранний та довготривалий. Аналіз наукових досліджень останніх років свідчить про зростаючий інтерес до демократизації навчання – поступово відбувається процес створення необхідних умов задля самореалізації особистості у сучасному просторі, що сприяє розкриттю її творчого потенціалу, формуванню моральних якостей, ціннісних орієнтацій і критичного мислення.

Згідно з твердженнями Р.А. Беланової про процес гуманізації освіти [5, с. 216]), можна виділити такі його складові:

- 1) національна спрямованість освіти;
- 2) відкритість системи освіти;
- 3) перехід від репродуктивного навчання до продуктивного;
- 4) самоствердження особистості за умов педагогічної підтримки;
- 5) особистісно-рівноправні позиції вихователя і вихованця;
- 6) творча спрямованість навчального процесу;
- 7) перехід від регламентовано-контрольованих способів організації навчального процесу до активно-розвиваючих;
- 8) наступність та неперервність освіти.

Будучи прихильником емансипації дитини, її самостановлення й пошани до її прав, відомий польський педагог Януш Корчак якось висловив ідею «про повноцінність і самотність дитинства, про необхідність «підніматися», а не «опускатися» до розуміння дитини» [6, с. 8]. Одним із найяскравіших прикладів втілення даної думки є приватна школа Summerhill, заснована у Великобританії у 1921 році Олександром Сазерлендом Ніллом. Головна її ідея полягає у тому, що «школа має підлаштовуватися під дитину», а не навпаки.

Summerhill являє собою демократичну спільноту: всі питання, що стосуються керування школою, вирішуються на шкільних зборах, які є, фактично, законодавчим і судовим органом. На них присутні всі учні і

працівники школи, при цьому кожен має рівний голос. Відповідно до принципу Нілла «Свобода, а не сваволя», усі члени спільноти можуть чинити, як їм завгодно, доки їх дії не спричиняють шкоди іншим людям. На мою думку, успішна реалізація даного принципу можлива лише за умови побудови відкритих та доброзичливих стосунків у колективі, які ґрунтуються на прочуттях взаємоповаги, взаємопідтримки та взаєморозуміння.

У класах можуть навчатися діти різного віку, оскільки адміністрація школи не хоче, щоб комусь довелося підлаштовуватися під чужі стандарти. У Summerhill учні самі вибирають, які уроки відвідувати, тому покарання за прогулювання, а також будь-яка система оцінювання, відсутні. За словами директора школи Зої Нілл Редхед: «Summerhill – це реальне місце, а не утопія. Звичайно, жити в громаді приблизно із сотні осіб не завжди легко. Але це скоріше сім'я, а не школа, бо сповнена дружнього спілкування, сміху і неповторних вражень. Для багатьох учнів Summerhill стає найважливішим досвідом у житті».

Канадська альтернативна початкова школа демократичного навчання ALPHA (A Lot of People Hoping for an Alternative) була заснована у 1972 році за ініціативою батьків та підтримки Ради з освіти Торонто. Це «школа без дисципліни», у якій панує вічне свято неслухняності: немає ні оцінок, ні суворого розкладу, ні домашніх завдань. Класи формуються не за віком, а за інтересами: поряд із математикою та граматиною передбачені заняття із ліплення, кулінарії і навіть елементарної філософії. Навчання тут невіддільне від інших аспектів життя дитини: спілкування, творчості та гри. Я вважаю, що ефективна реалізація принципів зв'язку навчання і виховання із життям має позитивний вплив на особистість, і у подальшому сприятиме її прискореній адаптації і самореалізації у відповідних життєвих умовах.

Основою ALPHA є демократія – повага до індивідуальності кожного учня і виховання поваги до індивідуальності інших, вміння думати про інших людей, як про самих себе. Майже кожен день проводяться загальні збори, під час яких діти нарівні з дорослими мають право обговорити шкільні справи, питання і проблеми. Конфлікти також вирішуються шляхом обговорення на зборах, головне завдання яких – знайти рішення, яке сподобається усім. Як стверджував у своїй праці В.О. Сухомлинський: «У виховній роботі було багато спеціально створених, передбачених, «побудованих» людських стосунків, які мали своєю метою затвердити в душах вихованців повагу до людини як до вищої цінності, щоб з дитинства людина була другом, товаришем, братом для іншої людини» [4, с. 92].

За зразком західних демократичних шкіл, яких у світі нараховується вже більше тисячі, із ініціативи приватного підприємця Ярослава Коваленка,

у 2010 році в Україні було відкрито альтернативну демократичну школу Dіxі. У цій школі немає класів – замість них маленькі різновікові групи до 8 чоловік, а у всій школі – не більше 40 дітей 5-16 років. Тут немає оцінок і домашніх завдань, а замість розкладу – особисті навчальні плани.

Характерною особливістю Dіxі, як і інших демократичних шкіл, є спільне прийняття рішень учнями та вчителями. Раз на тиждень відбуваються загальні збори, де розглядаються різні питання шкільного життя і обговорюються правила. Діти можуть висувати свої пропозиції, оскільки голос дитини дорівнює голосу дорослого. Януш Корчак у своєму творі «Як любити дитину» стверджує думку про те, що «Перше безперечне право дитини – висловлювати свої думки, активно брати участь у наших міркуваннях і висновках про неї. Коли ми доростемо до її поваги і довіри, коли вона повірить нам і скаже, яких прав потребує, – менше стане і загадок, і помилок» [7, с. 38].

У Dіxі учні називають вчителів на «ти» і мають з ними рівні права, але поважають і слухають їх навіть більше, ніж у звичайних школах. Я гадаю, що даний підхід є доволі нестандартним для української системи навчання, але враховуючи отриманий результат, можна зробити висновок, що демократизація стосунків «учитель»-«учень» позитивно впливає на формування моральних якостей особистості та сприяє ефективному розвитку міжособистісних стосунків. «Найважливіше джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні стосунки з дітьми в дружньому колективі, де вчитель не тільки наставник, а й друг, товариш» [1, с. 22], – стверджував В.О. Сухомлинський.

На сьогоднішній день проблема гуманізації освіти в Україні має нагальне значення, оскільки демократизація системи навчання сприятиме не лише підвищенню рівня знань учнів, а й розвитку держави в цілому.

Використана література:

1. Сухомлинський В. А. Вибрані твори в 5 томах. Том 3 - Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1974 г. - 288 с.
2. Подласий І. П. Педагогіка у 2 томах. Том 2 – Процес виховання. / І. П. Подласий – М.: Владос, 1999. – с.256.
3. Макаренко А. С. Спілкування з важкими дітьми / А. С. Макаренко. – М.: АСТ, 2015. – с. 320.
4. Сухомлинський В. А. Народження громадянина. / В. О. Сухомлинський. – М: Молода гвардія, 1971. – с. 245.

5. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна-США) / Беланова Р. А. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – с. 216.
6. Сухомлинська О. В. У пошуках справжнього / Сухомлинський В. А. Серце віддаю дітям (нове прочитання) / В. О. Сухомлинський. – К: Акта, 2012. – с. 563.
7. Януш Корчак. Як любити дитину / Януш Корчак. – М.: АСТ, 2014. – с. 213.
8. <http://www.summerhillschool.co.uk>
9. <http://alphaschool.ca/about/>
10. <http://www.parkschool.com.ua/>

*Лернер А.
Факультет іноземної філології
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Шикиринська О.В.*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

У статті піднімається проблема використання сучасної техніки під час навчально-виховного процесу, наведено недоліки та переваги використання Інтернету, планшетів та інших гаджетів на уроці. Наведено деякі поради та думки спеціалістів щодо викладання та застосування технологічних засобів навчання, як ефективних засобів освіти.

Ключові слова: *дидактика, освіта, педагогіка, Інтернет, ком'ютер.*

Розвивається світ, розвивається наука і розвивається сучасна педагогіка, яка спрямована на вдосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності, інтенсивності. Зараз я говоритиму саме про новизну у сучасній дидактиці – використання смартфонів, ноутбуків, комп'ютерів, електронних книжок на уроках та в позакласний час. Я вважаю це питання актуальним, оскільки з розвитком суспільства та науки, виникають нові методи та засоби навчання у сучасній педагогіці. У цій статті я б хотіла розібратися чи зможемо ми як майбутні

педагоги впоратися із завданням технологічного прогресу в освіті у своїй педагогічній діяльності.

На думку багатьох педагогів (Вільямс Р, Маклі К, Полат Є.С, Ентоні Маллан), які вже торкалися цієї теми, спеціальні технічні засоби навчання (ТЗН) - необхідний чинник засвоєння знань. До них належать: дидактична техніка, аудіовізуальні засоби; екранні посібники статичної проекції, окремі посібники динамічної проекції, відеозаписи, телевізійні передачі. І все це вже використовується на уроках, особливо на уроці інформатики, фізики, хімії і т.д. Хоча комп'ютер не зможе замінити вчителя в багатьох сферах педагогічної діяльності, втім немає ніякого сумніву, що ефективно застосування комп'ютерів покращує якість навчання і дозволяє вчителю забезпечити кращий рівень викладання. [2, с. 106]

Педагоги ніколи не стояли осторонь цього процесу. Завжди при появі нового технічного пристрою педагоги починають міркувати, як можна використовувати його для вирішення дидактичних завдань. Є. С Полат запевняє: “За своїм потенційним можливостям, обумовленим їх дидактичними властивостями, комп'ютерні телекомунікації є виключно своєчасними і перспективними для використання у сфері освіти.” [4, с.196] А Вільямс Р. зазначив: «Створення комп'ютерів перш за все пов'язано зі сферою освіти.» [2, с.36].

Таким чином, аналізуючи якості засобів навчання, педагоги прагнуть визначити їхні дидактичні властивості, а потім і функції в навчальному процесі. Тільки при такому підході черговий технічний засіб зможе виявитися дійсно корисним для навчального процесу і знайти чітке місце в цьому процесі в системі інших засобів навчання, або поглинаючи їх властивості і таким чином замінюючи раніше застосовувалися, вже застарілі, або доповнюючи їх [4, с.186].

Але педагог повинен розуміти, що використання технологічних засобів навчання на уроках повинно враховувати пізнавальні якості учнів, їх підготовленість до сприймання і засвоєння навчального змісту за допомогою цих засобів; забезпечувати правильне поєднання їх з розповіддю вчителя, іншими засобами навчання. Враховуючи важливість підготовки учня до суспільного життя та навчання їх у сфері нових технологічних можливостей, педагоги прагнуть якісно передати знання стосовно користування новими засобами сучасної дидактики. Їхня загальна мета – це створення нового покоління для підтримки передових наукових розробок і освіти [4, с.159]. Для того щоб досягнути її треба щоб вчитель володів певними навичками. З одної сторони йому потрібно вміти працювати з програмним забезпеченням,

щоб гарантувати успішне засвоєння учнями певного матеріалу з уроку. З іншої сторони, сам він має забезпечувати процес навчання [2, с. 44].

Водночас ми повинні враховувати й негативні моменти. Передусім робота, наприклад, з комп'ютером швидко стомлює учнів, може погано впливати на зір або навіть призводити до розладу нервової системи. Тим паче, що комп'ютеризоване навчання не розвиває здатності учнів чітко й образно, правильно висловлювати свої думки, гальмуючи також фізичний розвиток дитини та виховання наполегливості, фізичної, творчої активності у роботі. В умовах такого засобу навчання швидко загострюється індивідуалізм, сповільнюється формування, розвиток та виховання колективізму, взаємодопомоги, оскільки дитина може сидіти за новим, набагато цікавішим пристроєм для навчання та не помічати інших, не розуміючи, що вони повинна розвиватися всебічно. А розвиватися людина може тільки в активній діяльності.

Для того, щоб якість освіти відповідала сучасним вимогам, необхідно постійно вдосконалювати концепції модернізації методології у сучасній педагогіці. Тому треба розглядати всі за і проти технологічних засобів навчання.

Інтернет як засіб навчання

В дидактиці завжди переслідується одна єдина мета - виховання та освіта підростаючого покоління. На даний момент, напевно, не існує такої професії де б не знадобилися знання щодо користування комп'ютером. Тому навчаючи дітей користуватись ним, навіть не дивлячись який предмет ви викладаєте, ви відкриваєте для них безмежний вибір професії у майбутньому. За своїм потенційним можливостям, обумовленим їх дидактичними властивостями, комп'ютерні телекомунікації є виключно своєчасними і перспективними для використання у сфері освіти. [4, с.196]

Також і властивості та функції Інтернету стають набагато більш потужними, сфера застосування, зокрема в педагогіці, різко розширюється. Виникають багато навчальних систем та сайтів таких як Moodle, де вчителі можуть з легкістю опублікувати своє завдання, свій навчальний план, критерії оцінювання, а учні таким чином виконують лабораторні та практичні просто сидячи за комп'ютером. А електронні бібліотеки — сучасні складні інформаційні системи — розглядаються як розподілені сховища знань. [4, 165]

Звичайно, навряд чи Інтернет можна віднести тільки до засобів навчання. Саме тому доцільно розібратися в дидактичних властивостях цього засобу навчання, тобто в тих характеристиках, які можуть виявитися корисними для освітнього процесу.

Як майбутній викладач іноземної мови я підтверджую той факт, що Інтернет створює унікальну можливість для вивчаючих іноземну мову користуватися автентичними текстами, слухати і спілкуватися з носіями мови, дивитися різні відео та фільми на іноземній мові, тобто Інтернет створює природне мовне середовище.

На даний час все більшого значення набувають такі можливості, як отримання освіти на відстані, спілкування учнів, вчителів не тільки в рамках однієї школи, району, а й інших регіонів країни, світу. За допомогою сучасних інформаційних технологій стає реальним здобувати освіту не тільки очно, а й дистанційно, не залишаючи при цьому свого будинку, що, на мою думку, здається дуже комфортим.

Як зауважив одного разу відомий англійський педагог Ентоні Маллан, якби комп'ютер не був винайдений як універсальний технічний пристрій, його слід було б створити спеціально для цілей освіти. За визначенням Є.С. Полат, *"під дидактичними властивостями того або іншого засобу навчання розуміються основні характеристики, ознаки, які відрізняють їх від інших, істотні для дидактики, як в плані теорії, так і практики"*. [9,185-186]

Таким чином, аналізуючи якості таких засобів навчання, педагоги прагнуть визначити їх дидактичні властивості, а потім і функції в навчальному процесі.

І тому, Інтернет, не будучи тільки засобом навчання, надає вчителям та учням широкі можливості.

Переваги та недоліки мережі Інтернет як засобу навчання

Інтернет надає можливість для отримання інформаційних ресурсів та ресурсів самоосвіти і учням, і вчителям. Інтернет пропонує різні способи навчання та велику кількість засобів наочності, різні засоби поживлення сприйняття цієї інформації: графіку, звук, рух. Мультимедійність створює психологічні моменти, які сприяють сприйняттю і запам'ятовуванню матеріалу з включенням підсвідомих реакцій учня: наприклад, підведення підсумків чи видача завдання можуть у кожній лекції дистанційного курсу передувати якимось звуком або мелодією, схиляє учня на певний вид роботи. Це забезпечується заздалегідь в процесі підготовки курсу і не вимагає зосередження уваги вчителя. [4, с.158]

Вже одне це показує значні переваги Інтернету перед традиційним паперовим підручником. Таким чином інформаційні технології дозволяють організувати різного роду спільні дослідницькі роботи учнів, вчителів з різних шкіл, наукових і навчальних центрів одного або різних регіонів або навіть різних країн. Також Інтернет дозволяє оперативно

обмінюватися інформацією, ідеями, планами по цікавлять учасників питань, темами спільних проектів, і здійснюється це все швидко, в режимі онлайн.

Така організація діяльності учнів і вчителів з одного боку вирішує завдання самоосвіти та самостійної пізнавальної діяльності учнів з різних предметів, а з іншого - економити час, а з ним і матеріальні кошти, зусилля учнів і вчителів, що свідчить, про ефективність такого засобу навчання. До того ж робота над текстами Інтернет-ресурсів цікава учням своєю новизною, актуальністю, що дає їм можливість проявити активність кожного учня [10, с. 41]

Природньо що при роботі з Інтернетом не обійтися і без проблем. Перша проблема при роботі в мережі Інтернет пов'язана з чітким розумінням того факту, що Інтернет не може замінити собою педагога. Немає нікого поряд щоб вказав учневі на його помилки, аналізував весь навчальний процес, давав настанови та поради, що є дуже важливим в навчанні та розвитку, людина завжди потребує допомоги. Тому навіть консультації онлайн не зможуть якісно та правильно вирішити поставлену задачу до кінця.

Наступні труднощі пов'язані з організацією діяльності учнів у мережі. Є в психології правило однієї проблеми. Якщо ви певну дидактичну задачу перед учнем, то інші труднощі, пов'язані з іншими завданнями, краще зняти, або максимально полегшити. Маю на увазі, учень навчається сам, і при цьому це якась складна, комплексна робота, проект, він на це і так витратить багато часу і зусиль, тому що все виконує досліджуючи. В такому разі треба мати певне уявлення як та чи інша робота за ком'ютером впливає на учня.

Інші проблеми, як вже було сказано вище, виявляються у псуванні зору учня, його «деградації» в мовному висловлюванні та будівництві суспільних відносин – відносин між членами колективу, що має замкнутість та егоїзм.

Так, ці проблем також існують, тим не менш, я вважаю переваги та недоліки рівними. Звісно, я сподіваюся, що сучасна педагогіка ставитиме перед собою завдання усунути ці мінуси задля більшої ефективності використання Інтернету як засобу навчання.

Віртуальне/дистанційне навчання:

Якщо ви зрозуміли, що наука не стоїть на місці, розвивається педагогіка і що Інтернет став одним із засобів навчання, ви напевне вирішили приділити час пошуку себе як педагога в віртуальному світі. Але треба перед цим уточнити деякі нюанси. Віртуальне навчання підходить далеко не всім. Така форма буде ефективна лише для цілеспрямованих учнів та студентів, які чітко знають, чого прагнуть, і заощаджують час. Адже більшість школярів звикло, що їх постійно контролює вчитель. Для них освіта по Інтернету

навряд чи стане вдалим рішенням. Російська дослідниця Полат Є. С. вважає: «ДН (дистанційне навчання) як нова форма навчання не є ані модернізацією, ні, тим паче, аналогом заочного навчання, яке, до речі, ніхто не відміняв й яке має власну нішу в системі безперервної освіти [4; 5]». Далі авторка подає різницю дистанційної та заочної форм навчання, яка полягає в інтерактивності – взаємодія вчителя та учнів в межах дистанційного курсу.

ДН також допомагає подолати внутрішні психологічні бар'єри, що заважають активній участі в дискусії при візуальному контакті, але в той же час спочатку він не дає відчуття аудиторії, що є важливим, як ми визначили с початку. Необхідні також навички впевненого користування клавіатурою та уміння виражати свої думки в письмовій формі. І учень не повинен соромитися повідомляти про свої проблеми. У віртуальному світі викладач не зможе вчасно втрутитися в навчальний процес і надати необхідну допомогу, тому що більшість зовнішніх ознак, за якими у звичайній ситуації він міг би зрозуміти, що у студента виникли якісь проблеми (знякковілість, занепокоєння, втрата інтересу до предмета, пропуски занять і т.д.) при дистанційному навчанні виключені. Психологи радять: дистанційна освіта найбільш ефективна для людей старших 30 років. Тим, хто ще не досяг цього віку, краще вибрати хоча б дистанційно-очну або очно-заочну форму навчання - інакше користі може зовсім не бути.

Щоб з точністю роз'яснити для себе ефективність ДН спробуємо виділити за і проти:

"За"

- Можливість самостійно розподіляти власний час (підходить працюючим студентам).
- Під час освітнього процесу студент знайомиться з новими технологіями та комп'ютерними програмами.
- Викладачі мають змогу відкрити свої власні курси, заощаджуючи при цьому гроші та час.

"Проти"

- Учень не зможе уточнювати деякі моменти безпосередньо в процесі навчання.
- Більшість учнів із труднощами не зможуть зрозуміти чи засвоїли вони добре матеріал(адже для цього і існують методи керівництва самовиховання учня).
- Така методика ефективна лише в тому випадку, коли учень наполегливий і йому цікавий матеріал.

Смартфони та планшети в класі

При появі смартфонів та планшетів, навчання учнів та студентів стало набагато легшим, забезпечуючи їм швидко зорієнтованість у пошуку потрібної інформації, до того ж ці гаджети є досить зручними та компактними для носіння їх з собою в школу. А маленька електронна книга вміщає в себе невимовно велику кількість книг і школярам вже не треба носити важкі портфелі з дому до школи. Але коли викладач входить до класу, існує великий ризик того, що його лекцію слухають «одним вухом», двома очима позираючи в мобільник на черговий модний кліп на YouTube чи на повідомлення у Snapchat.[10]

Є ще й інший нюанс: учні не докладають особливо зусиль до навчання, за допомогою спеціальних програм, які розв'язують автоматично приклади зі математики чи задач із фізики, таким чином просто відпрацьовуючи оцінки, але не здобуваючи реальні знання. Тому учні з кожним роком запам'ятовують все менше і менше.

Добре якщо учні будуть використовувати свої гаджети на уроці тільки задля вирішення якихось питань та задач з того чи іншого предмету, але для інших смартфон майже завжди виступає як відволікаючий фактор. Тому на уроках слід використовувати індивідуальний підхід та зрозуміти для кого це розваги а для кого засіб навчання. Безумовно, є діти, здатні «переключити» свою увагу між телефоном як розважальним гаджетом і як інструментом для навчання; але більшість із них цілковито ігнорує «науковий потенціал» свого смартфона. [10]

Хоча сучасний мобільник і має великий освітній потенціал та є набагато зручнішим у використанні ніж звичайна книга, але якщо дозволити використовувати його на уроках можемо побачити зовсім протилежний результат, як стверджують деякі викладачі іноземних шкіл.

Телефон створює різні можливості у використанні навчальних програм, наукових матеріалів та корпусу текстів чи масиву даних, що полегшує завдання побудови проектів чи написання рефератів. Але використання телефонів для навчання вимагає, щоб студенти шукали інформацію і залишалися при цьому зосередженими на уроці або дискусії. Тому важливим також є те щоб технічне обладнання вживалось правильно і не суперечило загальній стратегії навчання, якої додержується педагог в процесі викладання свого курсу. [2, с. 95]

Деякі викладачі зауважують, що серед їхніх учнів є ті, хто спільно редагує тексти через мобільні хмарні сервіси, разом ролять проекти через Інтернет також є і досвід спілкування із викладачами, які дозволяють своїм студентам та школярам використовувати соціальні мережі для створення навчальних груп і спільної роботи над завданнями, для запису презентацій та

відео для наукових експериментів в рамках домашніх завдань. Через такі освітні можливості гаджетів чимало шкіл в різних округах та штатах США роблять спроби інтегрувати смартфони у освітній процес. Тому перед нами постає питання: чи є корисним використання планшетів, смартфонів під час навчання? [10].

Результати дослідження за 2014 рік від Стенфордського університету щодо використання гаджетів учнями свідчить: надання повного доступу до пристроїв в школі (коли кожен учень має окремий смартфон чи планшет або ноутбук) забезпечує максимальну користь від використання сучасних технологій в освітньому процесі. Але ось як проблему смартфонів коментує Річард Фрід, клінічний психолог і автор книги про дітей та сучасні технології, котрий працює із широким колом дітей та сімей в районі затоки Сан-Франциско:

«Надмірне використання смартфонів підлітками часто має шкідливий вплив на успішність у навчанні, оскільки використання підлітками телефонів — це здебільшого розваги, а не навчання та додатки практичного характеру» [10].

Як майбутні педагоги ми маємо пам'ятати, що чимало підлітків використовують мобільні телефони і навушники як спосіб абстрагуватися від навколишнього світу, і таким чином вони менше спілкуються із однолітками у реальному житті, що не будує міцного колективу і шкодить його розвитку. Якщо в вашій школі дозволили використання гаджету як засіб навчання треба чітко виявити для себе методи та прийоми ефективного навчання і впоратися з цією проблемою у своєму класі, адже все починається з зусиль самого педагога. Ось яке завдання постало перед сучасною педагогікою. Педагоги-практики говорять, що результати цього дослідження не брали до уваги успішність на прикладі студентських практичних занять — інакше висновки були би іншими.

Все це нам дає зрозуміти, що в сучасних умовах викладачам доведеться адаптувати навчання в класі до реалій, коли мобільні технології стануть частиною освітнього процесу та й вони не є шкідливими, якщо дітей навчити, що перш за все це засіб навчання, а не іграшка.

На мою думку є ще й інший вихід з цієї ситуації. За розвитком техніки загалом, має також винайти та розвинути техніку саме для навчання. Планшети та ноутбуки, які міститимуть програми будування графіків, макетів, презентацій тощо, ноутбуки, які запрограмовані тільки для навчального процесу – матимуть великі переваги та підвищать його ефективність, замість того щоб забирати увагу та час учнів та студентів. Є фінансова негативна сторона цієї ідеї, але я також сподіваюсь, що громадські

школи а батьківський комітет або ж Міністерство освіти України, які оснащують школярів деякими підручниками та шкільним приладдям, зможуть допомогти і в цьому питанні. Адже ми навчаємо і виховуємо майбутні покоління, формуючи нове, ще міцніше, більш розвинене, більш освітчене суспільство.

Список використаних джерел:

1. "Виртуальное обучение", журнал "Учись. Работай. Отдыхай" - №30 (191) – 2008. – с. 13-18.
2. Вільямс Р, Маклі К. комп'ютери в школі: переклад з англ. / Заг. ред. і вступ. ст. В. В. Рубцова. - М.: Прогрес, 1998 – 336 с.
3. Дистанційне навчання. Навчальний посібник / За ред. Є.С. Полат. - М.: Гуманит. Вид. Центр ВЛАДОС, 1998 – 192 с.
4. Полат Є.С. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти. 2002, 157 с.
5. Поляков А.А. "Системи дистанційного навчання", Нові знання, 1996р., № 3. – с.52-65.
6. Савелова С.Б. Інтернет - проекти та сучасна освіта // Питання Інтернет - освіти. 2001, - № 1. – с.85-89.
7. Цветкова А. Я Можливості та шляхи включення Інтернет у шкільний освітній простір // Питання Інтернет - освіти. 2003. - № 23. - с.8-9.
8. Чебан О.О. Інтернет-технології в школі // Питання Інтернет - освіти. 2005, - № 30. – 12 с.
9. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти: Навчальний посібник для студентів педагогічних вузів і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів / Полат Є.С., Бухаркін М.Ю., Моїсеєва М.В. та ін; Під редакцією Є.С. Полат. - М.: Видавничий центр "Академія", 2003. - 272 с.
10. Владимірова Л.П. Інтернет на уроках іноземного мови// Иностранные языки в школе. – 2012. - №3. – С.39-41
11. <http://www.theatlantic.com/education/archive/2016/04/do-smartphones-have-a-place-in-the-classroom/>
12. <https://buki.com.ua/blogs/Vplyv-naukovo-tekhnichnoho-prohresu-na-systemu-osvity/>

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ З ХІМІЇ

В статті розглядається місце і значення навчальних екскурсій серед сучасних форм навчання. Описана структура екскурсії та методика її підготовки і проведення. Наведені конкретні методичні рекомендації щодо проведення екскурсії на металургійне підприємство.

Ключові слова: *Екскурсія, форма організації навчально-виховного процесу.*

До системи викладання хімії у загальноосвітній школі входить організація екскурсій, які передбачені програмою та розглядаються як окрема форма організації навчально-виховного процесу. Екскурсії, як метод навчання і форма організації занять зародилися на початку ХХ століття. На даний час вироблена система екскурсій і методика їх проведення з різних навчальних предметів. Ні розповіді про виробництво, що супроводжуються демонстраційними дослідами, ні показ таблиць і кінофільмів не можуть дати таких яскравих і живих уявлень та вражень, як екскурсія.

За допомогою екскурсій учні можуть поглибити та закріпити свої знання з хімії, а також побачити практичне застосування знань, набутих на уроках хімії. Під час екскурсії на виробництво учні знайомляться з властивостями речовин вихідних матеріалів та отриманих продуктів, пристроєм і роботою основних апаратів, з технологічним процесом у цілому, що формує в учнів яскраві образи і сприяє більш міцному засвоєнню наукових основ виробництва[1, 2].

На хімічних підприємствах учні бачать не тільки практичне застосування знань властивостей речовин, умов перебігу реакцій, а і людей, що керують складними апаратами або цілими системами апаратів, знайомляться з умовами праці робітників. А це має профорієнтаційну спрямованість.

Питанням організації та проведення навчальних екскурсій займались: Я.А. Коменський, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський, Н.К. Крупська, Н.Н. Буринська, В. М. Байкова, М.І. Петрова тощо. Екскурсійний метод був об'єктом дослідження та

обґрунтування педагогів і вчених-методистів, зокрема, Г. Ващенко, Фр. Гофмана, П. Волобуїва, І. Брука, В.М. Корсунської, О.Я. Герда, Ю.І. Полянського, Б.Є. Райкова, М.М. Верзіліна, С.Ф. Русової, Д.Н. Кайгородова, О.Т. Булдовського, О.І. Лагутенко та ін. Праці цих науковців присвячені питанням ефективного проведення навчальних екскурсій, зосереджуючи увагу на дослідницькому характері екскурсійного методу.

Проте питання використання екскурсій у сучасному навчально-виховному процесі з хімії потребує постійної уваги науковців та практикуючих учителів, оскільки зміст програм постійно змінюється і змінюються підходи до цієї форми навчання[4]. Тому саме ця *тема* була обрана для дослідження і висвітлення у вигляді наукової статті.

Об'єкт: навчально-виховний процес з хімії.

Предмет: методика організації та проведення екскурсій з хімії.

Мета: на основі аналізу теоретичних напрацювань з проблеми дослідження з'ясувати найоптимальнішу методику організації та проведення екскурсій з хімії.

Завдання: розкрити сутність навчальних екскурсій як однієї із форм організації навчально-виховного процесу, з'ясувати методику організації та проведення екскурсій, розробити план проведення екскурсії з хімії відповідно до нової навчальної програми.

Основна дидактична функція більшості навчальних екскурсій по хімії полягає в ілюстрації вивченого на уроках навчального матеріалу.

Посиленню практичної спрямованості хімічних знань сприятиме проведення тематичних екскурсій, об'єкти яких орієнтовні й залежать від регіональних умов.

Екскурсії поділяють: за змістом (виробничі, біологічні, історичні, географічні, краєзнавчі, мистецькі); за часом (короткотермінові, тривалі); за черговістю під час навчального процесу: попередні, або вступні (на початку вивчення теми, розділу програми), супровідні, або проміжні (в процесі вивчення навчального матеріалу), заключні, або завершальні (наприкінці вивчення теми, розділу), за відношенням до навчальних програм (програмні та позапрограмні)[1].

Проведення екскурсії поділяють на декілька етапів: 1) підготовчий. На цьому етапі учитель знайомиться з об'єктом екскурсії, готує завдання для учнів; 2) інструктаж, завдання якого полягає в ознайомленні учнів з метою і змістом екскурсії; 3) етап проведення передбачає послідовний розгляд об'єктів екскурсії, виконання учнями завдань, окреслених учителем; 4) опрацювання матеріалів екскурсії передбачає уточнення, систематизацію,

узагальнення одержаної під час екскурсії інформації. обов'язковим є аналіз підсумків навчальної екскурсії — усне опитування, використання даних під час наступних уроків. За потреби наслідки екскурсії оформлюють у вигляді стенда, плаката чи альбому [2].

Проте, ефективність будь-якої екскурсії багато в чому залежить від техніки її проведення. До техніки ведення екскурсії пред'являється ряд вимог. Техніка ведення екскурсії об'єднує всі організаційні питання екскурсійного процесу. При проведенні виробничих екскурсій, відвідування працюючих цехів обговорюються рекомендації з техніки безпеки, витяги з інструкцій адміністрації підприємства, обов'язкові правила поведінки учнів-екскурсантів на підприємстві, називаються місця, де робляться паузи у розповіді і у показі [1].

Екскурсійна практика виходить з того, що основою розповіді вчителя-екскурсовода є індивідуальний текст, який визначає послідовність і повноту викладу думок, допомагає логічно будувати свою розповідь. Такий текст кожен вчитель створює самостійно. Матеріал розміщується в тій послідовності, в якій показуються об'єкти, і має чіткий поділ на частини. Індивідуальний текст містить повний виклад того, що варто розповісти на екскурсії. Не допускається згадка фактів без їх датування, посилань на джерела. Розповідь вчителя-екскурсовода складається з окремих частин, прив'язаних із зоровими об'єктами. Об'єднуються ці частини висновками по кожній із підтем і логічними переходами між підтемами (і об'єктами). В індивідуальному тексті кожна підтема являє собою окрему розповідь, придатну для використання в ході проведення екскурсії.

Ми пропонуємо методичні рекомендації щодо проведення екскурсії на тему: «Екскурсія на завод з виробництва сталі металургійний завод «Запоріжсталь»».

Цю екскурсію можна провести в 10 класі після вивчення теми «Металічні елементи та їх сполуки». [4,5]

Мета: ознайомити учнів з основними процесами, що відбуваються при виробництві сталі, з професіями людей, які проводять ці процеси, із сучасним виробництвом сталі.

Підготовчий етап: вчитель хімії відвідує завод виплавки сталі «Запоріжсталь», спостерігає за технологічним процесом, тобто детально ознайомлюється з об'єктом екскурсії; визначає ті частини технологічного комплексу, які безпосередньо становлять інтерес стосовно даної теми; проводить узгоджувальну бесіду із працівником підприємства щодо мети екскурсії та рівня підготовленості учнів; визначає і вивчає маршрут, яким здійснюватиметься переміщення учнів з школи до об'єкта екскурсії.

Етап проведення:

Бесіда:

1. У яких періодах, групах і підгрупах розташовані металічні елементи в Періодичній системі?
2. Які є особливості атомів металічних елементів у порівнянні із неметалами?
3. Які найбільш поширені в природі метали ви знаєте?
4. Чим характеризується металічний зв'язок?
5. Назвіть відомі вам загальні фізичні властивості металів.
6. Дайте визначення поняттю «Сплави». Які сплави ви знаєте?

Назвіть їх.

Пояснення вчителя або екскурсовода.

Самостійна робота учнів за завданнями учителя:

1. Яку сировину використовують для виробництва чавуну й сталі?
2. Як за хімічним складом відрізняються чавун і сталь?
3. Чому чавун більш крихкий, сталь – пластична?
4. Звернути увагу на структуру виробництва: які печі використовуються для виплавки чавуну і сталі, яка в них температура, які хімічні процеси в них відбуваються.
5. Чи відрізняється за хімічним складом чавун, вироблений на МК «Запоріжсталь» від чавуну, виробленого на інших заводах?
6. Оформити результати екскурсії у вигляді презентації.

Отже, екскурсія має значні дидактичні можливості за умов ретельної підготовки до неї, складання методично продуманих запитань і завдань до учнів, дотримання правил безпечного поведіння при відвіданні хімічних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Райков Б.Е. Контроль за качеством экскурсий: Методические рекомендации / Б.Е. Райков. — М.: ЦРИБ “Турист”, 2002. — 72 с.
2. Савина Н.В. Рассказ на экскурсии. Методические рекомендации. / Н.В.Савина - М., 1981.
3. Довідник цікавих фактів та корисних знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://vechervkarpath.at.ua/publ/test/2_4_metodika_provedennja_ekskursij/6-1-0-1703
4. ПРОГРАМА З ХІМІЇ для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. [Електронний ресурс] : <http://mon.gov.ua/content/Osvita/himia-st.pdf>

5. Академічний рівень - Міністерство освіти і науки України.
[Електронний ресурс]: mon.gov.ua/content/Osvita/himia-ak.pdf
6. Металургійний завод «Запоріжсталь»:
<http://www.zaporizhstal.com/ru/predpriyatie/struktura-proizvodstva/>

СЕКЦІЯ 3. ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

*Багрій Ю.
Факультет іноземної філології
кандидат педагогічних наук, доцент
Шикиринська О.В.*

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлені дослідження щодо доцільності використання покарання та правильності підходу щодо вибору правильного методу в педагогічній діяльності.

Ключові слова: педагогічний метод, виховний процес, метод покарання.

У нашу епоху, сучасному поколінню, що прагне до постійного самовдосконалення, як ніколи необхідно оволодіти основними знаннями з педагогіки. Виховання зростаючої людини становить одне з головних завдань сучасного суспільства. Педагогіка відповідає на питання про цілі і завдання навчання, виховання дитини, її призначення полягає у вивченні виховання і навчання як свідомо і цілеспрямовано організованих процесів. Педагогіка розробляє цілі навчання і виховання дитини, теорію та методику організації педагогічного процесу, удосконалює його зміст, методи, прийоми і форми організації [6].

У зв'язку з розвитком суспільства сукупність знань, необхідних людині для життя і творчості, постійно розширюється, в нього додаються і додаються все нові елементи, та головне знання, одне з найважливіших до опанування - це, на мою думку, знання педагогічних основ.

У педагогіці процеси виховання і навчання розглядаються як головні чинники розвитку дитини, де основна роль відводиться педагогу, новаторство і творчість якого є визначальними при аналізі даних процесів.

У цілісному педагогічному процесі важливе місце займає процес виховання, що має двосторонній характер. Він відрізняється тим, що спрямовується в двох напрямках: від вихователя до вихованця і від вихованця до вихователя.

В останні роки погляди на зміст виховного процесу швидко і радикально змінювалися. Немає єдності і сьогодні: наше суспільство, а разом з ним і школа переживають важкий період осягнення об'єктивної істини. Взято курс на гуманізацію і демократизацію школи, який повинен привести до нової якості виховання. В основі сучасної ідеології виховання лежить компонент реалізму цілей виховання. [8]

Метою даної статті є висвітлення шляхів правильного вибору педагогічного методу, а саме доцільність вибору і застосування методу покарання під час навчально-виховного процесу.

У центрі всієї виховної роботи школи повинні стояти не програми, не заходи, не форми і методи, а сама дитина, підліток, юнак - вища мета, зміст педагогічної роботи. Без власної доброї волі вихованців не можуть бути втілені сутнісні ідеї виховання: ні ідея розвитку, ні ідея співпраці. Виховний процес, якщо він організований як примусовий, веде до деградації моральності як дитини, так і вчителя. Отже, спрямованість школи в життя - запорука оновлення змісту і методів виховання, що відкриває шлях від нівелювання особистості до її різнобічного розвитку; від заучування догм до пізнання і перетворення світу; від авторитарності і відчуженості до гуманності і співпраці. Мабуть, саме практична сторона повинна вийти на перший план і сприяти виробленню позитивного ставлення до процесу виховання. Особлива роль у виховному процесі покладається на педагога, його особисті вміння взаємодіяти з вихованцями. [7]

Саме тому основним завданням педагога є правильний підбір тих методів виховання, які найкраще сприятимуть гармонійному розвитку особистості учня, особливо його психічному розвитку.

На мою думку, дуже важливим в педагогічній діяльності та практиці є застосування методів вміло підібраних та ефективних. Педагог, як ніхто інший повинен вивчати своїх вихованців, бути уважним та чуйним до них, що сприятиме налагодженню контакту з дітьми та кращому пізнанню дитячої душі. А це в свою чергу, допоможе вихователю вміло підібрати найбільш дієві методи виховання та навчання.

Вихователь, якщо він хоче домогтися найкращих результатів своєї діяльності, знаходиться в постійному пошуку і аналізі окремих елементів виховання, способів впливу на особистість учня. Присутня проблема створення нових, найбільш ефективних, прийомів виховання у всіх сферах педагогічної діяльності. Прийоми виховання можуть бути взяті з досвіду інших педагогів або вироблені з допомогою власної практики.

Педагогічна майстерність проявляється в умінні доцільно й правильно застосовувати прийоми виховання. Вибір методів виховання залежить від безлічі факторів, що впливають на їх вибір у різних випадках. Правильний вибір можливий тільки за умови знання педагогом основних загальних методів виховання, їх сутності та особливостей, умов застосовності, розуміння причин, за якими віддається перевагу саме цьому, а не іншого методу.

На даний момент існує безліч загальних методів виховання. Для того щоб легше було вибрати з них найбільш підходящий, методи класифікують за певними ознаками.

В даній статті я хочу звернути увагу саме на метод покарання, ефективність його застосування та доцільність. Отже, покарання - це метод гальмування негативних проявів за допомогою негативної оцінки вчинків вихованця, породження в ньому сорому, каяття, почуття провини. Покарання поділяються на такі види: несхвалення, осуд, зауваження, позбавлення вихованця задоволення, обмеження в правах, відкладене покарання, догана та ін. [4, с.25].

Я вважаю, що метод покарання потрібно використовувати з особливою обережністю. Ще недавно фізичне покарання застосовувалося і було переважаючим у вихованні дітей, проте зараз очевидно, що такі покарання не тільки і більше того можуть серйозно зашкодити здоров'ю дітей, як фізичному, так і духовному. Якщо покарання реалізовано в образливій формі, воно ображає вихованця. Також надмірна ліберальність або відсутність покарань можуть привести до непослуху, неорганізованості вихованців, зниження авторитету педагога. Педагоги повинні дотримуватися двох умов – справедливості та продуманості, при застосуванні покарання. Якщо покарання застосовано несправедливо, технологічно неправильно, то згодом вихованець відчуває почуття образи на педагога [6, с. 327].

Можна сказати, що метод покарання – сильнодіючий, проте не можна поспішно його застосовувати, поки педагог не має повної впевненості в його справедливості. Педагогу необхідно ретельно продумувати покарання груп вихованців, враховуючи при цьому характер відносин в групі. Рішення про покарання повинно бути зваженим, обґрунтованим. Ні в якому разі не можна

застосовувати цей метод в стані роздратування і гніву. Очевидно, що покарання не повинно завдавати шкоди здоров'ю учня - ні психічному, ні фізичному.

Покарання повинно пробуджувати в дитини совість та усвідомлення тих прикросів, які відчуватимуть вчителі, батьки, близькі внаслідок її поведінки. Не повинно бути принижень при покаранні. За покаранням завжди має слідувати прощення, щоб не змушувати дитину емоційно страждати. Потрібно зауважити, що до методу покарання необхідно вдаватися в крайніх випадках, даний метод ні в якому разі не повинен ставати головним засобом впливу на вихованця.

Думки відомих педагогів про застосування покарання :Амонашвілі Шалва Олександрович - педагог. Професор, доктор психологічних наук. Розробив концепцію гуманної педагогіки. «Виховувати потрібно вчасно і з мудрістю ...» “Так, я проти покарання, коли воно застосовується авторитарно, тобто коли дитина не приймає покарання, вважає його несправедливим. Однак я дотримуюся такого впливу, коли дитина розуміє моє засмучення, оптимізм і повагу до неї. Покарання як міри виховання не існує, його виховне значення залежить від того, наскільки люблять і поважають учителя, який вдається до міри покарання.” [3, с. 477]

Макаренко Антон Семенович (1888-1939)- педагог і письменник. “... Як правило, грубі окрики все більш і більш притупляють бажання слухатися батьків: тоді і з'являється часом ремінь, один з найстрашніших пережитків старого у вихованні дітей. Хіба удар - метод? Це тільки відчай. ”Такі покарання, які висловлюють одночасно і повагу до людини і вимога до нього, я вважаю можливими, коли вони застосовуються вміло, а взагалі покарань у великому масштабі мені не доводилося застосовувати...”[9]

Висновки. У шкільній практиці покарання не завжди досягають мети. Таку статистику можна пояснити серйозними помилками в їх застосуванні. Часто педагоги застосовують покарання швидко і в конкретних ситуаціях, але необдуманно, без достатніх підстав. Не завжди вони враховують вікові та індивідуальні особливості учнів, і не у всіх випадках переслідують певні виховні цілі, дотримуються педагогічного такту. На мою думку, щоб уникнути неправильного застосування даного методу у кожному випадку необхідно розібратися в причинах вчиненого проступку, врахувати індивідуальні особливості учня, його становище в колективі, його вікові особливості. Я вважаю, що все-таки покарання не є методом виховання, оскільки до дітей потрібно підходити з увагою та розумінням, дослухатися до них, завжди можна знайти правильні слова і провести бесіду, яка здійснить свій вплив на свідомість вихованця.

Список використаних джерел:

1. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов - 100 ответов: учеб. пособие для вузов/ И. П. Подласый -- М.: ВЛАДОС-пресс, 2004. - 365 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <http://pedlib.ru/Books/1/0221/index.shtml>
2. Куликова Т.А. Сімейна педагогіка і домашнє виховання: Підручник для студ. середовищ. і вищ. пед. навч. закладів. - М .: Видавничий центр «Академія», 1999. – 153-155 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://um.co.ua/7/7-5/7-5174.html>
3. Амонашвілі Ш.А. Роздуми про гуманної педагогіки. - М .: Видавничий Дім Шалви Амонашвілі, 1995. - 496 с. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://yro.narod.ru/bibliotheca/PED_A.htm
4. Ягупов В.В Педагогіка : Навч. Посібник. – Київ.: Либідь, 2002.- 560 с.20 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://eduknigi.com/ped_view.php?id=23
5. Кузьмінський А.І., ОмеляненкоВ. Л., Педагогіка. – Київ.: Знання, 2007.- 447 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://0lib.com/human/pedagogics/11/pedagogika-kuzyminskyiy-omelyanenko.html>
6. М.М. Фіцула Педагогіка : Посібник. – Київ. : Академвидав, 2003. – с.327 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://westudents.com.ua/knigi/349-pedagogka-ftsula-mm.html>
7. <http://um.co.ua/2/2-2/225124.html???history=0&pfid=1&sample=12&ref=2>
8. http://stud.com.ua/60545/pedagogika/zmist_vihovannya_navchannya???history=0&pfid=1&sample=14&ref=1
9. http://stud.com.ua/60545/pedagogika/zmist_vihovannya_navchannya???history=0&pfid=1&sample=14&ref=1
10. http://refs.co.ua/55268-Pedagogika_A_S_Makarenko.html

*Бартошук Б.,
факультет української філології та
літературної творчості імені А. Малишка,
Керівник
старший викладач
Дубрівна Г.М.*

ПИТАННЯ ПРО ІЄРАРХІЧНЕ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї: СПРОБА ВИКЛЮЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО КОМПОНЕНТА

У статті розкрито міркування щодо ієрархічного принципу виховання в сім'ї. Акцентовано, що традиційне потрактування ієрархічності як складової виховання вимагає переорієнтації з релігійної точки зору. Автор розглядає цю концепцію як філософську.

Ключові слова: *ієрархічність, виховання в сім'ї, релігійний компонент.*

Питання доцільності ієрархічного виховання досліджували багато вчених: В. Жуковський, ігумен Георгій Шестун, І. Ільїн та інші. Однак усі вони не виходили за межі релігії щодо цієї теми. Це і зумовлює актуальність і новизну нашого дослідження.

Як стверджував Антон Семенович Макаренко, один із засновників системи дитячо-підліткового виховання, справжній новатор у педагогічній науці: «Цілісність і єдність сімейного колективу – неодмінна умова гарного виховання. Хто хоче справді правильно виховати своїх дітей, той повинен берегти єдність. Вона необхідна не тільки для дітей, а й для батьків...» [3, с.30]. Проте, на нашу думку, цілісності та єдності неможливо досягти без певного злагодженого функціонування, систематизації, підпорядкування, а, отже, і без ієрархії.

Однак спробуймо спочатку з'ясувати для себе поняття ієрархічності. **Ієра́рхія** (грец. *ἱεράρχία*, від *ἱερός* — *священний*, та *ἀρχή* — *влада*) — поділ на вищі й нижчі посади, чини; суворий порядок підлеглості нижчих щодо посади або чину осіб вищим [6, с. 354]. В ієрархії між її членами діють вертикальні зв'язки — відносини субординації. У ширшому розумінні слова *ієрархія* — це розташування частин або елементів цілого в певному порядку від вищого до нижчого. Термін використовується для описання багатьох явищ, переважно у суспільно-політичних, але інколи і в точних

науках. Проте нас цікавить соціальна конотація, бо говоримо про ієрархічний принцип виховання в сім'ї.

Переважно, коли йде мова про підпорядкування в родині, то реакція співрозмовника миттєва – це, звичайно ж, релігія (у нашому випадку християнство). Багато священиків, ігуменів, протоієреїв та й узагалі людей із глибоким почуттям віри висловлювали свої думки про позитивність такого виховання. Так, розглядаючи ієрархічну структуру сім'ї, протоієрей Борис Ничипора починає опис з першої особи – батька. Батько має властивість народжувати дітей і по плоті, і духовно. Батько знає унікальність кожної дитини. Друга особа – син. Син завжди менший від батька. Навіть якщо він і більший від батька, він все одно про це не знає. Справжня ієрархічність благодатна, але і не без певної строгості. Бо у хорошого батька завжди є задача приготувати сина до труднощів у цьому житті, тому він завжди суворий. Покараний і навіть ображений син містично завжди знає, що батько любить його. Відносини батька і сина завжди ієрархічні.

Неможливо з цим не погодитися. Зате сім'ї, що не сповідують жодної з релігій теж слідують за принципом ієрархічності.

Припустимо, сім'я (нехай буде) Петренків налічує п'ять осіб: батько Максим (47 років), мати Ольга (46 років), діти: Софія (15 років), Дмитро (10 років) й Олень (19 років). Усі вони атеїсти. Проте і тут дотримуються принципу ієрархічності – отець-ненька мають більше влади, однак права й обов'язки мають і молодше покоління, і старше. Це фізіологічно зумовлено – діти безпорадні з самого народження на світ: їм потрібна їжа, тепло, догляд, ласка, - і це все забезпечують батьки, котрі покладають на своє чадо великі сподівання.

Менші слухають старших, однак і ті, і ті мають свої обов'язки та права. Щоб навчитися виживати у цьому жорстокому світі, діти просто змушені дослухатися до порад батьків, бо останні мають більше досвіду. Саме тато і мама вчать нас ходити, говорити, тримати ложку й робити більшість повсякденних операцій. Виховання – це система передавання досвіду. А кожна злагоджена система має головні й залежні елементи, – значить ієрархічна.

Тому висловлюємо думку про те, що ієрархічність у вихованні не можна розглядати тільки з одного боку (зі сторони релігії), варто подивитися на неї з філософської точки зору.

Розглядаючи основи духовно здорової сім'ї, філософ І. Ільїн говорив про те, що в сім'ї дитина вчиться вірного сприйняття авторитету. В особі природного авторитету батька і матері вона вперше зустрічається з ідеєю рангу і вчиться сприймати вищий ранг іншої особи, схилиючись, але не

принижуючи, і вчиться миритися з властивим йому самому нижчим рангом, не впадаючи ні в заздрість, ні в ненависть, ні в озлоблення. Вона вчиться витягати з початку рангу й авторитету всю їхню творчу та організаторську силу, в той же час звільняє себе духовно від їх можливого "гніту" за допомогою любові та поваги. Бо тільки вільне визнання чужого вищого рангу допомагає переживати свій нижчий ранг без приниження, і тільки улюблений і шанований авторитет не гнітить душу людини [7].

Вона починає розуміти, що авторитет духовно старшої людини зовсім не покликаний пригнічувати або поневолювати підлеглого, нехтувати його внутрішньою свободою і ламати його характер, але, навпаки, він покликаний виховувати в людині внутрішню свободу.

Сім'я є перша і природна школа свободи. У ній дитина повинна вперше, але не востаннє в житті, знайти шлях до внутрішньої свободи, прийняти через любов і повагу до батьків всі їх накази і заборони у всій їх уявній строгості, поставити собі в обов'язок їх дотримання, добровільно підкоритися їм і забезпечити своїм власним поглядам і переконанням вільне і спокійне дозрівання в глибині душі. Завдяки цьому сім'я стає ніби початковою школою для виховання вільної і здорової правосвідомості.

Не можна не згадати і про ідеї великого українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського. Він бачив виховання особистості можливим лише через тріаду: школа – сім'я – громадськість, вважав, що «справжньою школою виховання щедрості, духовності та чуйності є сім'я: ставлення до батька, матері, дідуся, бабусі, братів, сестер є випробуванням людяності. Сім'я – це джерело, водами якого живиться ріка нашої держави» [5].

У кінці 60-х років ХХ століття у працях Сухомлинського («Народження громадянина», «Сто порад учителю», «Розмова з молодим директором школи», «Мудра влада колективу») помічаємо перехід від домінантної установки на формування усебічно розвиненої особистості до ідеї ієрархічності виховання дитини. Центральна тепер у педагога – духовність, яка підпорядковує собі інші людські цінності. У тлумачному словнику бачимо: «духовний – пов'язаний із внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом; не матеріальний, не тілесний» [6, с. 272]. Загальна дефініція не має жодного слова, що стосувалося би релігії. Щодо цього доцент педагогічних наук, професор, дослідник творчості В. О. Сухомлинського Михайло Вікторович Богуславський писав: «У Сухомлинского определённо начинает формироваться целостная и самобытная **философско-педагогическая система** интегрального характера» (а не релігійна система) [1].

Тут знову згадаймо слова І. А. Ільїна: «Самое важное в воспитании – это духовно пробудить ребёнка. Воспитать ребенка значит заложить в нём основы духовного характера и довести его до способности самовоспитания»[2, с. 380].

Основне завдання всіх учасників сімейного союзу полягає у створенні емоційно рівних, вільних, зате дружніх і конструктивних взаємовідносин. Віднайти правильну позицію в сімейній ієрархії означає створити необхідне емоційно позитивне тло для виховання дитини [4, с. 97].

Отже, з цього видно, що принцип ієрархічного виховання в сім'ї може мати не лише релігійне, а й філософське спрямування. Через те, що вітчизняна початкова, середня і вища школи відокремлені від релігії і є світськими, пропонуємо можливість ознайомлення з теорією ієрархічного виховання в сім'ї як філософської теорії в освітніх закладах.

Список використаних джерел:

1. Богуславский М. В. Жизнь и бессмертие Василия Сухомлинского // Историко-педагогический альманах ВЛАДИ. 2010. №3 (4). С. 55 – 60. (<http://gumanpedagog.org.ua>)
2. Ильин И. А. Путь духовного обновления. // О воспитании национальной элиты. 388 с.
3. Макаренко А.С. Книга для батьків. Пер. з рос. — К.: Рад. школа, 1980 - 327 с.
4. Спиваковская А.С. Психотерапия: игра, детство, семья. Том 2 М.: ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. - 464 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. — К.: Рад. Школа, 1977. — Т. 5 — 640 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів/ За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. — Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. — 1008 с.
7. Шестун Г. Ієрархічне улаштування сім'ї [Електронний ресурс] / Г. Шестун — Режим доступу:
8. <http://ur.co.ua/78/1071-1-ierarhicheskoe-ustroenie-sem-i.html> . — Назва з екрана

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ

У статті актуалізується проблема виховання молодших школярів засобами духовної музики. Акцентовано на врахуванні вікових особливостей молодших школярів

Ключові слова: *духовна музика, засіб, виховання.*

Сьогодення характеризується величезним надбанням технологічних ресурсів, тому сучасні діти більшість свого часу проводять за комп'ютерами, телевізорами та іншою технікою. Часто ці бар'єри заважають дітям побачити і осягнути красу оточуючого світу, жити повним життям і не залежати від сучасних пристроїв комунікації.

Одним із засобів порушення цього бар'єру і розкриття духовного світу молодшого школяра, на мою думку, слугує музика. Кожний звук, мелодичний зворот, цілий твір відкриває особистості її душевні переживання, розуміння оточуючої дійсності, сприймання природи і людей. Звісно, молодшим школярам буде важко осягнути музику в цілому, тому в статті буде розкрито головні тенденції розвитку дитини за допомогою основ духовної музики, що допоможе вчителям глибше зрозуміти внутрішній світ школяра і розкрити його здібності.

Великий внесок у розкриття вікових особливостей молодших школярів внесли вчені-психологи – Б.М. Теплов [6], О.В. Скрипченко [2]. Психологами було доведено, що формуванню самосвідомості молодших школярів сприяє усвідомлення ними структури естетичних і моральних умінь і навичок, через які потім формується інтелектуальний розвиток дитини.

У вирішенні питання формування духовних якостей особистості засобами мистецтва велику роль відіграли праці педагогів В.О. Сухомлинського [5] та Г.Г. Ващенко [1].

Музика – це відображення в звуках думок і почуттів людини, вона не може бути точно передана словами, але про музику потрібно говорити, щоб навчити дітей слухати і розуміти її. У сучасному розумінні духовна музика - це музичні шедеври минулого і сьогодення, твори виняткових музикантів, які

складають фонд світової музичної культури: твори Баха, Бетховена, Рахманінова, Моцарта, Верді та багатьох інших видатних композиторів. Це найскладніша область музичного мистецтва, оскільки духовна музика звертається до вічних питань буття і людського начала. У центрі духовних музичних творів стоять моральні, релігійні та філософські проблеми, тому не тільки сприйняття, але й розуміння музичних шедеврів вимагає спеціальної інтелектуальної підготовленості школярів.

Зараз складно уявити світ людей, які не вбачають прекрасне у повсякденному житті, не можуть зняти свої «рожеві окуляри» і побачити красу цього світу, у яких переважає негативне бачення проблеми навіть якщо вона має вирішення. Тому відтоді, як дитина починає сприймати оточуючий світ потрібно навчати її розмаїттю краси середовища і життя в цілому, вчити розуміти і відчувати прекрасне навколо неї. У цьому і полягає завдання музичного виховання, а також забезпечення творчого розвитку дитини у відповідності з її здібностями, нахилами; формування особистості учня в єдності з його знаннями та уміннями в музичній діяльності; формування в учнів цілісного уявлення про музичне мистецтво, залучення їх до музичної діяльності; введення дітей в світ добра і краси, які були присутні у музичних творах; духовне зростання кожної дитини, формування її морального світогляду, адже, як зазначив великий педагог Василь Сухомлинський: «Музичне виховання – це виховання не музиканта а перш за все людини» [5].

Одним із найважливіших завдань музичного виховання в школі є формування слухацької музичної культури дітей. Від неї залежить, чи буде людина сама удосконалювати свій внутрішній світ, знайомлячись з мистецтвом, чи ні, сприймаючи музику як суто розважальне дійство. Формувати в учнів потребу до сприйняття музики повинен вчитель, тим самим збагачуючи їх внутрішній світ.

Щоб зрозуміти теоретичні засади формування у дітей духовної культури за допомогою музики треба насамперед знати визначення поняття «духовність», «дух» і зрозуміти яке значення воно становить у житті як малої дитини, так і дорослої людини. За тлумачним словником української мови, духовність – це те, що стосується внутрішнього, морального світу людини [3, с. 445]. Духовні знання не лише ведуть до певного виду діяльності, а й висвітлюють загальну картину світу, закони розвитку природи і суспільства, завдяки чому виробляється науковий підхід до розуміння явищ. Мистецтво і музика допомагають глибше пізнати і зрозуміти життя, розвивають творчу активність, мають великий вплив на свідомість молодшого школяра і виховують його моральні якості. За допомогою духовної музики у молодшого школяра формується поняття про духовні ідеали, особистість та

загальні засади життя у їх віці (школяр розуміє відповідальність всіх своїх вчинків і які вони несуть за собою наслідки).

У вивченні проблем духовного виховання школярів важливу роль зіграла робота відомого вітчизняного психолога Б. М. Теплова «Психологія музичних здібностей» [6, с. 192]. Вчений розглядав можливість гармонійного розвитку музичних здібностей в залученні школяра до різних видів музичної діяльності. Він вважав, що підбір пісенного репертуару сприяє формуванню духовної культури молодших школярів.

Музика відкриває дитині можливість творчої реалізації та самовизначення у світі, осягнення гармонійної єдності з навколишнім оточенням. Виразні засоби духовної музики сприяють розвитку моральних почуттів, глибокого осмислення духовних уявлень таких як дружба, взаємоповага, взаємодопомога. Тому звернення до музики у процесі виховання дітей сприяє здійсненню плідного духовного виховання учнів. Природна культура людини формується і розвивається впродовж всього її життя. Лише в процесі виховання і навчання, громадської діяльності, засвоєння знань, умінь і навичок у людини на основі задатків формується духовна культура. Але, щоб досягнути цілей, перспективно розвиватись і удосконалюватись треба цього захотіти і відчувати потребу у духовності.

Важливою рисою розглядуваного періоду є готовність дошкільника стати школярем. Вступ дитини до школи – це різка зміна її життєдіяльності. У шкільному навчанні використовуються і продовжують розвиватись розумові й фізичні здібності, формуються психічні властивості школяра.

Вікові особливості сприймання музики молодшими школярами визначаються передусім обмеженістю життєвого і музичного досвіду дітей, специфікою мислення: невмінням узагальнювати, переважанням цілісного сприймання. Зокрема, першокласникам властивий сенсомоторний характер музичного сприймання. Вони віддають перевагу музиці веселій, моторній, особливо реагують на масивність і динаміку звучання, темп і регістр, темброву палітру музики, запитальний, стверджувальний і розповідний характер музичного висловлювання, ніжність і різкість, м'якість і жорсткість, дзвінкість і ліричну наповненість звучання. Виходячи з цих особливостей діти молодшого шкільного віку розпізнають зміст музики [4, с. 41].

У сприйманні молодших школярів найрозвиненіший емоційний компонент, відстають у розвитку музичний (гармонійний) слух і мислення. Головний компонент музичного сприймання – співтворчість, яка виявляється на рівні безпосередньої, емоційної чутливості до музики. Компоненти сприймання взаємозв'язані між собою.

Розвиток сприймання музики – складне завдання, зокрема на початковому етапі навчання. Справа в тому, що молодші школярі перестають сприймати твір. Вони можуть бути неуважними, потім знову слухати музику, не помічаючи, що якийсь час взагалі не чули її. Музика, яку слухають діти, повинна відповідати тим же вимогам, що й пісні, які вони розучують. Доступність музики визначається перш за все її змістом, близькістю тематики інтересам дітей, а також обсягом музичного твору.

Отже, молодший шкільний вік – сприятливий вік для музичного сприймання, період інтенсивного соціального і психологічного зростання дитини, її особистісного визначення в суспільстві, формування психічних функцій і розумового розвитку, що сприяє становленню дитини у соціумі.

Духовна музика на основі свого релігійного змісту відкриває неначе сторону іншого світу, до якого прагне будь-яка людина – світу, де все створюється завдяки любові і доброті, душевних радостей і Божого благословення. Виховний процес за допомогою духовної музики є для молодшого школяра світилом у пошуку істини у розумінні власного «я», тому ця проблема є як ніколи актуальною. Хоча, на жаль, не кожна особистість прагне осягнути істину і зрозуміти суть естетичного сприйняття світу – у цьому і є головна проблема. Для того, щоб її уникнути педагоги застосовують систему виховних завдань, які об'єднані в напрями (музичне, інтелектуальне, громадянське, правове, моральне виховання тощо). Всі ці напрями допомагають особистості зрозуміти своє місце в соціумі, сформувати потребу та вміння жити в громадянському суспільстві, виховати культуру поведінки, розвинути пізнавальний інтерес, творчу активність, критичне мислення, виховати повагу до прав і свобод інших людей, сформувати систему знань про світову культуру і мистецтво тощо.

Музичний розвиток за допомогою духовної музики надає нічим не замінний вплив на загальний розвиток молодшого школяра: формується емоційна сфера, удосконалюється мислення, дитина усвідомлено розуміє красу в мистецтві і житті. Саме музичне виховання може надати велику допомогу в повноцінному розвитку дитини. Під впливом музичних ігор за умови використання правильно дібраних прийомів позитивно розвиваються психічні процеси і властивості школяра, грамотнішою стає мова та чіткішим стає сприйняття оточуючої дійсності. Духовна музика та її розуміння насамперед виховує дисципліну, характер дитини, прагнення до досконалості, яке приносить велике емоційне задоволення; стимулює розумовий розвиток; сприяє збагаченню емоційної сфери, без якої не можливо досягти повної зрілості. У єдності цих характеристик формується індивід з власним баченням навколишнього світу, з естетичним сприйняттям

дійсності та духовно-емоційним сприйманням власних переживань, осмисленням вчинків та поведінки.

У духовній музиці ми бачимо виховний інструмент психофізичного впливу на дитину, що відіграє ключову роль у вихованні сучасної високодуховної людини. Ця музика покликана одухотворяти, пробуджувати людину, підносити її до Бога. Успішність залучення звуків й шумів природи в художні засоби формують вплив не тільки внутрішньо духовний розвиток дитини, але й на зовнішні фактори її поведінки. Музика, збагачена духовним сенсом є джерелом розуміння школярами сенсу буття та Божого начала в житті. Звісно, молодшим школярам важко зрозуміти деякі ідейні засади духовної музики, але з віком дитина починає освоювати основні закони цієї музики, головний зміст та критерії, які з часом складаються в одну єдину систему, що допомагає творчо і духовно зростати вже сформованій особистості.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. / Г.Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. – Харків: Фоліо, 2001. – 540 с.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навч.-метод. Посібник. – 2-ге вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 216 с.
5. Сухомлинський В. О. Елементи творчості в діяльності молодших школярів // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 273–278.
6. Теплов Б.М. Психологія музичних здібностей. – М. – Л., 1947. - 335 с.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

У статті акцентовано увагу на тому, подолання труднощів, що виникають під час розкриття виховного потенціалу, закладеного в тій чи іншій українській народній пісні повинно розв'язуватися в нинішніх умовах не стільки у площині практики, скільки в історико-теоретичному осмисленні змісту музичного навчання і виховання.

Ключові слова: народна пісня, виховний ідеал, формування.

Народна пісня є частиною духовної культури людства, відображає життя народу у всіх його проявах, входить до життя дитини разом із колисковою піснею матері й супроводжує її протягом всього життя: в грі, навчанні, праці, спілкуванні, в смутку й радості, у звичайні дні й свята. Пісня була й залишається головним багатством, збереженим народом. Пісня є одним з основних традиційних жанрів національного музичного фольклору, що являє собою глибокий й правдивий музичний образ народу, його характеру, психології, світогляду.

Народна пісня як невичерпне джерело народної мудрості є безцінним засобом народної педагогіки. Пісня – найбагатша й найрозвиненіша сфера усної народної творчості. Тут відобразилися всі боки життя народу: й безтурботні молоді веселощі, й глибокі роздуми старших поколінь про сенс життя, тонка спостережливість, звичаї, деталі побуту, особливості національної естетики, психології й моральності. Щоправда, у сучасну епоху міської цивілізації, домінування масової культури з її культом новизни та комерційного успіху людина дедалі менше зустрічається з народним мистецтвом. Якщо півстоліття тому без співу не можна було собі уявити ані традиційну працю, ані відпочинок українця, то тепер переважна кількість нашої молоді стала споживачами того, що дає інтернет та телебачення, а мелодії сучасних популярних пісень навіть запам'ятати важко. Фольклорні ансамблі підтримуються зусиллями людей поважного віку. Цілеспрямоване виховання молоді на його кращих зразках – необхідний засіб для того, щоб ланцюг традиції не переривався.

Важливе місце у теорії і практиці виховання особистості займає музично-пісенна творчість українського народу. Безпосередньо впливаючи

на почуття і настрої, українська народна пісня відіграє неабияку роль у розвитку національної свідомості людини, її етико-есетичних засад. Пісенний фольклор відображає еволюцію ідеалів, яка відбулася в процесі історичного розвитку нації. Навчання та виховання дітей, майбутніх громадян України, сьогодні неможливе без глибокого вивчення народної творчості. Розвиток інтересу до пісенної народної творчості, її виконання вокальне, інструментальне, розкриває перед учнями невичерпні можливості народного таланту, виховує любов і повагу до своєї землі, гордість за свій народ. Відповідно до концепції середньої загальноосвітньої на національній школи України споконвічність, первинність культурно-історичних традицій народу, діалектична єдність їх із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при конструюванні змісту освіти і виховання.

Дослідженню української народної музичної творчості приділяли чимало уваги ключові особистості української культури, поети, письменники, фольклористи, історики, літературознавці, композитори, що звертали увагу на менталітет українства, глибинні духовні процеси народу: Г.Сковорода, Т.Шевченко, М. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович, М. Сумцов, І.Франко, М. Грушевський, І.Огієнко, М.Леонтович, Ф.Колесса, О.Потебня, проте питання виховного потенціалу пісні як «ядра» духовної спадщини української нації й надалі залишається актуальним.

Зокрема український історик М. Костомаров наголошував на тому, що кожен народ має свій ідеал, який можна виявити, звернувшись до фольклорних джерел. Український філософ Д. Чижевський вважав дослідження зразків народної творчості одним із способів пізнання світосприйняття різних типів людей в українському суспільстві. Народна пісня репрезентує традиційне бачення українцем прекрасного, огидного, високого, низького, трагічного, комічного, героїчного, відображає стереотипи поведінки етносу, які тісно пов'язані з його світоглядними уявленнями.

Слід наголосити, що до другої половини XVIII ст. народне мистецтво недооцінювалося (як нібито «низька», усна культура порівняно з «високою», писемною). Але ще диякон Павло Алепський, який супроводжував антіохійського патріарха Макарія, писав про те, що спів козаків веселить душу і лікує від смутку. Народ цінував свої скарби. Він прагнув до щасливого життя, зберігаючи в усній формі пам'ять про свої біди та перемоги. Поступово, з кінця XVII ст. ставлення до народної художньої творчості дедалі більше змінюється. Козацькі рухи, Хмельниччина призводять до піднесення національної свідомості, а за умов царату й послаблення впливу церкви розвивається світська культура, у становленні

якої важливу роль грає фольклор. Поступово творчість народу стає предметом дослідження, наслідування, художньої обробки. Не випадково великий М. Ломоносов, відомий знавець і любитель співу, звернув увагу на те, що «сладостные звуки родимой песни и музыка в живой человеческой душе ум пробуждают и чувства высокие воспитывают» [2, с. 271]. У XVIII ст. народна творчість стає об'єктом уваги з боку діячів культури, що свідчить про початок її дослідження. У народній пісні вбачають джерело пізнання народної психології, історії, ідеалів простого народу. Поступово освічені кола України переходять від простого збирання фольклору, й, передусім, пісень, до погляд на фольклор як на основу національної культури. Помітно посилюється дослідження народно-художніх творів у другій половині XIX ст. Це пояснюється двома факторами: бурхливим розвитком філологічних досліджень і зростаючим громадським інтересом до проблем національного музичного стилю, становлення якого пов'язується з діяльністю М. Лисенка.

Найважливіші аспекти естетичних якостей української пісні одним з перших визначив Г.Сковорода. З піснею була пов'язано як розуміння світу, так і світовідчуття та естетичні погляди філософа-музиканта. В одному із своїх листів він писав: «Правда, наша пісня майже зовсім селянська і проста, написана протонародною мовою, але я сміливо заявляю, що при своїй протонародності і простоті вона щира, чиста і безпосередня» [1, с.338]. Любов до свого народу підказала палкому шанувальнику пісенної народної творчості, що саме там слід шукати джерело натхнення і зразки. Про це свідчать його пісні, які близькі до народної основи. Саме Сковороді належить пропагування принципу народності у розв'язанні змісту освіти: освіта має бути народною, якнайкраще служити народові. Так, Г. Сковорода вважав пісню основою духовного формування гармонійно розвиненої «істинної» людини. Під час його мандрів Слобожанщиною, його вірними супутниками та помічниками були сопілка й українська народна пісня. Таким чином мислитель-гуманіст спілкувався з народом, виражав свою любов до людей, до пісні, закликав виховувати дітей у дусі народних традицій та ідеалів, наголошуючи на необхідності постійно вивчати народну мудрість, черпати з її глибинних джерел матеріал для самовдосконалення, навчання і виховання людини. Г. Сковорода був прибічником самопізнання «сродних» нахилів і здібностей шляхом використання різних жанрів і форм народної музики. Розкриваючи сутність пісні, як і трудового життя, він наголошує на доброті: «Не красна долготою, но красна добротою, как песнь, так и жизнь» [5, с. 84]. Пісні, створені ним, за своїми мотивами близькі до народної основи: «Всякому городу нрав и права», «Ой ты, птичко, желтобоко», «Ах поля, поля зелені».

Про популярність в народі творів Г.Сковороди свідчить те, що кобзарі виконували їх по всій території України не лише в ХУІІІ, а й у ХІХ столітті, з іменем Г.Сковороди, його творчою пов'язані ідеї відродження української культури, науки, громадської думки, історичної свідомості і національної гідності народу. Саме на батьківщині філософа – Слобожанщині коштами освіченої громади було створено у 1805 році Харківський університет, викладачі якого активно сприяли українському національному відродженню. Григорій Сковорода, сам з народу, закликав, «щоб українство жило власним і повним життям», зберігаючи свою музично-пісенну спадщину. Г.Сковорода вважав, що твори мистецтва повинні надихати людину, пробуджувати в ній прагнення до прекрасного і корисного. Він мріяв про духовне вдосконалення людини, один із важливих засобів виховання вбачав у мистецтві, яке, на його думку, здатне невимушено, через емоційно-чуттєву сферу прищеплювати уявлення про високі моральні і естетичні ідеали.

Т. Шевченко високо цінував педагогічну роль кобзарів і лірників, народних оповідачів, які мали велике значення для морального виховання дітей засобами фольклору (твори «Перебендя», «Мар'яна черниця», «Сліпий» та ін.). Народним словом «Кобзар» він назвав свою поетичну збірку, фольклорні твори Т. Шевченко включив до «Букваря південноукраїнського», ризначеного для недільних шкіл. Творча спадщина геніального Кобзаря ґрунтувалася на народній творчості. У повісті «Прогулянка із задоволенням і не без моралі» є такі рядки: «Нещодавно хтось у друку порівнював наші, тобто малоросійські, історичні думи з рапсодіями хіосського сліпця, праотця епічної поезії». Тарасові Шевченку спочатку таке порівняння здалося смішним, але він, коли вивчив питання, відчув, що порівнювач правий, оскільки «у Гомера нічого немає подібного до наших історичних дум – епопей, як наприклад, дума «Іван Коновченко», «Савва Чалий», «Олексій, попович пирятинський» або «Втеча трьох братів з Азову», або «Самійло Кішка», або, або – та їх й не перечитаєш. І всі вони такі піднесено-прості і прекрасні, що якби воскрес сліпець хіосський та послухав хоч одну з них від такого ж, як і він сам, сліпця, кобзаря або лірника, то розбив би дощенту свій луб'янець, що зветься лірою, і став би міхоношею у найбіднішого нашого лірника, назвавши себе прилюдно старим дурнем». Коли Т.Шевченко таким чином співставляє український народний епос з гомерівськими поемами, він використовує жартівлий тон, але й себе хоче назвати «дурнем», як до того Гомера, тому що скромно визнає свою безсилість у спробах піднятися до народної мудрості, яку він все ще недостатньо засвоїв. Але далі цілком серйозно звинувачує школу: «В школі

нас всьому, абсолютно всьому навчать, окрім розуміння свого милого рідного слова. О, школа, школа! Як би тебе скоріше перешколоти» [9, с. 120].

Високо цінував народну пісню в аспекті педагогічних здібностей трудового народу і його виховний засобів І.Франко. Народні пісні та думи Франко називав «одним з найцінніших наших національних надбань і одним із предметів оправданої нашої гордості» [8, с. 1]. Задля кращого розкриття поглядів І. Франка на народну творчість, доречно згадати характеристики, які він дав коломийкам. «Слухаючи коломийки, одну за одною, – писав І. Франко, – співані безладно, пригідно селянами, нам певно і в голову не приходить, що це перед нами перекочуються розрізнені перлини великого намиста, частки великої епопеї сучасного народного життя. Зведені до купи в систему, що гуртує їх відповідно до змісту, вони складаються на широкий образ нашого сучасного народного життя, безмірно багатий деталями і кольорами, де бачимо сльози і радості, працю і спочинки, турботи і забави, серйозні мислі і жарти нашого народу в різних його розверстнуваннях, його сусідів, його соціальний стан, його життя громадське і індивідуальне від колиски до могили, його традиції і вірування, його громадські й етичні ідеали. Все це наповнює нас правдивими гордощами, коли в тім поетичнім дзеркалі бачимо здорову, чисту чи так рухливу та невтомну творчу душу нашого народу» [8].

В. Антонович і М. Драгоманов у передмові до видання “Історичні пісні малоросійського народу” писали про те, яку роль грає саме історична народна пісня, яка формує історично-поетичний аспект свідомості народу-творця: “Історичні пісні малоросійського народу – усі пісні, в яких відтворилися зміни суспільного ладу цього народу, – як інші пісні відтворили в собі історію його релігійно-обрядового, інші – сімейного, економічного життя. Відібравши в друкованих і рукописних збірниках пісні, в цьому розумінні слова, історичні, ми одержали поетичну історію суспільних явищ у Південній Русі, в крайньому разі, від IX ст. до таких сучасних подій, як припинення панщини” [4, с. 48] .

Понад двадцять років працював учителем співів у школах різного типу український композитор-педагог М.Леонтович. Головним засобом виховання для нього завжди була народна пісня. Леонтович, як відомо, увійшов в історію світової культури не тільки як палкий шанувальник, а й як неперевершений майстер її художнього перетворення і збагачення. Цілком зрозуміло, що початок музичного виховання у народній школі він пов’язував з піснею – найправдивішим за своєю етичною і художньою сутністю життєвим явищем. Він «пропонував починати з безнотного співу на основі народних мелодій, вважав ці мелодії незамінними в оволодінні нотною

грамотою» [6, с. 52]. Видатний український педагог Г. Ващенко з приводу народної пісенної творчості писав: «Оскільки в народній пісні відбиваються почуття народних мас, то можна сказати, що через неї ми безпосередньо розмовляємо з давніми поколіннями не тільки історичних, а й передісторичних часів» [1, с. 254].

Музично-пісенна спадщина українського народу є високохудожньою за змістом, глибоко емоційною і різнобічною за засобами виразності вона здатна зачепити за живе, викликати кохання і співпереживання, радість і смуток, гнів і непримиренність. Народну пісню потрібно розглядати не тільки як джерело емоційної насолоди, а й як засіб естетичного і морального виховання. Чим правдивішим, глибшим є зміст твору і виразнішою його форма, тим краще закладена в ньому ідея зрозуміє і сприйме слухач, тим ефективнішим буде його виховний вплив на особистість, Якщо виховання розуміти як певний і систематичний цілеспрямований вплив на учня, щоб прищепити йому бажані якості, то можливість пісенного фольклору можна вважати безмежними.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г.Г. Виховна роль мистецтва // Ващенко Г. Твори : в 4-х тт. – К. :Школяр – «Фада» ЛТД, 2000 – Т.4.
2. Гадамер Г.Г. Актуальность прекрасного. – М.: Искусство, 1991. – с. 266-323.
3. Горбенко С. Гуманістичний потенціал української народної музичної творчості //Естетика і етика педагогічної дії. Збірник наукових праць, 2011, Вип.2. – с.128-139.
4. Драгоманов М. П. Исторические песни малорусского народа с объяснениями В. Антоновича и М. Драгоманова / М. П. Драгоманов // Вибране. – К.: Либідь, 1991. – С.46-59.
5. Сковорода Г. Листи до Гервасія Якубовича / Г. Сковорода // Твори: в 2 т. - К.: Обереги, 1994. – Т.2. – 363 с.
6. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К. : Рад.школа, 1985. – 312 с.
7. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.
8. Франко І. Я. Що таке поезія / Франко І. Я. – Львів, 1902. – 328 с.

9. Шевченко Т. Г. До Основ'яненка // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 1: Поезія 1837-1847. – С. 119-121.

Заїчко В.

*Факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка,
кандидат педагогічних наук, доцент
Вишківська В.Б.*

РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ - НЕОБХІДНІСТЬ СЬОГОДЕННЯ?!

*Досліджується проблема формування духовного світу особистості,
ролі у цьому процесі релігії на сучасному етапі розвитку суспільства*

***Ключові слова:** релігія, релігійне виховання, духовний світ
особистості, християнські цінності*

Сьогодні в Україні постала гостра проблема виховання у дітей духовних цінностей, визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів формування духовності на їх основі, які разом з іншими складовими сприятимуть розвитку й формуванню духовної високоморальної особистості, майбутнього духовно багатого і стійкого громадянина України. Найпершим витоком де повинні формуватися ці цінності є сім'я, але сучасне українське суспільство не усвідомлює повноцінну важливість духовності, оскільки протягом багатьох десятиліть воно було штучно відлучено від етичних основ християнської моралі. Як наслідок, виникла проблема релігійного виховання. Задля того, щоб розвинути у дитини духовну стійкість доводиться шукати спільні точки зіткнення між різними формами суспільної свідомості, вести діалог, звертатися до витоків духовності, що лежать у багатстві людської історії, культури, науки, філософії релігії – ці завдання повинна виконувати сучасна школа, яка покладає на себе формування всебічно гармонійної особистості. На думку С.У. Гончаренка, формування духовних потреб особистості - найважливіше завдання духовного виховання.

Формування духовного світу особистості - це актуальне і складне питання, що потребує комплексного й багаторівневого розв'язання. Зумовленням його актуальності вважається стрімкий регрес соціально-економічного й політичного розвитку країни. Негативний вплив на

суспільство виражають засоби масової інформації та комунікації, які маніпулятивно пропагують насилля, зброю, силу, прищеплюють моральний релятивізм, конформізм і цинічно-гедоністичне ставлення до повсякдення. Всі ці перелічені процеси призводить до відчуження дітей і молоді від моралі, спонукають їх до власних пошуків самореалізації, яка в більшості не спрямована на високомарний розвиток, а навпаки призводить до бездуховної ницості. Шлях для протистояння даним впливам - це формування духовності в учнів, яке здійснює створення індивідуальної вираженості у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної — потреби в пізнанні й соціальної— потреби жити, діяти для інших. Також з категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, сенсу та реалізації своєї місії у житті.

Для того аби дитина краще могла освоїти знання про духовність потрібно перш за все, щоб сім'я була джерелом витоків християнських цінностей. Слід врахувати, що сім'я повинна створюватися не за вигодою, а на взаєморозумінні, взаємопідтримці, на всіх засадах духовного життя. Найголовніше завдання батьків – це сформувати у дитини внутрішні цінності, дати зрозуміти їй, що таке любов, доброта, чесність і на чому це все ґрунтується, пробудити у дитини бажання бути доброю. Ще В.О. Сухомлинський стверджував, що «без внутрішніх зусиль дитини, без її бажання бути доброю немислима школа, немислиме виховання».

Тому, як наслідок, коли діти виростають, стикаються з багатьма проблемами, яким самі невзможі протистояти, а допомоги немає звідкіль чекати, шукаючи «п'ятого кутка», вони починають усвідомлювати важливу сутність духовного єства, але більшість все таки ламаються під впливом обставин, адже не мають в собі духовного кореня. «Є лише один ідеал досконалості... це ідеал, наданий нам християнством. І вихованню залишається лише, перш за все і в основу всього, вкорінити вічні істини християнства. Воно дає життя і вказує найвищу мету будь-якому вихованню, воно ж і має служити для виховання... джерелом світла й істини. Це негасимий світоч, що йде вічно, як вогняний стовп у пустелі, попереду людини й народів; за ним повинен прямувати розвиток народності й істинне виховання, що йде разом з народністю», - К. Ушинський.

Важливим є також те, що релігія - це чинник виховання, що апелює одночасно як до розуму дитини, так і до її душі. Спілкування з Богом – це могутній каталізатор розвитку душі, становлення здатності людини усвідомлювати все розумом і бачити серцем, набувати «досвіду серця». Важливим є те, що релігія і релігійна практика є засобом пізнання «душі», доступу до неї. І якщо в психології психоаналіз об'єктує душу, але не дає

ліків на майбутнє, то релігія оберігає і лікує її, вказує на сенс нашого існування. Помилковим також є насадження релігії, адже кожен повинен зрозуміти, що Бог – це велика духовна сила, яка незалежно від назви релігії є уособленням всього живого, зокрема самої людини.

За своєю світоглядною спрямованістю Україна є поліконфесійною країною. За статистикою, наразі на території України діють понад 57 церков і релігійних організацій. Це зумовлює різноманітне ставлення людей до релігії, а також демонструє те, що в Україні немає дискримінації віросповідання, що є дуже важливо. Багато юнаків і підлітків беруть участь у масових законах, що організовують політичні партії християнського порядку. Юнаки відвідують недільні школи, беруть участь в роботі релігійних гуртків, але не на всій території України люди можуть займатися духовною обнотою, що є різко негативним фактором. У сучасних школах, нещодавно був уведений предмет Християнська етика і це є дуже добре з одного боку, але, проблема криється в тому, що викладають цей предмет некваліфіковані кадри, оскільки даної спеціальності у педагогічних вузах немає, тому іноді вчитель може не правильно інтерпретувати той чи інший вираз з Біблії, а може й взагалі не виокремити деякі важливі, мало зрозумілі йому самому, духовні речі. Це є неприпустимо тим паче в такий критичний період існування нашої країни, коли стимулом для відродження духовності серед всіх верст населення послугувало тотальне лихо – війна. Вона зумовила потребу у духовному відродженні українців, які свідомо почали дивитися на світ, свої традиції, свою історію.

Сьогоднішньої ситуації могло б і не бути, якби християнські цінності у модерну добу не перестали прямо отожднюватися з християнством як релігією і не почали функціонувати як універсальні моральні цінності західної, тобто християнської цивілізації в культурологічному її вимірі, не набули загальнолюдського характеру. Нині вони є невід'ємною частиною сучасної культури і явно чи дискретно впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому незалежно від того, яку світоглядну позицію відстоюють їхні носії - світську чи релігійну. За радянського періоду християнські цінності переосмислилися за їх «релігійно-ідеалістичну суть, яка вела до соціальної пасивності та індивідуалізму», хоча «Моральний кодекс будівника комунізму» (1962) багато в чому повторив або модифікував канони, котрі людство оцінило спочатку як християнські, потім і як універсальні, - чесність, правдивість, простота, скромність тощо.

У контексті проблеми релігійного виховання відіграє важливу роль медіологія, яка покликана не лише враховувати зростаючий вплив засобів масової інформації і комунікації, а й покладатися на них у процесі

формування таких основоположних координат культури, як мова, менталітет, міф, традиції, релігія, цінності, знання тощо, формуючи в дитини самостійність мислення, самоконтроль при входженні в культурні комунікації.

У контексті досліджуваної проблеми значущою є думка видатного педагога К.Ушинського, який писав, що нехристиянська педагогіка - річ немислима, це потвора без голови. Саме впливом православної віри обумовлені позитивні якості національного типу українського характеру, вдачі, родинного устрою, організації побутового життя, а також реакція на оточуючий світ, сила любові до Батьківщини, здатність бачити та вбирати найкраще з потужних культурних джерел. Історія України доводить, що найвищого розквіту наше суспільство, його культура та освіта досягали в ті часи, коли Православна Церква і влада стояли поруч і разом докладали зусиль для піднесення й розвитку держави. Повернення до цінностей, що є твердиною нації, забезпечить збереження рідного дому та повагу до нього інших. Настав час із православної точки зору подивитися на історію християнського мистецтва, церковної архітектури. З усім добрим, що надбано людством, наша молодь мусить ознайомлюватися під час навчального процесу. З перших класів їм має прищеплюватися не тільки любов та повага до національної віри, звичаїв, традицій, а й розуміння їх. У сьогоднішніх школах України, особливо сільських, вчителі прагнуть допомогти батькам у відродженні народних традицій, але їм бракує певних знань [2].

Отже, релігійне виховання в школі – є дуже необхідним, адже на духовних цінностях і моральних засадах формується справжня особистість, яка здатна свідомо дивитися на світ, вміє злегкістю протистояти будь-яким перешкодам. Зуміє правильно поставити собі ціль в житті та реалізувати її.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології // Педагогіка і психологія. - 1999. - № 7. - С. 5-6.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді та батьків. - Полтава, 1994. -192 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибр. твори: у 5т. - К.: Рад. шк., 1976-1978.-640 с.
4. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти. Вибр. пед. твори: У 2-х т. - Т. 1. - С. 69 – 100.
5. Фіцула М. М. Педагогіка. К., 2000.-528 с.

Ковальчук О.

Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шикиринська О.В.

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МИСТЕЦТВОМ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті визначаються можливості у вихованні відповідальності, дисциплінованості, здатності яскраво сприймати зовнішній світ, розуміння прекрасного у дітей дошкільного віку за допомогою хореографічного мистецтва.

Ключові слова: *хореографія, естетичне виховання, загальнолюдські цінності*

Мистецтво хореографії уже давно дивує нас як своєю класичною складовою, так і здатністю поповнюватися новими тенденціями та модернізуватися. Сьогодні хореографія стала невід'ємною частиною естетичного та духовного збагачення суспільства. Численні театри, студії танцю, танцювальні гуртки та багато іншого стали заповнювати собою різні куточки нашої країни, і не дарма. Прихильників хореографії стає усе більше, тому ми повинні сприяти розвитку цього мистецтва та всебічно підтримувати його розповсюдження.

Спрямовуючи свій погляд на глобальні реалії третього тисячоліття – національний віртуальний простір, потужні інформаційні потоки, тотальну технізацію – мусимо бути свідомі того, що вони, змінюючи людську життєдіяльність, не здатні змінити всеосяжного, без перебільшень, впливу мистецтва на зародження особистості в дитині, становлення її індивідуальності, розвиток сприйнятливості, почуттів, реалізацію обдарованості, мистецьких здібностей тощо.

Сьогоднішня нашої країни вражає не дуже приємними моментами, що назавжди відбилися у наших серцях. Зараз ми змушені відновлювати нашу культуру, яка занепадає під натиском економічних та політичних криз, все більше уваги приділяється матеріальному становищу, але ми забуваємо, що немає країни без культури. Саме тому ми повинні відроджувати духовну

криницю України, а споконвіків вона славилася саме розмаїттям танцювальних рухів, хореографічних доробок.

В основі хореографії лежать принципи навчання та виховання, педагогічний процес побудований так, щоб дитина шляхом навчального процесу: оволодіння танцювальних умінь та навичок, одночасно формувала свій світогляд, громадську позицію, естетичні риси характеру та моральність. Заняття танцем надають позитивний вплив на фізичний розвиток дитини та сприяють розвитку загальної культури, тому можна стверджувати, що хореографія дає можливість широкого здійснення виховних завдань.

Існує безліч наукових робіт, у яких учені зверталися до проблем естетичного виховання дітей засобами хореографічного мистецтва, зокрема це сучасні науковці – Б. Мануйлів, О. Мартиненко, А. Шевчук та інші. На думку цих дослідників, під час виховання дітей засобами хореографії, у них формується естетичний смак, здатність яскраво сприймати зовнішній світ, розуміння прекрасного в житті, виховується прагнення створювати для мистецтва нові витвори.

У педагогічних працях учених К. Ушинського, В. Сухомлинського, Л. Виготського, Н. Миропольської, О. Рудницької та інших вказується, що інтерес дитини до мистецтва залежить від їх вікових особливостей. Для кожного періоду розвитку дитини характерні певні психологічні та фізичні властивості.

З дітьми дошкільного віку потрібно поводитися дуже обережно, адже в цей час дуже легко привити негативне ставлення до прекрасного лише деякими, на перший погляд не істотними, помилкам педагога. Впродовж дошкільного віку у дитини змінюється характер наслідування. Якщо молодший дошкільник наслідував окремі форми поведінки дорослих і однолітків, то старший дошкільник не сліпо наслідує, а свідомо засвоює зразки норм поведінки [с.103]. Саме тому поведінка вихователя не повинна і не може бути байдужою.

Такі учені як Л.С.Виготський та Д.Б.Ельконін розглядають гру, як провідну діяльність дошкільника і визначають соціальну обумовленість її розвитку. Гра – соціальна за своїм походженням і змістом, вона є історичним утворенням, пов'язаним із розвитком суспільства, його культури. [2, с. 104] Так і в хореографічній діяльності, гра виступає провідним мотивом у розвитку танцювальних умінь та навичок.

Дуже важливим етапом формування у дітей естетичного смаку засобами хореографії є зародження у них мотиву до виконання тих чи інших настанов вихователя-хореографа. Дошкільний вік є початковим етапом формування особистості. У дітей виникають такі особистісні новоутворення,

як супідрядність мотивів, засвоєння моральних норм та формування довірливої поведінки [2, с. 110] Викладач повинен вмiло вмотивувати дитину на діяльність, яка, як показує практика, не завжди подобається вихованцевi одразу, адже всi дiти рiзні i ситуацiя, коли дитинi одразу подобається танцювальне мистецтво, не завжди є такою.

З погляду вчених, використання українських хореографічних традицій в дошкільній свiтi, безперечно, впливає на розвиток музично-рухової сфери дiтей, але не тiльки. Музичний, танцювальний твiр стає тим стимулом, що активiзує генетичну глибинну пам'ять у дошкiльному дитинствi та у дорослому життi людини. Зростаючи, дiти можуть забути особу, яка з ними рухалася i спiвала, але вони пригадають емоцiї, знайому музику, ситуацiю спiлкування, свої вiдчуття. Засвоєння давнiх культурних пластiв на пiдсвiдомому i свiдомому рiвнi в дошкiльному вiцi природно впливає на духовне збагачення, виховання патрiотизму, iдентифiкацiю себе з українською нацiєю, на становлення нацiональної самосвiдомостi, особистостi дитини загалом, стає генетичним пiдкрiпленням упродовж всього життя. [2, с. 70]

Хореографiя – це свiт, поринаючи у який, ми можемо не лише бачити прекраснi рухи, танцювальнi картини, яскравi костюми, свiтловi фарби, чарiвну музику, але й через сюжетну картинку номерiв перейматися станом головного героя, переосмислювати поведiнку персонажiв, боротися зi злом та творити добро. На виставах чи концертах часто буває перехоплює дух вiд краси, тобто ми отримуємо естетичне задоволення, а з тим i естетичне виховання. Потрiбно ще з малечку привчати дитину до вмiння розумiти прекрасне. Танцi виховують i розвивають не тiльки художнi навички виконання танцiв рiзних жанрiв, а й вироблення у дитини звички i норми поведiнки у вiдповiдностi до законiв краси.

Заняття хореографiєю сприяють фiзичному розвитку дiтей, формування гарної постави, правильної ходи та часто виправлення вад фiзичного розвитку. Часто саме з причин того, що дитинi потрiбно виправити свої недолiки, мами i вiддають своє чадо до танцювальних гурткiв. Лише згодом, вони розумiють, що їх дитина стає органiзованою, комунiкабельною, дисциплiнованою, вiдповiдальною, працьовитою – усе це досягнення, якi хореографiя допомагає, в першу чергу, розвивати у дитинi. Дошкiльня може i не стати заслуженим артистом, чи вiдомою балериною, але якостi, якi вiн здобув протягом виховання хореографiї залишаться до кiнця життя.

У дитинi потрiбно виховати совiсть, яка закладена у кожному з нас та є життєво необхідною. Також життєво необхідною, на мою думку, є така якiсть, як вiдповiдальнiсть, i її теж може виховувати танець: ти не можеш

підвести партнера у танці, не можеш запізнюватись на урок, адже від тебе залежать всі інші, не можна не вивчити, недопрацювати, підвести колектив. Як відомо відповідальність – це риса, яка дуже необхідна для життя у суспільстві, для того, щоб бути достойною ланкою суспільства.

Заняття танцем стимулюють дитину у прагненні бути зовні стрункою, підтягнутою, красивою. Через танцювальні па виховуються уміння граційно і витончено рухатися, шляхетно поводитися, задовольняються естетичні потреби та інтереси, виховуються естетичні почуття і смаки, ціннісне ставлення до мистецтва, до оточуючого світу і людей. У дитини виробляється почуття гармонії в собі як єдності внутрішньої і зовнішньої краси. [1, с. 72]

Також, можна помітити, що вихованці, що у танцювальному класі виконують рухи акуратно, дороблюючи кожен крок усвідомлено, охайно і в повсякденному житті є охайними у своєму зовнішньому вигляді. Такі діти виділяються серед інших не лише поставою та гарною ходою, але й чистотою та елегантністю навіть у таких звичайних речах, як носіння власного одягу.

Виховання етикету є однією зі сторін на заняттях з хореографії. Приємно бачити, що діти з хореографічного класу ніколи не пройдуть попереду старшого, хлопчики подадуть руку при виході з автобуса, сумки та портфелі дівчаток - в руках у хлопчиків. Увага і турбота про інших - необхідна якість у характері дітей, і заняття хореографією вирішують ці завдання.

Естетичний вплив як провідний наголошує на загальнолюдській, гуманній значущості естетичного переживання хореографічного мистецтва дітьми, тобто переживання за категоріями краси, піднесеності, добра, гармонії, вишуканості, пропорції, симетрії, асиметрії, ритму тощо. [1, с. 65] Тобто дитина під впливом мистецтва починає розуміти основні життєві поняття та формувати у собі переконання щодо життєвих цінностей.

Загальнолюдські цінності – істина, добро, краса становлять неминучі імперативи побудови мистецької освіти, починаючи від дошкільної. Абстраговане їх розуміння у процесі мистецького сприйняття наповнюється конкретикою – музичними темами, фарбами, казковими героями тощо. Застосування методів порівняння, впровадження таких індивідуально спрямованих прийомів, як особисте тлумачення художніх образів, активізація власного оцінного ставлення дітей, сприяють реалізації виховного потенціалу мистецтва. [1, с. 66] Саме педагог повинен провести місточок між абстрактними поняттями та власними переконаннями вихованця, що допоможе дитині краще розуміти світ, збагачувати його барвами та яскравими образами.

Хореографічне мистецтво у дитини є доповненням і продовженням його в реальному житті, збагачуючи його. Заняття цим мистецтвом приносить йому такі відчуття і переживання, яких він не міг би отримати з будь-яких інших джерел [1, с. 110].

Тобто ми, не тільки як хореографи, але і як педагоги, впливаємо не лише на фізичні якості маленької особистості, ми виховуємо в них одні з найважливіших рис характеру та готуємо їх стати достойними членами суспільства. Педагог-хореограф повинен сформувати, розвинути і зміцнити у дітей потребу у спілкуванні з мистецтвом, розуміння його мови, любов і гарний смак до нього.

Наприклад, відомо, що для того, щоб зацікавити дитину, потрібно створювати яскраві образи в її уяві, робити це можна за допомогою створення інтерпретацій назв рухів чи танців. Яскравими прикладами цього можна назвати рух “пружинка”, який у хореографії має важку для дітей назву. Якщо ми будемо говорити діткам складні назви, яких вони не розуміють, вони стануть байдужими до них. Чим веселіше та зрозуміліше педагог буде викладати матеріал, тим більше у дітей буде розвиватися образна уява, адже та ж сама “пружинка” називається так, бо, присідаючи, ми ніби показуємо як пружинка звужується, ось у дітей уже з’явився веселий образ у голові.

Щоб виховати громадянську культуру у дітей, потрібно навчати їх танцю нашого народу. Та не мається на увазі просто заучування танцювальних українських рухів, вони повинні бути підкріплені історією виникнення, що пов’язана з історією нашого народу. Відомо, що ми виховуємо дітей України, а не якоїсь іншої нації, тому на нас лежить відповідальність за формування патріотизму у дітей. Тому педагогу потрібно точно знати історію держави та головне вміти трактувати походження рухів та цікаво подавати їх дітям.

Для виховання у дитини дошкільного віку почуття відповідальності, довіри, формування навичок роботи з однолітками, правильних форм взаємовідносин я обираю організацію дошкільників у колектив, групи чи пари.

Частіше всього я люблю користуватися методом роботи у парі, що кожен міг вести діалог. Також, щоб всебічно розвивати дітей пари постійно змінюю. Всім відомо, що діти знаходять собі тих, хто їм подобається і спілкуються, часто, лише з ними, я зрозуміла, що моїм завданням є навчити знаходити спільну мову з усіма учасниками колективу.

Я ставлю дітей у пару та часто пара складається з учасника, якому важко вивчити новий танцювальний матеріал, та учасника, який уже добре його

засвоїв. Так обидва учасника отримують виховний вплив. Той, хто не міг виконати рух, навчається не тільки виконанню, але й вмінню отримувати допомогу від інших, вчитися взаємовиручці. Дитина, яка вчить, отримує навички наставника, вона вчиться допомагати слабшому та формує у собі терпіння. Такий спосіб може допомогти багатьом діткам також з проблемою у спілкуванні.

Я вважаю, що кожен педагог має знати основні правила роботи з дошкільниками, щоб вміти не лише механічно заучувати з ними рухи, але й знаходити підхід до душі кожного вихованця.

Список використаних джерел:

1. Березова Г. О. Хореографічна робота з дошкільнятами / Г. О. Березова – К.: Музична Україна, 1989. – 204 с.
2. Вікова та педагогічна психологія. – Київ: Просвіта, 2001. – 415 с.
3. Прибуток Г.М. Методичні рекомендації і програма з класичного танцю для самодіяльних хореографічних колективів. / Г.М.Прибуток. –М., 1984. – 191 с.
4. Шевчук А. Дитяча хореографія. Програма та навчально-методичне забезпечення хореографічної діяльності від 3 до 7 років / Антоніна Шевчук . – Київ: Шкільний світ, 2008. – 126 с.

Козаченко Т.

Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шикиринська О.В.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ

В статті акцентується на необхідності самовдосконалення вчителя музики, як необхідної умови розбудови української національної школи. Наведені приклади з особистого досвіду автора, що підтверджують таку необхідність.

Ключові слова: *самовдосконалення, вчитель, музична культура*

В.Сухомлинський розглядав особистість вчителя як наріжний камінь

навчання та виховання, а його професійну і педагогічну майстерність пов'язував із рівнем психологічної культури, психолого-педагогічних знань, розмаїттям засобів естетико-психологічного впливу на учнів. Він був переконаний, що вчитель для вихованців може бути одночасно другом і наставником [7, с. 59].

Проблемі самовдосконалення вчителя присвячено багато монографій і статей. І, звичайно, розглядається постать вчителя музики, який покликаний своїм прикладом сприяти самовдосконаленню учня, творчій, естетичній самореалізації та само ідентифікації учнів. Одним із засобів творчого залучення дітей до загальнонаціональних традицій освіти та виховання постає музика.

Розробці теорії творчості та проблемі формування творчої особистості присвячені праці вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів (В.І. Андреев, В.С. Біблер, А.В. Брушлінський, Л.П.Вовк, С.С. Гольдентріхт, В.І. Лозова, Б.Ф. Ломов, С.О. Сисоєва та ін.). Концептуальні положення про мотиви творчого оволодіння професійною діяльністю, закономірності формування потреб, інтересів, установок та ціннісних орієнтацій особистості розглядаються у працях Б. Г. Ананєва, Л.С. Виготського, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна та ін.

XXI століття висуває нові вимоги до особистості, накреслює плани на майбутнє, істотно підвищує роль освіти у нашому суспільстві. Саме зараз професійно-педагогічна освіта у відповідності до основних своїх завдань покликана формувати і відстоювати потенціал кваліфікованого працівника. Розбудова української національної школи вимагає від майбутнього вчителя високої педагогічної культури і методичної майстерності. Особливого значення це питання набуває при підготовці вчителя музики у зв'язку з багатогранністю його діяльності як педагога, вихователя і виконавця.

Сучасні концепції музичного виховання в більшій чи меншій мірі звернені до основних положень прогресивної педагогіки, яка акцентована на креативності навчання, на використанні в музичних заняттях різних форм діяльності (гри на інструментах, співів, рухів під музику тощо) [3,4].

Навіть, якщо дивитися на практичний досвід, то в моїй роботі з дітьми (дитячий хор молодшого і середнього шкільного віку) я розумію, що не достатньо зараз дітям давати, наприклад, лише гру на фортепіано, чи лише вокал, їм потрібно паралельно розвиватися і у теорії музики і у сольфеджіо і десь посеред уроку потанцювати під музику.

Без цього? Так, звичайно, можна обійтися, але той урок буде вже не таким ефективним. І це дійсно можна обґрунтувати, наприклад, не знаючи сольфеджіо вони не все зрозуміють фортепіанну гру, не пограючи в активні

ігри, дітям важко буде зосередитись довго на навчанні, оскільки у них і до цього були уроки в школі.

Час іде і йде швидко, система навчання нині набагато щільніша і важча по складності ніж раніше, тому нам у нашій сфері, як викладачам музики, у моєму випадку, потрібно пристосовуватися. Адже покоління рухається, не стоїть на місці, йде загальний прогрес в плані технічному, науковому, тому нам, у музичній сфері тим паче необхідно також рухатися далі, так як це загалом, якщо дивитися об'єктивніше, ширше, впливає на культурний розвиток країни, на рівень освіти.

Якщо об'єктивно досліджуєш вітчизняну музичну культуру і педагогіку, то розумієш, що вона дещо актуальна і сьогодні, але не у всьому, на мою думку. На рахунок музичного виконавства, високої моральності, взагалі ознаки музичного мистецтва – так. А якщо ж дивитися на педагогіку, то не можу сказати, що вона актуальна 100-но і сьогодні, так як часи змінилися, діти зовсім інші, відповідно потрібен зовсім новий підхід та нові кадри, котрі мають свої розробки, методики тощо на рахунок цього. Нині поглиблюється інтерес до теоретичних і методичних питань педагогіки та виконавства в кожній із фахових музичних галузей.

Формування такого необхідного зараз шкільного вчителя музики здійснюється під час навчання на музично-педагогічних факультетах вузів та педагогічних коледжів. Весь комплекс фахових дисциплін музично-педагогічного факультету, крім навчальних завдань, вирішує проблему розвитку естетичного смаку, розвитку ерудиції майбутнього вчителя, без чого неможливо прищепити дітям любов до музики. Міцна теоретична база, знання та творча мотивація (пізнавальний інтерес до професійних знань, потреби у самоосвіті та самоствердженні, здібності до емоційно-творчого підйому в роботі з дітьми) будуть міцним підґрунтям необхідних вмінь та навичок.

На своєму досвіді можу засвідчити, що дійсно для того, щоб зрозуміти як навчитися проводити достойний урок з дітьми, привести їх до самовдосконалення дійсно потрібна гарна підготовка, і мені справді допомогла базова освіта музичного коледжу. Але, звісно, цього не достатньо, має бути і практика і паралельний розвиток в цьому напрямленні. Зараз, як я уже говорила, у мене вже є така практика. І я думаю, що в цьому процесі розвиваються не лише діти, а і я сама.

Вдосконаленню школярів за допомогою музики, в позаурочній роботі сприяють заняття хором співом. Співаючи в хорі, школярі сприймають музику, активно її переживаючи, що активізує емоційну сферу і полегшує аналіз музики, поглиблює знання. Основне завдання керівника хору –

виховання колективних виконавських умінь: ансамблевої культури, чистоти інтонування, штрихового одноманіття, точності у виконанні динамічних відтінків та інших вказівок, що містяться в тексті твору. Колективна форма роботи вчить уважно слухати партнерів, підкорятися єдиному задуму; спостерігати за диригентськими жестами, точно виконуючи усі художні завдання. Все це загалом сприяє творчій дисципліні, виховує швидкість реагування, увагу, що допомагає зрозуміти закони виконання музики. Саме тому я працюю з дитячим хором.

На думку вчителів різних художніх дисциплін, саме хоровий спів може забезпечити кваліфіковане музичне виховання і навчання одночасно великої кількості дітей. Спільна праця, залежність результатів від особистих зусиль кожного, спільні інтереси допомагають пов'язати музичне виховання з вихованням почуття відповідальності за спільну справу, уваги до оточуючих, здатності до емпатії завдяки співпраці і співпереживанню. Відчуття спільної справи, яке виникає на колективних заняттях, об'єднує дітей навколо музики. Успішні виступи хору сприймаються як досягнення, в яких кожен відчуває власну значущість.

Так як же нам, викладачам, практично організувати самовдосконалення учнів за допомогою засобів музики? У розвитку дітей, приведення їх до самовдосконалення, можна і потрібно використовувати такі методи: Працюючи за інноваційними технологіями особливу увагу я намагаюсь приділяти інтерактивному навчання. Використовую інтерактивні методи навчання: «Мікрофон», «Ланцюжок», «Коло», «Аукціон» і т.д.

У ході інтерактивного навчання учні вчаться робити вибір, шукати і аналізувати інформацію, захищати свою точку зору, добирати найбільш переконливі аргументи. При цьому навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів, вони обмінюються думками, ідеями, пропозиціями. Інтерактивні методи навчання сприяють формуванню навичок і умінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці та більш високому рівню засвоєння матеріалу учнями.

Поступово на кожному уроці я розвиваю в учнів музичний слух, музичну пам'ять, почуття ритму, творчу уяву, фантазію, вокально-хорові навички, вміння і знання мистецтва. Я постійно намагаюся підвищувати свій методичний і теоретичний рівень відвідуючи відкриті уроки колег та сам проводячи відкриті уроки та заходи.

Потрібно загалом обговорювати з учнем на теми мистецтва, розповідати про музику, так як це може привити любов учня до неї і також конкретно потрібно розповідати про інструмент, з яким учень має справу, в моїй практиці це діти, котрі займаються вокалом і хоровим спів, їм потрібно

розповідати про наші з ними спільні цілі, також про пісню та як вона на нас впливає, про голосові зв'язки, апарат, діафрагму і т. д. Я думаю, що потрібно пам'ятати, що кожне наше слово важливе для учнів.

Такі словесні методи дозволяють у короткій строк передати велику по об'єму інформацію, поставити проблеми та, головне, вказати шляхи їх рішення, зробити висновки. За допомогою слова вчитель може викликати в розумі дітей картини минулого, сучасного та майбутнього.

«Слово вчителя, - писав В. А. Сухомлинський, - інструмент, який нічим не можна замінити і який діє на душу дитини. Мистецтво виховувати - це мистецтво спілкування, звертаючись до людського серця...» [7, с. 91]

Але постійне звертання вчителя до слова та пояснення музики формує у дітей, з одного боку недовіру до особистих можливостей, з другої – сумнів щодо змісту музичної мови. Діти повинні навчитися самі сприймати, переживати і розуміти музику. Ми маємо лише «дати їм вудочку», а діти вже самі почнуть слухати музику і фантазувати, а при цьому буде йти аналіз. Слово, воно лише як орієнтир дає напрямок, в якому розвивається творчі уявлення дитини.

Важливо також, на мою думку, не втратити головний орієнтир естетичного сприйняття, осягнення краси інтонаційного висловлювання людини. Спілкування педагога з учнями має бути спрямоване на формування естетичних ідеалів музичного сприйняття, на опосередковане, а не безпосереднє його коригування. Позиції вчителя та учня, як рівноправних учасників творчого процесу сприйняття, уточнюються в діалозі з приводу почутого, під час аналізу здобутих вражень, обміну думками.

Такий рівень спілкування з дитиною допомагає зрозуміти, які умови мають бути створені для саморозвитку її музичного сприймання, які аспекти змісту музики ще не дістали належного відображення в її життєвому досвіді, через актуалізацію якого, власне, і можливе співробітництво учня з педагогом як ціннісна взаємодія між ними.

Список використаних джерел:

1. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 104 с.
2. Ляковська Л.П. Творча постать вчителя //Мистецтво в школі: науковометодичний журнал. – Харків: Основа. – 2010. – червень, №6(18). –С. 32 –33.
3. Окса М.М. Етнопедагогічна спрямованість загально педагогічної підготовки студентів // державна етнонаціональна політика. – Запоріжжя, ЗНТУ, 2005. – С. 201 – 205.

4. Олексюк О.М. Діалог у музичнопедагогічній аксіосфері //Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи; Зб. наук. праць. – КиївСуми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 101 – 108.
5. Рікер Поль. Естетичний досвід./ з кн. “Критика та переконання” (перекл. з фр. Антон Водяний) – http://www.duhilitera.kiev.ua/duhilitera/1516/5_print.htm
6. Ростовський О.Я. Проблеми і перспективи музично-педагогічної освіти в Україні // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. – С. 83 – 89.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Акта, 2012. – 537 с.
8. Харченко П.В. Музика як впливовий чинник творчого розвитку особистості // Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи; Зб. на ук. праць. – Київ Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 175 – 182.

Литвин А.

Факультет української філології та літературної творчості

імені А.Малишка

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Вишківська В.Б.

ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті досліджуються шляхи подолання кризи толерантності як проблеми, яка і охоплює усі сфери суспільного життя (соціальну, релігійно-конфесійну, політичну, особистісну, міжетнічну), через вивчення творів української літератури

Ключові слова: *толерантність, терпимість, моральність, мультикультуралізм, інтолерантність, мультикультура, національна ідея*

Толерантність є одним із головних принципів міжетнічної взаємодії. Вона передбачає в собі, що кожна людина, громада чи нація усвідомлює й поважає багатокультурний характер людського товариства, оскільки без

толерантності не може бути миру, а без миру неможливі розвиток і демократія. Однак, зараз ми перебуваємо на межі надмірної толерантності, що спричиняє розмивання етнічного, мовного і релігійного кордонів.

Ми бажаємо дослідити явище «кризи толерантності» та знайти шляхи вирішення проблеми, використовуючи українську літературу, як одну з рушійних сил для виховання толерантності та запобігання її надмірності, шляхом використання творів її певних авторів, що допоможуть нам у педагогічному процесі.

Толерантність (від лат. *tolerantia* — терпіння) — у загальному значенні ослаблення чи відсутність можливості реакції на який-небудь несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу. На індивідуальному рівні — це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також — особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах [3].

Вчені не дійшли єдиної думки щодо виникнення в світовій культурі терміну толерантність. Дехто пов'язує його появу з підписанням Нантського едикту, коли протестанти і католики знайшли компроміс між своїми конфесіями. Цій події передувала одна з найкривавіших ночей у світовій історії - Варфоломієва.

Важливою главою в історії толерантності також вважають кромвельський період англійської історії (17 ст.). На той час серед різних пуританських сект, що входили до армії Кромвеля, були дві - індепенденти та левелери, що відстоювали інтереси свободи та терпіння. Згідно з їх поглядами, жодне з тверджень не може бути настільки непогрішним, щоб йому в жертву можна було принести інші переконання, що існують у суспільстві. Джон Солтмарш, один із захисників толерантності в епоху Кромвеля, говорив: "Твої погляди будуть настільки ж темними для мене, як і мої погляди для тебе, доки Господь не відкриє нам очі".

В умовах релігійного плюралізму і релігійної толерантності в Англії було досягнуто миру і всезагальної атмосфери милосердя.

Епоха Відродження (18 ст.), яку за часту наділяють духом толерантності, породила дуже небезпечний яacobinський фанатизм раціоналістичного типу. Найвизначнішим представником толерантності в ті часи був Вольтер. Йому присвоюють вислів: "Я не згоден з тим, що ви говорите, але віддам своє життя, захищаючи ваше право висловити свою думку".

В Україні яскравим прикладом історії розвитку толерантності є українська література, яка увібрала у себе історію нашого народу, що відчув на собі, як наслідки тотальної толерантності, так і політику агресивної інтолерантності.

Тепер цей термін використовується для позначення широкого кола терпимого ставлення до способу життя та існування соціальних груп, політичних партій або ідей, які багато хто вважає неприйнятними. Серед інших найчастіше йдеться про релігійну, національну, расову, політичну толерантність, толерантність до конкретної статі (чоловічої або жіночої), до сексуальних меншин і т. ін.

Ми виходимо з того, що толерантність – це особлива моральна якість, яка відображає активну соціальну позицію і психологічну готовність до позитивної взаємодії з людьми або групами іншого національного, релігійного, соціального середовища, інших поглядів, світоглядів, стилів мислення і поведінки. Це не вроджена якість людини. Вона формується в процесі практичного спілкування людей і є не тільки обов'язковою умовою, але і результатом процесу міжкультурного спілкування, в якому виховується почуття поваги до інших народів, їх традицій і цінностей. Формування толерантності передбачає виховання терпимості до іншого способу життя, думки, поведінки та цінностей.

В українській літературі не раз підіймалася тема толерантності. Майже в кожному столітті її розвитку наявний письменник, який наголошував на необхідності поваги до інших народів та їх культури, тому ми вважаємо, українська література може претендувати на місце провідника у вихованні толерантності та у боротьбі проти її перевищення та перетину її встановлених кордонів. Тим більше зараз, коли ми стикнулися з проблемою надмірної толерантності, або як називає її ЗМІ «толерастією».

На прикладі української літератури ми можемо роздивитись дію різних політичних моделей інтеграції різних народностей, бо в нашій літературі відображається наша історія, а Україна за весь цей час побувала не під однією країною і відчула на собі вплив різних стратегій інтеграції.

У випадку з абсолютною толерантністю можливі дві поведінки суспільства:

1. Пасивність, апатія, байдужість та деградація. Етноси втрачають захисні механізми, спрямовані на збереження та відтворення своєї ідентичності, мови, культури. Зникнення «свого» внаслідок втручання «чужого» вважається за нормальне толерантно етнокультурне явище. Байдужість до проникнення чужої мови, культури, релігії, що

супроводжується розмиванням національної ідентичності — така поведінка притаманна більшості населення країни. **Приклад:**

«Добре, брате, Що ж ти таке?»

«Нехай скаже

Німець. Ми не знаєм».

Отак-то ви навчаєтесь

У чужому краю!

Німець скаже: «Ви моголи».

«Моголи! моголи!»

Золотого Тамерлана

Онучата голі.

Німець скаже: «Ви слав'яне».

«Слав'яне! слав'яне!»

Славних прадідів великих

Правнуки погані!

Тарас Григорович Шевченко «І мертвим, і живим...» [8]

2. Інша, незначна частина населення у відповідь на процес проникнення «чужого» та розмивання національної ідентичності радикалізується, бо налаштована проти. Проявляє радикальні, ксенофобські настрої, шукає підтримку у відповідних політичних течій, що представляють ідеології виключення та дискримінації за етнічною або іншими ознаками.

Приклад: «Одне слово, провід новоствореної боївки вирішив почати боротьбу зі знищення знакових символів російського монархізму. Але, оскільки в провінційному Харкові пам'ятників імператорам споруджено не було, вирішено підірвати пам'ятник поету Пушкіну, встановлений у Театральному саду. Усе прилично, усе справедливо — помста має бути точною, гнів має бути вивіреном, бомби мають нести справедливість.» [11]

3. Проблеми з толерантністю в суспільстві спричинені моделями інтеграції, які не спрацьовують і не забезпечують мирне, етнополітично стабільне спільне проживання в державі її громадян та інших народностей. Таких моделей є дві:

1. На території багатьох країн діє стратегія мультикультуралізму, яка базується на толерантності та взаємній повазі до мови, культури, етнічної належності всіх членів поліетнічного суспільства. Так держава намагається не нав'язувати культурні, релігійні, мовні ідентитети громадян. Однак ця модель не виправдовує себе, оскільки емігрантські меншини розмивають етнічну, мовну та релігійну палітру країни. **Приклад:**

Біда, що ми подібні, як брати,

Але не схожі ні на гран як люди;

Ви прагнете моцарство зберегти,
 Мечем здобуде й силою облуди,
 А ми з тюрми виходим, з темноти,
 І знаємо, що гіршою не буде
 В'язниці, як братерство Москові,
 Хоч винні в цьому й ми, а не лиш ви!
 Дмитро Павличко «А що в Москві? Панують знову білі...»

[9]

2. Інші держави використовують модель жорсткої асиміляційної політики, яка змушує етнокультурно чужих мігрантів інтегруватися в суспільство, ставати громадяном країни в першу чергу в етнокультурному розумінні, а вже потім в політичному. **Приклад:**

У дитячому серці жила Україна —
 Материнські веселі і журні пісні,
 Та за мову мужицьку не раз на коліна
 Довелося у школі ставати мені.
 Непокривлену душу хотіли зламати,
 Та лишилися тільки болючі кії...

Дмитро Павличко «У дитячому серці жила Україна» [9]

Ці моделі зовсім не ефективні, оскільки в кожній з моделей неможливо задовольнити потреби однієї з сторін, в будь-якому випадку з'являється інтолерантність або до мігрантів, або до громадян країни. І наразі їх модифікують.

Що ми отримуємо наводячи приклад взятий з української літератури до кожного з випадків? Те, що дитина, читаючи може бачити, чому ці поведінки, чи моделі кризові для толерантності та суспільства, чому вони потребують змін, модифікацій, бо в цих творах чітко вбачається негативність почуттів до явищ, що трапились з нашим народом від інтолерантності та надмірної толерантності.

Як стверджує С. Зінько, зараз популярні декілька підходів до вирішення цієї етнополітичної проблеми:

1. **Перший підхід.** Намагання утримування нейтралітет держави, не втручаючись в реалізацію етнокультурних прав громадян. Але оскільки держава завжди виступає виразником певної культурної та релігійної спадщини, нейтралітет в будь-якому випадку зберегти не вдається. Забезпечення певною мірою етнокультурних прав мігрантів призводить до дискримінації етнокультурних прав нації та національних меншин.

2. **Другий підхід.** Забезпечити задоволення етнокультурних прав мігрантів (наприклад, сповідання релігії, отримання освіти рідною мовою),

що дозволить їм зберігати власну лінгвістичну та культурну належність і допоможе повернутися згодом на батьківщину. Його мета — унеможливити інтеграцію і зацікавити трудових мігрантів до зворотної міграції.

3. Третій підхід. Полягає у трансформації етнокультурного плюралізму в політико-правовий, що дозволить забезпечити паралельне функціонування різних юридичних норм для етнічно різних груп населення. Однак цей підхід не дає відповіді на запитання, як же бути у випадку міжетнічної взаємодії і якими саме нормами права тоді послуговуватися.

4. Четвертий підхід. Передбачає повну автономію для мігрантських меншин, як в етнокультурному, так і соціальному, політичному й правовому сенсі. Однак це лише посилить їх маргіналізацію та невдоволення своїм становищем [4].

Баланс толерантності-інтолерантності неможливо вирахувати жодним кількісним методом або будь-яким чітким критерієм. Проте дуже важливо звернути увагу на проблему кризи толерантності, бо навіть у найвідомішому міжнародному документі, присвяченому толерантності — «Декларація принципів толерантності» 1995 року, є певна межа толерантності. Майже в кожній статті умовно визначені кордони толерантності, за межами яких толерантність сприяє поширенню нетолерантності. У п. 1.2 зазначено, що толерантність не є поступкою, поблажливістю або потуранням. Толерантність — це передусім активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.

І все, що ви знаєте про католиків та мусульман, —
лише туман, густий прибережний туман,
в якому ви губитесь, як піонери в кущах,
або як невчена піхота в травневих дощах.
Немає жодних невірних і жодних святих,
немає жодних праведних і жодних простих...

Сергій Жадан «Вони сказали: «За що ти тримаєшся, брат?»» [11]

Толерантність у жодному випадку не може слугувати виправданням порушенню цих основних цінностей. При цьому толерантність повинна виявляти кожна людина, групи людей та держави. З цього положення випливає, що для того, щоб толерантність працювала як основний принцип міжетнічної взаємодії в поліетнічному суспільстві, її мають дотримуватися усі члени. «Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю» Григорій Савич Сковорода «Годинникові колеса».

На території України все ще сприяють політиці мультикультуралізму і це дає нам підстави говорити про кризу толерантності та відмову від її

принципів. Як уже зазначалося раніше, гіперболізація, абсолютизація толерантності має згубні наслідки, оскільки призводить до інтолерантності або в нашому випадку розмиття етнокультури України.

Що ж нам робити аби зупинити кризу толерантності?

1. Правильно розуміти термін толерантності. Справа в тому, що більшість людей вважає це саме поступкою або поблажливістю, через це й розмиваються межі етнічних культур.

2. Привчати до толерантності з дитинства, бо як ми знаємо, толерантність не є вродженою рисою людини. В цьому нам і допоможе українська література.

3. Створити правильні умови для співіснування різних етносів. На нашу думку, другий підхід вирішення етнічної проблеми є найбільш прийнятним.

На нашу думку, проблема кризи толерантності є дуже важливою і глобальною на даний момент. Українське суспільство потребує захисту своєї культури, мови, бо наша надмірна толерантність може призвести до ситуації, яку неможливо буде виправити. Саме тому ми вважаємо, що школи мають проглянути шкільну програму і звернути увагу на проблему толерантності на такому предметі, як українська література, оскільки вона дає якісний поштовх до формування толерантності через емоційну та почуттєву призму.

Список використаних джерел:

1. Каганець І. Межа толерантності/ І. Каганець// День. — 2007. — №215. — С. 9.
2. Александрова А. С. Сутність толерантності в сучасному суспільстві / А. С. Александрова // Гілея: науковий вісник. – 2010. – Вип. 42. – С. 170–177.
3. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 416 с.
4. Зінько С. Проблеми інтеграції мусульманських спільнот у Європі: досвід для України / С. Зінько // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 4(9). — С. 237.
5. Хабермас Ю. Когда мы должны быть толерантными? О конкуренции видений мира, ценностей и теорий // Социологические исследования. — 2006. — № 1. — С. 45–53.
6. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. — К., 1994.- 444 с.
7. Инглхарт Р. Культура и демократия // Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу / Под ред. Л. Харрисона и С. Хантингтона. — М. 2002. — С. 106—128.

8. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: В 10 т. — К. : Видавництво Академії Наук УРСР.- 612 с.
9. Павличко Д. В. Українська національна ідея. — К. : КМ Академія, 2002. — 56 с.
10. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. — К.: Наукова думка, 1973. — Т. 1. — 532 с.; — Т. 2. — 576 с.
11. Сергій Жадан. Вогнепальні й ножові: Поезія. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 160 с.

Мартиненко В.

Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Будняк Т. Г.

ВИКОРИСТАННЯ ДУХОВНИХ ВИТОКІВ САМОБУТНІХ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ ВИХОВАННІ

В статті розглядаються історично складені традиції і цінності виховання в козацькій родині. Наголошується на їхній актуалізації, вивченні і використанні сьогодні.

Ключові слова: *традиції, виховання, духовність.*

Тому, що українці нині є самобутньою нацією, ми завдячуємо, насамперед, козацтву, яке впродовж віків було єдиними і могутнім форпостом, що пильно та гідно стояв на сторожі свободи і честі нашого народу, держави. У багатьох країнах світу шанували козаків, захоплювалися їхнім глибоким патріотизмом, любов'ю до своєї землі, звитягою та героїзмом у боротьбі з чужоземними загарбниками. Тому іноземці часто називали Україну «Козацька земля», «Країна козаків», «Козацька республіка», а українців – «козацька нація», «козацький народ», «козаки».

Українські козаки заслужили вічну любов нашого народу, його підростаючих поколінь [1, с. 13]. Вона втілилася в казках і легендах, безсмертних думках, де возвеличувався і прославлявся волелюбний дух козацтва. З покоління в покоління передавалися найкращі духовні цінності народу, досвід виховання, формування і навчання особистості. На жаль, на письмі не зафіксовані прогресивні та результативні форми допологового виховання, батьківського опікування немовлят і дітей дошкільного віку,

роботи з отроками, підлітками і юнаками та побудови взаємин між дорослими. Так виникли неписані закони кодексу лицарської честі, що передбачали:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини - України;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей;
- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність тощо);
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму і т. д. [2, с. 145, 146].

Основу вітчизняної системи виховання склали козацькі виховні ідеї, які були відомі далеко за межами України.

Вона мала кілька ступенів. Передусім – дошкільне родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя. Батько – це насамперед захисник природного стану людини, її свободи і незалежності, вільного способу життя; він також охоронець сім'ї, її морально-духовних цінностей, символ предків, їхньої та своєї совісті [6]. Він символізує для дитини високий і незаперечний взірець стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу.

Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. Керуючись лицарськими чеснотами, чоловік, як правило, робив поступки дружині в розв'язанні багатьох сімейно-побутових питань, створював їй психологічний комфорт. На мій погляд, диференціація обов'язків в сім'ї актуальна і сьогодні. Це благотворно впливає на виховання дітей, хлопчиків і дівчаток. Усвідомлення матір'ю необхідності захисту України від чужоземних загарбників, виживання в тяжких, нерідко екстремальних умовах (під час визвольної війни, повстання, проживання в прикордонній смузі та ін.) обумовлювало те, що вона виробляла у своїх синів мужність, твердість і рішучість, інші вольові якості характеру. Виховуючи на козацькому фольклорі, вона не лише співала відомі пісні про козаків, їхні бойові походи, а й творила нові, якими переливала в душі дітей глибину своїх почуттів, мук і страждань, віру і надію

на щасливе життя [4]. Формувала у них глибокий гуманізм, добродушність, милосердя, готовність допомогти слабшому [6]. Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва – декоративно-прикладного, музичного, танцювального, вишивання, рушникарства, різьби по дереву тощо, насичені національними мотивами [1, с. 207].

Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні національні духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (заповіді волелюбних батьків і дідів, традиції, звичаї і обряди тощо) і включали в себе релігійно-моральні цінності.

Відомо, що запорожці були глибоко віруючими людьми. Відомі козацькі заповіді такі як:

- не шкодь своїми діями ішим;
- візьми все найкраще, що зробить тобі добро, зміцнить силу, загартує волю, збудить думку, уяву, сформує почуття і переконання;
- без потреби не зазіхай на сусідські звички, не переймай чужих молитов, а бери лише те, що продовжить життя, зробить його незборимим, загартованим, помножить майстерність, вправність, а здібності перетворить на невичерпні, тяжіють за своєю сутністю до Заповідей Господніх [2, с. 148, 149].

Козацька духовність розвивалася на основі багатогранних національних традицій, християнської віри, яку козаки шанували і використовували її об'єднуючі й миротворчі засади в інтересах самостійності, соборності України. Бог у їхній свідомості оберігав незалежну Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що мали високий статус писаних і неписаних законів. Козацькі об'єднання вражали багатьох іноземців згуртованістю, здруженістю, одностайною волею до перемоги, бойовою звитягою, а в разі необхідності задля свободи України і життя своїх побратимів – жертвованістю [4]. На жаль, саае такої згуртованості бракує нашому суспільству. Не завжди навіть в окремій сім'ї є взаємопорозуміння і згода. Звідки ж їй взятися у державі?

Оволодіваючи козацькою духовністю, підрастаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності й гідності, слабодухість, пасивність, невіру в свої сили, політичне прислужництво. В духовному житті особлива роль відводилась лицарській честі і лицарській звитязі - своєрідним кодексам якостей високо

благородної особистості. Кожен молодий козак прагнув розвивати в собі ці шляхетні якості, які понині не втрачають значного виховного потенціалу.

Водночас козаки були глибоко милосердними. Вони чуйно ставилися до інших людей, ділили з ними радість і горе [4].

У Запорозькій Січі, як і у Стародавній Греції, існував культ фізичного розвитку особистості. Фізично недосконала людина відчувала свою нерівність і тому щиро прагнула підвищити свій фізичний вишкіл. Як свідчать літописи, слабку людину січове товариство ніколи не обирало в старшини [2, с. 150].

Взагалі, козацька фізична та психофізична підготовка молоді своїми коренями сягає часів ще проукраїнської історії, періоду трипільської культури (4 – 3 тисячоліття до н. е.). Свого найвищого ступеня розвитку вона досягла саме в козаків, зокрема запорожців [1, с. 220].

Дух і тіло козаків гартувалися в умовах незгасаючих воєн і далеких військових походів, збереження власного етносу, виживання в надзвичайно складних життєвих обставинах, екстремальних ситуаціях – все це окрім неабиякої фізичної підготовки вимагало залізної дисципліни в процесі підготовки молоді та вже бувалих козаків. Так, з 7 років навчали стрільбі з лука, фехтування, володіння списом та арканом, їзди верхи на коні, а з 12 – справжніх «військових хитрощів», тобто військового мистецтва [1, с. 221].

Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, сили, пізнавала свої фізичні можливості, вдосконалювала тіло і душу в іграх, танках, піснях, хороводах, різних видах змагань, боротьби. Підлітки та юнаки брали приклад з досвідчених козаків. Це створювало настрій внутрішнього задоволення, хорошого самопочуття, сприяло єдності слова діла, думки і вчинку, гармонії душі і тіла.

Культура – духовна, фізична та психологічна – козаків стояла на дуже високому рівні розвитку. Вони розуміли, що лише єдність духовної та фізичної культури забезпечує формування цілісної особистості, тому й приділяли виняткову увагу такому фізичному вихованню, яке істотно впливало на їхній духовний світ (спосіб і глибину мислення, емоційні стани, естетичні смаки та уподобання, характер, світогляд тощо) [1, с. 223, 224].

Велике пізнавальне, розвиваюче і виховне значення для сучасної молоді має опанування нею мистецтвом козацьких одноборств. Таких систем було декілька, завдяки ним козаки успішно боролися з ворогами в будь-якій ситуації, за складних обставин. Зараз козацькі одноборства почали впроваджуватися і застосовуватися у фізичному загартовуванні молоді, в розвитку національних видів спорту.

Найвідоміша система лягла в основу козацького танцю – гопака. У запальному і пристрасному, зі складними фізичними, навіть карколомними прийомами в гопаку і сьогодні помітна першооснова – бойовитість духу, віра у власні сили, надія на себе, свою спритність, винахідливість і силу, звитяжну енергію. Весь дух танцю, закладена в ньому енергія, пристрасть відображають порив до життя, напруження своїх фізичних і духовних сил, наступальність і оборонний характер рухів, дій і торжество перемоги.

Гопак і сьогодні втілює в собі численні специфічні прийоми, виконання яких потребує гнучкості всіх частин тіла, блискавичної реакції.

Тренування козаків часто здійснювалося під музичний супровід. Молодим козакам-воїнам так було легше, зручніше оволодівати прийомами боротьби [1, с. 225, 226]. Метричні удари в цимбали, бубон допомагали зосередитися на власному тілі, рухах, підтримувало дисципліну. Також специфічною грою могли наводити страх на ворога [5].

Порівняльний аналіз показує, що багато рухів, прийомів, які є в гопаку, немає в одноборствах і подібних танцях інших народів.

Також в арсеналі козаків були бойові системи: гойдок, спас, боролися навкулачки, «на ременях», «навхрест», мали місце двобої «на палицях» тощо. Оволодіння технікою боротьби і моральними принципами під час тренувань і змагань було злито в одне ціле, що забезпечувало комплексний виховний вплив на особистість. Важливо також те, що тренування ґрунтувалися на принципі народної моралі й етики, на твердих правилах змагань. Порушення їх вважалося неприпустимим і мало тяжкі наслідки для тих, хто нехтував чи недооцінював козацькі закони життя, його традиції та звичаї. На щастя, таке траплялося рідко [1, с. 227, 228].

На кінець хочу сказати, що глибоке пізнання, вивчення і поширення духу козацької доби допоможе глибше зрозуміти самих себе, наші набутки і втрати в історії, усвідомити та знайти способи подолання кризових складових національної свідомості. Дослідження козацької духовності сприяє самопізнанню, творчому самовдосконаленню, підвищенню вимог кожного громадянина до свого внутрішнього світу [3, с. 101]. Залучення кращих досягнень сучасної науки та культури як вітчизняної, так і зарубіжної дасть потрібний фундамент для виховання підростаючого покоління.

Розвиток і створення дитячих товариств, об'єднань, молодіжних організацій, проведення безкоштовних і благодійних семінарів, конкурсів і фестивалів (із залученням сиріт, дітей з малозабезпечених сімей) на основі козацьких традицій, допомогло б виховати нових українців. Це була б вільна, незламна у своїх прагненнях людина з чистими помислами і відкритим розумом, власними переконаннями. Маючи таких громадян, можна

побудувати незалежну, сильну та процвітаючу державу!

Список використаних джерел:

1. Руденко Ю. Д. Українська козацька педагогіка. / Ю. Руденко, О. Губко. - К.: МАУП, 2007. – 384с.
2. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / О.О.Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко – К.: Знання, 2006 – 447с.
3. Кузь В. Г. Українська козацька педагогіка і духовність. / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, О.Т. Губко. - Умань, 1995. – 114с.
4. <http://budzakkozak.webstolica.ru/kozacka-pedagogka/dokumentimnsterstva-nauki-osvti-schodo/ukranska-kozacka-pedagogka-koncepcja/>
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Тулумбас>
6. <http://studopedia.org/10-59437.html>

*Мельник О.
Факультет іноземної філології
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Шикиринська О.В.*

ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

В статті подано класифікацію рівнів вихованості відповідальної поведінки сучасних підлітків, проаналізовано причини безвідповідальної поведінки підлітків.

Ключові слова: *підлітковий вік, виховання, відповідальність.*

Загальноприйнятою метою у світовій теорії і практиці гуманістичного виховання був і залишається ідеал всебічно і гармонійно розвинутої особистості, який іде із глибини століть. В Україні загальна мета виховання – всебічний розвиток людської особистості як рівновеликої цінності – конкретизується через систему виховних завдань, які об'єднані в певні напрями, а саме: розумове (інтелектуальне), громадянське, правове, моральне, художньо-естетичне, трудове, екологічне, фізичне та статеве виховання.

Мета і завдання виховання, визначені суспільством, мають об'єктивний характер, оскільки впливають із об'єктивної необхідності. Без чіткої стратегії неможлива соціальна перебудова: неминуче виникнуть розмиті ідеали, фальшиві зразки життя, еталони поведінки [1].

Слід зазначити, що завдяки міцному зв'язку виховання і суспільства велика кількість питань і проблем виховання набули статусу «вічних», адже постійні зміни у соціумі призводять до постійної зміни умов виховного процесу. Одним з таких «вічних» питань є проблема виховання відповідальної поведінки у підлітків.

Підлітковий вік є критичним періодом для психічного розвитку особистості. Зростає самостійність, стають багатогранними і змістовнішими відносини з оточуючими, розширюються їх види і форми.

Слід зауважити, що формування відповідальності пов'язане з розвитком автономності, утвердженням свободи особистості щодо прийняття рішень у всіх сферах життєдіяльності. Досить часто гіперопіка у сімейному вихованні стає на заваді розвитку відповідальності. У школі вона проявляється у вихованні та навчанні. Така поведінкова установка дорослих існує завдяки системі соціальних стереотипів про нездатність учнів до автономної та самостійної діяльності.

Відповідальність є інтегральною якістю особистості, яка об'єктивно втілює основні вимоги суспільства до поведінки особистості, а суб'єктивно вона являє собою своєрідний стан свідомості, який знаходить свій прояв в мотивації вчинків та їх оцінці з точки зору інтересів суспільства.

Найвищим рівнем вихованості відповідальної поведінки є усвідомлення моральної відповідальності перед суспільством, перед батьками, педагогами, ровесниками і самим собою через внутрішні переконання. Досягнення цього рівня має бути метою виховання відповідальної поведінки. На жаль, як свідчить практика, випадки безвідповідальності не є поодинокими, що визначає актуальність проблеми. На нашу думку, питання виховання відповідальної поведінки у сучасних підлітків є надважливим, оскільки у майбутньому нинішні підлітки прийматимуть рішення та нести будуть відповідальність за їх виконання та наслідки.

Зазначимо, що проблема відповідальності знайшла своє відображення у філософії (М. Бердяєв, І. Кант, Ж.-П. Сартр та ін.), яка розглядає сутність людини та співвідношення між її свободою і відповідальністю. Психологи (К. Альбуханова-Славська, І. Бех, О. Кононко, М. Савчин) кваліфікують відповідальність як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та об'єктивного сприйняття нею навколишньої дійсності. Виховання відповідальності в учнів загальноосвітніх закладів знайшло відображення у

педагогіці (М. Єрохіна, В. Тернопільська, М. Левківський, О. Сухомлинська, В. Оржехівська та ін.). Серед сучасних публікацій, пов'язаних із вихованням відповідальності у підлітків, слід згадати роботи Татомир Л.П. та Куниці Т. Ю [2, 3, 4].

Класифікація рівнів вихованості відповідальної поведінки сучасних підлітків, яка є результатом великої дослідницької роботи Куниці Т.Ю., складається з чотирьох рівнів, кожен з яких має власну психолого-педагогічну характеристику:

Зразковий рівень. До цього рівня віднесено учнів, які володіють знаннями про права і обов'язки учня і громадянина, виявляють до них інтерес і усвідомлено їх виконують. Соціально активні. Вміють приймати виважені рішення, відповідальні у навчальній діяльності, за свої слова та вчинки. Виявляють ціннісне ставлення до ровесників (особливо друзів), педагогів, батьків. Керуються моральними принципами співжиття у соціумі (школі, сім'ї, у позаурочний час). Толерантні у спілкуванні з іншими. Критичні до власних досягнень. Досить об'єктивно оцінюють свою поведінку та можливі її наслідки. Адекватно реагують на зауваження, спрямовані на самовдосконалення.

Ситуативний рівень склали учні, які володіють знаннями про права та обов'язки, але інтерпретують їх з точки зору власної корисності в кожній конкретній ситуації. Ініціативу і активність виявляють тільки тоді, коли їм щось цікаво. Не завжди сумлінні у виконанні справи. Часто відповідальність-безвідповідальність у них виявляється як спосіб самозахисту чи самоствердження, у недостатності позитивного досвіду, незнання того, як треба поводитися в тій чи іншій ситуації. Усвідомлюють можливі результати власних дій, але не завжди виявляють силу волі у протистоянні різним спокусам і негативним впливам. Намагаються розширювати світогляд, але іноді їм не вистачає наполегливості, що відображається на стабільності навчальної успішності. Не завжди об'єктивні в оцінці власних досягнень і поведінки, ображаються на зауваження.

Пасивно-виконавський рівень. Такі учні не мають чіткого уявлення про права і обов'язки, ототожнюють їх з вимогами дорослих. Пасивно виконують вказівки інших, особливо тих, хто сильніший і більш авторитетний. Байдуже ставляться до шкоди, яку вчиняють інші, до тих, кому необхідна допомога. Потребують періодичного зовнішнього контролю за поведінкою, постійного акцентування уваги на особистісній відповідальності за доручені справи. Відмовляються виконувати доручення або виконують їх з примусу. Знають норми та правила безпечного поводження у довір'ї, але не завжди їх дотримуються. Під зовнішнім

впливом можуть поступатися моральними принципами. Не завжди доводять розпочаті справи до кінця. Не виявляють наполегливості у навчанні. Часто діють у залежності від власної вигоди або імпульсивно. Не виявляють бажання працювати над самовдосконаленням. У виборі планів на майбутнє покладаються на дорослих.

Безвідповідальний рівень. Для учнів, що мають такий рівень вихованості відповідальної поведінки, характерні поверхневі знання про свої права та свідоме прагнення уникнути виконання обов'язків. Без поважних причин часто пропускають уроки. У більшості – виявляють низьку навчальну успішність. Прагнуть до незалежності, безконтрольності і домінування над іншими. Часто у спілкуванні з іншими діють всупереч моральним принципам. Непередбачувані в емоційних реакціях. Мають шкідливі звички. Не переймаються своїм майбутнім. Схильні у своїх проблемах звинувачувати інших [5].

Окрім чіткого визначення рівня виховання відповідальності у підлітка вкрай важливим є розуміння причин розвитку безвідповідальності учнів, адже, усуваючи чи пом'якшуючи вплив негативних факторів на учня, ми маємо можливість досягти вищих результатів у його вихованні. На нашу думку, однією з найкращих класифікацій факторів, що здатні призвести до безвідповідальної поведінки підлітка, є класифікація В.П. Кутішенко [6]. Класифікація складається з дванадцяти пунктів:

1. Особливості сімейного виховання.
2. Особливості взаємодії педагога з дитиною.
3. Особливості особистості дитини.
4. Негативні приклади поведінки дорослих та референтних груп; спілкування з правопорушниками та з людьми, які мають шкідливі звички.
5. Неблагополуччя психологічного клімату в учнівському колективі, конфлікти з ровесниками.
6. Вплив засобів масової інформації.
7. Негативний вплив алкоголю і наркотиків.
8. Відхилення в психічному і фізичному розвитку.
9. Погіршення соціально-економічних умов життя. У дітей відбуваються нашарування життєво важливих проблем: на їх плечі, крім власних вікових проблем, важким тягарем лягають дорослі проблеми (безробіття, невпевненість батьків у завтрашньому дні, нестабільність життя тощо).
10. Криза переорієнтації. Старі цінності відходять, нові приймаються нелегко, а вакуум – сприятливий ґрунт для розвитку негативного.

11. Інформаційний бум – цілий потік інформації різного гатунку. Дітям важко зрозуміти, що є правдою, що ні. Як наслідок – депресія, падіння моральності.

12. Тенденція погіршення здоров'я. Часто діти не знають, що таке здоров'я, і тому не бережуть його. Багато дітей мають важку спадковість, родові травми, несприятливі санітарно-побутові умови життя. Причиною погіршення здоров'я може стати екологічне забруднення.

У вітчизняній педагогіці поширені дві концепції формування відповідальної поведінки у підростаючої особистості:

1. Концепція А.Макаренка, що заснована на реалізації відповідальної залежності, у межах якої має функціонувати вихованець, здійснюючи різні види діяльності. При цьому перевага віддається вихованню особистості у колективі та завдяки колективу. Автор концепції наголошував на вихованні відповідальності як сильного почуття, емоційного переживання особистістю своєї відповідальності [7].

2. Концепція В.Сухомлинського, в основі якої є ідея формування відповідальності особистості у контексті виховання її громадянськості та морально-духовної ціннісної спрямованості. За словами автора концепції, вже з раннього віку слід формувати здатність жити за принципами добра, відповідно до високих ідеалів, що передбачає розвиток душевності, людяності, милосердя тощо [8].

Стрижнем виховної діяльності педагога має бути формування потреби у сучасній молоді до самореалізації. Відповідальність обов'язково повинна мати практичний аспект: декларування відповідальності не тотожне з відповідальною поведінкою, треба реально бути у змозі відповідати за щось.

Під час дослідження шляхів виховання відповідальної поведінки у сучасних підлітків нашу увагу привернула стаття Куниці Т.Ю.[4], оскільки вона дає змогу оцінити реальний стан проблеми, а також пропонує один із шляхів розв'язання проблеми виховання відповідальної поведінки завдяки груповій добродійній діяльності, що, на нашу думку, наближує цей метод як до концепції А.Макаренка, так і до концепції В.Сухомлинського.

Формування відповідальної поведінки за цим методом дозволяє залучити школярів до добродійної діяльності, здійснити педагогічну підтримку й допомогти розвитку соціальної активності та волонтерського руху в учнівському середовищі, надати допомогу вразливим категоріям дітей, зміцнити партнерство дітей та дорослих у спільній соціальній діяльності, сформувати особливо відповідальне ставлення до виконуваної роботи [4].

Зазначимо ще одну значну перевагу даного методу виховання відповідальної поведінки: оскільки волонтерська діяльність поширюється на весь світ, учні отримують змогу значно розширити власне коло спілкування і, як наслідок, краще соціалізуватися. Завдяки сучасним методам зв'язку, зокрема соціальним мережам, нині дуже легко розповсюдити інформацію про заплановану волонтерську діяльність і залучити велику кількість учасників з інших навчальних закладів або просто охочих.

Ми вважаємо, що саме методу формування відповідальності сучасних підлітків у груповій добродійній діяльності належить майбутнє, адже він має величезну практичну цінність та громадську значущість.

Список використаних джерел:

1. Неля Мойсеюк «Педагогіка» [Електронний ресурс] – код доступу до ресурсу: <http://pidruchniki.com/12570107/pedagogika/pedagogika>
2. Розвиток відповідальності у дітей підліткового і старшого шкільного віку [Текст]: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Татомир Леся Павлівна; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 1998. – 180 л. – Бібліогр.: С. 157-171.
3. Куниця Т.Ю. «Виховання відповідальної поведінки в учнів 7-8-х класів загальноосвітньої школи» Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2008.
4. Куниця Т.Ю. Формування відповідальності старших підлітків у груповій добродійній діяльності: сучасний стан проблеми. – Режим доступу до статті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17\(1\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17(1)_45)
5. Куниця Т.Ю. Афтореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Виховання відповідальної поведінки в учнів 7-8-х класів загальноосвітньої школи» – [Інтернет ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://superbotanik.net/referati/referaty-po-pedagogike/referat-vihovannya-vidpovidalno%D1%97-povedinki-v-uchniv-7-8-h-klasiv-zagalnoosvitno%D1%97-shkoli>
6. В.П. Кутішенко «Вікова та педагогічна психологія»: – [Електронний ресурс] – код доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/11640913/psihologiya/psihologiya_vazhkoyi_ditini
7. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу / А. С. Макаренко // Твори у 7 т. – К., 1954. –Т. 5. – С. 98-109.
8. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинский. – М.: Молодая гвардия, 1979. – 335 с.

*Ромашова Д.
Факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Вишківська В.Б.*

ПРОБЛЕМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї

Стаття присвячена проблемі виховання дитини у сім'ї. Висвітлюється актуальність питання значущості для становлення особистості дитини сприятливого сімейного клімату, доброочливих взаємин з батьками

Ключові слова: *сім'я, батьки, спілкування, батьківські директиви, педагогічна неграмотність, психологічний фактор*

Родинне виховання – це виховання дітей батьками, родичами чи опікунами на основі внутрішніх сімейних стосунків, яке впливає на фізичний і духовний розвиток дитини. Якщо розглядати родинне виховання як позитивну категорію, то своєю метою воно вбачає формування якостей особистості, за допомогою яких вона буде функціонувати як здорова, інтелектуально розвинена, моральна людина, готова до подолання життєвих труднощів. Родинне виховання включає в себе і фізичне, і духовне, і моральне, і інтелектуальне, і трудове, і художньо-естетичне. Саме через родинне виховання дитина формується як повноцінна особистість, здатна до розвитку та соціалізації, громадянин своєї країни [1].

Сьогодні, на жаль, стрімко зростає кількість кризових факторів, які негативно відображаються на стані сімейного благополуччя. Я вважаю, що серед соціальних, економічних, політичних та інших чинників, найвпливовішими є особисті стосунки між членами родини. Родинне виховання залежить від стилю поведінки, яку обрали батьки для дитини. Якщо це авторитарний стиль, то дитина може врешті-решт замкнутися в собі, адже дуже важко витримати суворий контроль, надзвичайну вимогливість та беззаперечні вказівки. Якщо це надмірна турбота про дитину – гіперопіка, – то батьки можуть легко втратити контроль над дитиною, бо їй все дозволено і вона не мають якихось моральних обмежень [2].

На мою думку, найбільш серйозною проблемою у родинному вихованні є психологічна й духовна відокремленість дитини від батьків. Візуально в родині все добре, як кажуть, «все, як у всіх», але насправді батьки живуть своїм життям, а діти – своїм. Дехто вважає, що для успішного виховання досить забезпечити достойні умови проживання для дітей (нагодувати, пристойно вдягнути, не допускати грубої фізичної сили). Безперечно, цей аспект дуже важливий для виховання особистості, але чомусь найчастіше забувають про «другу сторону медалі». Дитина може знаходитись в найкращих умовах, бути економічно забезпеченою, але недостатньо розвиненою в сфері родинних відносин.

В сім'ях немає розмов, немає спілкування і відповідно - взаєморозуміння. Люди навіть не здогадуються, наскільки розмова є важливою для психологічної стабільності особистості. Вона створює атмосферу довіри між дитиною та батьками, вибудовує дружні стосунки між ними. Сам факт зацікавленості батьків у житті своєї дитини дає їй відчуття потрібності, впевненості в тому, що про неї думають, що її люблять. Якщо дитина буде оточена увагою до своєї особистості, то вона виросте доброзичливою і товариською, а якщо ж спілкування і родині немає, то про активну суспільну позицію дитини не може бути й мови.

Батьки весь час на роботі і не мають часу на спілкування зі своєю дитиною та на її духовний розвиток. Ніхто не заперечує факту, що робота є необхідною складовою життя особистості, але якщо вона не залишає часу на спілкування в сім'ї, на розвиток та взаємини з дітьми, тоді це є ненормальним. Тому за таких умов діти беруть знання про світ та набувають навичок не в сім'ї, а поза її межами, з кимось іншим, що дуже часто негативно відображається на поведінці особистості. Діти можуть шукати спілкування в поганих компаніях, у чужих людей. І закономірним наслідком такої поведінки є те, що в кризових ситуаціях дитина піде за допомогою не до батьків, а до іншої людини. Часто цей факт шокує батьків, адже вони гадають, що все роблять правильно і щиро не розуміють своїх помилок у підході до виховання дитини.

Найстрашнішим є те, що вся це педагогічна неграмотність та помилкові судження про методи виховання передаються наступним поколінням. Адже діти, виховані в атмосфері духовної відчуженості від батьків, будуть думати, що родинне виховання має бути саме таким. Відсутність взаємин між дитиною і батьками є найпоширенішою проблемою в сучасних сім'ях, і вона веде за собою жахливі наслідки, які найчастіше є невинними [3]. На мою думку, існування цієї проблеми зумовлюється неправильною розстановкою пріоритетів у батьків та їх недостатньою педагогічною грамотністю.

Р. Гулдінг ввів у психологію такий термін як «батьківські директиви», що також є великою помилкою у родинному вихованні. Батьківські директиви – це слова батьків, настанови, навіювання, які вселяють в дитину різні сумніви, негативні почуття, формують комплекси тощо. Це, наприклад, такі фрази: «Коли ж ти вже порозумнішаєш?», «Чому хтось це може, а ти ні?», «Пора думати своєю головою». Такі фрази найчастіше не проходять безслідно, а відкладаються у психіці дитини на дуже довгий час і можуть негативно впливати на подальшу діяльність особистості. Залежно від типу «батьківських директивів», дитина може стати або закомплексованою і замкненою, або занадто впевненою в собі, нахабною. Вона може відсторонитися від батьків, втратити з ними емоційний контакт, або ж навпаки, не буде здатною до самостійності, залежною від батьків.

Такі грубі помилки батьків спричинені їх педагогічною неграмотністю, тому батьки, якщо вони хочуть виховати успішну, самостійну, повноцінну дитину, повинні у методах родинного виховання враховувати її психологічні особливості, враховувати фактори впливу і загальної психології, і вікової.

Ще однією проблемою є недовіра дитині. За логікою, вона витікає з попередньої проблеми: відсутність спілкування призводить до відсутності довіри, адже без регулярного спілкування люди по-справжньому не знають один одного. Якщо дитина знаходиться з постійним відчуттям недовіри з боку батьків, то вона не зможе сама довіряти їм і в момент гострої потреби в допомозі не знатиме, до кого звернутися за поміччю. Така особистість не буде бачити друзів в своїх батьках і не зможе вільно почуватися в колективі.

Також, спостерігаючи недовірливу поведінку батьків, в дитини сформуються безліч психологічних комплексів, які упродовж подальшого життя будуть заважати їй реалізовувати себе та проявляти свої здібності. Особистість в такому випадку стає замкненою, приховує свої почуття, емоції, вміння, здібності й таланти не тільки від батьків, а взагалі від усіх. Така дитина не навчиться долати труднощі, не буде впевненою у собі та в своїх силах, їй важко буде відстоювати свою думку, активно спілкуватися з іншими людьми.

Наступною проблемою є повага до дитини, а точніше, її відсутність. Часто батьки вимагають поваги до себе, але не виявляють її в бік своєї дитини. І звичайно ж, як особистість може навчитися поважати інших людей, якщо не бачить поваги до себе самої? Якщо дитина росте й розвивається в постійній зневазі до своєї особистості, то відповідно вона не навчиться почуттю поваги до оточуючих, не буде толерантною та в достатній мірі вихованою.

Ставлення до батьків з повагою та шаною ніхто не заперечує, звичайно, воно має бути. Але важливим аспектом є дружні відносини між членами родини. Повага до дитини дає їй змогу відчувати себе вартісною, важливою, більш впевненою в собі. Особистість, що перебуває в атмосфері поваги, вміє поважати інших, поводить себе чемно і доречно, здатна стримувати свої емоції та керувати собою. Тому умова взаємоповаги в родинному вихованні дає змогу дитині позитивно реалізувати себе в суспільних відносинах. Батьки мають стримувати свої емоції та інстинкти та приймати дитину як рівноправну особу, якої ще просо не вистачає життєвого досвіду.

Отже, для успішного родинного виховання особистості потрібно виховувати дитину в атмосфері любові, поваги та довіри. Важливо враховувати психологічний фактор впливу, вік дитини, її індивідуальні особливості, характер, тип темпераменту, необхідно поважати її та ставитися як до рівноправної особи, вміти вислухати думку дитини та поважати її світогляд. Потрібно цікавитися життям дитини, допомагати реалізувати її таланти та проявити вміння, вникати в усі особливості та допомагати з труднощами, завжди надавати батьківську підтримку, але робити це розумно, щоб дитина водночас навчалася вирішувати проблеми самостійно і пристосовувалась до суспільного життя. Адже вона має вміти самостійно приймати рішення, не піддаючись впливу інших людей. Спілкування з дитиною, приділення їй достатньої кількості уваги - це запорука успішної родини.

Список використаних джерел:

1. Ковальов С.В. Психологія сучасної родини. - М, 1988.- 208 с.
2. Азаров Ю.П. Сімейна педагогіка. - М, 1985. -167 с.
3. Педагогіка : навчальний посібник / Мойсеюк Н.Є. - К, 2001.- 608 с.
4. Кулик Л.А., Берестов Н.И. Сімейне виховання. - М, 1990.- 351 с.
5. Загальна психологія: Підручник/ О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. - К, 1999. - 416 с.

СЕКЦІЯ 4. ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Белоусько М.

Факультет фізичного виховання та спорту

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шевченко А.Ф.

РОЛЬ ТРЕНЕРА В ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Стаття присвячена ролі тренера як наставника, який несе відповідальність не лише за якість перебігу тренувального та змагального процесу, але й за формування у юного спортсмена особистісних та професійних якостей. Вірно обраний напрям роботи зумовлює виконання тренером відповідних педагогічних функцій.

Ключові слова: тренерська діяльність, стиль керівництва тренера, управлінська функція, авторитет, лідер.

У системі взаємовідносин «тренер – спортсмен» першому належить провідна роль, не тільки в організації навчально-тренувальної діяльності, але і у спілкуванні із вихованцем. Ставлення спортсмена до свого наставника багато в чому залежить від того, як тренер сприймає свого підопічного. Одна з головних психологічних професійних якостей тренера – комунікативна активність [1].

Тренер, насамперед, – формальний керівник, але він тоді користується авторитетом, коли стає неформальним лідером. Лідери повинні бути і серед самих спортсменів, але якщо тренер не є головним серед них, то така команда малоефективна.

Необхідною умовою успішного керівництва є авторитет. Тренер, який має авторитет, користується довірою спортсменів, що створює сприятливі умови для їх плідної співпраці. Авторитет тренера обумовлений його відповідальністю, професіоналізмом і завойовується у спортсменів, перш за все, сумлінним ставленням до праці, об'єктивністю в оцінці дій підопічних.

Створення авторитету – завдання складне, яке не вирішується відразу. Іноді цьому процесу перешкоджають моменти, які на перший погляд здаються дрібницями. Так, вітаючи після змагань із заслуженим успіхом спортсменів, часто забувають відзначити і нагородити тренерів, які є

співучасниками цього процесу. Нестримані керівники можуть при невдачі команди влаштувати «рознос» тренеру в присутності його підопічних.

Так, його підопічні – це його дітище, яким тренер може довірити частину своїх турбот. У цьому випадку вони можуть стати активними помічниками. Авторитет тренера не залишається без змін. Він може знижуватися, часто в зв'язку з помилковими прогнозами, зроблених ним стосовно виступу спортсменів або їхнього прогресу. Наприклад, стимулюючи свого підопічного до активної спортивної діяльності, тренер може ставити перед ним такі завдання, які у відведений термін виявляються нездійсненними, оскільки вони не відповідають його здібностям і рівню підготовленості. Типова ситуація, коли головним авторитетом в команді користується не тренер, а хтось із членів команди, як правило, це одна або декілька найстарших і досвідчених людей. Особливо це характерно для випадків, коли колектив вже згуртований, а тренер прийшов зі сторони і недавно. Виникає ризик поступового ослаблення зв'язків «тренер-команда». У подібних випадках колектив дозволяє собі втручатися у справи тренера. Ця ситуація може мати два результати: або тренер не набуває авторитету у команди, вона стає погано керованою, і в кінці кінців, тренер змушений покинути свою посаду, або ж виникає конфлікт між тренером і лідерами команди, що призводить до зворотного результату – команду мають залишити опоненти.

Авторитет тренера багато в чому базується на рівні його професійної освіченості, який повинен неухильно зростати, і на технічній підготовленості, яка залежить в основному від попередньої діяльності тренера в якості спортсмена [5]. Створенню власного авторитету заважає формальне ставлення деяких тренерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл до своєї роботи, що здійснюється стихійно в зв'язку з груповою формою роботи. При цьому з найсильнішими спортсменами працює тільки старший тренер. Подібна система роботи нерідко породжує недовіру до фаховості інших наставників у тих спортсменів, які не потрапили до групи старшого тренера.

Існують тренери, які в силу тих чи інших обставин, обирають авторитарний стиль взаємовідносин з підопічними, при цьому, демонструючи погані зразки культури спілкування, конфліктогенної поведінки [3]. Внаслідок цих недоліків з'являються прорахунки у навчанні спортсменів, помилкові оцінки позитивних і негативних аспектів роботи, що веде до втрати авторитету тренера в колективі вихованців.

Також важливе значення має і розуміння тренерами спортсменів. Воно передбачає вміння наставника проникнути у внутрішній світ підопічних, знайти потрібні форми звернення до них [2]. Порозуміння

тренерів та його вихованців зумовлює їхню соціально-психологічну сумісність. І навпаки, таке нерозуміння призводить до загострення негативних стосунків між ними, які виявляються у неповазі до особистості вихованця, упередженої думки тренера про нього, у недостатній увазі до його потреб, невитриманості та брутальності наставника, офіційності тону, підвищених інтонацій у розмові, мінливості у настрої тренера тощо.

Аналізуючи взаємини «тренер-спортсмен» ми наголошуємо на практичному значенні цієї роботи для студентів, які навчаються на профільних факультетах і в майбутньому долучаться до тренерсько-викладацького складу збірних, команд, ДЮСШ тощо. Кожного разу, коли мова йде про діяльність спортсмена або спортивної команди, постає питання про людину, яка здійснювала б організацію такої діяльності, визначала б оптимальні форми та методи роботи, спрямовувала б, і корегувала її перебіг, тобто про людину-керівника, функції якої у спортивній команді виконує тренер.

Відомо, що управління діяльністю спортсменів на рівні формальної структури здійснює тренер. Він є тією людиною, в руках якого зосереджено офіційне керівництво спортивним колективом. Діяльність тренера як офіційного керівника команди досить багатогранна. Аналіз цієї діяльності дозволяє визначити наступні основні його функції [1, 4, 6].

А) Інформаційна функція характеризується тим, що виділяє тренера з когорти інших, як фахівця, який володіє не тільки необхідними досвідом в галузі спорту, але й знаннями з теорії і методики спортивного тренування, з педагогіки та психології, з фізіології та ін. Дуже важливо, аби тренер постійно стежив за новітніми досягненнями в галузі розвитку сучасної спортивної науки.

Б) Розкриваючи навчальну функцію, варто згадати слова В.Лобановського, який стверджував, що тренер має вчитися все життя, інакше він перестане бути фахівцем. Цілкоміто можна погодитись з цією думкою, оскільки тренер постійно сприймається як взірць для наслідування. Під його керівництвом спортсмени формують свої рухові навички та вміння, удосконалюють фізичні якості, розучують техніко-тактичні комбінації. У порівнянні з іншими педагогічними професіями діяльність тренера ускладнюється тим, що він має підготувати свого підопічного фізично та психологічно до виконання комплексу дій та операцій, ще й створити умови, коли в змагальній боротьбі юний спортсмен має показати позитивні результати.

В) Виховна функція. Тренер своїм прикладом впливає на розвиток та формування особистості спортсменів, на виховання у них високої свідомості

і відповідальності за виконання поставлених завдань. Дуже важливо, щоб наставник виявляв соціально-позитивні риси і був професіоналом у своїй справі. Однак, як показує практика, більшість тренерів, чи дитячо-юнацьких, чи то, так званих, «дорослих» іноді забувають, з ким вони працюють і які виховні завдання перед ними стоять.

Г) Адміністративна функція. В обов'язки тренера входить виконання ряду адміністративно-господарських обов'язків: організація та проведення зборів і змагань, оренда приміщень і спортивних споруд, знаходження спонсорів, забезпечення спортсменів інвентарем та ін.

Отже, відзначаючи роль тренера в організації життєдіяльності юних спортсменів, треба сказати, що вона є провідною і забезпечується через реалізацію управлінської функції.

Як відомо, у тренерській діяльності ця педагогічна функція стає головною. У ній найбільш повно розкривається професіоналізм і майстерність тренера. Як керівник команди, тренер несе відповідальність за всіх її членів, за формування та досягнення високих спортивних результатів, за націленість команди на успіхи.

Однією із складових цієї функції – це організація життєдіяльності юних спортсменів. Перебираючи на себе всі буденні справи вихованців, тренер має демонструвати ряд професійних якостей, зокрема, авторитет, педагогічний такт, справедливість, та ін.

Його авторитет формується на взаємоповазі, розумінні та професійній майстерності. Не повинно бракувати і лідерських якостей. І в цьому зв'язку, тренер зможе контролювати ситуацію, коли як лідер він прогнозує наперед дії та вчинки його підопічних; коли він щирий та відвертий у справах та взаємовідносинах з вихованцями; коли він, як член команди, переживає з ними всі поразки та перемоги.

Але, перш ніж, налагодити певні стосунки з юними спортсменами, спрямувати їх на виконання відповідних завдань, треба всебічно їх вивчити, так би мовити, пізнати у всіх відношеннях. І для цього варто згадати, що процес управління нерозривний з діагностуванням.

Всебічне вивчення умов і обставин життєдіяльності юних спортсменів можливо лише за дотримання таких правил:

1. Вивчати підопічних треба в природних умовах тренувального та змагального процесу.

2. Вивчення, також, передбачає активну взаємодію з юними спортсменами.

3. Необхідно, перш за все, знаходити головні риси учня («основні осі і пружини», за висловом А. Макаренка).

4. Не можна оцінювати його наполегливість у відриві від спрямованості особистості.

5. Важливо виявити позитивні риси юного спортсмена, на які треба спиратися в організації його життєдіяльності.

6. Не треба поспішати з оцінкою спортсмена, допускаючи упередженість і суб'єктивізм в інтерпретації даних спостереження за ним.

7. Для повноцінного вивчення особистості учня треба спостерігати його в різних ситуаціях, планомірно і систематично.

8. Необхідно зрозуміти мотиви дій та вчинків спортсмена, так як зовні подібні вчинки можуть відбуватися за різними мотивами.

9. Потрібно пам'ятати, що кожен обдарований спортсмен повинен мати свою «родзинку».

10. Завдання тренера знайти цю індивідуальність, а не прагнути всіх зробити однаковими.

Список використаних джерел:

1. Бабушкин Г. Д. Психологические аспекты соревновательной деятельности в спорте [Электронный ресурс]: учебное пособие / Г. Д. Бабушкин; М-во спорта Российской Федерации, Сибирский гос. ун-т физ. культуры и спорта. – Омск : СибГУФК, 2016. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
2. Воронова В.И. Психологическое сопровождение спортивной деятельности в футболе / В. И. Воронова. – К. : Научно-методический (технический) комитет Федерации футбола Украины, 2001. – 138 с.
3. Ганюшкин А.Д. К вопросу о технологии психологической подготовки спортсмена // Психологические аспекты подготовки спортсменов. – Смоленск: СГИФК, 1980. – С. 3-9.
4. Гогунев Е.Н., Мартьянов Б.И. Психология физического воспитания и спорта: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 288с.
5. Горбунов Г. Д. Психопедагогика спорта / Г. Д. Горбунов. – М.: Физкультура и спорт, 1986. – 207с.
6. Жмарев Н. В. Системный подход и целевое управление в спорте: [монография] / Н. В. Жмарев. – Киев : Здоров'я, 1984. – 144с.
7. Петровська Т. Творчість та індивідуальний стиль як детермінанти професійного становлення спортивного тренера / Т. Петровська, А. Малиновський // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. праць] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ: Вид-во

НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), Вип. 6 (76). – С. 88-91.

Булахова І.

Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського,

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шикиринська О.В.

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЇ

В статті розглядаються можливості хореографічного мистецтва у моральному вихованні учнів початкових класів.

Ключові слова: *хореографія, моральне виховання, вчитель.*

Однією з найактуальніших проблем сучасного виховного процесу є формування моральної культури особистості. Моральні якості особистості, готової сприймати культурне розмаїття, морально-культурні основи формування особистості, її моральна спрямованість закладаються в молодшому шкільному віці під впливом різних соціальних інститутів.

На важливість морального виховання школярів звертається увага в таких нормативно-правових документах, як Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту» та ін.

Проблема використання потенційних можливостей різних видів мистецтв задля морального виховання особистості є особливо актуальною в сфері освіти. Як показує практика, систематичне заняття одним видом мистецтва – будь то танцювальне, музичне, образотворче, література чи театр – закладають основу, на якій і надалі будується основа моральних і естетичних цінностей особистості.

Особлива роль, на мою думку, у розвитку моральної особистості належить хореографічному мистецтву. Заняття танцем не лише вчать розуміти і створювати прекрасне, вони розвивають моральні якості особистості, образне мислення і фантазію, дають гармонійний пластичний розвиток.

Моральність і духовність, як критерії процесу виховання підростаючого покоління, протягом цілої історичної епохи і понині є невід'ємними категоріями виховного процесу. Термін «моральність» бере

свій початок від слова «звичаї» (в латинській мові «звичаї» звучать як «морас» (мораль). Визначення моралі в усіх педагогічних і філософських джерелах дається як форма суспільної свідомості, що являє собою сукупність принципів, вимог, норм і правил, що регулюють поведінку людини в усіх сферах її громадського життя. З'явилася мораль на зорі людства і потім розвивалася і змінювалася разом з розвитком людського суспільства [3, с. 9].

Педагоги по-різному розв'язують проблеми розвитку особистості: поширені за кордоном теорії розвитку, згідно з якими дитина має природні особливості, що нібито неминуче визначають усі її психічні й фізичні якості вже від народження, вони відкидають. Прибічники відповідних поглядів вважають, що в природжену основу особистості ніякі глибокі зміни внести неможливо. Природні анатомо-фізіологічні задатки згідно з іншими теоріями, значення не мають, а залежить все від впливу навколишнього світу.

Різні аспекти заявленої проблеми викликають чималий інтерес у сучасних вітчизняних дослідників. Зокрема, в роботах Є. А. Алімірзаєва, М. В. Анікєєва, С. М. Болховітіна, Р. В. Хамаганова, Ж. Б. Балданова та ін. йдеться про розвиток етичних знань; вихованні правдивості, громадянських якостей, моральної самооцінки, моральної стійкості; формування морально-правових уявлень, духовних цінностей, основ етнічної культури, культури поведінки молодших школярів.

Окрім того, проблеми морального виховання учнів початкових класів розглядаються і в призмі різних підходів:

- ідеї гуманізації педагогічного процесу (А. П. Сманцер, Л. В. Кондрашова та ін.);

- культурологічного підходу до виховання (Є. В. Бондаревська, В. П. Борисенков, П. С. Гуревич, І. А. Колесникова, Н. Б. Крилова та ін.);

- полікультурного виховання та полікультурного освітнього простору (В. П. Борисенков, С. В. Калмиков, М. Н. Очіров, Л. М. Сухорукова, Л. Л. Супрунова та ін.);

Великі педагоги XIX-XX ст. І. Г. Песталоцці, І. А. Сікорський, М. М. Манасеїна та ін. внесли величезний внесок у вивчення і виявлення біологічних факторів, що впливають на здійснення морального виховання учнів початкових класів. У своїх дослідженнях вчені-педагоги встановили взаємозв'язок між фізичним розвитком і моральним зростанням (І. Г. Песталоцці), інтелектуальним і моральним розвитком (І. А. Сікорський, П. Ф. Каптерев, Ж. Б. Балданова), естетичним розвитком і моральним вихованням (П. Ф. Каптерев).

З їх досліджень випливає, що на формування особистості школяра можуть впливати наступні фактори:

- 1) генетичні особливості людини (її характер, сприйняття навколишнього світу);
- 2) навколишнє природне середовище (стиль поведінки);
- 3) соціокультурне середовище (певна сукупність соціальних норм і цінностей);
- 4) соціальне оточення (сім'я, організація тощо);
- 5) індивідуальний досвід людини (життєві ситуації) [2, с. 12].

Важливою умовою морального розвитку дитини є виховання молодшого покоління старшим через власний моральний приклад. Важливість цієї умови зазначав у своїх дослідженнях І.А. Сікорський. Він звертав увагу на те, що при руйнуванні моральної поведінки може відбутися збіднення моральних почуттів підростаючого покоління, знецінення високих ідеалів, зниження моральної мотивації.

Особливої уваги заслуговує діяльність В. Сухомлинського – видатного педагога, який розробив власну систему морально-естетичного виховання учнів. Педагогічні ідеї В. Сухомлинського досить різноманітні та різнопланові. [6, с. 19].

В.О. Сухомлинський стверджував про те, що займатись моральним вихованням дитини необхідно, потрібно навчати «умінню відчувати людину».

В.О. Сухомлинський говорив: «маленьку людину не вчить ніхто: «до людей будь байдужим, дерева – ламай, красу – попирай, своє особисте став вище за все». Все діло в одній, в надзвичайно вагомій закономірності морального виховання. В тому випадку, коли людину учать добру – вчать розумно, уміло, вимогливо, в результаті добро буде. Учать злу – зло буде в результаті. Ні добру, ні злу не вчать – буде зло все одно, тому що її треба зробити людиною» [6, с. 17].

На переконання Сухомлинського в дитинстві і ранній юності закладається непорушна основа морального переконання, коли честь і безчестя, добро і зло, справедливість і несправедливість розумінню дитини доступні лише при умові яскравої очевидності моральної суті, наглядності того, що вона робить, бачить, спостерігає.

Актуальність проблеми морального виховання в процесі викладання хореографії підтверджує аналіз зарубіжних концепцій виховання. З досвіду англійських педагогів, хореографія покликана передавати підростаючому поколінню культурну спадщину і такі цінності, як правдивість, повагу і терпимість до інших, почуття обов'язку по відношенню до суспільства, турботу про людей [4, с. 16].

Моральне виховання в процесі викладання хореографії фокусується на кількох педагогічних принципах:

- виховання людської гідності і високих моральних якостей;
- виховання для співіснування соціальних груп різних рас, релігій, етносів;
- виховання толерантності, готовності до взаємної співпраці [1, с. 66].

Критеріями прояву основ морального виховання в процесі викладання хореографії є:

- ступінь розвитку моральної свідомості і моральних компетенцій;
- прояв моральних почуттів і гуманних відносин;
- реалізація моральної поведінки;
- ступінь розвитку рефлексії [3, с. 14].

Процес морального виховання в процесі викладання хореографії розглядається як результат духовного розвитку особистості і характеризується рівнем засвоєння моральних цінностей, участю людини в їх створенні. Виділяють три рівні морального виховання в процесі викладання хореографії.

I. Культура моральної свідомості, що виражається в знанні моральних вимог суспільства, здатності дитини свідомо обґрунтувати цілі та засоби діяльності.

II. Культура моральних почуттів, що забезпечує внутрішнє прийняття моральних цілей і засобів, внутрішню готовність їх реалізації.

III. Культура поведінки, за допомогою якої реалізуються поставлені і прийняті моральні цілі перетворюються в активну життєву позицію.

В умовах сучасної епохи глобалізації людина все більше віддаляється від культури свого народу. У зв'язку з цим актуальною педагогічною проблемою стає забезпечення наступності в історико-культурних традиціях, виховання органічного прийняття загальнолюдських культурних цінностей через освоєння культури свого народу в процесі гуманітарної освіти, в тому числі в процесі вивчення хореографічного мистецтва рідного краю, свого народу.

Долучаючись до моральних традицій хореографії, діти знаходять почуття національної самосвідомості, що важливо для збереження культурної самобутності, аналізу історії і прогнозування майбутнього народу.

Таким чином, у ранньому віці, коли складається комплекс стійких мотивів до навчання, відбувається глибоко особистісне сприйняття явищ народної культури, взятих в контексті живого, сучасного життя і реальних

соціокультурних умов. Це дає можливість для безперервного збагачення емоційного та інтелектуального досвіду.

У процесі роботи з дітьми необхідно пояснювати дітям початкових класів значення кожного руху, спосіб його методично грамотного виконання. Учень повинен знати, що виконання тих чи інших рухів не просто «примха» вчителя, а цілеспрямоване виконання завдань навчально-тренувальної роботи.

У своїй роботі намагаюся, щоб застосовувані мною форми, методи педагогічної роботи відповідали інтересам і потребам молодого покоління.

Ця технологія навчання у співпраці на заняттях з хореографії включає в себе дві відомі традиційні форми навчання – індивідуально-групову роботу і командно-ігрову роботу. Такі методи пояснюються психологічними особливостями дітей початкових класів, для яких саме гра стає основним та пріоритетним напрямком роботи. При цьому, в процесі гри відбувається і виховання, і навчання, і діти отримують задоволення та відпочивають.

Узагальнення педагогічного досвіду В.О. Сухомлинського дається певне завдання, наприклад, самостійно повторити розучені танцювальні елементи. Це надзвичайно ефективна методика роботи для засвоєння нового матеріалу кожною дитиною початкових класів. Різновидом індивідуально-групової роботи може служити, наприклад, індивідуальна командна праця. Члени команди допомагають один одному при виконанні своїх індивідуальних завдань, перевіряють, вказують на помилки [6, с. 86].

У своїй педагогічній роботі використовую такі форми занять:

- групова форма (групи формуються з дітей початкових класів; група може налічувати від 10 до 12 осіб; група може складатися з учасників будь-якого танцю або етюду);
- колективна форма (така форма застосовується для проведення зведених репетицій, ансамблів, постановок танців, де, наприклад, задіяно дітей 1 та 2 класу, або другого та третього класу);
- індивідуальна форма (робота з солістами, найбільш обдарованими дітьми; така форма також необхідна для дітей, які не засвоїли пройдений матеріал, відстаючими дітьми).

Всі ці форми занять сприяють ефективній роботі хореографічного колективу в досягненні високого творчого результату.

При виконанні учнями початкових класів завдань на уроках класичного танцю, я, в якості викладача, спостерігаючи за проявом характеру виконання певних рухів, маю знайти зв'язок з психосоматичною симптоматикою учнів на рівні їх індивідуальних психологічних особливостей.

В ході занять потрібно встановити довірчу атмосферу, це є запорукою більш успішного морального виховання та навчання.

Духовно-моральне виховання в нашому хореографічному колективі проводиться на двох рівнів. Перший рівень виховання дитини – це створення і навчання його як виконавця. Другий рівень виховання – це формування дитини як особистості, розвитку в ній загальної культури, громадянських, духовно-моральних, естетичних якостей. Розглянемо детальніше.

До першого рівня виховання і освіти учнів початкових класів в хореографічному колективі відносяться навчальні заняття, так як тут виховується активна, самостійна особистість, що володіє почуттям власної гідності, моральних почуттів і етичної свідомості, діти вчаться підтримувати такі моральні підвалини сім'ї, як любов, взаємодопомога, шанування батьків, турбота про молодших і старших. А також на заняттях діти вчаться:

- організовувати, розширювати художньо-естетичний кругозір, привчаються до акуратності, підтянутості, виключають розхлябаність, розбещеність;
- розвивати в собі особливо цінну якість – почуття «підтримки», взаємовиручки, відповідальності за спільну справу;
- привчати чітко розподіляти свій вільний час, більш організовано продумувати свої плани;
- оберегати від нездорового суперництва, егоїзму, зловтіхи, «зоряної хвороби», що є важливим завданням у вихованні дітей;
- духовному – до емоційного збагачення, через розучування естрадного танцю, елементи вправ в танці дають уявлення про добро, красу, і людяності.
- імпровізувати рухи – це створення ситуацій, в яких є можливість виявляти доброту, чуйність і розвиток творчих здібностей;

Другий рівень виховання духовно - морального потенціалу особистості учнів початкових класів в хореографічному колективі проводиться в позаурочний час:

-Виступи на тематичних заходах, що проводяться установами міста: «Діалог Культур», «Варвара-Рукодільниця», «Козачок», «День слов'янської культури та писемності» з танцювальними композиціями – «Калина», «Свято Сонця», «Смерічка», «Подоряночка», «Український танець», «Дружня сім'я», «Україночка».

- Участь в народних святах: «Масляна», «Гори, гори ясно, сонечко червоно», «Різдвяна ялинка», «Різдвяні посиденьки», «Традиції добрих справ», «Що таке «добрі справи»? Для цих заходів діти готують танці – ігри, які виховують і виступають важливим засобом соціалізації. Так, наприклад можна провести танці- гру «А ми просо сіяли, сіяли», де виконавці,

розділившись на дві групи, ведуть один з одним вокально-танцювальний діалог. Такий же характер носять танці-ігри: «Льонок» і «Яр хміль». На «Свято землі» - учнями підготовлена танцювальна постановка «Святкова трапеза». Танцюристи показали тему святкової трапези на Україні. В основі ідеї приказки: «Хліб - наше багатство», «Хліб – в усьому голова».

Список використаних джерел:

1. Аверіна Н. Г. Про духовно-моральне виховання молодших школярів / Н.Г. Аверіна // Початкова школа. - 2005. - №11. - С. 68-71.
2. Балданова Ж. Б. Формування основ моральної культури молодших школярів: навчально-методичний посібник / Ж. Б. Балданова - Улан-Уде: Видавництво Бурятського держуніверситету, 2009. - 50 с.
3. Джури́нский А.Н. История образования и педагогической мысли: Учеб. пособ. для студентов педвузов / А.Н. Джури́нский. – М.: Гуманит. изд.центр ВЛАДОС, 2008. – 255 с.
4. Етичне виховання молодших школярів: навч.- метод. посібник / [упоряд. А. К. Лопаткіна]. – Харків, 2004.- 124 с.
5. Єгоров М. Н. Формування моральної культури молодших школярів на традиціях народної педагогіки: автореф. дис. ... Канд. пед. наук / М. Н. Єгоров; Держ інст. сім'ї та виховання. - М., 2002. - 24 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. – К.: Рад. Школа, 1996. – 591 с.

Гордійчук Г.

Факультет історичної освіти

Керівник

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Ремньова А.Г.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОЇ ДИСЦИПЛІНИ НА УРОЦІ

Стаття присвячена проблемі формування свідомої дисципліни під час навчально-виховного процесу. У статті проаналізовано причини недисциплінованості учнів, вказано шляхи подолання цих причин для створення сприятливої позитивної атмосфери на уроках, розкрито значення свідомої дисципліни для розвитку особистості.

Ключові слова: свідомо дисципліна, недисциплінованість, навчально-виховний процес, правила поведінки, причини порушення дисципліни на уроках, дисциплінований учень, розвиток особистості

Постановка проблеми у загальному вигляді. Усі педагоги бажають, щоб їхні уроки надихали учнів, змушували задуматися, проходили крізь серце і душу, пробуджували прагнення дізнатися більше про почуте. Молоді вчителі, починаючи працювати в школі, наштовхуються на непередбачувану перешкоду, яка заважає їм донести навчальний матеріал дітям. До однієї із основних таких «перешкод» можна віднести порушення дисципліни у класі. Ця проблема виникає і у досвідчених педагогів. Деякі з них багато років працюють у школі, але не завжди можуть припинити шум на уроці, втихомирити розбишак, і кожний новий клас приносить нові випробовування. Мова йде не про те, що вчитель не обізнаний з предметом, який викладає, чи не вміє піднести цікаво матеріал, а про те, що педагог не завжди може віднайти для себе ті методи і засоби, які могли б вирішити проблеми із недисциплінованими дітьми та «дитячим бунтом» на уроках. Лизинський В.М. писав: «Головною умовою успішного навчання є здатність учителя тримати дисципліну на уроці, в іншому випадку не спрацьовують ніякі методичні прийоми і хитрощі» [6, с. 124]. А. Дістервег вважав, що «тепер уже не можна говорити про хорошого вчителя, який не зумів би одночасно створити правильну дисципліну у своєму класі» [3, с. 210].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема шкільної дисципліни виникла ще з часів формування перших навчальних закладів, адже не всі діти розуміють суть педагогічного процесу, цікавляться навчанням та однаково виховані. Як покарати порушників дисципліни під час навчального процесу в різні часи і у різних країнах вирішували не однаково, починаючи від різок та биття дітей і закінчуючи методами, що не суперечать гуманізму. Всі відомі педагоги, які подарували світу свої праці, так чи інакше торкалися проблеми дисципліни на уроці, якщо зверталися до тем, пов'язаних з вихованням та розвитком дітей, з педагогічними методами тощо. Питання дисципліни розглядали Гербарт Й., Дістервег А., Кант І.О., Коменський Я.А., Локк Д., Ушинський К.Д., Пирогов М.І., Макаренко А.С., Сухомлинський В.О та інші. З розвитком сучасних технологій зросла кількість сайтів у мережі Інтернет, де молоді вчителі дискутують і дають поради щодо формування свідомої дисципліни на уроках. Багато праць з цієї проблеми було опубліковано, але ще більше можна було б отримати інформації на дану тему від педагогів-практиків, які мають певний досвід у вирішенні даного питання.

Метою даної статті є спроба розв'язати таку складну проблему як формування свідомої дисципліни на уроці. Не у всіх хто вступив до педагогічного вузу є талант, мистецтво Учителя з великої букви, риторика. Але якщо є любов до дітей, то всього іншого можна досягти працею та самовдосконаленням, тому дану статтю присвячено питанню дисципліни у навчально-виховному процесі, аналізу причин недисциплінованості учнів та шляхам їх подолання. Хоч ця проблема досить добре досліджена, вона залишається відкритою та актуальною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що ж таке дисципліна? Одинадцятитомний «Словник української мови» (або СУМ-11), який було видано у 1970 – 1980 роках, подає наступне визначення: «**Дисципліна** – твердо встановлений порядок, дотримання якого є обов'язковим для всіх членів даного колективу [1]. Що ж таке дисципліна на уроці і якою вона має бути? На нашу думку, хороша дисципліна у класі – це атмосфера, при якій педагог може досягти поставленої мети та виконати покладені на нього завдання. Не біда, якщо вчитель не зможе провести урок за чітко сформованим напередодні планом, а дещо змінить його в залежності від обставин і виконає свій педагогічний обов'язок – посіє зерна знань і допитливості в учнів. Лихо тоді, коли він розкаже все, чому хотів би навчити дітей, але через шум у класі навіть зацікавлені діти не отримують ґрунтовних знань.

Волкова Н.П. подає наступну дефініцію: «Дисципліна – свідоме дотримання учнями правил і норм поведінки, чітке й організоване виконання ними своїх обов'язків, підпорядкування громадським інтересам» [2, с. 391]. Головний наголос педагоги-гуманісти ставлять на слово «свідоме».

Раский Л.Е. поділив дисципліну школяра на: навчальну дисципліну (акуратне виконання домашніх завдань, виконання навчальних зобов'язань, дотримання порядку на уроці), дисципліну суспільну та дисципліну особистої поведінки [8, с. 12]. Ще він підкреслював важливу істину: особливе значення для зв'язку сім'ї та школи має єдина система виховного впливу на дитину [8, с.107]. Справді, поведінка дитини на уроках залежить також від родинного виховання. Раский Л.Е. про це пише: «Одним із головних завдань батьків у вихованні дисципліни у дітей є підтримання в їх очах незаперечного авторитету учителя та школи» [8, с. 109].

Коли ми бажаємо розв'язати якусь проблему, потрібно шукати її причини. Волкова Н.П. вказувала, що знання причин у кожному конкретному випадку порушення дисципліни на уроці дає вчителю змогу знаходити адекватні способи для їх усунення [2, с. 393]. Які ж причини поганої поведінки дітей на уроці? Визначимо найважливіші з них:

1. Негативне ставлення до вчителя. Воно може виникати через особисте проблемне спілкування між учнем та вчителем, у навчальному процесі або сформуватися у сім'ї дитини (особливо молодших школярів), де негативно характеризують даного вчителя.

2. Погано розвинені педагогічні навички вчителя, відсутність контакту з учнями, невміння зацікавити дітей, якісно піднести матеріал, байдужість педагога до свого предмету, а також відсутність прагнення «серце віддати дітям» як Сухомлинський. Тут порушується і питання етикету учителя: володіння його основними принципами та правилами.

3. Природна стомлюваність учнів, яка часто залежить від непродуманого шкільного розкладу. Якщо за розкладом декілька уроків підряд – це точні дисципліни і між ними не стоїть фізичне виховання, малювання, трудове навчання тощо, це призводить до того, що діти втомлюються, їх увага не концентрується на предметі вивчення. Також на 6-7 уроці школярі хочуть додому і можуть поводити себе не зовсім тихо. У такому випадку для того, щоб діти активніше працювали на уроці, вчитель має майстерно розраховувати час та уважно спостерігати за дітьми. Якщо 5 хвилин уроку відвести на так званий «відпочинок», то після цього школярі активніше будуть працювати. Наприклад, можна продемонструвати щось на карті, показати малюнок, навести приклад з реального життя. На уроці математики розповісти щось цікаве про науковця, який винайшов дану формулу, на уроках хімії чи фізики продемонструвати дослід чи організувати спостереження, під час вивчення історії – провести паралелі з сучасністю тощо. Багато залежить від бажання і вміння вчителя. Можливо буде розв'язано на одну задачу менше, але матеріал запам'ятається дітям краще. Дуже важливо орієнтуватися у часі, бо кожен з нас, хто був школярем, пам'ятає як учні люблять заговорити вчителя, щоб цим «скоротити урок».

4. Причиною порушення дисципліни на уроці може бути запізнення. Учитель має подавати приклад своїм учням. І якщо педагог хоче, щоб діти не запізнювались, то і сам має бути пунктуальним. Взагалі бажано приходити на урок раніше на 5-10 хвилин, щоб створити сприятливу навчальну атмосферу. А якщо вчитель заходить у кабінет одночасно з дзвоником на урок, то діти не встигають заспокоїтись після ігор та розмов на перерві. Також необхідно перевірити наявність журналу, крейди, карти, чистоту дошки, тобто підготувати все необхідне для проведення уроку. Часто виникають неочікувані ситуації, наприклад, може бути зачинений кабінет, і якщо вчитель ще й запізнився, то урок вже почнеться з шуму, бо всі діти будуть стукати партами, стільцями, шукати зошити, ручки, книги та розмовляти.

5. Найбільш поширеною є так звана проблема недисциплінованих дітей, які намагаються за рахунок поганої поведінки на уроці самоствердитися. До них також можна віднести примхливих, упертих дітей, які, на перший погляд, не піддаються педагогічному впливу. Макаренко А.С. писав: «За моїм глибоким переконанням, хлопці і дівчата стають правопорушниками чи «ненормальними» через «правопорушницьку» і «ненормальну» педагогіку. Нормальна педагогіка, педагогіка активна і цілеспрямована швидко перетворює дитячий колектив у колектив цілком нормальний. Ніяких природжених злочинців, ніяких природжених важких характерів немає; у мене особисто, у моєму досвіді, це твердження досягло стовідсоткової упевненості» [7, с. 100]. Кривцова С.В. пише: «Діти, які демонструють поведінку, спрямовану на залучення уваги, і навіть властолюбні діти іноді можуть бути цілком привабливими і симпатичними людьми» [5].

Всі ми знаємо, що легше запобігти лиху, ніж викорінювати його наслідки. Отже, що потрібно знати та робити педагогові, щоб уникнути конфліктної ситуації у класі, не перетворитися у тихого виконавця дитячої сваволі чи злісного диктатора?

Волкова Н.П. пише, що у перші дні роботи вчителю необхідно поставити чіткі вимоги до класу та виробити спільно з учнями своєрідний кодекс поведінки, обговорити і прийняти його як волевиявлення колективу. Надалі неухильно домагатися виконання цих вимог [2, с. 392]. Не обов'язково перетворювати цей так званий кодекс у якийсь непорушний закон, створювати атмосферу страху із системою покарань. Головна мета педагога, яку він має досягти під час перших днів роботи, полягає у тому, щоб так познайомитись з учнями і провести першу бесіду, не шкодуючи часу, щоб школярі зрозуміли навіщо будуть вивчати даний предмет, що це їм дасть у майбутньому, де вони зможуть використати отримані знання, як буде проводитися оцінювання, тобто підключити мотиваційну сферу. Якщо діти молодшої школи, то можна спробувати поговорити з ними про ті знання з предмету, які вони могли отримати вдома, зацікавити їх. Є різні методики, в суть яких тепер не будемо заглиблюватись. Але не менш важливо не тільки подружитись з дітьми, а й повідомити про так звану систему покарань, яка має бути справедливою та гуманною. Джеймс Уінделл наводив приклад неприйняттого покарання, коли вчитель дає велику письмову роботу, але користуючись цим прийомом, він не завжди розуміє наслідки. Багато батьків тоді чують від дитини: «Ти знаєш, скільки задач з алгебри задав мені містер Робертс? Двадцять! Це жахливо». Це покарання для виховання поваги до вчителя та його предмета має сумнівний ефект, адже його наслідки можуть

бути дуже серйозними. Небезпека таких способів покарання полягає у тому, що вони будуть створювати додаткові проблеми. Найчастіше це стається тоді, коли призначене покарання занадто суворе чи виконання його умов дитині не під силу. Врешті-решт це приведе до протесту проти будь-якої форми покарання. Учень, якого карають таким чином, навчиться робити «неприємне» завдання швидко і без зусиль, або затаїть образу і не захоче взагалі нічого робити [9, с. 136-137].

Багато педагогів-гуманістів наголошувало на тому, що оцінювання знань учнів не має перетворитися у систему покарання. Учні мають зрозуміти, що вчитель всіх однаково поважає та любить, неупереджено оцінює їхні знання. Крім того, психологи рекомендують не ставити часто занадто низьких чи високих оцінок учневі, бо низькі бали можуть убити будь-яке бажання вчитись, а відмінні – породити почуття «всезнайства», що буде перешкоджати подальшому розвитку особистості.

Необхідно створити у класі атмосферу, яка б не призводила до порушення дисципліни. Вчителю слід пригадати, що свого часу він теж був дитиною і, можливо, бешкетував на уроках. Щоб зрозуміти, чому учень порушує дисципліну можна спробувати уявити себе на його місці. Не слід прагнути за кожним негативним вчинком школяра вбачати лише негативні мотиви.

Критика корисна лише тоді, коли ви застосовуєте її з любов'ю і повагою до дитини [9, с. 141]. Волкова Н.П. також звертає увагу на те, що потрібно уникати хворобливого реагування на дріб'язкові пустощі, необдумані чи ненавмисні дії та вчинки учнів, зумовлені їх недостатнім соціальним досвідом. На дріб'язкові відхилення від норм поведінки доцільно відповідати жартом, переключати увагу учнів на навчальну діяльність [2, с. 392]. Інколи корисно зробити вигляд, що ви не побачили пустотливого вчинку дитини, але у неї не має сформуватися думка, що так можна робити й надалі, не дозволяйте учням поводити себе вкрай невиховано. Вчитель може навіть мімікою, голосом відобразити своє невдоволення, наприклад перервати свою розповідь і пильно глянути на бешкетника, що буває краще за палкі промови.

Кожен, хто торкається душі дитини і піддає її вихованню, повинен чітко пам'ятати, що дисциплінувати можна поведінку, а не учня. Потрібно вказувати на негативні вчинки, виховувати моральність, повагу тощо, а не ображати, а тим більше не принижувати дитину.

Дисциплінований учень – це мрія будь-якого вчителя, а дисциплінований клас – це рай для наставників. Якщо діти дотримуються правил та норм поведінки, то викладачам набагато легше проводити заняття і

давати своїм учням нові знання. Таким чином, діти краще розуміють вчителя, швидше засвоюють матеріал і стають гордістю для своїх батьків. На даний час було розроблено багато кодексів, в яких містяться правила поведінки для дітей, а також правила для викладачів по контролю за дітьми.

Дисципліна справді допомагає учням набагато ефективніше гризти граніт науки, але як вона впливає на особистість? Психологи кажуть, що характер дитини проявляється саме через порушення правил. Таким чином, юний представник людського виду може проявити себе і показати оточуючим чого він насправді хоче. Дитина висловить свій протест проти того, як влаштований світ навколо неї і зможе сформулювати своє власне бачення світу. Це необхідно для здорового розвитку особистості. Але якщо оточуючі вимагають від дитини суворого дотримання дисципліни, то незабаром вона починає відчувати психологічне напруження, часто підкріплене страхом. В такому випадку спроби дитини проявити себе та свій характер припиняються і вона починає приймати те, що диктують їй інші за абсолютну істину. В подальшому така дитина не зможе зростити в собі особистість. Вона буде думати, діяти, спираючись виключно на те, чого її навчили.

Шкільна дисципліна необхідна, але в такому обсязі, щоб не заважати розвитку дитини, адже людина може чогось і не знати, але зростити у собі сильну особистість і не боятися бути собою є дуже важливим для кожного з нас. Кант І. пояснив співвідношення понять «дисципліна» та «свобода» в педагогіці так: «Дисципліна не є що-небудь рабське; дитина повинна завжди відчувати свою свободу, але тільки так, щоб не заважати свободі інших; тому вона має зустрічати протидію» [4, с. 468].

Висновки. Отже, ми дійшли висновку, що дисципліна є невід'ємною складовою успішного навчально-виховного процесу. Ми розглянули причини недисциплінованості учнів під час уроку і з'ясували, що більшість із них зумовлені некомпетентністю педагога, визначили способи та прийоми, щоб їх уникнути. Досвід педагогів-гуманістів показав, що можна створити позитивну навчальну атмосферу у класі, надавши перевагу гуманістичним методам на противагу «диктаторським». Формування свідомої дисципліни на уроках є навчально-виховною проблемою, яка буде існувати весь період людської цивілізації, отож порушене питання є перспективним для подальших розвідок.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник (1970-1980). – Режим доступу:<http://sum.in.ua/s/dyscyplina> (дата звернення:01.12.2016).

2. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
3. Дистервег А. Дисципліна в школі // Избр. пед. соч. / Пер. с нем. М.: Учпедгиз, 1956. – 378 с.
4. Кант И. О педагогике // Трактаты и письма. М.: Наука, 1980. – 712 с.
5. Кривцова С.В. Учитель и проблемы дисциплины. М.: Генезис, 2004. – 135 с.
6. Лизинский В. М. Приемы и формы в учебной деятельности / В. М. Лизинский. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2002. – 160 с.
7. Макаренко А.С. О воспитании: Золотой фонд педагогики / сост. Д.И. Латышина. – М.: Школьная Пресса, 2003. – 192 с.
8. Раский Л.Е. Дисциплина и культура поведения школьника. Ленинградский городской институт усовершенствования учителей. «Молодая гвардия», 1941. – 112 с.
9. Уинделл Дж. Дисциплина: 50 надежных способов воспитания детей: Пер. с англ. – М.: Авиценна, ЮНИТИ, 1996. – 157 с.

*Кінаш Г.
Факультет української філології та
літературної творчості
імені Андрія Малишка
Керівник
старший викладач
Дубрівна Г.М.*

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ЗНИКНЕННЯ ОСОБИ ВЧИТЕЛЯ: ПОГЛЯД НА ПРИЧИНИ

У статті зосереджено увагу на практичній проблемі, яка постала перед сучасною системою освіти: зникнення Вчителя як центрального носія базових ознак навчально – виховного процесу сучасної школи.

Ключові слова: *інноватика, програма, методика, вчитель.*

Педагогічна проблема зникнення особи вчителя у сучасній школі відноситься до важливої психолого-педагогічної категорії, що

виокремлюється як доцентрова на сучасному етапі співфункціонування вчителя й учня. Наднормова кількість допоміжних технічних навчальних матеріалів нівелює роль Вчителя у навчальній системі. Поруч із цим маємо на меті зауважити, що не лише ІТН, а й низький рівень самопізнання молодого вчителя продукує зникнення його особи у системі навчально-виховних заходів. Важливість вивчення подібних питань полягає у практичній нормалізації високого рівня впливу предметної сторони інноватики сучасної школи.

На сьогоднішній день основна мета освіти полягає у ефективній підготовці молодого покоління до майбутнього, до появи нових можливостей у житті та їх раціонального використання [9, с.1].

В дослідженнях та публікаціях М. Антонєць, А. Борисовського, Ю. Новгородської, М. Мухіна, І. Прокопенко розкриваються різноманітні аспекти творчої особистості вчителя як основи педагогічної системи В.Сухомлинського [6, с.2]. Побіжно про роль особистості Вчителя у педагогічному процесі читаємо у В. Біблера, Д. Богоявленської, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтєва, В. Моляко, В. Теплова, О. Тихомирова. Варто зазначити, що навіть у таких ґрунтовних працях дуже поверхнево йде мова про порушену у статті проблему.

К. Ушинський стверджував, що вчитель – найважливіший елемент у педагогічному процесі: «...вплив особистості вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень» [8, с. 160].

К. Ушинський зауважував: «...важливо розвивати у вчителя здатність і готовність до постійного розширення свого наукового й педагогічного кругозору» [7, с.3].

Однак стрімкий розвиток науково-освітніх технологій припиняє творчу дотикову передачу знань від учителя до учня. Наприклад, педагогічні погляди К. Ушинського щодо професійної підготовки вчителя є актуальними і в сучасній системі освіти, однак вони потребують суттєвого доповнення й коригування.

За відносно короткий час у суспільстві відбуваються суттєві зміни. Людина, а тим більше, майбутній педагог має відповідно та своєчасно реагувати на них. Суперечність проявляється в тому, що людина дуже часто буває не готова до цього [9].

Сучасна школа (та й і будь-яка школа, відома нам з погляду компаративістики, або ж власного досвіду) пропагує нам (як майбутнім вчителям і педагогам) прагнення до якісного навчання і виховання. Радянська школа (в особах її звичайних вчителів) завжди сподівалася на

введення якоїсь інноватики; дозвіл зміни структури уроку на користь практичної діяльності поза межами класу, якщо цього вимагала тема заняття; додаткові технічні матеріали для кожного учня, які допомагали б не лише у навчанні, а й у розвитку. Вчителі прагнули змін на краще для своїх учнів. Ніхто про себе не думав, бо поняття «самореалізації» тоді мало дещо інше значення. Якщо Твої учні успішні, - Ти Вчитель, що заслуговує на повагу. Значить, Ти реалізувався не лише у професійному, а й у людському аспекті. Досягнув мети свого життя. Тоді педагогам здавалося, що маючи бодай один аспект із вище перерахованих, і вони, і їхні вихованці будуть щасливими (щастя тут – добра вихованість, освіченість і успішність).

Школа XXI століття має всі ці категорійні показники, що нині вважаються нормою: інноватика, нестандартні уроки, а про додаткові допоміжні матеріали годі й говорити: нетбуки, планшети, ай-пади, комплекси мультимедіа та програмування, гаджети із програмним забезпеченням, що дозволяють доступ до будь-якої світової спільноти через мережу Інтернет. Мрія тогочасних вчителів здійснилася, але шкода, що багато з них вже нікого не вчитимуть. А ті, хто продовжує плідно працювати на педагогічному поприщі, дуже часто не встигають за темпом і класифікацією «нового» сьогодні і «нового» завтра.

То що ж стає причиною зникнення Вчителя як центрального носія базових ознак навчально – виховного процесу сучасної школи?

По – перше, варто торкнутися теми інноватики, об'єднавши її з великою кількістю нових типів матеріально – технічного забезпечення змісту уроків та виховної роботи, що, на переконання багатьох їхніх винахідників та лівової частки користувачів, абсолютно здатні до пояснення, уточнення, трансформації, перевірки набутих ознак за певною кваліфікаційною темою (у галузі навчання чи виховання). Безперечно, ніхто не відкидає якості типових програм, що пройшли перевірку. Ніхто не спростує думку про те, що це неабияка зручність як для вихованця, так і для вихователя. Але давайте відверто про ряд технічних помилок, що продукують зникнення Вчителя. Розберемося за допомогою найпростішого прикладу: програма – самовчитель англійського читання для дітей шестирічного віку з яскравими ілюстраціями, звуковим супроводом, нескладною аналогією. Все враховано. Нас ж насторожує момент поки що технічної відсутності педагога у цьому процесі. До дитини говорить комп'ютерний голос, не жива людина. Ніхто не посміхається, не бере за руку, не дає можливості відпочити. Але це ще півбіді. Найбільша проблема починається тоді, коли комп'ютерна програма дає збій. Дитина починає нервуватися через невдачу і вишукує коло проблем, що її продукували. Серед проблем вона знаходить і цього вчителя, що

просить слухати його, повторяти за ним, читати з ним. І, може, для когось це не суттєво, але саме тут відшуковуємо перший крок до неповаги особи вчителя у подальших етапах навчання і виховання.

По – друге, інноваційна система навчання передбачає впровадження нових методик у цей процес. Проблема починає назрівати для двох типів вчителів – молодого і досвідченого. Досвідчений вчитель звик працювати за перевіреними, структурованими правилами, він має в них упевненість. І перелагодження на щось, так би мовити, екзотичне, викликає низку труднощів. Учень, який у світовому технічному прогресі, як риба у воді, на підсвідомому рівні ховає певну недовіру до особи вчителя, коли бачить, як той намагається розібратися у новому гаджеті. Молодому вчителю бракує творчого осмислення завдань, котрі він має виконати перед своїми учнями через відсутність якраз досвіду. У нього є запал, активність і момент «вміння розбиратися у програмках». Учні позиціонують цього педагога як «свого». Маркують його вміння, поведінку і накладають на свої, відшукуючи різко типові і різко антагоністичні риси.

Якраз тут і назріває основна, наріжна проблема, – надмірна «рівність» сучасного вчителя і учнів. Це абсолютний край. Зрозуміло, що факту дружби, співробітництва через співпрацю ніхто не забороняє. Така діяльність вітається, мало того, - вона всіляко заохочується, бо якісне навчання базується на довірі, а довіра, - показник, у найпершому значенні, якраз дружніх відносин. Проаналізувавши дві попередні тези, можемо дійти висновку, що вихованець буде позиціонувати особу вчителя як рівного собі абсолютно за всіма ознаками (віком, рівнем освіченості, поведінкою). Зрозуміло, що педагогічний процес такого не допускає, бо вчитель – це найперше наставник, а вже потім – друг.

Надмірна «рівність» може навіть змінити розподіл ролей у парадигмі «Вчитель – учень», де особа Вчителя знову зазнає втрат.

Отже, Вчитель починає зникати ще там, де вже є найменші варіанти його заміни, що часто не лише зініційовані зовнішніми факторами, а й ним самим. І тут ще одна причина зникнення, але вже особистісна: насправду, більшість сьогочасних студентів не може ґрунтовно пояснити, чому вони навчаються саме в педагогічних вищих навчальних закладах. Не знайшовши себе ще до початку років студентства, або у крайньому випадку під час навчання, Вчителеві буде дуже важко це зробити, а ще важче, – встояти перед цим зникненням.

Обраний нами напрям дослідження буде мати своє продовження. Наше подальше дослідження буде спрямоване на детальну дефініцію кожної з

складових системи психолого-педагогічних освітніх координат у системі «Учитель – учень – інноватика».

Список використаних джерел:

1. Ягупов В.В. Педагогіка. Зміст виховання як педагогічна проблема. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=265
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра. – К., 2001. – 306 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки / Михайло Васильович Левківський. – К: Центр навчальної літератури, 2008. – 190 с.
4. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека (Советы воспитателям) / Василий Александрович Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1975. – 235 с.
5. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2002. – 400 с.
6. Білюк О.В. Творча особистість вчителя в педагогічній спадщині В. Сухомлинського та К. Ушинського . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2008/97-84-26.pdf>
7. Полякова О.В. Педагогічна діяльність вчителя: погляди К.Д. Ушинського. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/4567/1/O_Polyakova_02_14_IPPO.pdf
8. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / К.Д. Ушинский.– М. : Педагогика, 1988. – Т. 1. – 416 с.
9. Гончарова О.А. Креативний компонент інноваційної діяльності майбутнього вчителя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/6/12.pdf>

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ПИТАННЯХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДЛІТКА

Стаття присвячена проблемі професійного самовизначення підлітків. У статті розкрито особливості взаємодії школи та сім'ї у професійній орієнтації учнів, визначено роль батьків у виборі професії дітей, проаналізовано помилки батьків при наданні допомоги дітям у визначенні майбутньої професії.

Ключові слова: професійна орієнтація підлітка, професійне самовизначення учнів, профорієнтаційна робота, взаємодія школи та сім'ї, професійний вибір, майбутня професія

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійне самовизначення в сучасному світі виступає найважливішим аспектом особистісного розвитку і повноцінної життєдіяльності людини. Вступаючи в активне самостійне життя, кожне молоде покоління вирішує для себе проблеми життєвого, професійного і соціального вибору. Традиційні способи професійної орієнтації, поширені в стабільному суспільстві, стають неефективними в умовах економічної та соціальної дестабілізації українського суспільства в період складного процесу становлення ринкових відносин у сфері праці й освіти. Тому результатом професійного самовизначення школярів на даному етапі розвитку суспільства має стати готовність до професійного і кар'єрного зростання, отримання освіти упродовж усього життя. Сучасна молода людина повинна навчитися самостійно ставити цілі та визначати етапи їх досягнення, оптимально використовуючи при цьому наявні ресурси.

Найважливішою метою комплексної соціально-педагогічної діяльності із залученням сім'ї у взаємодії зі школою є надання допомоги учням у правильній побудові життя і реалізації професійних планів. Актуальність проблеми батьківського впливу на професійне самовизначення учнів полягає у тому, що батько й мати повинні допомогти дитині уникнути випадкового вибору професії. Адже це може призвести до низької продуктивності праці, помилок та браку в роботі, незадоволення і пригніченого стану людини.

Науковці стверджують, що відповідальність за правильність вибору професії покладається на учня. Однак не слід забувати про роль психологів, соціальних педагогів, батьків у процесі професійного самовизначення молоді. Школа і сім'я повинні діяти злагоджено і вчасно коригувати означений процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Минуло вже сто років з тієї події, яка багато в чому визначила розвиток сучасної профорієнтації. У 1908 році американський вчений Ф. Парсонс запропонував на перший погляд логічну модель професійного вибору. На його думку, достатньо «вирахувати» людину за допомогою «хитрих» тестів, дізнатися про вимоги кожної професії, а потім організувати зустріч людини з професією, яка їй «підходить». Але ця «формула» професійного самовизначення молоді людини і передбачень батьків щодо можливої професії їх дитини не завжди спрацьовує.

Деяким аспектам профорієнтаційної роботи у сім'ї та школі присвячені наукові праці багатьох педагогів і вчених, зокрема Ю.Гільбуха, В.Єндальцева, М.Захарова, Л.Йовайші, Є.Клімова, Н.Побірченко, В.Сахарова, В.Симоненко, М.Скаткіна, Д.Сметаніна, Б.Федоришина, С.Чистякової. Проблема професійного самовизначення досліджувалася К.Абульхановою-Славською, Л.Божович, В.Бодровим, О.Бондарчук, Н.Воляннюк, М.Гінзбургом, Л.Карамушкою, П.Лушиним, О.Киричуком, І.Коном, Т.Кудрявцевою, М.Пряниковим. Проблема професійного вибору школяра є ключовою у наукових доробках О.Вітковської, Е.Головахи, Г.Костюка, О.Турініної, П.Шавіра, В.Ярошенка та інших.

Важливість підтримки батьків щодо вибору майбутньої професії старшим школярем та участі школи у цій справі розглядали відомий український педагог В.Сухомлинський у доробку «Виховання в учнів любові і готовності до праці», білоруський педагог С.Куровська у своїй праці «Роль сім'ї в професійній орієнтації підлітків». Але окремі аспекти даної теми ще не достатньо розкриті у сучасній українській педагогіці і потребують більш глибокого вивчення.

Метою даної статті є дослідити роль батьків у процесі професійного самовизначення підлітків, виявити особливості та значення взаємодії батьків і школи у формуванні особистості майбутнього професіонала.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина не народжується особистістю, вона стає нею в процесі соціалізації, тобто засвоєння суспільного життя і трудового досвіду. Хронологічно першим і одним з найбільш впливових факторів формування особистості є сім'я. Як соціально

організоване об'єднання людей сім'я в своїх проявах і функціях не обмежується лише рамками сумісної життєдіяльності її членів, а знаходиться в тісному зв'язку з різними сферами і сторонами суспільного життя. Ці дві найбільш важливі форми буття сім'ї у науковій літературі позначають поняттями «соціальний інститут» і «мала соціальна група». Поняття «соціальний інститут» розкриває роль сім'ї в суспільстві. Поняття «мала соціальна група» визначає систему міжособистісних відносин у сім'ї. Не зважаючи на відносну автономію та якісні відмінності цих форм, викликані різними рівнями стосунків (у одному випадку – індивіда та сім'ї, в іншому – суспільства та сім'ї), вони існують як дві складові єдиного цілого [4, с. 98]. При цьому форма буття сім'ї, що виражає її безпосередній зв'язок з суспільством, багато в чому визначає структуру й особливості внутрішньо сімейних стосунків, тобто накладає відбиток на функціонування сім'ї як малої соціальної групи. З цієї точки зору умови проживання у сім'ї розглядаються як мікросоціальне середовище, в якому починається соціалізація дитини.

Окрім сім'ї провідним соціальним інститутом, що суттєво впливає на процес формування особистості, є школа. Навчання в загальноосвітній школі виступає необхідною умовою подальшої соціалізації дитини. Школа як соціальний інститут, з одного боку, виконує певні статусні функції, а з іншого боку, представляє мікросередовище з певною системою міжособистісних відносин, відмінних від сімейних взаємин [3].

Одна з найважливіших ролей сім'ї стосовно дитини полягає у вирішенні профорієнтаційних завдань. Участь сім'ї як соціального і виховного інституту підкреслює подвійність профорієнтації – як проблеми суспільної та педагогічної. У сім'ї формується ставлення дитини до праці, необхідні навички й уміння. Залучаючи дітей до різноманітної діяльності в час дозвілля, організовуючи відвідини виставок, музеїв, розмовляючи з дітьми про свою професійну діяльність, а також близьких людей, родичів, батьки мають знайомити дітей з різними професіями, надавати їм можливість розширити коло своїх інтересів, спробувати свої сили в різних видах трудової діяльності. Величезну допомогу батьки можуть надати своїй дитині у вирішенні проблем професійної орієнтації, якщо допоможуть підлітку знайти необхідну інформацію як про свою професію, так і про ті професії, якими діти цікавляться.

Дана інформація може включати:

- загальні відомості про професію;
- характеристику процесу праці;
- санітарно-гігієнічні умови праці;

- психофізіологічні вимоги професії до людини;
- дані про можливості отримання спеціальної підготовки, економічну і правову сторони професійної діяльності.

Школа має допомогти батькам у ознайомленні дітей з професіями та з вибором саме тієї професії, яка буде дитині до душі. В сучасних умовах рівень роботи шкіл з батьками не завжди відповідає тим вимогам, які пред'являє суспільство щодо вдосконалення навчання і трудового виховання учнівської молоді.

В.Сухомлинський підкреслював необхідність наступності змісту трудової діяльності умінь і навичок. «Все, що робить дитина в молодшому і середньому віці, ми намагаємося розвивати, поглиблювати, використовувати на більш широкій основі у більш зрілі роки. Дуже важливо, щоб праця в роки отрочтва була сходинкою до оволодіння новими вміннями та навичками в роки юності» [6, с.178].

Зазначимо, що сьогодні інколи бракує уваги з боку сім'ї до трудового виховання та професійної орієнтації дітей, недостатньо розроблені організаційні форми і методи роботи з батьками, відсутня різноманітність у виборі прийомів виховання, спостерігається домінування колективних і групових форм та методів роботи, слабкий розподіл індивідуальних способів педагогічної дії [5].

Досить часто любов до своєї професії батьки передають своїм дітям, але вони не завжди можуть правильно організувати в своїй сім'ї трудове виховання дитини, її підготовку до майбутнього самостійного життя. Тут особливо важливою стає керівна роль школи. Ознайомлення батьків з основними питаннями підготовки дітей до вибору професії – важливий етап профорієнтаційної роботи. Розгортання масової роботи серед батьків з надання допомоги у підготовці учнів до свідомого вибору професії сприяє глибшому розумінню ними своєї відповідальності за долі дітей, формуванню уважнішого ставлення до інтересів, нахилів та здібностей хлопців і дівчат, зміцненню контактів між сім'єю і школою для вироблення єдиної лінії щодо виховання молодого покоління. Класні керівники, вчителі та соціальні педагоги можуть залучити батьків зібрати необхідний матеріал про різні професії, а потім використати його для оформлення куточка або кабінету профорієнтації.

Окрім того, батьки можуть допомогти школі наступним чином:

- організувати цикли екскурсій на своє підприємство для ознайомлення учнів з провідними професіями різних галузей економіки;

- стати активними помічниками соціального педагога, класного керівника в пропаганді окремих професій серед учнів загальноосвітніх шкіл і членів їх сімей;

- вести в школах гуртки, секції та факультативи, брати участь в організації кабінету профорієнтації [4].

Таким чином, завдання батьків в профорієнтаційній роботі можна визначити як такі:

1. Ознайомлення підлітків з різноманітними професіями, розкриття особливостей професій на яскравих прикладах з життя та популярної літератури.

2. Створення в сім'ї умов для розвитку творчих здібностей дітей у сфері розумової, фізичної та суспільно корисної праці, для залучення молоді до різноманітних видів трудової діяльності.

3. Орієнтація дітей на вибір професій, затребуваних на сучасному ринку праці.

4. Врахування особистих нахилів, бажань та інтересів дітей, тактовні поради їм обрати справу до душі.

5. Залучення школярів до суспільно-корисної праці; проведення консультаційної роботи з підлітками.

Питання вибору професії та визначення шляхів здобуття відповідної освіти є складним завданням як для самих дітей і підлітків, так і для їх батьків. Не завжди батьки знають і об'єктивно оцінюють інтереси та здібності дітей. Бажання батьків і професійні наміри підлітків у багатьох випадках не співпадають. Все це викликає необхідність організації спеціальної роботи з батьками, спрямованої на надання допомоги сім'ї в підготовці дітей до трудової діяльності та вибору професії.

При проведенні профорієнтаційної роботи постає питання про престиж професій серед самих батьків, які часто надають саме престижу велике значення. Завдання сім'ї – це попередження випадкового вибору професії підлітком, коли професія обирається без урахування особливостей і здібностей дитини. Ефективність процесу профорієнтації визначається широтою і глибиною обізнаності молоді людини про трудовий процес і саму себе. Батькам слід допомогти дитині набути ці знання в навчальних закладах, а також в позаурочній та дозвілєвій діяльності в гуртках, що виявляють нахили і задатки особистості. Саме тому в профорієнтаційній роботі дуже важливо з'ясувати, в якій сфері людина найбільшою мірою може реалізувати свої можливості. Це одна з головних умов правильного вибору професії. Для цього необхідно знати інтереси дітей і підлітків, знати про їх здібності. Про це зазначав В.О.Сухомлинський: «...людина неповторна, і ця

неповторність найбільше виявляється у підлітковому віці. Одна людина виявляє нахил до технічної творчості, інша – до вирощування рослин, хтось віддає вільний час догляду за тваринами. Але за всіх цих умов праця приваблює підлітків тоді, коли вона не одноманітна, коли людина дійсно знаходить свою улюблену справу» [6]. В.Н. Дружинін підкреслював, що для кожної професії існує певний мінімально необхідний рівень здібностей, нижче якого неможливо оптимально виконувати дії в професійній діяльності, а далі трудова успішність визначається мотивацією, характерологією, системою цінностей та ін. [2].

Отже, визначимо ознаки, згідно з якими батьки можуть виявити здібності власних дітей до певних професій:

1. Зацікавленість підлітком певною галуззю знань; здатність без примусу займатися улюбленою справою, присвячувати їй весь вільний час; інтерес не обов'язково спирається на задатки, але зв'язок між ними чітко прослідковується. Зацікавленість дітей до тієї або іншої галузі знань слід підтримувати, оскільки вона є основою для розвитку здібностей.

2. Оволодіння навичками й уміннями в якій-небудь діяльності, починаючи з раннього віку. Разом з тим, якщо дитина дуже рано виявляє цікавість до певного виду діяльності і робить в ній успіхи, то можна не помітити у неї наявність інших здібностей.

3. Швидкість і легкість оволодіння певними уміннями і навичками.

4. Відносно високий рівень досягнень (одна справа, якщо, наприклад, математичні поняття відповідно до програми засвоює 11-річний підліток, зовсім інша, якщо ці поняття усвідомлено опановує восьми-дев'ятирічна дитина). Крім того, батьки повинні добре знати інтереси дитини, сприяти їх розвитку. Оскільки інтереси формуються в процесі діяльності, то необхідно спеціально організовувати цю діяльність, робити її якомога більш різноманітною.

Спостерігаючи за ставленням дитини до різних видів занять, батьки можуть помітити, до чого вона виявляє більше цікавості. Слід зазначити, що іноді дитина настільки захоплюється тією або іншою діяльністю (читанням, грою в шахи, конструюванням), що це перешкоджає навчанню. Інтереси підлітків вже досить стійкі та глибокі. Нерідко виниклий в підліткові роки інтерес зберігається і в юнацькому віці, а надалі стає основою вибору професії. Буває і так, що активність і допитливість підлітка приводять до частой зміни інтересів і захоплень. Батьки негативно ставляться до подібної незібраності й намагаються іноді навіть силовими методами змінити ситуацію. Слід мати на увазі, що у ряді випадків підліток виявляє свій провідний інтерес як основу подальшого життєвого покликання. Обов'язок

батьків – укріплювати етичну позицію підлітків. Людина обирає ту професію, про яку має певні уявлення. Тому батькам слід розширювати у дітей коло знань про професії, знайомити синів і дочок із типами, класами, групами професій.

Як правило, у більшості дітей не сформоване уявлення про професії взагалі, їх приваблюють тільки престижні спеціальності (програміст, фотомодель, менеджер та інші) та їх зовнішні статусні знаки: високий дохід, робота в красивому офісі, популярність і т. д. При цьому батьки, допомагаючи дитині при виборі професії, припускаються наступних помилок:

- часто не враховують бажання і можливості дитини;
- погоджуються з неадекватним вибором дитини;
- не можуть відрізнити природну схильність до певного виду діяльності у дитини від інтересу до зовнішніх атрибутів вибраної професії;
- завищують або занижують рівень здібностей дитини і не враховують її стан здоров'я (профпридатність).

Помилка у виборі професії приводить до розчарування, небажання працювати, втрати віри в себе і т. д. У сучасному світі налічується кілька десятків тисяч професій, кожні 1-2 роки з'являються нові професії. Деякі з них стають престижними на кілька років і потім «згасають», інші утверджуються на ринку праці на десятиліття. Щоб зорієнтуватися в такій величезній різноманітності професій, школяреві необхідно зуміти розібратися в ній, зрозуміти зміст різних професій, вимоги, які вони пред'являють до людини, зуміти реально оцінити свої можливості, здібності, інтереси [1].

Особливістю сучасного світу професій є і те, що на зміну монопрофесіоналізму приходять поліпрофесіоналізм. Це означає, що людині потрібно прагнути оволодіти не однією професією, а кількома суміжними. Разом з тим, людина розвивається протягом свого життя і в неї може з'явитися бажання або необхідність змінити професію або кваліфікацію. Тому батьки повинні налаштувати дитину-підлітка на те, що, можливо, протягом життя буде необхідність змінювати професію в залежності від здібностей, різних ситуацій, умов, обставин.

Що ж стосується наявності або відсутності здібностей до певної професії, то при наявності інтересу та мотивації, даний фактор не є вкрай важливим. Видатний психолог Б.М. Теплов зазначав, що «ніхто не може передбачити, до якої межі може розвиватися та чи інша здібність: принципово кажучи, вона може розвиватися безмежно, обмежуючись лише часом життя людини, методами виховання та навчання» [7].

Спільна робота школи з батьками є важливим етапом підготовки учнів до вибору професії. Одним із засобів співпраці сім'ї та школи може стати організація кабінету профорієнтації. Батьки мають підтримувати тісний зв'язок з кабінетом профорієнтації, надавати педагогам посильну допомогу в профорієнтаційній роботі з учнями. Ефективність роботи педагогічного колективу з батьками можна визначити за ступенем активності батьків, які беруть участь в діяльності школи, збільшенням кількості сімей, що надають дітям дієву допомогу в підготовці до вибору професії. Практика показує, що організація систематичної та планомірної роботи з батьками щодо професійної орієнтації підлітків підвищує їх активність у вихованні дітей. Якщо раніше батьки піклувалися тільки про високу успішність своїх дітей, то тепер їх основною турботою стає проведення бесід у сім'ї про трудову діяльність, вивчення цього питання шляхом користування мережі Інтернет й забезпечення умов для практичної спроби сил у вибраному напрямі. Батьки замислюються над професійним самовизначенням своїх дітей і знаходять шляхи надання їм необхідної допомоги.

Висновки. Отже, у професійній орієнтації підлітків важливу роль відіграють як батьки, так і школа. Батьки можуть допомогти дитині стати сильнішою, впевненішою, вчасно помітити і розвинути її природні здібності. А педагоги загальноосвітніх навчальних закладів мають направити на це свої зусилля, тому що не завжди мати й батько самі можуть розібратися в прихованих можливостях своєї дитини, правильно розпізнати її майбутнє, забезпечити умови для його створення. Педагогічна наука сьогодення має знаходити нові шляхи, методи і форми ознайомлення і залучення батьків до розуміння того, що основне завдання, яке стоїть перед родиною у вирішенні складних питань вибору професії дітьми, має бути спрямоване на розвиток особистісної активності дитини. Педагог, школа можуть допомогти батькам розпочати цей процес задовго до вибору професії дитиною, бо найважливіше, що повинен сьогодні мати старшокласник — це внутрішній навігатор свого особистого руху, оскільки йому потрібно буде жити в таких умовах, про які дорослі сьогодні можливо й не здогадуються.

Таким чином, здійснюючи в комплексі психолого-педагогічні, соціально-педагогічні та інші заходи, використовуючи різні методики, знайомлячи підлітків зі світом найбільш популярних професій, враховуючи їх інтереси, схильності та здібності, батьки за підтримки школи зможуть надати підліткам дієву допомогу в професійному самовизначенні, засновану на індивідуальному вивченні особистості, і тоді дитина здійснить правильний професійний вибір, від якого залежить все її подальше життя.

Список використаних джерел:

1. Гуткин М.С. Система работы общеобразовательной школы по профессиональной ориентации учащихся / М.С.Гуткин, А.В.Янковская, Л.И.Смирнова, В.П.Кувшинов; Под общ. ред. М.С.Гуткина. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 188 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей: 3-е изд. - СПб.: 2007. - 368 с.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е.А. Климов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
4. Куровская С.Н. Роль семьи в профессиональной ориентации подростков / С.Н. Куровская // Планета-семья. – 2005. – № 4. – С. 10-14.
5. Любар О.О. Школа і вибір професії / О.О. Любар, Л.К. Бикова. – К.: Радянська школа, 1977. – 162 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти тт. - Т. 4. – К.: Радянська школа, 1980. - 654 с.
7. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М.: Наука. - 1961. – 312 с.

Місіюк А.

Факультет корекційної педагогіки та психології

Керівник

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Ремньова А.Г.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ТРАДИЦІЙНІЙ СІМ'Ї ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ

У даній статті висвітлено особливості естетичного виховання дітей у традиційній сім'ї Волинського Полісся, проаналізовано фактори, що впливали на естетичне виховання у сім'ях поліщуків, розкрито виховний потенціал засобів народної педагогіки та роль сім'ї у формуванні естетичних смаків дитини.

Ключові слова: естетичне виховання, традиційна поліська сім'я, естетичні смаки, народна педагогіка, засоби естетичного виховання, дитячий фольклор, українські звичаї та традиції

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема естетичного виховання є актуальною у сучасному українському суспільстві, адже саме естетичне виховання допомагає розвивати у дитини здатність сприймати красу навколишнього світу та мистецтва, сприяє розвитку інших важливих якостей особистості: доброти, турботливості, поваги до звичаїв і традицій свого народу. Особливо актуальним при вирішенні цієї проблеми є звернення до народної педагогіки, до ролі традиційної української сім'ї, що була носієм найвищих етичних ідеалів, на яких ґрунтувалось виховання підростаючого покоління.

З огляду на це є цікавим досвід естетичного виховання дітей в традиційній сім'ї Волинського Полісся. Сімейна педагогіка цього регіону України формувалась у руслі загального історико–культурного процесу в цій місцевості. Провідну роль при цьому відіграли суспільно–економічні (сільське господарство і дрібнотоварне виробництво) та природні (ліси, болота, озера, річки, луки) фактори. Вони вплинули на формування типів поселень (села та невеликі містечка), світогляд, духовність, психологію, естетичні смаки населення та культурно-побутову сферу (звичаї, свята, обряди, традиції, фольклор, дозвілля). Відомий дослідник О. Цинкаловський характеризував Волинь і Волинське Полісся др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст. як «край землеробства, тваринництва, садівництва, пасічництва, звичаїв, традицій, усної творчості, архаїчних пережитків...» [11, с. 7].

Викладене вище свідчить, що традиційна культура Волинського Полісся – це культура сільського населення, яку склали матеріальні (*житло, господарські споруди і знаряддя, праці, їжа, одяг, транспорт*), соціонормативні (*мораль, етикет, народне звичаєве право*) та духовні (*народні знання, традиції, звичаї, народна творчість, мистецтво, вірування*) компоненти.

Такий тип культури сформував відповідну етнічну педагогіку та традиційну модель сімейного виховання. Це історично сформована та відшліфована впродовж віків система поглядів і засобів батьківського впливу на дітей з метою їх прилучення до життєдіяльності сім'ї, а також розумового, трудового, духовно-морального, тілесного та естетичного розвитку [1, с. 327]. Естетичне виховання дітей на Волинському Поліссі визначало ряд факторів, які ще недостатньо вивчені, також деякі аспекти естетичного виховання дітей у даному регіоні потребують більш детального розкриття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теми засвідчило, що педагогічні погляди українського народу стали предметом дослідження українських та білоруських науковців Г.Бондаренко, В.Бондарчика, Н.Заглади, Р. Кирчіва, Є. Сявавко, М. Стельмаховича. Вчені В.Скуратівський

та В.Давидюк розкрили роль дітей у святах та обрядах поліщуків, Т.Черніговець висвітлила естетичні цінності дитячого фольклору та його роль у дозвіллевих традиціях. На сьогодні активні дослідження освітньо-виховної системи Полісся здійснює науково-методична лабораторія Житомирського ДПУ ім. І. Франка (наук. кер. – доц. О. Березюк). Однак, проблематика естетичного виховання дітей в традиційній сім'ї поліщуків Волині є недостатньо вивченою, що й обумовило нашу зацікавленість нею.

Метою нашого дослідження є висвітлення особливостей естетичного виховання дітей в традиційній сім'ї Волинського Полісся др. пол. XIX – поч. XX ст., виявлення факторів, що найбільше впливали на естетичний розвиток дітей у даному регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Естетичне виховання в традиційній поліській сім'ї – це системний процес формування у дітей естетичних почуттів і смаків шляхом пізнання навколишньої дійсності, краси природи, людських і родинних взаємин, прилучення до праці, побутових та святкових традицій, народного мистецтва. Естетичне виховання передбачає розвиток почуттєвої сфери дитини, з якою тісно пов'язаний її моральний світ. Його сутністю є естетичний розвиток дитини та її життєдіяльність за законами краси.

Перші кроки у безмежному, складному і загадковому світі дитина робить у ранньому віці, тому виховний процес поліщуки починали з народження. Це підтверджує поліська приказка: «Виховувати треба тоді, коли дитя поперек лавки лежить».

Першими засобами виховання були колискової пісні, що супроводжували укладання дитини спати. Ніжна мелодія викликала приємні почуття і доповнювала світ мами. Пізніше, коли дитина розуміла зміст слів, то вони відкривали перед нею чарівні образи оточуючого середовища: котика сіренького, гусоньки-гулі, сонько і дрімоту (що тихо ходять коло плота), колисочку, зіроньки на небі та місяця у човнику тощо. Пестливі слова пісень дарували радість, приємні емоції, світ добра і краси.

Мудрість народної педагогіки українців в аспекті естетичного виховання підтверджують слова видатного педагога В. Сухомлинського: «З перших днів виховання потрібно вчити дітей бачити, сприймати, відчувати і розуміти красу навколишнього світу... Сприймання та осмислення прекрасного – це основа, стрижень естетичної освіченості, серцевина тієї естетичної культури, без якої почуття залишаються глухими до всього благородного і високого в житті... Все прекрасне, що існує в навколишньому світі, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити його»[9, с. 178].

Коли дитина підростала, колискові доповнювались забавлянками і потішками. Це музично-поетичні або ритмізовані твори (невеликі вірші), які супроводжуються відповідними рухами та жестами і сприяють фізичному розвитку, створюють радісний настрій, розвивають мовлення та сприймання дитиною навколишнього світу. Забавлянки розвивають почуття ритму, привчають малят виконувати прості танцювальні та ігрові рухи: плескати в долоні, переступати з ноги на ногу, притупувати ніжкою, помахувати ручкою, повертати долоньки, ставити ручки на пояс тощо.

Вагомим засобом естетичного виховання дітей в поліській сім'ї на різних етапах її розвитку були й інші жанри дитячого фольклору, який відображав поліську природу і життєдіяльність людей:

- *пісні* («Два півники, два півники горох молотили...»);
- *таночки* («Танцювала риба з раком»);
- *вірші* («Сонечко, сонечко, загляни в віконечко...»);
- *казки, перекази* («Чого кує зозуля», «Чарівне кресало»);
- *загадки* («Стоїть над водою, хитає сивою бородою»);
- *звуконаслідування* птахів, жаб, звірів («Жур, жур, журавель..»);
- *примовки до дощу, хмар* («Дощику, дощику перейди, зварю тобі борщику з лободи»);
- *лічилки* («Раз, два, три, чотири, ми вареники варили»);
- *скоромовки* («Журились жучок на жердині, а жучиха на жасміні, жученята пожужжали, їжу зовсім не жували»);
- *музикування* (дітей вчили робити свистки та дудки з різного природного матеріалу [гілочки вільхи, калини, верби] та виконувати різні мелодії) [4; 12, с. 77].

Доповнювали систему дитячого фольклору ігри, в які грали у дворі, на вулиці, вигоні, пасовиську, біля річок, у гаях. Це поліфункціональні жанри, які імітували оточуючу дійсність і виконували пізнавальну, комунікативну, фізично-розвиваючу, творчу, розважальну та виховну функції. Серед розмаїття ігор – рухливі, спокійні, сюжетні, імітаційні, імпровізаційні, пізнавальні. Ігри для дітей – це світ розваг, образів, комунікативної поведінки, радості, позитивних емоцій та естетичних почуттів. Вони були тісно пов'язані з побутом, господарською діяльністю населення, природним середовищем та віруваннями («В конопель», «Відьма», «У ворона», «Гуси», «У лісі», «Шуліка») [3;4].

Важливим компонентом ігрової діяльності дітей були іграшки. Вони виготовлялися як дорослими, так і самими дітьми. Серед розмаїття іграшок для дівчаток – ляльки (із тканини, ниток, клоччя, соломи, листя кукурудзи, трави, сиру, дерева тощо), колісочки, дитячий посуд, тварини (коні, корови,

кози, ведмеді, барани) і птахи. Для хлопчиків виготовляли свистки, дудки, ріпалі, моделі сільськогосподарського реманенту (сокирки, граблі, возики). Взимку діти катались на санчатах. Дитячі іграшки мали відповідати вимогам народної естетики, бути яскравими, кольоровими, розмальованими, тобто гарними, естетичними [2, с. 356].

М. Стельмахович характеризує естетичний аспект народної педагогіки, відзначав, що вона прагне навчити дитину відчувати і розуміти красу, де б вона не виявлялася, ... збуджує потяг до художньої творчості, бажання вносити красу в навколишнє життя, працю, поведінку [8, с. 157]. Краса у нашому житті тісно пов'язана з добротою, тому коли батьки допомагали дитині знайти і відчути красу у оточуючому світі, вони не тільки залучали її до світу прекрасного, а й виховували у неї доброту, турботливість, повагу.

Естетичне виховання дітей в поліській сім'ї здійснювалось в прилученні їх до побутових справ, зокрема прибирання хати. Особливо ретельно це робили напередодні свят. Хата мала бути як віночок: піч побілена, на іконах – святкові рушники, на столі – чистий обрус з хлібом в рушнику, долівка змазана, ліжка застелені новими ряднами. У прибиранні дівчатка допомагали мамі, а хлопчики – батькові (наводили лад у господарських спорудах та подвір'ї).

Напередодні великих свят мав місце естетичний компонент прикрашування хати: так на Різдво на покутті ставили дідуха (сніп пшениці), який символізував хліборобську працю, достаток і був оберегом дому. Діти брали участь в обрядах Святої вечері (закликали Мороза, споживали дванадцять страв) та різдвяних днів: колядували (виконували величальні пісні релігійної тематики про народження Ісуса Христа, про Божу Матір, святих). На Новий рік діти щедрували (виконували обрядові пісні про Сонце, місяць, зорі, господаря і його родину), водили Козу, Коня, посівали. Особлива духовна основа різдвяно – новорічних свят виражалась в тому, що спершу діти йшли колядувати і щедрувати до дідуся і бабусі та хрещених, а потім до інших людей [7; 11].

Весну діти закликали жайворонками (обрядове печиво) та виконували веснянки (обрядові пісні), щоб швидше прилетіли птахи і принесли тепло.

Особливою естетикою був наповнений великодній період та його найвеличніші церемоніали – випікання та освячення паски. Підготовка до свята передбачала придбання всім членам сім'ї нового одягу (дівчаткам обов'язково купували стрічки в коси), виготовлення писанок і крашанок (до цього процесу залучались діти), складання разом з мамою святкового кошику. Старші діти йшли з батьками до церкви святити паску. Великодні

дні були наповнені іграми та забавами («В котка», «Хруща», дівчатка співали веснянки та водили хороводи «Вербова дощечка»).

На зелену неділю хата і двір прибиралась листям клена, дуба та лепехою. Це був величний період шанування природи, тому проводились численні дійства. Діти брали участь в обряді «Водіння Куста», що побутує лише на Волинському Поліссі. Для цього гурт дітей вирушав до лісу з метою виготовити костюми та вінки із гілок клена та квітів. Після чого йшли в село з піснями і «кустували» в кожному дворі, вітаючи господарів з літом.

На кінець літа, діти влаштовували гарбузячі забави. Робили з гарбуза опудало (вчищали середину, вирізали очі, ніс, рот, і ставили в середину свічку. Коли темніло, ходили вулицями щоб настрахати перехожих, підносили до вікон хат з цією ж метою). В цей період музикували на дудках із стебел та листя кукурудзи, з кори дуба (ріпалі) [11, с. 80].

Естетичне виховання дітей здійснювалося і в сімейному середовищі через взаємини між членами сім'ї, повагу до батьків, дідуся і бабусі. До старших діти звертались на «Ви» і дотримувались народного (сімейного) етикету. Діти змалку долучались до трудової діяльності сім'ї, виконували посильну роботу: пасли гуси, худобу, дівчатка доглядали молодших дітей, допомагали в хатній роботі; хлопчики були помічниками батька та діда по господарству [8, с. 160].

Змалку батьки готували дітей до сімейного життя. Дочка мала стати хорошою господинею, дружиною і мамою. Син – господарем, чоловіком і батьком. Тому після семи років дівчинку прилучали до приготування їжі, догляду за молодшими дітьми, хатнього мистецтва та ремесла: вишивання, пізніше ткацтва. До заміжжя дівчина з мамою мала наготувати рушники, рядна, святкові та буденні сорочки, сувої полотна тощо. По їх якості судили про працелюбність та хороший смак матері і дочки. Необхідно було обов'язково «похвалитися» рушниками, тому їх час від часу розвішували для провітрювання у дворі, а ще для того, щоб люди побачили яка майстриня підрастає у сім'ї. Синів батьки залучали до сільськогосподарських робіт, будівництва, виготовлення господарського реманенту [7; 9].

Висновки. Розкриваючи систему естетичного виховання дітей у традиційній польській сім'ї ми з'ясували, що особливості естетичного виховання у даному регіоні наприкінці ХІХ-на початку ХХ століття були тісно пов'язані з природними та соціально-економічними факторами. Велике значення в цьому процесі мало оточуюче природне середовище: садок біля хати, квітник, лелечий клекіт над селом, город із соняшниками, житнє поле з волошками, маками та ромашками, голубі лани льону, луг із зозулиними черевичками, дикою айстрою (ці квіти росли лише на Поліссі) та співом

солов'я, болото з кумканням жаб, предковічний ліс з дубовими та сосновими борами, грибами, ягодами, лісовими жителями та казковими героями.

Підсумовуючи зазначимо, що традиційна поліська сім'я, яка наприкінці ХІХ-на початку ХХ століття жила далеко від урбанізації, була живильним середовищем естетичного виховання дітей, підготовки їх до життя і праці за законами краси. Роль батьків у естетичному вихованні дітей була дуже ваговою, саме вони змалечку залучали дитину до світу прекрасного засобами народної педагогіки. Досвід естетичного виховання у традиційній сім'ї Волинського Полісся можна використати у сучасній системі виховання, тому порушена проблема є актуальною і потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Г. Етнопедагогічні принципи та уявлення поліщуків // Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів.: ІН НАН України, 1997, Вип. 1. – С.325 – 329.
2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 398 с.
3. Давидюк В.Ф. Поліська дома : фольклорно – діалектологічний збірник. Вип. 1.: посібник для вчителів / В.Ф. Давидюк, Г.Л. Аркушин. – Луцьк: Ред. – вид. від. Волин. обл. по пресі, 1991. – 186 с.
4. Довженок Г.В. Український дитячий фольклор. – К.: Наукова думка, 1981. – 366 с.
5. Каменева Л. А. Методика ознакомлення дітей с природой детского сада : учеб. пособие для педагогических училищ по спец. «Дошкольное воспитание» / Л. А. Каменева, Н. Н. Кондратьева, Л. М. Маневцова, Е. Ф. Терентьева ; под ред. П. Р. Саморуковой. – М. : Просветительство, 1991. – 240 с
6. Літала сорока по зеленім гаю: дитячі та молодіжні українські народні ігри (Упор. Довженок Г.В.). – К.: Молодь, 1990. – 160 с.
7. Общественный семейный быт и духовная культура населения Полесья (Рук. авт. кол. Бондарчик В.К.). – Минск.: Наука и техника, 1987. – 386 с.
8. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: навчально – методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 156 – 166.
9. Сухомлинский В.А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности / В. Сухомлинський // Избранные педагогические сочинения в 5 т. – К.: Советская школа, 1977. –Т.1. – С. 177 – 184
10. Українське народознавство (За ред. Павлюка С.Т., Гориня Г.Й., Кирчіва Р.Ф.) – Львів.: Фенікс, 1994. – 608 с. (С. 194 – 201)

11. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся / О. Цинкаловський. – вид-во:Вінніпег:Інститут дослідів Волині (Канада). – 1984. – Т. I. – 599 с.
12. Черніговець Т.І. Дитячі дозвіллеві традиції Західного Полісся // Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. – 2000. – № 3 – 4. – С. 76 – 81.
13. Щербак І.М. Діти в традиційних обрядах українців // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 3. – С. 57 – 63.

*Оладенко О.
Факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка,
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Вишківська В.Б.*

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ

Розкривається проблема розвитку фізичної активності особистості як необхідної умови її гармонійного розвитку, актуалізуються питання підвищення ефективності уроків фізичного виховання.

***Ключові слова:** фізичне виховання, стимул, благополуччя, працездатна витривалість, базова культура особистості, фізична культура, інтегративний показник інтелектуального розвитку та фізичної працездатності.*

Народна мудрість переконує, що у здоровому тілі – здоровий дух. У Стародавній Спарті, наприклад, вбивали в'ялих дітей, адже свято вірили, що справжній воїн – це той, у кого гармонійно розвинуте тіло: з найвираженішими якостями хоробрості, відважності, проявами стрімкості і аналітичності у діях. У стародавньому світі були одні закони – жорсткі і неблаганні, наразі у наше сторіччя, коли час вимагає від людини більшого у всіх аспектах розвитку, ці ж закони, з одного боку, дещо пом'якшилися – демократизувалися і гуманізувалися, але в той же час вже досить чітко вирізняються прояви акселерації та переорієнтації на потреби століття та соціуму.

У 21ст. розвиток, виховання і навчання, як компоненти одного цілого, вимагають від особистості всебічного та гармонійного розвитку, якого потребує час. На розвиток відповідно впливають здобутки науково-технічної революції, орієнтація виробництва на ринок праці, демократизація та гуманізація суспільства і т.ін. Але, як показує практика, усі ці здобутки – ніщо, без здорового морального, психічного, духовного і фізичного виховання.

Фізичному вихованню у наш час, як на мене, приділяють досить мало уваги, а якщо і приділяють, то неточно розподіляють фізичні навантаження. У всьому необхідна поступовість. Так само, як шкільна програма орієнтується на здобутки і недоліки попередніх поколінь, так і фізичне виховання, зокрема, має мати систему підлаштувань на попереднє покоління і бути поступовим. Із власного досвіду можу зауважити, що коли була школяркою, дуже не любила уроки фізичної культури, бо вчитель давав, як на мене, черезмірні навантаження: після уроку постійно паморочилося у голові, наступного дня простежувалася ломило суглоби, та й нормативи були занадто важкими. Це неправильно. Ще раз варто підкреслити, що у всьому необхідна поступовість і тільки тоді є сенс сподіватися на розвиток. Багатьох батьків нещодавно сполошила інформація, що в останні роки підвищилася смертність школярів на уроках фізкультури. Статистика за минулий рік говорить про те, що в Україні на уроках фізкультури в школі померло 14 дітей різного віку [1]. Що стало причиною смерті школярів і навіщо взагалі у школі потрібна фізична культура? Про це детальніше далі.

Поняття "фізична (тілесна, соматична)" культура якраз і виділяє таку сферу культури, основним змістом якої є процес соціалізації і "окультурення", соціокультурної модифікації тіла (тілесності, тілесного буття) людини. Ось, наприклад, дослідник Столярів В.І. вважає, що дана сфера культури пов'язана з тілесним буттям людей, їх фізичним станом, які входять у фізичну культуру як специфічний елемент культури в тій мірі і в тому відношенні, в яких воно вплетено в соціальну життєдіяльність, і є культурною цінністю [2]. З урахуванням різноманіття соціально і культурно сформованих параметрів тілесного буття людини концепція фізичної культури виділяє культуру рухів (рухову культуру), культуру статури і культуру фізичного здоров'я. Уся "будівля" фізичної культури не зводиться тільки до "блоку" соціально сформованих відповідно з культурними зразками фізичних якостей і здібностей людини, хоча йому і відводиться центральне місце в "будинку". Крім цього "блоку" у фізичну культуру включається цілий ряд інших, які пов'язані з тими знаннями, мотивами і потребами, на основі яких фізичні здібності реалізуються в діяльності, зі ставленням людини

(соціальної групи або суспільства в цілому) до фізичних якостей і здібностей, з відповідними соціальними інститутами тощо [2].

Згідно з поглядами Медвідь А.М., основними показниками стану фізичної культури і спорту є рівень здоров'я і фізичного розвитку різних верств населення; ступінь використання фізичної культури в різних сферах діяльності, рівень розвитку системи фізичного виховання, самодіяльного масового спорту; високі досягнення спортсменів України в окремих видах спорту; рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами, спортивними спорудами та майном [3].

Однією з центральних проблем формування системи фізичного виховання є підготовка навчальних програм, тому що вони визначають обсяг знань, умінь і навичок виконувати рухові дії, що підлягають засвоєнню за роками навчання і сприяють розвитку особи відповідно до державних вимог у цій галузі. Іншими словами, навчальна програма – це сукупність теоретичного і практичного матеріалу, спеціально підбраного для вирішення освітніх, оздоровчих і виховних завдань фізичного виховання [3].

За Наталею Степанченко, у фізичному вихованні широко практикуються нормативні способи кількісного визначення постановки завдань і оцінки результатів їх виконання. Терміни “норма”, “норматив” визначають певну міру (величину), прийняту за уніфікований показник того, що повинно бути досягнуте в результаті діяльності. Сукупність норм – це ніби послідовні сходинки досягнення результатів від початкового до граничного. Якщо норми відповідають можливостям учнів і умовам їх реалізації, то вони є найкращим орієнтиром на шляху до мети [4]. Водночас, норми мають і контрольно-оціночне значення: за їх виконанням або невиконанням можна судити про те, як реалізуються поставлені завдання; про ефективність застосовуваних у фізичному вихованні засобів і методів; про те, наскільки вдалося вплинути (завдяки їх застосуванню) на динаміку фізичного розвитку і підготовленості учнів [4].

Зазначаючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що в теорії і практиці фізичного виховання вагоме місце займає проблема побудови адекватних нормативів.

Повертаючись до вищезазначеної теми смертності на уроках фізкультури, можна виділити такі основні причини:

- черезмірне захоплення гаджетами та сидячий (пасивний) спосіб життя;
- проблемна екологія;
- недостатність води в організмі (обезводнення)
- хронічні хвороби або вроджені вади, що тягнуться через покоління;

- захоплення палінням та алкоголем;
- недостатність мотиваційної складової;
- пасивність викладача фізичної культури до свого предмету та непрофільність його власної освіти.

Власне викладачам даної галузі необхідно пам'ятати, що фізичне виховання – не просто 45 хвилин «неголовного» предмета, а стимул до розвитку особистості, її стійкості, благополуччя, працездатної витривалості та активної життєвої позиції. Фізична культура являється фундаментом усіх інших базових культур, адже здоров'я найважливіше, що є в людини.

Повернемося до питання, навіщо в школі уроки фізкультури. У підручниках з педагогіки зазначається, що фізичне виховання – частина базової культури особистості – тобто цілісності, яку складають якості, властивості та індивідуальні риси, що дозволяють особистості жити в гармонії з собою та навколишнім світом. Важливо зазначити, що фізична культура має посідати у списку основних вимог БКО одне з перших місць, адже саме фізичне виховання впливає на усебічний і гармонійний розвиток. Ученими доведено, що фізична культура впливає на розумову працездатність. При багатьох видах робіт, що відносяться до категорії фізичних, насправді потрібна значна розумова активність. Таким чином, згідно з дослідженнями Г. Лемана [5], при роботі на стругальному верстаті розумова діяльність, що характеризується концентрацією уваги, дорівнює 15 %, при митті підлог – 9 %, при роботі на токарному верстаті – 52 %, при керуванні машиною – 59 %, при друкуванні на машинці – 73 %. І тільки лише при читанні і актах абстрактного мислення обсяг розумової діяльності прирівнюється до 100 %.

На думку В.Загороднього, можна погодитись із думкою учених, що результати досліджень вказують на тісний взаємозв'язок інтелектуального і психомоторного розвитку: більш високому рівню психомоторного розвитку відповідає і більш високий рівень розвитку інтелектуального, що, природно, визначає і продуктивність розумової праці [6]. А от дослідник Гужаловський А.А. [7] підтверджує цю думку і зазначає, що в учнів із низьким рівнем фізичного розвитку розумова працездатність не тільки більш низька, але і менш стійка, ніж у школярів із середнім і хорошим фізичним розвитком.

Тож, можна зробити висновок, що систематичні заняття спортом прямо впливають на успішність учнів і студентів, яка в цьому аспекті може розглядатися як інтегральний показник розумової працездатності та інтелектуального розвитку.

Фізична активність впливає не тільки на основні життєві показники людини, а ще й на її здатність вижити (перелаштуватися на зміни). У житті

немає константи, а є постійний рух (прогресивний або регресивний). І у свій час учений Ч.Діккенсон сказав, що виживає не найсильніший чи найрозумніший, а той, хто вміє вдало адаптуватися до змін [9, с.117]. А мистецтву адаптації, як на мене, вчить саме фізична культура. Хвороби, ненормований робочий день, незбалансоване харчування, пасивний, або сидячий спосіб життя – своєрідна чума, котра споконвічно випробовує на витривалість людство, і так природою усталено, що найслабші помирають. Для уповільнення цього процесу багато чого робиться вченими, але вони ж не всесильні. Природа все одно бере своє. На мою думку, щоб віддалити себе від межі «живий-мертвий» варто просто тренувати свій організм і адаптувати до змін. Цьому і сприяє фізичне виховання.

Щоб реалізувати процес фізичного виховання (функціонування системи) необхідні певні умови.

Першою, головною умовою є бажання учнів та студентів реалізувати свої права на фізичний і духовний розвиток. Сьогодні, на жаль, лише близько 6% використовують це право [3]. Тому, щоб викликати це бажання, в системі фізичного виховання мусить здійснюватись клопітка систематична просвітницька та пропагандистська робота, а при організації занять необхідно забезпечити сприятливий морально-психологічний клімат.

Правда, бажання займатись фізичними вправами може виникати імпульсивно, на ґрунті біологічної потреби до руху, або внаслідок певних “репресивних дій” з боку керівників занять. Але такі дії не пробуджують свідомість, тому активність, що проявляється як їх наслідок, швидко згасає. Тільки ефективною агітаційною і пропагандистською діяльністю з використанням відомих форм, методів і засобів можна досягти бажаного успіху – залучити більшість учнів та студентів до систематичних занять фізичними вправами.

Другою такою умовою є належна матеріально-технічна база та фінансове забезпечення галузі. Сучасна база повинна складатися з відповідних приміщень та інвентарю, який повинен відповідати фізичним, естетичним та гігієнічним потребам людини, а також надавати умови для рекреації і відпочинку школярів та студентів.

Третьою, визначальною умовою є забезпечення галузі висококваліфікованими фахівцями-професіоналами. Фахівці об'єктивно існують у системі і є носіями всіх її цінностей [3].

Отже, підводячі загальні висновки за темою, можна сказати, що фізичне виховання відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному суспільстві, але школярами та студентами дещо недооцінюється. Найбільш поширеними у цій галузі педагогіки є проблеми побудови адекватних

нормативів, недостатність мотивації та пропаганди здорового способу життя, значення фізичної культури у житті особистості, недооцінення властивостей фізичної навантаженості впливати на розумову активність, відсутність сприятливих морально-психологічних умов.

Власне, багато педагогів бралися за висвітлення цієї проблеми, але висвітлити її якнайкраще поки не вдалося. Варто пам'ятати, що любов до фізичної культури формується з самого дитинства і деякі несприятливі фактори легко зможуть цю любов зломити, як зломити ще й не до кінця сталу особистість. На ці проблеми варто звернути значущу увагу і не просто спробувати переорієнтувати молодь з негативно-пасивного до позитивно-активної життєвої позиції як у спорті (фізвихованні), так і в інших галузях життя, а ще й закріпити цю необхідність в поколіннях. Це і є одна з найважливіших цілей педагога у 21 ст.

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс українського телеканалу СТБ, режим доступу: <http://onami.kiev.ua/smertnost-detei-na-urokakh-fizkultury-o-che-nedogovarivaet-smi>
2. Столярів В.І. Концепція фізичної культури і фізкультурного виховання (інноваційний підхід) / Столярів В.І., Биховська І.М., Лубишева Л.І. // Теорія і практика фізичної культури. – 1998. – №5. – С. 11-15.
3. Медвідь А.М. Сучасні проблеми фізичного виховання дорослого населення// Наукові записки Чернівецького національного університету.- С. 6-15.
4. Степанченко Н.І. Педагогіка фізичного виховання. -Л.,2014. – С.36-59.
5. Леман Г. Практична фізіологія праці. – М., 1967. – 124 с.
6. Загородній В.В. Збереження здоров'я дитячого населення – найважливіше завдання суспільства / В.В. Загородній // Безпека життєдіяльності в освіті. – 2012. –N 5(17) – С. 2-5.
7. Гужаловский А. А. Дослідження різних варіантів активного відпочинку в режимі дня початкових класів шкіл – інтернатів. – М., 1963. – 34 с.
8. Волков К. В. Вплив фізичних вправ і спорту на працездатність при розумовій праці. – Л., 1960. – 102 с.
9. Валеологія – наука про здоровий спосіб життя. Інформативно-методичний збірник. – Випуск 1. – К., 1996. – 336 с.

Савченко Н.
Факультет іноземної філології
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Шикиринська О. В.

ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті подані основні проблеми громадянського виховання та запропоновані шляхи удосконалення системи виховання громадянськості як інтегрованої якості особистості.

Ключові слова: громадянське виховання, громадянськість, патріотизм, любов до Батьківщини, держава, громадянин, народ.

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно важливе значення для подальшого визначення своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. За сучасних, складних і болісних ситуацій, викликів, загроз і водночас чималих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням українського суспільства є забезпечення своєї суверенності та територіальної цілісності, пошуки шляхів для євроінтеграції та визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка чималою мірою формує майбутній розвиток Української держави [1;с.2].

Держава, як продукт суспільного розвитку, є складним соціальним явищем. Протягом століть мислителі та вчені намагалися зрозуміти, що являє собою держава, чому вона виникає і необхідна людству, якою є її природа, що відрізняє державу від інших організацій, створених людьми. На ці питання існує безліч відповідей, які важко об'єднати в одну єдину. Однак, очевидно лише одне – без свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини ніякої держави не існуватиме.

Тому перед нами, як майбутніми педагогами, батьками, наставниками стоїть завдання виховати таку людину, людину з великої літери, головною характеристикою якої буде громадянськість, як інтегрована якість особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною [2;с.7]. А досягти формування громадянськості можна лише за допомогою громадянського виховання.

Актуальність громадянського виховання особистості в сучасному українському суспільстві зумовлюється потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що дозволяє усім громадянам відчувати свою значущість та корисність. Водночас воно зумовлюється процесом відродження української нації з її самобутньою культурою, мовою, яка протягом всієї своєї історії зазнавала утисків, знущань та навіть заборони на існування. Громадянське виховання покликане сприяти формуванню соборності України, яка є основою української національної ідеї [2, с.7].

Сьогодні ми не можемо допустити занепаду України, знищення української мови, культури, нації. Занадто велику ціну заплатили наші предки, щоб ми мали право на самоідентифікацію та самоствердження, щоб сьогодні весь світ сприймав Україну, як незалежну державу, як важливу політико-економічну одиницю.

Та на даний момент процеси, що відбуваються в нашій державі свідчать про зворотнє. Політичні та економічні проблеми, занепад моральної культури, низький рівень життя, масова імміграція, зростання злочинності (особливо серед дітей: якщо у 2014 році підлітки вчинили 31 пограбування, то у 2015 році – 92; якщо у 2014 підлітки скоїли 11 розбоїв, то у 2015 році – 22. Тільки в столиці рівень дитячої злочинності зріс за рік на 30%. В інших областях цей показник коливається від меншої кількості і аж до тієї, що перевищує 30 % [3]) та інші суспільні негаразди зумовлюють небажання жити в цій країні, викликають у більшості сором називати себе українцем, прагнення якнайшвидше втекти з України. За таких умов формування свідомого громадянина неможливе. І хоч сьогодні стверджують, що навчання та виховання дітей здійснюється на доволі таки високому рівні, та насправді воно носить лише формальний характер. Особливо громадянське виховання, яке, на мою думку, є тим наріжним каменем, за який потрібно боротися і триматися, і яке перебуває в найбільшому занепаді.

Втілення ідеї демократичної правової держави та формування в Україні громадянського суспільства залежать від багатьох факторів, не останню роль серед яких відіграє трансформація освіти та виховання в напрямі переорієнтації з держави на людину, на фундаментальні гуманістичні цінності, на послідовну демократизацію всього освітнього процесу, освітньо-педагогічної ідеології та методів громадянської освіти та виховання [4, с.2].

Формувати сьогодні в юних громадян України такі суспільно значущі риси, як любов до Батьківщини, усвідомлене почуття приналежності до свого народу, обов'язку та відповідальності перед його сучасним і майбутнім, складно, навіть дуже. Ця праця, мов Сізіфів труд, в одну мить може стати

даремною: через відсутність стрижня цінностей, пусті балачки наших політиків, мультипляралістичну заідеологізованість нашого життя, невтішні реалії сьогодення, через гігантоманію управлінських структур, які спонтанно планують, рекомендують, нав'язують, але чиї нововведення не мають послідовності, правильної обґрунтованості, та належних способів реалізації [4, с.2]. Наприклад різного роду розпорядження, що надходять педагогічним закладам із вищих інстанцій, так звані «циркулярки», серед яких є такі, що приваблюють сьогоденною потребою, гарним задумом, продуманістю мети, оригінальністю форми та змісту, але більшість з яких мають нав'язливо формальний характер і, чия кількість значно переходить так звану межу «граничної корисності». Вони породжують конвеєрність, формалізм, звітну паперотворчість, а що найгірше – здатні перетворити витрачені зусилля з громадянського виховання на стружки буденності й апатії молодого покоління до дійсно святого й вічного – Батьківщини, її історії, народу та нашого майбутнього [4, с.4].

Саме тому педагог має знати, якими інструментами виховного процесу він повинен скористатись, щоб ненав'язливо розбудити та розвинути високі почуття в людині, які змушують сльозу непрохано скотитися, а серце швидко та гучно битися чи то від перших звуків національного гімну, чи то від радості, чи то від болю за свою державу [4, с.3]. В. О. Сухомлинський підкреслює: «моральні переконання, погляди, звички – все це тісно пов'язане з почуттями. Почуття – це, образно кажучи, живлющий ґрунт для високоморальних вчинків. Там, де немає чуйності, тонкості сприйняття навколишнього світу, виростають бездушні, безсердечні люди» [5].

Т. Й. Горб, викладач комунального вищого навчального закладу «Новобузький педагогічний коледж» виділяє три найефективніші інструменти дотику до особистості в громадянському вихованні, які, на мою думку, кожен педагог має глибоко зрозуміти сам і якнайкраще донести їх до юних душ вихованців. Це – слово, образ і діло.

Слово - відверте, щире, правдиве, гарно сформульоване, виважене, відшліфоване власними переконаннями, не сценарно-чуже і завчене напам'ять, яке безслідно розчиняється в повітрі, а яке полум'ям знищує сумніви, рясним дощем народжує віру та надію, впевненість у завтрашньому дні, в якому звучить заклик до національного самоутвердження, здатне освітити найтемніший куточок дитячої душі світлом надії та любові до свого народу і має величезну силу впливу [4, с.3]. Варто лише згадати великого українського педагога В. О. Сухомлинського, який однією фразою наповнював душі вихованців світлом добра та віри в людину. А гордість українського кінематографу та літератури, О. П. Довженко, своїми творами

та закликами («краще умерти стоячи, ніж конати століттями у неволі» або «краще бути удовою героя, чим жінкою раба. Краще бути сиротою лицарів, борців, ніж сином челядників...») [6]) збуджував у молоді бажання іти в бій та захищати свою Батьківщину.

Сьогодні багато педагогів нехтують таким дорогоцінним ключем до дитячої свідомості, сприймаючи його не інакше як суто формальність. Для більшості провести виховну годину або ж просто поспілкуватися з дітьми – не що інше як частина роботи, за яку вони отримують відповідну платню. То невже така спрямованість громадянського виховання дасть бажані результати? Навряд чи. Вони будуть сповненні того ж формалізму, що й слова вчителя, який без усякого бажання дійсно виховати громадянськість просто виконував свою роботу. Тому, кожному з нас варто переоцінити своє ставлення до змісту, подачі та способів висловлення думки. Адже від цього залежить що ми виховаємо в серцях дітей і як це позначиться на майбутньому всього світу.

Однак, слова без наочності мало що значать, їх потрібно доповнити образами. Образ має не розчаровувати, а пробуджувати бажання вносити в його колорит свої яскраві фарби. Образ Вітчизни слід формувати на підставі образу любові до ближнього, до всього живого та неживого в цьому світі. Складно повірити, що патріотом стане черства та зла людина, бездушне творіння диявола [4, с.3-4]. Не варто забувати, що саме від вчителя залежить як діти сприймуть цей образ, і як він закарбується у їхніх маленьких серцях. Тому потрібно виважено, з усією обережністю створювати його, наповнюючи власними переживаннями, думками та поглядами.

І слово, і образ мало чого варті, якщо поряд з ними немає діла. І не має значення, з маківку воно чи велетенське, мов Всесвіт. Але корисне, пронизане добродійністю та відповідальністю, почуттям усвідомленого обов'язку: сьогодні перед буденним, а завтра - перед величним, діло довершить той процес виховання громадськості, яке розпочали слово та образ [4;с.4].

Найперше, щоб діти стали народом, творцями своєї держави, необхідно, аби вони за час навчання, виховання в сім'ї та школі міцно засвоїли духовність, культуру рідного народу, глибоко пройнялися його національним духом, способом мислення та буття. Ці якості потрібно виховувати в дітей засобами, методами, способами, традиціями, мораллю, виробленими народом упродовж усього історико-культурного розвитку, при цьому органічно поєднувати ці засоби та методи з новітніми надбаннями європейського та світового культурно-педагогічного досвіду, не забуваючи про слово, образ і діло [7;с.2].

Тому, на кожному уроці, неважливо чи то урок історії, чи математики, потрібно знайомити дітей з традиціями українського народу, розповідати про відомих людей, які прославили нашу країну.

Можна перейняти досвід формування особистості у козаків і разом з тим організувати роботу навчального закладу чи шкільного колективу за принципом козацької держави, як те зробила дирекція Великосорочинської санаторної школи-інтернату в Полтавській області. На їхню думку, за відсутності в школі дитячих громадських організацій створюється вакуум, який болісно відбивається на природному прагненні дітей до об'єднання, яке в свою чергу, є основою цілісності країни. Тому, зважаючи на загальну тенденцію 90-х років до розбудови української національної школи на основі української народної козацької педагогіки, педагогічний колектив розробив програму добровільного дитячого об'єднання «Козацька держава», яка була заснована 18 лютого 1993 року, а в 2004 зареєстрована в Управлінні юстиції як юридична особа. Головною метою цієї організації є виховання в дитини почуття патріота, мужнього громадянина своєї держави, вихованого на основі національних духовних традицій українського народу. Як і належить, Козацька держава має Статут, свою Конституцію, Прапор, Гімн, Герб та органи самоуправління. Учні, під наглядом педагогічного колективу, самі розробляють та розвивають свою «шкільну міні-державу». Це сприяє формуванню громадянської самосвідомості, виробляє відповідальність за загальношкільні справи, за власний вибір, а в майбутньому – за долю України [8;с.8].

Також можна звернутися до педагогічної спадщини українського педагога-гуманіста, який створив власну авторську школу, яка стала об'єктом дослідження і для науковців, і для педагогів-практиків, О. Захаренка. Концепція авторської школи О.Захаренка чітко передбачає: «Не втрачати надбання історії, вивчати традиції і звичаї народу, що прийшли до нас із сивої давнини. Виховувати у дітей патріотичні почуття і гордість за родину, однокласників, односельчан, село, Батьківщину» [9;с.5-6]. Тому, самим директором, педагогічним колективом, а також з допомогою односельчан відбувалося втілення цієї концепції в життя. Так у 1967 – 1969 роках силами учнів, батьків, педагогів був споруджений культурно-музейний центр, експозиції якого відтворюють історично-документальні події школи, села, краю, а також розповідають про побут і культуру місцевого населення, висвітлюють життєву долю випускників та знаменитих людей села. До постійних експозицій відноситься і Галерея Слави у шкільному коридорі. Тут на стінах розміщені портрети з прізвищами усіх випускників. Нещодавно створено залу, присвячену ідейному натхненнику – Олександру Захаренку.

Тут представлені роботи й урядові нагороди творчого педагога, особисті та шкільні речі. У школі склалася традиція – залишати добрий слід на землі. Кожен випускник, у пам'ять про себе, на подвір'ї школи або поблизу садить дерево чи кущ. Територію школи прикрашає також іменна алея троянд, висаджена на честь 216-ти солдатів-сахнівчан, які захищали рідну Батьківщину від ворогів. Коли закладали алею, у ямки для кущів принесли землю та воду з того двору, звідки воїн пішов захищати рідну Батьківщину [9;с.6-7].

Використання таких принципів організації життя школи дозволить об'єднати учнів у цілісний колектив, а також пробудить інтерес до історії, культури та проблем не лише рідного краю, а й усієї України.

Можна влаштувати тематичні вечори, на яких учні, завдяки власним дослідженням, розповідатимуть про цікаві сторінки української та світової історії, ділитимуться думками щодо сьогодення та майбутнього України, розроблятимуть план розвитку Української держави. На такі вечори доцільним було б запрошувати батьків та національних героїв таких, як воїнів АТО, ветеранів, учасників Євромайдану, громадянських діячів, різних письменників, дослідників і багато інших людей, які здатні своїми словами та вчинками пробудити в маленьких серцях палку любов до України, до свого народу, а своїм прикладом надихнути юні душі на боротьбу за світле майбутнє та за незалежність нашої Батьківщини.

Залучення дітей до волонтерської діяльності, організація екскурсій по різних пам'ятних місцях, підтримання зв'язку з іншими патріотами, з воїнами АТО, з іноземними школярами, а також з українською діаспорою допоможуть розширити кругозір дитини та закласти початок формуванню власних морально-ціннісних установок. А підтримка з боку різних громадських організацій та установ покращить цей процес вдвічі.

Надзвичайно дієвим, на мою думку, буде, взявши до уваги педагогічний досвід В.О. Сухомлинського, створити «кімнату казки», в якій історія, культура, традиції та звичаї українського народу будуть подані у вигляді казки, для кращого їх запам'ятовування. Така кімната буде доступна кожному школяреві та всім охочим. «Казка-джерело благородних почуттів і прагнень. Через казкові образи в свідомість людей входить слово і стає сферою духовного життя. Без неї неможливо уявити дитячого мислення, дитячого слова. Таким чином, дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем» - зазначав О. В. Сухомлинський [5].

Проте, така важка, на перший погляд, непосильна педагогічна праця як формування свідомого громадянина своєї держави вмиг стає майже даремною, якщо в сім'ї панують інші погляди на таке виховання. І найгірше,

якщо вони повністю перекреслюють всі ті зусилля, зроблені вчителем на шляху до виховання патріота. Тому, важливо залучати й батьків до організації громадянського виховання, проводити з ними бесіди про сьогоденну важливість бути потрібним членом суспільства, істинним сином/дочкою свого народу. Потрібно переконати батьків і усіх членів сім'ї, що витрачені зусилля на виховання в дитини громадянськості, як інтегрованої якості особистості не будуть даремними, що від них залежить майбутнє як їхніх дітей, онуків, так і всього світу.

І в підсумку хотілося б ще раз нагадати: сучасна ситуація вимагає прийняття кожним членом суспільства відповідальності за свою долю та за долю країни, за вибір певної системи цінностей і ціннісних орієнтацій. Тому, саме перед нами, педагогами, стоїть завдання забезпечення в молодого покоління розвиненої патріотичної свідомості та відповідальності, почуття вірності, любові до України, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті, формування морально-ціннісних орієнтацій та світогляду школярів, яке втілюється в єдиному образі громадянського виховання.

Список використаних джерел:

1. Концепція національно-патріотичного виховання // Виховна робота в школі. – 2015.- №5 – с.2-7.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. - 2000.-№3 – с.7-13.
3. http://24tv.ua/ru/pechalnaja_statistika_v_ukraine_vozroslo_kolichestvo_pod_rostkovoju_prestupnosti_n663986
4. Горб Т. В. Громадянське виховання: інструменти дотику до особистості // Виховна робота в школі. - 2014.-№3- с. 2-4.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. тв. в 5-ти т.- Т.3.
6. http://pidruchniki.com/13731120/ritorika/slovo_molodi
7. Победря А. П. Формування громадянської свідомості молодших школярів через систему ціннісних ставлень // Виховна робота в школі.- 2014.- №11-с.2-12
8. І. О. Фісенко. Збережемо тую славу // Виховна робота в школі.- 2009.- №11 – с.4-30
9. <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/354/1/Zakharenko.pdf>

Фастовець Ю.

Факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка

Керівник

доктор педагогічних наук, професор

Шпак О.Т.

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У СИСТЕМІ ГУМАНІСТИЧНИХ ВІДНОСИН «ВЧИТЕЛЬ - УЧЕНЬ»

У статті досліджено особливості професійно-педагогічного спілкування. Розглянуто діалогічну взаємодію у відносинах «вчитель - учень». Визначено залежність індивідуального стилю спілкування від поведінкових проявів педагога.

Ключові слова: спілкування, професійно-педагогічного спілкування, діалогічне педагогічне спілкування, поведінкові прояви (параметри) ППС, індивідуальний стиль спілкування.

Поняття «педагогічне спілкування» з'явилося в кінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття. У 80-х роках А. Лобанов дав таке визначення цьому поняттю: «взаємодія вчителя-вихователя зі своїми колегами, учнями та їх батьками, з представниками органів управління освіти і громадськості, яка здійснюється у сфері його професійної діяльності» [4, с. 7].

І. Болтенко, характеризуючи спілкування як особливий вид діяльності, зазначає, що без нього не може реалізуватися повноцінний розвиток людини як особистості, як суб'єкта діяльності [2, с. 51]. Зокрема І. Болтенко наводить такі **функції** ППС, як: *виховну*, яка полягає не тільки в тому, що воно розширює загальний кругозір людини і сприяє розвитку психічних утворень, які необхідні для успішного виконання предметної діяльності, а й у тому, що воно – обов'язкова умова формування загального інтелекту людини [2, с. 51]. Спілкування має значний вплив і на *вольовий розвиток*. Людина звикає бути зібраною, наполегливою, рішучою, сміливою – ці якості визначаються тим, наскільки конкретні ситуації спілкування сприяють виробленню цих якостей. Ще один аспект виховного впливу спілкування – *це його творчий потенціал*. Стосується він найперше тих, чия діяльність безпосередньо пов'язана з контактуванням з іншими людьми. Адже при такій взаємодії учасники своїм зовнішнім виглядом та поведінкою виявляють певний вплив на наміри, захоплення, стан і почуття один одного [2, с. 51].

Так як ППС – це цілеспрямований процес, його цілями є створення умов для суб'єкт-суб'єктної взаємодії учителя зі своїм учнями та розуміння як своєї поведінки, так і поведінки всіх суб'єктів педагогічного спілкування, щоб використовувати власну поведінкову грамотність для прилучення своїх партнерів до культурних цінностей суспільства [4, с. 9]. А для того щоб учень став активним співучасником педагогічного процесу, необхідно забезпечити суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних стосунків. Типом ППС, що забезпечує такий принцип взаємодії, є *діалогічне педагогічне спілкування* [4, с. 13]. Н. П. Волкова у навчальному посібнику з педагогічної комунікації наводить наступне визначення: «Педагогічний діалог – дія в педагогічному процесі, яка дає змогу кожному партнерові самовиразитись у спілкуванні» [3, с. 30].

Педагогічне спілкування має ознаки діалогічності, якщо воно відповідає таким *критеріям*:

1. *Визначення рівності особистісних позицій, відкритість і довіра між партнерами.* У педагогічному діалозі вчитель обирає позицію співрозмовника, який, будучи джерелом інформації, лідером спілкування, не лише визнає право учня на помилку, на власне ставлення до діяльності як партнера у спілкуванні, а й стимулює його самостійність у судженнях;

2. *Зосередженість педагога на співрозмовникові та взаємоповаги їх поглядів.* Особистісна рівність у діалогічному спілкуванні передбачає різні позиції його учасників: учень перебуває в колі своїх потреб, діє задля їх задоволення (намагання самоутвердитися, пізнати нове тощо), учитель зосереджує свої зусилля на потребах учнів;

3. *Персоніфікована манера висловлювання:* «Я вважаю», «На мою думку», «Я хочу порадитися з вами». Вона покликана забезпечити відкритість позицій у діалозі; спонукає до викладу інформації від першої особи, до звертання педагога та учнів до особистого досвіду; «вимагає» висловлення не лише думки, а й ставлення до неї;

4. *Поліфонія взаємодії.* Це означає, що кожен учасник спілкування повинен мати змогу викласти власну позицію, шукати рішення у процесі взаємодії з урахуванням усіх думок;

5. *Двоплановість позиції педагога в спілкуванні.* Як правило, під час спілкування педагог веде діалог не лише з партнером, а й із собою (внутрішній діалог), аналізуючи процес комунікації, ефективність втілення власного задуму, що сприяє збереженню його ініціативи [4, с. 13].

Успішні взаємовідносини під час навчального процесу між вчителем і учнем може забезпечити правильно обраний стиль ППС. В. Теслюк стиль педагогічного керівництва визначає типовою для педагога системою

педагогічних прийомів і способів впливу на поведінку учнів [5, с. 38]. На основі аналізу, узагальнення проведених досліджень та ґрунтуючись на тих, що стосуються тривимірної моделі простору міжособистісної взаємодії, дослідниця виділяє 3 параметри, за якими розрізняють *поведінкові прояви* ППС: «домінантність – залежність», «доброзичливість – ворожість», «формальність – особистісність».

Схарактеризуємо ці параметри: «домінантність – залежність» у сфері ППС стосується реалізації вчителем функції впливу, керування поведінкою і діяльністю учнів, на противагу – пасивності, м'якості, залежності, невпевненості, слабкості і поступливості [5, с. 38].

Наступний вимір ППС – «доброзичливість – ворожість» – характеризує емоційне ставлення вчителя до школярів і виявляється у характері та способах його спілкування з ними: зацікавленості, чуйності, увазі, тактовності, виявах теплих почуттів, готовності прийти на допомогу, чи, з іншого боку, вияви байдужості, холодності, антипатії, ворожості, принизливих зауваженнях [5, с. 38].

Інший параметр спілкування – «формальність – особистісність». Він відображає величину міжособистісної дистанції між вчителем і учнем. Для формального спілкування притаманні закритість, дистантність, поверховість, безособовість, тоді як для особистісного – відкритість, безпосередність та індивідуальність [5, с. 38].

Слід звернути увагу на вибір правильного стилю спілкування, від якого буде залежати розвиток учня. Продуктивним є гармонійний або збалансований індивідуальний стиль професійно-педагогічного спілкування, в якому яскрава вираженість певних параметрів міжособистісної поведінки поєднується зі здатністю гнучко і адекватно реагувати на мінливі ситуації професійно-педагогічної взаємодії [5, с. 37].

На основі аналізу біполярних параметрів ППС В. Теслюк характеризує різні види індивідуальних стилів спілкування вчителя наводить наступні: авторитарний, м'який, доброзичливий, агресивний, формальний, конформний та збалансований [5, с. 39].

Авторитарний стиль характеризується такими особливостями спілкування, як висока вимогливість, суворість, жорстокість, принциповість, директивність. Учителі у спілкуванні часто вдаються до власних способів впливу: наказ, розпорядження, заборона, вимога, переконування, доведення [5, с. 39]. Цьому стилю відповідає полюс «домінантність» параметру «домінантність – залежність».

М'який стиль ППС характеризується таким особистостями, як поступливість, надмірна м'якість, терпимість, делікатність, скромність.

Учителі з таким стилем рідко вдаються до організаційних, спонукальних та обмежувальних дій, активних способів впливу на поведінку учнів, спроб її вдосконалення і корекції. Характерною для них є певна непослідовність у діях [5, с. 40]. Нерідко вони змінюють свої вимоги. Часто ніяковіють і розгублюються в конфліктній ситуації (полюс «залежність» параметру «домінантність – залежність»)

Доброзичливий стиль характеризується: чуйністю, добротою, ввічливістю, розумінням інших. Учителі з цим стилем ППС виявляють тактовність, готовність до співробітництва з іншими, доброзичливе зацікавлене ставлення до них, допомагають, підтримують [5, с. 40]. У спілкуванні віддають перевагу позитивним формам соціального контролю (похвала, заохочення, схвалення) (полюс «доброзичливість» параметру «доброзичливість – ворожість»).

Учителі, яким властивий *агресивний* стиль, відверто висловлюють свої думки та почуття, не приховуючи їх за маскою нормативної тактовності [5, с. 40]. Педагогів вищої школи із таким стилем спілкування відрізняє емоційна збудливість, розкутість та прямолінійність. У конфліктних ситуаціях вони, як правило, вдаються до агресивних способів вирішення проблем (полюс «ворожість» параметру «доброзичливість – ворожість»).

Для *формального* стилю ППС характерні такі особливості: чітке дотримання статусної субординації, дистантність, серйозність, офіційність, особистісна закритість, відстороненість від інших [5, с. 40]. У спілкуванні із учнями ті, хто відзначається таким стилем, неухильно дотримуються статусно-рольової субординації, тримаються на значній дистанції від них, уникають відвертих розмов (полюс «формальність» параметру «формальність – особистісність»).

Учителі, яким властивий *конформний* стиль ППС, доброзичливо ставляться до учнів, допомагають їм, підтримують, співчують. Для них характерною є непослідовність у діях, вони нерідко змінюють свої вимоги, поступаючись тиску з боку учнів. Ті фамільярно ставляться до вчителя, у них формується безвідповідальність. Учні, звичайно, із симпатією ставляться до вчителів подібного типу. Однак симпатія ця має нестійкий характер [5, с. 40] (полюс «особистісність» параметру «формальність – особистісність»).

Збалансований стиль характеризується відкритістю, безпосереднім виявленням у спілкуванні своїх особистих якостей та почуттів, неформальністю. Між вчителями, яким він притаманний, та учнями, як правило, встановлюються близькі, довірливі стосунки, а самі педагоги також ставляться до учнів доброзичливо, зацікавлено, чуйно, намагаються допомогти і підтримати їх [5, с. 40] («домінантність – залежність»,

«доброзичливість – ворожість», «формальність – особистісність» виявляються у гармонійному співвідношенні).

Таким чином, професіональне педагогічне спілкування – це комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків [4, с. 7]. Під час організації педагогічного діалогу, вчитель має орієнтуватися на особистість учня, при цьому навчаючи його. Таким чином, обидві сторони будуть зацікавлені у процесі спілкування і відчуватимуть інтерес до співрозмовника, потребу в ньому.

На нашу думку, ППС як одна із складових частин навчально-виховного процесу безпосередньо впливає на розвиток особистості учня. Ми погоджуємося з думкою О. О. Леонтєва [1], що оптимальне педагогічне спілкування вчителя зі школярами в процесі навчання створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності, для формування особистості школяра, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання, гарантує управління соціально-психологічними процесами в дитячому колективі і дає змогу максимально використовувати в навчальному процесі особистісні прояви вчителя.

А для досягнення цього потрібно обрати правильний індивідуальний підхід, який ми вбачаємо у правильному стилі спілкування. Таким є збалансований стиль, при якому поєднуються всі вище згадані параметри спілкування і який характеризується відкритістю, безпосереднім виявленням у спілкуванні своїх особистих якостей та почуттів, неформальністю, що діти будь-якого віку цінують. До того ж послідовність, вимогливість, справедливість педагога в поєднанні з чуйністю та особистісним, індивідуалізованим характером спілкування, зазвичай, викликають авторитет, повагу і визнання учнів.

Список використаних джерел:

1. А. А. Леонтєв. Педагогическое обучение. – М.: Знание, 1979. – №1, с.8.
2. Болтенко, І. Дидактично-виховні функції педагогічного спілкування // Початкова школа. – 2001. – №9. – С. 51-53.
3. Волкова, Наталія Павлівна. Професійно-педагогічна комунікація [Текст] : навчальний посібник / Н. П. Волкова. – Київ: Академія, 2006. – 256 с.
4. Педагогічне спілкування у діяльності вчителя: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / М-во освіти і науки України,

- Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя; укл. І. І. Киричок, В. Г. Кучерявець. – Ніжин: [б. и.], 2009. – 391 с.
5. Теслюк, Валентина. Диференціація та зміст індивідуальних стилів професійно-педагогічного спілкування / В. Теслюк // Вісник Книжкової палати. – 2008. – №7. – С. 36-41.

*Шпитальна І.
Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Будняк Т. Г.*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто вплив музики на фізіологічний і психологічний розвиток особистості, зокрема дітей підліткового віку, проведено аналіз наукових експериментів, розглянуто етап розвитку музикотерапії в Україні.

Ключові слова: *музика, пісня, музикотерапія.*

Музика – це джерело нашої енергії, радості, щастя, душевного спокою. Вона спонукає нас до роздумів, дій, вчинків, відкриває невідомий світ наших фантазій, мрій. Коли лине музика, у нашій душі коливаються невідомі, таємні для нас, струни. У дивній симетрії звуків, ми поринаємо у чарівний світ краси, світла, тепла, зливаємось в єдине ціле з її величністю Музикою і тоді вже наша душа в дивному піднесенні співає пісню життя.

Василь Сухомлинський казав: «В руках педагога є могутній засіб попередження грубості, безсердечності, морального безкультур'я - це лікування музикою!» [3, с. 126]. Дітям музикотерапія допомагає навчитись любити музику, розуміти її та слухати, збагатити знання про навколишній світ.

Вплив музики на людину має яскраво виражену не тільки художньо-образну, але й фізіологічну природу. Зазначені головні особливості музичного мистецтва: його інтонаційна виразність, гносеологічна природа впливають на розвиток особистості в цілому, хоча в сучасному естетичному освіту ці особливості музики використовуються недостатньо цілеспрямовано, в чому і полягає актуальність даного дослідження.

Вплив музики на життя людини складно переоцінити. З давніх-давен було відзначено лікувальні властивості музики. В Стародавньому Єгипті та Греції за допомогою музики лікували фізіологічні та психологічні розлади людини, зокрема безсоння, захворювання нервової системи. Дослідженням впливу музики на людину займалися такі відомі давньогрецькі мислителі як Піфагор, Платон, Арістотель. Вони відзначали, що музика має безпосередній вплив на стан душі людини, її настрій та емоції.

У Давній Греції музика була божественним началом, на думку дослідників, вона могла тішити богів та заспокоювати їхній гнів.

В Україні музика розвивалась ще з часів Київської Русі, однак вона немала в собі чітко вираженого музико-терапевтичного змісту. Українська пісня супроводжувала наш народ протягом віків. Всі свої надії, сподівання, радості, біди українці передавали у пісні, не усвідомлюючи цього, вони лікували свої серця музикою, знаходили душевний спокій у ній. Український народ на вустах з піснею проходив свій шлях від дитинства до глибокої сивої старості.

Сучасна музикотерапія почала розвиватись у другій половині ХХ століття. Вона досліджувалась більш детально у ракурсі психологічних емоційних станів і відхилень, зокрема перевтоми, тривоги, страху, розвитку психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, сприйняття).

На сьогоднішній день проведено ряд експериментів щодо впливу музики на організм людини.

Японський дослідник Емото Масару провів ряд експериментів на воді. Він вважає, що вода має властивість сприймати інформацію від навколишнього середовища, запам'ятовувати її, а також передавати настрій та емоції людини. Дослідження проводять на різко замороженій воді, а потім фотографують її кристали і переглядають у збільшеному розмірі. Під час молитви, використання слів ввічливості, прослуховування класичної музики, зокрема творів Й.С. Баха, В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена кристали води утворюють правильні, витончені, симетричні малюнки, і навпаки - під час використання слів, які викликають негативні емоції, прослуховування важкого року кристали мають неправильну, спотворену форму.

Оскільки наш організм складається приблизно на 80% з води, то стає очевидним, який значний вплив музика має на фізіологічний і психічний розвиток. Саме по цій простій причині ми повинні ретельно ставитись до підбору нашої улюбленої музики, а також звертати уваги на слова, які використовуються в піснях. Адже слухаючи пісню, ми можемо запрограмувати наше життя, відповідно до того який зміст несе в собі композиція.

Джеймс Корнінг, провівши ряд експериментів, дійшов до висновку, що деякі мелодії мають цілеспрямований терапевтичний ефект. Особливо це стосується музики В. А. Моцарта.

Вивчаючи вплив класичної музики, Д. Корнінг встановив її лікувальний ефект. Особливою мірою це стосується музики Й. С. Баха, В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена, А. Вівальді, Е. Гріга, Ф. Шуберта, Р. Шумана і К. Дебюссі. Музика В. А. Моцарта сприяє кращому засвоєнню інформації та ефективній роботі головного мозку. .

Музика А. Вівальді, зокрема його цикл «Пори року» сприяє розвитку процесів пам'яті, твори Е. Гріга – це ліки від безсоння.

Духовна, релігійна музика дарує відчуття душевного спокою, рівноваги, віри в краще майбутнє. Орган, який часто використовується в духовній музиці, гармонізує енергетичний потік в хребті, приводить в порядок розум.

Музика має гіпнотичний вплив на людей. Доведено, що під час декількох годин проведених на дискотеці, підлітки є близькими до цього стану. Це означає, що через музику, можна впливати на хід думок людини, запрограмувати її на певні вчинки, змінити поведінку, погляди на життя в цілому.

Сучасне суспільство – є епохою модернізації та морального занепаду. Розвиток техніки досяг свого найвищого апогею, ресурси інтернету, соціальні мережі поглинають сучасну молодь, наслідком чого є занепад моральних норм, деградація, психічні розлади, а найголовніше спотворення людських душ.

На фоні цих подій все частіше стикаємось з проблемними дітьми, розумово відсталими, гіперактивними, з дітьми, яким не вистачає батьківської уваги та любові, а це в свою чергу є причиною фізіологічних і психічних вад.

З метою покращення розвитку дітей, їхньої реабілітації у сучасному суспільстві науковцями розроблено комплекси вправ, сеанси дитячої музикотерапії.

Сеанси дитячої музикотерапії можуть бути індивідуальними і груповими. Музикотерапевт при першій зустрічі з дитиною визначає цілі, які передбачається досягнути під час курсу. Музикотерапія є ефективним способом вирішення таких проблем у дитини як міжособистісного спілкування, формування уваги, сприйняття, пам'яті, мотивації, позбавлення комплексів, регулювання поведінки, зміни пріоритетів.

У класах для проведення сеансів повинен бути широкий спектр музичних та ударно-шумових інструментів. Важливим фактором є висока

якість виготовлення і точність настроювання. Інструменти повинні бути підібрані з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Це дозволить підвищити рівень і ефективність курсів музикотерапії, створити більш яскраві враження від неї, а результат – успішним.

Надзвичайно позитивно курси музикотерапії впливають на підлітків, а саме на їхній емоційний стан, настрій, формування власної особистості, адаптацію у навколишньому середовищі. Музика допомагає відчувати свою незалежність, самостійність, виробляє почуття смаку, естетики, мислення, навіть вчинків. Якщо людина заглиблюється у твір, то починає думати так, як той чи інший герой. Мало того, навіть не зауважуючи, починає уподібнюватись на свого улюбленця – цікавиться автором, його життям. Інколи ототожнює себе з кумирами, намагається наслідувати манеру поведінки, одяг, стиль життя.

Крім цього, музика є засобом, який дає вихід почуттям, емоціям, переживанням і таким чином знайти вирішення певних проблем, які виникають у житті. Знижуючи рівень стресу і напруги, музика покращує настрій і допомагає уникнути депресивних станів.

Освітні музичні програми для підлітків є прекрасною можливістю самовираження та нагодою набути таких якостей як старанність, дисципліна, терпіння, впевненість, підвищення рівня самооцінки.

Під час проведення курсів музикотерапії можна застосовувати різні методи, зокрема музичну імпровізацію, рецептивне слухання, колективне виконання творів, вокалотерапію, вербальне обговорення музики.

В. Зав'ялов та В. Петрушина мають певні рекомендації щодо проведення курсів музикотерапії [1, с. 6]. Першою умовою ефективного впливу повинна бути налаштованість учнів, їхня готовність сприймати музику; вміння переключитись на внутрішнє сприймання під впливом музики. На одному занятті педагог повинен використовувати не більше трьох музичних прикладів: перший твір має створити невимушену атмосферу; другий – стимулювати емоційний стан учнів; третій – повинен мати заспокійливу або енергійну дію, створювати стан спокою або заряд енергії, бадьорості, оптимізму.

Важливо підібрати правильну музику для релаксації. Це можуть бути звуки природи, пташок або конкретно підібрані музичні приклади.

Колективною грою однієї мелодії на різних музичних інструментах можна створити атмосферу взаємодопомоги та довіри.

Прослуховування музики з її обговоренням в групі має соціально-психологічний ефект, дозволяє бачити відгуки і прояви власного життя в музиці.

Музика здатна викликати дуже сильні переживання і тому здебільшого батьків хвилює питання чи такий емоційний стан не позначиться негативно на загальному здоров'ї дитини. Сеанси музикотерапії дозволяють контролювати емоції і почуття дитини, дають вихід енергії.

Досить важливим є використання під час сеансів вокалотерапії.

Вокалотерапія - це метод профілактики та лікування бронхолегеневих захворювань, постановки голосу.

Дитина проникає в пісенний світ ще перебуваючи в утробі матері. Вона виконує роль слухача, а оскільки відчуває вібрації, то є співучасником виконання пісні. Окрім цього дитина відчуває мажорний і мінорний стан душі матері. Людський голос - це цілющі звуки, якими треба вміти користуватись. Коли діти виконують пісню, то вони заряджаються позитивними емоціями та енергією.

Музикотерапія є позитивним чинником становлення й розвитку гармонійної особистості. Музика – повітря, яке надихає нас, живить, зцілює наші серця і душі від життєвої метушні і неспокою.

В Україні музикотерапія, на жаль, розвивається у дуже повільному темпі. Зважаючи на світло останніх подій, музику як дисципліну планують ліквідувати із освітніх програм. Відповідно до проекту «Концепція початкової освіти», яка була оприлюднена 17 грудня 2015 року, галузь «Мистецтво» витіснена під виглядом інтеграції з іншими предметами, що негативно позначиться не тільки на розвитку музикотерапії в Україні, але й на духовній еволюції народу в цілому.

Я вважаю, що діти, які не вивчатимуть музичне мистецтво, не будуть мати можливості розвивати свою емоційну сферу; вони залишаться замкнуті, позбавлені творчості та надії на краще майбутнє. Адже без культури немає нації, а без музики немає душі.

Хотілося б вірити, що Україна збереже свої традиції, не загубить української пісні; що українські діти будуть виховуватись у високому національному дусі з мажорними нотками світлого піднесення, душевного тепла, віри, надії і любові у щасливе майбутнє з музикою у серці.

Список використаних джерел:

1. Петрушин В. И. Музыкальная психология / В. И. Петрушин. - М.: Владос, 2000. - 176 с.
2. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюна, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – 2-ге вид. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинський. - К.: Радянська школа, 1969. - 244 с.

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАПРЯМКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

*Литвина О.
Інститут іноземної філології
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Шикиринська О.В.*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

У статті інклюзивну освіту розглянуто, як шлях розвитку та гуманізації системи освіти та суспільства в цілому. Представлені форми роботи з дітьми з обмеженими можливостями на прикладі Хортицького навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру. Доведено, що розвиток творчого потенціалу дітей з обмеженими можливостями через різні види мистецтва сприяє їх соціалізації у суспільстві.

***Ключові слова:** інклюзія, діти з особливими потребами, соціалізація особистості, педагогічна реабілітація, театротерапія, педагогічна творчість.*

Більшість вчителів в Україні намагаються не залучати дітей з обмеженими можливостями до співпраці з колективом так, як вважають, що це ускладнить навчальний процес чи уповільнить його для здорових дітей. Вчителі намагаються оминати складнощі в робочому процесі, не приділяючи належної уваги тим дітям, які її потребують. Такої ж думки і батьки дітей без обмежених можливостей, які часто забороняють своїм дітям спілкуватися з цими дітьми, бо бояться за подальший розвиток своїх дітей, або ж думають, що це спілкування нашкодить їхній дитині. Та мало хто думає, наскільки це спілкування є важливим і корисним для дітей без специфічних особливостей розвитку.

Тож, постало гостре питання гуманізації освітньої системи України, соціалізації таких дітей та їх подальшого розвитку за допомогою суспільства, а саме інтегрування таких дітей у загальноосвітній простір.

Наукова й педагогічна практика показали, що отримуючи можливість самореалізації поруч зі здоровими однолітками, дитина з особливими

освітніми потребами розвивається разом з ними й досягає більш високого рівня соціалізації. Крім того, об'єднання в єдиному соціальному й освітньому просторі звичайних дітей й дітей з обмеженими фізичними можливостями дозволить вирішити ряд загально педагогічних, соціальних і гуманістичних задач.

Інклюзивні підходи мають підтримувати таких дітей в навчанні й досягненні успіху й мають надавати шанс покращити своє життя, шляхом залучення до життя соціуму. «Інклюзивна освіта – процес розвитку загальної освіти, який має на увазі доступність освіти для всіх, як пристосування до різних потреб усіх дітей, що забезпечує доступ до освіти для дітей з особливими потребами» [4, с. 23].

Однією з проблем реалізації задач інклюзивної освіти є неможливість школи своєчасно й адекватно реагувати на швидкоплинні зміни сучасної освіти. За словами В. Галузяка, „вихователь не спрямовує розвиток дитини у необхідний рух, а підтримує її в самореалізації, допомагає їй у розв'язанні власних проблем, а це може здійснитися лише за умови урахування саме внутрішнього потенціалу та життєвого досвіду власне дитини” [2, с. 280].

Інклюзивне освітнє середовище змінює роль педагога освітньої установи, який сприймає дітей з особливими можливостями як звичайних, при цьому залучає їх до різних видів діяльності з урахуванням їх вікових й індивідуальних особливостей [3].

З цього випливає, що є необхідність нового підходу до підготовки педагогічних кадрів, підвищення їх кваліфікації, а саме: звернення особливої уваги педагогів на засоби соціалізації таких дітей. Одним зі способів реалізації є застосування різноманітного за змістом середовища, яке є доступним для кожної дитини.

Сучасну модель соціальної підтримки дітей запроваджено у Хортицькому навчально-реабілітаційний багатoproфільному центрі, що був створений у 1995 році. До складу цієї установи входить спеціальна загальноосвітня школа-інтернат з дошкільним відділенням і класами професійно-технічної підготовки за спеціальністю «Соціальна робота», багатoproфільний коледж (відділи «Соціальна педагогіка», «Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво»), Запорізький обласний центр ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Спеціалісти цього центру поставили собі за мету створення таких умов для вихованців, які б сприяли розвитку життєвої компетентності вихованців та допомагали б формуванню здатності самостійно розв'язувати власні проблеми та бути успішними у власному житті.

Ефективність навчально-виховного процесу у реабілітаційному центрі досягається за рахунок запровадження у практику роботи реабілітаційного компоненту за напрямками: загальнофізична реабілітація і педагогічна реабілітація. Загальнофізична реабілітація можлива за умови використання розпорядку дня у різноманітних заходах таких, як оздоровчі прогулянки, ранкова гімнастика, дотримання режиму сну, чіткий контроль фізичних та емоційних навантажень. До педагогічної реабілітації входить корекційно-розвивальна робота, допомога дітям зі складнощами у навчанні, розвиток життєвої компетентності вихованців тощо.

Дуже важливою складовою у процесі виховання і навчання дітей з обмеженими можливостями є соціалізація особистості, що триває протягом усього життя, допомагаючи людям знайти душевний комфорт і почувати себе повноправними членами суспільства. Видатний учений І. Соколянський розглядав свою роботу зі сліпоглухоніми як певний етап у розв'язанні питань організації навчально-виховної роботи з „нормальними дітьми” [5].

Соціальна реабілітація вихованців здійснюється комплексний підходом та доповнюється індивідуальними програмами психічної й медичної реабілітації та соціально-трудової адаптації. Залучення дітей-інвалідів у суспільство у центрі вирішується шляхом їхнього включення до загальноосвітніх класів та студентських груп коледжу.

При організації інклюзивних класів або груп у загальноосвітніх закладах необхідно керуватися принципом інтеграції при вирішенні багатьох навчальних, виховних та організаційних завдань, наприклад, формування класу, розробка навчальних програм, поєднання загальної освіти та образотворчого мистецтва тощо. Імплементация цих завдань здійснюється шляхом створення нового навчального середовища «школа-дім», при цьому важлива роль надається ретельному відбору педагогічних кадрів та їх підготовці.

Особливістю такої форми навчання є той факт, що навчання здійснюється за обов'язковими та експериментальними навчальними програмами. До структури навчального часу слід включати різноманітні форми позакласної роботи (театральні постановки, танцювальні номери, літературні вечори, робота в майстернях, подорожі, які включають в себе екскурсії і т.п.), що дають можливість отримати досвід у різних проблемних ситуаціях, побачити результати, а інколи й наслідки своєї праці (наприклад, робота буває не досить вдала). Це все сприяє підвищенню та стабілізації їхньої самооцінки та покращує їхню життєву позицію.

Враховуючи той факт, що серед основних задач інклюзивної освіти знаходяться різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі

виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб; виховання в учнів любові до праці, здійснення їх допрофесійної підготовки, забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення; виховання школяра як культурної і моральної людини з етичним ставленням до оточуючого світу і до самої себе; надання в процесі навчання й виховання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку вихованця – педагогічна творчість є однією з ключових складових інклюзивної освіти [4].

Творча діяльність людини є передумовою змін умов її життєдіяльності, розвитку її сутнісних сил. І. Каневська на основі теоретичного аналізу природи творчості визначає її як загальнокорисну, прогресивно-спрямовану перетворюючу діяльність, в процесі якої створюються не тільки матеріальні та духовні цінності, але й здійснюються саморозвиток і самореалізація самого суб'єкту творчості [3, с. 12].

Однією з форм роботи з цими дітьми є реабілітаційний театр як інтегративна технологія реабілітації мистецтвом. Театр розширює межі сфери театротерапії на усі категорії дітей незалежно від проблематики їх розвитку, об'єднання усіх членів колективу єдиною художньо-перетворювальною діяльністю, спираючись на самотність, неповторність особистісного дитячого потенціалу.

Театр являє собою поєднання різних стилів театрального мистецтва, що дає можливість задіяти у виставі як можна більше учасників зі збереженням єдиного сюжету сценічної дії й штучно посилити емоційний вплив вистави, компенсуючи обмеженість акторських можливостей таких дітей за допомогою музичного оформлення чи естетизації вистави (гра на музичних інструментах, хореографія, пластика, акторська майстерність, оформлення сцени і т.п.)

В даному контексті для визначення педагогічної творчості важливою є думка Ш. Амонашвілі про джерела творчості вчителя, серед яких найсуттєвішим вважається натхнення в роботі з дітьми. Розвиваючи цю думку, відзначимо. Що професійні якості вчителя, творчі можливості його особистості реалізуються і розвиваються у творчій взаємодії з учнями, а рівень творчої педагогічної діяльності вчителя впливає на ефективність розвитку творчих можливостей учня [1].

Своєрідність творчості педагога полягає у тому, що вона має цілеспрямований характер та сприяє взаємозбагаченню й творчій співпраці педагога і учнів. З одного боку безпосередня участь педагога призводить до розкриття процесу пізнання учня. З іншого боку, він засвоює історичні етапи науки про мислення, пізнання й основні закономірності його розвитку.

Таким чином, виховання та навчання, відповідне природі людини, обов'язково повинно реалізувати нерозривний зв'язок людини з суспільством, але при цьому треба мати на увазі, що цей зв'язок є процесом, який включає в себе глибокі протиріччя.

Усвідомлення цих протирічч необхідне для того, щоб у вихованні послабити негативний вплив суспільства на людину й посилити конструктивну роль суспільства в розвитку особистості, тобто головним завданням учителя є не тільки створення необхідних умов для розвитку особистості дитини, а й контролювання й коригування процесу її становлення й розвитку через численні мінливі зміни з боку соціуму, використовуючи ті теоретичні та практичні дані про кожну дитину, що постійно накопичуються протягом роботи з певною дитиною та певною групою дітей.

Проте, більшість вчителів в Україні намагаються не залучати дітей з обмеженими можливостями до співпраці з колективом так, як вважають, що це ускладнить навчальний процес чи уповільнить його для здорових дітей. Такої ж думки і батьки дітей без обмежених можливостей, батьки часто не розуміють, що це також необхідно для їхньої дитини, бо де ще, як не в класі з такими дітьми вони навчаться проявляти милосердя, турботу та співпереживання, і хіба це менш важливе для їхнього життя, ніж знання з математики чи іноземної мови? У процесі навчання здоровим дітям важливо допомагати дітям з обмеженими можливостями, бо саме це й навчить їх співпрацювати. Тож, педагог має донести цю думку до батьків, щоб вони у своїх діях спирались на неї й тим самим, допомагали б і дитині, і педагогу. Для досягнення цієї мети потрібна активна і плідна співпраця педагога та батьків. Наслідком цих дій стане створення розвиваючого мікросоціального побутового середовища, середовища постійного й повноцінного спілкування. Слід також звернути увагу на розвиток творчого потенціалу дитини, який повинен стати однією з ключових складових інклюзивної освіти, особливо у рішенні питань розкриття творчого потенціалу як вчителя, так і учня, а також у становленні дружніх стосунків між ними.

Список використаних джерел:

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. А. Амонашвили. – Мн. : Университетское образование, 1990. – 560 с.
2. Галузьяк В. М. Педагогіка : [навчальний посібник] / Галузьяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. – Вінниця: „Книга-Вега”, 2003. – 416 с.

3. Каган М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган : Санкт-Петербургский гос. ун-т. Акад. гум. наук. – 1997. – 205 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія \ А.А. Колупаєва – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
5. Соколянський І. Про поведінку особистості / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1925. – №4. – С. 7-20.
6. Шикиринська О.В. Розвиток професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів-філологів за допомогою використання інтерактивних методів навчання // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (словянська філологія: історія, сьогодення, перспективи): статті, тези / Відповід. за випуск Г.В.Осіпчук. – Умань: ЗПЦ: (Візаві), 2016. – 170-178 с.

Мазуріна В.

Факультет педагогіки та психології

Керівник

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Лещенко Н.А.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ПІДЛІТКАМИ З УСКЛАДНЕНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

У статті подано особливості виховної роботи з важковиховуваними підлітками та проаналізовано причини важковиховуваності.

Ключові слова: важковиховуваність, педагогічна діяльність.

Швидкий розвиток сучасного суспільства, поява нових технологій, трансформація людських цінностей призвели до змін в усіх сферах людського життя. За таких умов саме підлітки, внаслідок несформованості власної системи моральних переконань, нерідко виявляють неадекватну реакцію на навколишні події. А тому актуальною є проблема виховання дітей означеного вікового періоду, що вирізняються ускладненою поведінкою.

Поняття «важкий» почало використовуватися вже у II половині XIX ст. у працях П. Лесгафта, І. Сікорського. Питання попередження й подолання педагогічної занедбаності учнів вивчали такі діячі педагогіки як А. Макаренко, С. Шацький, П. Блонський, В. Сухомлинський.

Термін «важковиховуваний» увійшов в науку в 30-ті роки ХХ століття й спочатку позначав дітей із різко вираженими фізичними вадами (сліпих, глухих, глухонімих тощо).

За визначенням В. Оржеховської [5], важковиховувані діти та підлітки – це такі категорії учнів, у яких під впливом несприятливих соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів, відбуваються порушення моральних ставлень до навчання та норм поведінки, зниження або й втрата почуття відповідальності за власні вчинки.

Як стверджує Т. Федорченко [6], поряд із поняттям «важковиховувані» вживають поняття «діти із проблемами». Однак вирішення підліткових проблем не завжди пов'язане із подоланням труднощів, тому не вважаємо дані поняття синонімами.

На сьогодні до категорії «важковиховуваних» відносять фізично здорових дітей, у поведінці яких спостерігається неорганізованість, недисциплінованість, хуліганство, правопорушення, супротив виховним впливам, а тому доцільніше використовувати термін «діти з ускладненою поведінкою».

Для означеної категорії дітей характерні наступні особливості поведінки [1; 2; 6]:

- переважання матеріальних потреб над моральними; більшість матеріальних потреб мають аморальний характер - для їх задоволення використовують засоби, які не завжди відповідають нормам моралі (паління, вживання алкоголю, наркотиків, крадіжки), що призводить до деградації особистості;

- відсутність соціально-політичних потреб;

- спілкування із «собі подібними», перебування за межами постійного учнівського колективу;

- недостатній рівень розвитку потреби в пізнанні навколишнього світу;

- перекручені естетичні потреби;

- не літературна мова (вульгаризми, жаргони);

- непослідовність, суперечливість у поглядах та переконаннях;

- обмеження інтелектуальних інтересів;

- відсутність перспектив розвитку, шляхів інтелектуального та морального вдосконалення;

- прихований стиль діяльності (від батьків, учителів, однолітків).

До основних зовнішніх причин «ускладненої поведінки» неповнолітніх, їх соціальної дезадаптації відносять [1;6]:

- майнове розшарування суспільства;

- вплив негативного соціального фону на емоційно-духовний стан суспільства, переважання таких почуттів, як ненависть, заздрість, гнів, злоба, недружелюбність;
- байдужість до себе та інших, відчуження від школи, знань, сім'ї;
- соціальна незахищеність підлітків, які нерідко стають причиною конфліктів у сфері навчання і праці;
- зростання неформальних рухів серед підлітків, культ сили, зневажливого, зверхнього ставлення до оточуючих;
- нескоординованість роботи ланок, що займаються профілактикою відхилень у поведінці учнів;
- відсутність позашкільної зайнятості, яка б сприяла ефективному розвитку процесу соціальної адаптації неповнолітніх.

Серед суттєвих причин ускладнення поведінки дітей слід назвати недоліки (бездоглядність, гіперопіка, безвідповідальність, жорстоке виховання та ін.) та помилки (дефіцит позитивного спілкування батьків із підлітками; відсутність у дорослих власних стійких моральних установок; нерозуміння внутрішнього світу дитини; недобррозичливе ставлення до них) у сімейному вихованні підростаючої генерації.

Причинами є також упущення в навчально-виховній роботі школи:

- недоліки в організації учнівського колективу;
- відсутність індивідуального підходу до учнів;
- недостатня обізнаність причин ускладненої поведінки, а тому недоцільний вибір засобів виховного впливу;
- недостатня увага до розвитку духовності та моральності учнів;
- незнання умов сімейного виховання, недиференційований підхід у роботі з батьками «важких» дітей;
- відсутність системності у роботі школи з такими дітьми та їх батьками.

Поведінка може ускладнюватися у будь-якому віці, але як суттєва психолого-педагогічна проблема – характерна для підлітків, які прагнуть до самоутвердження, дорослості, виявляють підвищену емоційність, максималізм, намагаються виділитися, знайти себе [3].

У сучасній школі методика процесу виховання підлітків з ускладненою поведінкою ґрунтується на індивідуальному підході, знанні їх особистісних та вікових особливостей та включає чотири етапи. Охарактеризуємо їх.

Шляхом психолого-педагогічних спостережень, на першому етапі, вивчається особистість дитини. Виявляючи позитивні та негативні якості підлітка, вчитель усвідомлює методи індивідуального підходу до нього,

з'ясовує позиції батьків. На цьому етапі визначається тактика виховної роботи із учнем.

На другому етапі починається реалізація вказаної програми. Як правило, він відбувається за пасивної участі або ж протидії особистості, тому контакти налагоджуються невимушено. Поступово включаються елементи навчання і переконання в доцільності добродесних вчинків, що отримують схвалення навколишніх. Зменшення супротиву підлітка, поява перших рис суспільноприйнятної поведінки свідчать про початок третього етапу, який також відомий як переломний.

На даному етапі спостерігається зв'язок від учня до вчителя. Підліток виявляє морально-психологічну підтримку діям дорослого. Однак попередні звички ще можуть проявлятися у поведінці. Увага акцентується на залученні учня до активної роботи в класному колективі, спонуканні до завоювання авторитету в праці, спорті, а поступово, за допомогою схвалення й підбадьорювання, - і в навчанні.

Завданням педагогічної діяльності четвертого етапу (вищого) є перетворення процесу перевиховання на самовиховання за умови повного самоконтролю підлітком. Педагог виконує роль консультанта. На основі повної довіри учень демонструє усталено позитивні норми поведінки. За таких умов об'єкт виховання перетворюється на суб'єкт самовиховання.

Працюючи із проблемними підлітками, варто дотримуватися і психологічних установок [2]. Серед них слід виокремити:

- включення дитини в значущу діяльність;
- демонстрація наслідків поведінки для значущої групи;
- врахування мотивів життєвої активності учня.

В цілому, педагогічна діяльність щодо попередження відхилень у поведінці школярів підліткового віку включає психолого-педагогічний та організаційно-структурний рівні. На психолого-педагогічному рівні профілактична робота проводиться під час психолого-педагогічних семінарів, консилиумів (учителів, класних керівників, працівників позашкільних установ); шкільних соціологічних служб, рад профілактики із подолання відхилень у поведінці учнів; батьківських семінарів. Доцільними вважається застосування активних форм й методів. На організаційно-структурному рівні розглядаються нормативні акти та методичні матеріали з питань сумісної роботи школи, органів та служб у справах неповнолітніх, батьків, державних і громадських організацій. Обов'язковою є взаємодія «вчителі – діти – батьки – соціальне середовище» [6].

Педагогічна профілактика у школі необхідна для забезпечення стійкості та стабільності навчально-виховного процесу, усунення психолого-

педагогічних порушень соціальної адаптації неповнолітніх, гуманізації життя сучасної школи загалом.

Тож, проблема підлітків із ускладненою поведінкою – це, насамперед, проблема ставлення до особистості із певними поведінковими відхиленнями з боку оточуючих. Тому коригування поведінки таких дітей доцільно спрямувати на відтворення системи їх гуманних стосунків із оточуючими, становлення духовних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Важковиховуваність : сутність, причини, реабілітація : навч. посібник / За ред.. О. М. Полякової. – Суми : Університетська книга, 2009. – 346 с.
2. Гонтаровська Н. Освітнє середовище як фактор особистості дитини : [монографія] / Н.Гонтаровська. – Київ : Дніпро – VAL, 2010. – 623 с.
3. Колесіна Т.Є. Психолого-педагогічна діагностика відхилень у поведінці учнів / Т.Є. Колесіна // Початкова школа. – 2006. – №12. – С.11-13.
4. Немов Р.Н. Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Р.Н. Немов: В 3 кн. — 2-е изд. — Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1995. - Кн. 2. Психология образования. – Глава 12. – С. 187-199.
5. Оржеховська В.М. Сутність формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу / В.М. Оржеховська // Сучасний виховний процес : сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік. - Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – С. 168-171.
6. Федорченко Т.Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища : соціально-педагогічний аспект : [монографія] / Т.Є. Федорченко. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А. , 2011. – 488 с.

Озерова Д.

Факультет соціально-психологічних наук та управління

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Войналович О. О.

КОНТРОЛЬ Й ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

У даній статті розповідається про оцінювання та контроль в інклюзивному класі як невід'ємний елемент навчально-виховного процесу та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з різними типами порушень психофізичного розвитку.

Ключові слова: *інклюзивний клас, якісний підхід, портфоліо, соціальна компетентність.*

В інклюзивному навчанні контроль, перевірка і оцінка результатів навчання є невід'ємними елементами навчально-виховного процесу, без яких неможлива повноцінна взаємодія між учителем і учнем. У дидактиці для визначення стану засвоєння знань і вмінь розроблено кілька підходів для встановлення результативності навчання учнів – це якісний, рівневий, поелементний та загально-елементний.

Донедавна у навчанні дітей з особливими освітніми потребами (у спеціальній школі) оцінка знань здійснювалася на основі якісного підходу. У зв'язку з реформуванням загальної середньої освіти, з метою реалізації одного з основних освітніх завдань – методологічного переорієнтування процесу спеціального навчання на розвиток особистості кожного учня функціонує рівнева й поелементна система оцінювання навчальних досягнень, яка зорієнтована на типологію порушень навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами різних нозологій.

На сьогодні, у школі функціонують критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, які реалізуються в нормах оцінок, що встановлюють чітке співвідношення між вимогами до знань, умінь і навичок, які оцінюються, та показником оцінки в балах. Об'єктом оцінювання є складові навчальної діяльності учня – змістовий, операційний, мотиваційний. В інклюзивному класі оцінювання навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами відбувається за спеціально розробленими критеріями, зорієнтованими на навчальну програму спеціальної школи, за якими

навчається дитина або за критеріями оцінювання масової школи. Однак, оцінювання навчальної діяльності школярів з особливими освітніми потребами і з нормальним розвитком не має обмежуватися лише оцінкою знань, умінь та навичок. Важливо контролювати та оцінювати особистісні зміни, які формуються внаслідок цілеспрямованого корекційного впливу на пізнавальні процеси, емоційно-вольову сферу, мовленнєву діяльність учнів. У цьому полі важливо оцінювати характеристики, які комплексно визначають особистісний розвиток: сформованість загальнонавчальних та ключових компетенцій, досвід практичної і творчої діяльності, емоційно-ціннісні ставлення, професійну спрямованість тощо. Однак, не лише практично, а й теоретично розв'язати проблему кількісної оцінки зазначених показників дуже складно, оскільки на сьогодні немає надійних технологій навіть для оцінювання знань, тим паче особистісних характеристик: компетенцій, потенційних можливостей та ін.

У світовому освітньому просторі, починаючи з 90-х років, з часу втілення у практику контрольно-вимірювальних матеріалів (тестів), з'явилися інноваційні форми оцінювання і форми накопичення інформації – портфоліо.

Портфоліо (у широкому розумінні) – це спосіб фіксування, накопичення та оцінки індивідуальних досягнень школяра протягом певного періоду навчання. Портфоліо належить до «автентичного», тобто істинного, найбільш наближеного до реального оцінювання, до індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й самооцінювання.

Педагогічна ідея навчального портфоліо як форма оцінки передбачає (за С.Дж.Пейном, М.Чошановим):

- зміщення акценту з того, що учень не знає і не вміє на те, що він знає і вміє з даної теми, розділу, предмета;
- інтеграцію кількісних і якісних оцінок;
- домінування самооцінки по відношенню до зовнішньої оцінки.

Портфоліо учня інклюзивного класу основної школи допоможе розв'язувати завдання, пов'язані з переведенням на так званій профільний ланцюжок навчання у старшій школі. Зазвичай, профорієнтаційна робота у школі проводиться психологом за допомогою спеціальних психологічних тестів. Однак міждисциплінарні педагогічні тести, для здійснення конкурсного відбору у профільні класи, не розроблені, відсутня ефективна система тестування і профорієнтації. Таким чином всебічний та об'єктивний моніторинг навчальних досягнень, який доповнюється матеріалами портфоліо, відкриває нові можливості атестації випускників основної школи і

конкурсного відбору для продовження навчання на вищому освітньому щаблі відповідно до інтелектуальних та психофізичних можливостей учнів.

Оцінювання матеріалів здійснюється відповідно до завдань, на яких вони спрямовані, із залученням кількісних та якісних оцінок. Наприклад, для розв'язання проблеми, пов'язаної з конкурсним відбором до профільних класів старшої школи можна запровадити такі види портфоліо.

«Портфоліо документів» - вміщує сертифіковані індивідуальні освітні досягнення: навчальні досягнення з конкретних предметів (за четверть, навчальний рік), сертифікати, свідоцтва, грамоти. Кожен з цих компонентів повинен мати заздалегідь визначену суму балів. Такий вид портфоліо, поряд з навчальними досягненнями, свідчить про рейтинг учня у класі, школі. Однак він не описує процесу індивідуального розвитку учня, різноманітність його творчої активності.

«Портфоліо робіт» - може бути яскравим показником зорієнтованості на профільне навчання. Воно містить зібрання різних творчих, проектних, дослідницьких робіт учня, а також основних форм і спрямувань його навчальної та творчої активності: участь у різних конкурсах, наукових конференціях, літніх таборах; творчі, спортивні досягнення. Такий варіант портфоліо передбачає якісну оцінку, наприклад, за параметрами повноти, різноманітності та переконливості матеріалів, якості робіт, спрямованості на вибраний профіль навчання. Якісна оцінка портфоліо має доповнюватися результатами підсумкової атестації. Треба сказати, що добірка матеріалів до «Портфоліо робіт» та їхня оцінка, педагогічно значима для багатьох учнів. Для них такий вид портфоліо є чудовою нагодою показати свою спроможність та успішність у навчанні.

В інклюзивному класі, та й у звичайному класі, де частина школярів з тих чи інших причин не встигає в навчанні, треба дотримуватися тактики спокійного емоційного реагування, уникати оціночного виділення найкращих учнів. Це зумовлене підвищеним для таких дітей почуттям заздрості, бажанням монополізувати любов учителя. Тому невиправданою є шкільна практика, коли у класі учитель створює собі «авторитет» умінням «усіх тримати у кулаці». Такі діти потребують доброзичливих, толерантних стосунків. Тактика спілкування учителя з учнями має бути гнучкою. Доброзичлива емоційна атмосфера у класі може запобігти формуванню вторинних особистісних відхилень у розвитку.

В інклюзивному класі учителю важливо налагодити з дитиною з особливостями психофізичного розвитку особистісне спілкування. Потрібно зробити так, щоб дитина прагнула поділитися з Вами своїми проблемами: розповісти про свої радості, образи, страхи і переживання. Вона має відчувати,

що її люблять, рахуються з її думкою, і вона потрібна. Особистісне спілкування налагоджується поступово, воно починається зі спілкування вічна-віч. У процесі такого спілкування важливо, щоб дитина повірила у Вашу щирість. Саморозкриття відбувається поступово, невеликими «дозами», які збільшуються в міру того, як вона починає Вам довіряти.

Список використаних джерел:

1. Лорман Т., Десплер Дж., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб.; пер. з англ. - К.: СПД-ФО Парашин І.С., 2010. - 296 с.
2. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвєєва ; [за заг. ред. С. П. Миронової]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець- Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. - 264 с.
3. Патологічна фізіологія. В 3-х ч. Ч. І. Нозологія / За ред. проф. М. С. Регеди. – Львів, 2009. – 310 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с. :іл. – (Серія „Інклюзивна освіта“)

Осинчук М.

Факультет педагогіки та психології

Керівник

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Леценко Н.А.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано стан та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, навчання, виховання.*

Упродовж багатьох років в Україні діти з особливими потребами отримували освіту в спеціальних закладах, які й нині залишаються для них традиційною та провідною формою навчання. Однак, як стверджують науковці, на сьогодні спеціальні установи не забезпечують достатній рівень їхньої соціалізації. Це актуалізує проблему навчання вказаної категорії дітей на сучасному етапі розвитку системи освіти.

Аналіз науково-педагогічних джерел [1; 4; 5] показав, що основи інклюзиву (інклюзія - від англ. *inclusion* – включення) в Україні з'явилися у 90-х рр. ХХ ст. завдяки діяльності громадських організацій. Відповідно до матеріалів Саламанкської декларації (7-10 червня 1994р.) та програми навчання дітей з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання визначається як система освітніх послуг в умовах загальноосвітнього закладу, що ґрунтується на принципі забезпечення прав дітей на освіту та навчання за місцем проживання. Дефектологічний словник подає наступне означення даного поняття: «це процес і результат включення дітей з особливостями психофізичного розвитку та дітей, які не мають таких порушень, до навчання в одному класі загальноосвітньої школи» [3, с.194].

Система інклюзивної освіти включає в себе навчальні заклади середньої, професійної та вищої освіти. Її метою є створення безбар'єрного середовища в навчанні та професійній підготовці людей з обмеженими можливостями. Такий комплекс заходів спрямований як на технічне оснащення освітніх установ, так і на розробку спеціальних навчальних курсів для педагогів та інших учнів, що залучені до педагогічного процесу.

Визначальними умовами реалізації інклюзії є: особистісно-діяльнісний підхід; корекційно-розвивальне навчання; оптимізація соціальної ситуації розвитку; орієнтація на антропологічну концепцію запропонованих освітніх послуг [4, с.181].

Основним у процесі навчання вважається індивідуальний підхід до дитини з урахуванням її здібностей, особливостей розвитку, темпераменту, сімейного виховання. Спільне навчання в одному класі найсприятливіше для дітей із незначними порушеннями психічного розвитку, зокрема слабчочуючих, слабозорих, з легкою формою затримки психічного розвитку і церебрального паралічу.

В Україні інклюзивна освіта знаходиться на етапі становлення. Як показують вивчені джерела, на розробку її ефективної моделі спрямована діяльність всеукраїнського фонду «Крок за кроком» [2]. На сьогодні фондом реалізовано наступні проекти: «Реалізація прав людини через рівний доступ до якісної освіти» (2001-2002рр.), «Змінимо світ для дітей з особливими потребами – кроки до партнерства» (2002р.), «Адвокатство батьків – обстоювання права на інклюзивну освіту для дітей з особливими потребами» (2003р.), «Розвиток модельних центрів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами» (2003 - 2005р.), «Створення ресурсних центрів інклюзивної освіти для батьків дітей з особливими потребами» (2005-2007р.), «Впровадження інклюзивної освіти в Україні» (2007р.), «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» (2007-2013р.).

На початок травня 2012р. означена система впроваджена в 22 експериментальних школах України. Станом на березень 2011р. нею було охоплено 130 тисяч дітей з особливими потребами, створено більше як півтисячі спеціальних класів [5]. В 2015-2016 н.р. кількість останніх зросла до 1798, що передбачає включення до освітньої діяльності 2720 учнів [6]. Однак навіть учасники інклюзивного процесу ще не повністю уявляють можливості її практичної реалізації [5].

Повільний розвиток інклюзивного навчання в нашій країні обумовлюється і недостатнім рівнем підготовки педагогічних кадрів, які ще не готові до взаємодії із дітьми з функціональними порушеннями.

Успішність запровадження інклюзивного навчання пов'язана із: вдосконаленням законодавчої бази, зміною принципів фінансування, матеріально-технічною базою, методичним і кадровим забезпеченням, подоланням соціальних та професійних стереотипів [5].

Слід зауважити, що розв'язання даного питання потребує розгляду як з боку державних органів влади, так і з боку громадськості, оскільки інклюзивні процеси у навчанні дітей з особливостями психофізичного розвитку формуються в умовах особливого соціокультурного контексту з урахуванням досягнень диференційованого навчання. Окрім того, більшість вчених вважає, що реалізовувати інклюзію необхідно виходячи із перспектив та можливостей розвитку системи спеціальної освіти.

Отже, ідея інклюзії ґрунтується на переконанні в тому, що кожна людина повинна отримати освіту й житлові умови, які б найбільше відповідали нормальним. Вона передбачає істотні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності шкіл. Діти з особливими потребами стають частиною звичайного життя, включаються у діяльність загальноосвітніх шкіл та громадського оточення. Увага зосереджується на соціалізації даної категорії дітей та якості їхнього навчання.

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, ресурси, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта - це процес, у якому школа відповідає на потреби всіх учнів. Тому її широке запровадження в Україні повинно здійснюватися поступово, з урахуванням підготовки кваліфікованих кадрів та змін у ставленні суспільства до дітей означеної категорії.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні? / В. Бондар, В. Синьов, В. Тищенко // Рідна школа. – 2012. - № 8-9 (серпень-вересень). – С. 20-27.
2. Інклюзивна освіта: основні положення. - [Електронний ресурс]. – Точка доступу. - http://www.ussf.kiev.ua/ie_inclusive_education/
3. Дефектологічний словник : навч. посіб. / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. – Київ : МП Леся, 2011. – 528 с.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи: [монографія] / А. А. Колупаєва. – Київ : Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
5. Кулик Н. Не спаплюжити ідею / Н. Кулик // Освіта України. – 2012. – № 18(1288), 4 травня. – С. 8.
6. Швадчак Н. Як працює в Україні інклюзивна освіта? / Н. Швадчак. – 2016. – 29 лютого. – [Електронний ресурс]. – Точка доступу. - http://lb.ua/society/2016/02/29/328959_yak_pratsyuie_ukraini_inklyuzivna_osvita.html

Сливченко І.

Факультет соціально-психологічних наук та управління

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Шевченко А.Ф.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ

У статті автором здійснено спробу встановити взаємозв'язок соціальної педагогіки з історією педагогіки. З цією метою було з'ясовано рівень інтеграції соціальної та загальної педагогіки, історії педагогіки та теорії соціальної роботи.

Ключові слова: *соціальна педагогіка, історія педагогіки, загальна педагогіка, соціальна робота, міждисциплінарний зв'язок.*

До цього часу багато ведуться дискусії стосовно того, який рівень інтеграції соціальної педагогіки з іншими науками. Багато робіт присвячено цьому питанню. В них розкриваються зв'язки з найрізноманітнішими науками, проте бракує відомостей про міждисциплінарний зв'язок соціальної педагогіки з історією педагогіки.

В процесі дослідження виявилось, що для того аби встановити подібний зв'язок треба було дослідити взаємодію соціальної педагогіки із загальною педагогікою, вийти на теорію соціальної роботи і т.п.

Вище викладені проблеми обумовили актуальність статті, а пошук відповідної джерельної бази дослідження (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Н. Вершиніна, А. Рижанова, О. Шевелєв, О. Сухомлинська) дозволили, хоча б частково, прискорити шлях до їхнього розв'язання.

Т. Алексеєнко [1] переконана, що соціальна педагогіка є теоретичною основою соціальної роботи, вона зорієнтована на оптимізацію умов соціалізації осіб відповідних вікових та соціальних груп у різних соціальних ситуаціях. І це очевидно, оскільки щоб надати правильну кваліфіковану допомогу треба вміти визначати особливості тих чи інших соціально-педагогічних технологій, а також добре знати особливості своїх клієнтів, їхнього середовища та соціалізації. І для цього необхідно, щоб соціальна педагогіка тісно була пов'язана з різними науками соціальної сфери: психології, культури, мистецтва, медицини, соціального захисту, соціального права тощо. В процесі свого розвитку інтегруючи інші галузі знань вона поступово переростає в міжпредметну наукову галузь, у якій відокремлюються, як фундаментальні, так і прикладні аспекти.

Як зазначає А. Рижанова предметом дослідження соціальної педагогіки є соціальне виховання, яке «визначає специфіку цієї галузі щодо іншого педагогічного знання» [4,с.15]. Особливістю «соціального виховання» автор вбачає саме в соціальності його об'єкта (соціальні спільноти), мети (розвиток соціальності) та методу (створення соціально-сприятливих умов). Це дає підстави відрізнити соціальну педагогіку від педагогіки, оскільки мета предмету соціальної педагогіки вужча за мету предмета педагогіки. Це питання дослідниця підіймає у зв'язку з виникненням суперечностей між соціальною педагогікою та загальною педагогікою стосовно виокремлення першої в самостійну педагогічну галузь.

На думку автора, ядром педагогічних наук має стати загальна педагогіка, а ось прикладні педагогіки мають знаходитись в полі зору соціальної педагогіки. Сама ж соціальна педагогіка має тісні зв'язки: з соціальною філософією, з соціальною культурологією, з соціальною антропологією, з педагогічною соціологією, з соціальною психологією тощо.

Можна погодитись з висновками Т. Рижанової, що соціальна педагогіка, межуючи з соціальними галузями інших суспільних наук, взаємозбагачується впливаючи на суміжні педагогічні галузі. Подібний опосередкований взаємозв'язок загальної та соціальної педагогіки лише зміцнює цілісність системи педагогічних наук.

Аналізуючи взаємозв'язок соціальної педагогіки з соціальною роботою, ми виходимо на працю О.Безпалько [2]. Дослідниця в своїй роботі виокремлює спільні та відмінні риси цих двох дисциплін. Для початку науковець виділяє предмет соціальної педагогіки та соціальної роботи, з яких виокремила базові поняття цих дисциплін. Як висновок порівнюючи їх ми бачимо, що соціальна педагогіка ставить у центр уваги забезпечення педагогічно доцільного впливу різних чинників соціального середовища з метою сприяння розвитку особистості, що відрізняється від соціальної роботи, яка в своїй теорії робить «акцент на соціальному захисті, досягнення змін (соціальних та особистісних) як умови, що сприяє вирішенню проблем окремої людини, соціальної групи чи суспільства загалом» [2,с.105]. Також О. Безпалько стверджує, що ці науки різняться метою. Так, мета соціальної роботи полягає у наданні допомоги та підтримки людей та регулювання їхніх взаємовідносин із суспільством, а в соціальній педагогіці мета спрямована на створення сприятливих умов для соціалізації та всебічного розвитку особистості.

Також назвемо і спільні риси: на відміну від соціальної роботи, яка розглядається як галузь знань «соціальне забезпечення», соціальна педагогіка є окремою галуззю педагогічних знань, про що може свідчити наявність шифру наукової спеціальності 13.00.05. та паспорта спеціальності, в яких вказуються всі напрямки досліджень. Там можна знайти певні точки перетину обидвох дисциплін, також там зазначено багато дисертацій, присвячені таким проблемам, як профілактика, діяльність соціальних служб та реабілітації, що є спільним для соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Також О. Безпалько, вказуючи на спільне, характеризує професійну діяльність цих соціальних дисциплін, метою якої є оптимізація шляхів реалізації суб'єктної ролі. Тому її зміст та структура, має відповідати філософським і психологічним трактуванням і визначатися соціальним замовленням, соціальними проблемами, соціокультурними особливостями середовища та знаходить своє відображення у соціальній політиці держави. Саме в цьому виражається їх спільність.

Стосовно історії педагогіки, то на думку О. Сухомлинської [5] ця наука переживає кризу, основними чинниками якої є:

- критичне осмислення історико-педагогічного досвіду (виділяють три хвилі: від критики всього розвитку педагогічної науки в минулому (20-80 рр. ХХ ст.) через серйозне переосмислення явищ, феноменів, подій і персоналій, відкритих і оприлюднених на початку 1990-х до розширення предметного дослідницького поля історико-педагогічної науки у ХХІ ст.);

джерелознавчий; вплив на трактування історико-педагогічного процесу педагогічної думки діаспори.

На тлі кризи історико-педагогічної науки, досить перспективним напрямком її розвитку є народна педагогіка. І в цьому контексті простежується зв'язок історії педагогіки з соціальною педагогікою.

В процесі вивчення історії педагогіки, нашу увагу привернули праці Н.Вершиніної та О.Шевелєва.

Н. Вершиніна [3] в своїй роботі подає декілька прикладів сучасного тлумачення історії педагогіки різними вченими:

– це галузь педагогічних знань, яка досліджує питання розвитку виховання як суспільного явища та історію педагогічних вчень;

– це наука про закономірності функціонування і розвитку виховання, освіти, навчання в минулому;

– « ...наука про закономірності функціонування та розвитку виховання, освіти, навчання в минулому ... оцінки освітніх парадигм, ...системи освіти, сучасного стану освіти та науки про неї» [3,с.65].

Виявлення різноманітних суперечностей у тлумаченні предмету історико-педагогічної науки, на думку автора, характеризує лише певний етап педагогічного «метазнання» [3,с.65]. Розкриваючи характеристики основних підходів до розуміння предмету історико-педагогічного дослідження, Н.Вершиніна аргументує можливість розгляду проблеми історії освіти і окремо історії педагогіки. При цьому, друга складова (історія педагогіки – І.С.) увійде в систему наукознавчих педагогічних дисциплін. А це дає можливість налагодити відповідний зв'язок історії педагогіки з соціальною педагогікою в контексті виділення тенденцій розвитку науки, основних концепцій, методів, понятійного апарату, етапів становлення її дисциплінарного статусу та ін.

Науковець О.Шевелєв в своїй праці розмірковує над призначенням історії педагогіки. Він, серед наукової спільноти, виділяє професійне та непрофесійне сприйняття історії педагогіки різними групами фахівців. Відвідним чином включаючи історію педагогіки в міждисциплінарний науковий контекст сучасної гуманітарної науки, можна простежити її взаємозв'язки з іншими науками.

І вони реальні, особливо коли йдеться про соціальну педагогіку. Тому не випадково вчені, які здійснюють історико-педагогічні дослідження у цій сфері, знаходять її витoki та передумови у творах, трактатах великих мислителів, філософів, педагогів, в широкій палітрі досвіду народних традицій та звичаїв педагогічного змісту. Історія педагогіки в сучасному дослідженні дає можливість вивчати проблеми соціальної педагогіки

різнобічно, а саме з позиції: соціальної філософії та соціології, народної педагогіки та практики соціальної роботи.

Отже, на підставі опрацьованих нами матеріалів ми можемо стверджувати, що як соціальна педагогіка та робота, так і загальна педагогіка та історія педагогіки, мають спільні риси, всі ці науки викликають суперечки між науковцями в існуванні їх як окремих галузей педагогічних знань. Проводячи певні паралелі ми знаходимо схожість з іншими науками, з якими вони тісно взаємодіють, а саме: філософія, педагогіка, історія, соціологія, психологія, право, культура, мистецтво.

На прикладі з попередніх досліджень ми можемо скласти подібну схему міждисциплінарного зв'язку соціальної педагогіки з іншими науками: спільним ядром цих дисциплін є історія педагогіки, від неї виходять загальна та соціальна педагогіки. Які в свою чергу внутрішньо інтегровані з прикладними методиками соціальної роботи. А ззовні наявне співіснування з філософією, історією, соціологією, психологією, культурологією, антропологією, мистецтво, правом та ін.

Нами було здійснено лише наукові розвідки проблеми взаємозв'язку соціальної педагогіки з іншими науками. Маємо надію, що наше дослідження викличе інтерес у науковців до даної проблеми і в майбутньому це питання буде досліджено детальніше.

Список використаних джерел:

1. Алексеєнко Т. Соціальна педагогіка як наукова дисципліна: досвід і перспективи розвитку/ Т. Алексеєнко// Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – №3. – С.4-8.
2. Безпалько О. Соціальна педагогіка та соціальна робота у сучасному освітологічному просторі / О. Безпалько // Освітологічний дискурс. – 2011. – №1. – С.103-111.
3. Вершинина Н. История педагогики как науковедческая дисциплина/ Н. Вершинина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2007. – № 30. – С.56-68.
4. Рижанова А. Соціальна педагогіка як галузь педагогіки / А. Рижанова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – №4. – С.15-21.
5. Сухомлинська О. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. Сухомлинська// Шлях освіти. – 2003. – №1. – С.39-43.

6. Шевелев А. История педагогики в контексте ее восприятия профессиональным сообществом и тенденций развития исторической науки /А. Шевелев // Историко-педагогический ежегодник. – 2013. – С.93-113.

Черевко Ю.

*Факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка*

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Вишківська В.Б.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Стаття присвячена проблемі навчання і виховання дітей з аутизмом, пошуку шляхів побудови з такою дитиною найпродуктивнішого спілкування

Ключові слова: *аутизм, організація життєвого простору дитини з аутизмом*

«Аутизм»... На перший погляд досить незрозуміле слово, яке дедалі частіше лунає з вуст інших людей, газет, телебачення, Інтернету. В наш час, таке явище зустрічається все частіше, не тільки в Україні, а і по всьому світу. Але якщо бути точнішим, то Мартін Лютер описував у своїх «Застільних бесідах» хлопчика, який, на його думку, був одержимим бісом і був бездушною масою тіла, і тому автор порадив його придушити. В описах «дикого хлопчика з Аверона» також простежуються ознаки аутизму. Цей Мауглі XVIII століття, що мешкав у французьких лісах і потрапив до людей лише в 1798 році у віці приблизно 12 років, перейшов під опіку студента-медика Жана Ітар, який розробив спеціальну програму навчання через імітацію, щоб прищепити хлопчикові соціальні навички і навчити мови. Термін «Autismus» був придуманий швейцарським психіатром Ейген Блейлером в 1911 році при описі симптомів шизофренії. Сучасне значення терміну «аутизм» датується 1938 роком, коли Ганс Аспергер з Віденського університетського госпіталю в своїй лекції з дитячої психології на німецькій мові використовував термін Блейлера «аутистичної психопатії». Аспергер досліджував одне з розладів аутичного спектру, згодом назване синдромом Аспергера, але в силу ряду причин лише в 1981 році отримало широке визнання в якості самостійного діагнозу. Лео Каннер, який працював в

Джонс Гопкінс, вніс сучасне значення слова «аутизм» в англійську мову. Описуючи в 1943 році разючу подібність рис поведінки 11 дітей, він вжив словосполучення «ранній дитячий аутизм».

Тому потрібно бути обізнаним і розуміти всю сутність проблем, з якими зустрічається дитина з цим діагнозом і її родина.

Досліджуючи історію аутизму, можна прослідкувати за нерозумінням і не прийняттям таких людей з давніх-давен. Всі ми розуміємо, що такі діти в більшості випадків стають зайвими в суспільстві, а інколи і зайвими в власній родині. Але ж «Люди не обов'язково неповноцінні, якщо у них є особливі потреби» Марк Хеддон [2]. На жаль, не всі батьки можуть адекватно прийняти той факт, ЩО ЇХНЯ ДИТИНА НЕ ТАКА, ЯК УСІ. І дуже часто спостерігаючи за поведінкою такої дитини, люди роблять висновок, що це наслідок недбалого виховання. Доктор Вірджинія Бассі говорила: «Аутизм –це частина суспільства, в якому я живу». Аутизм, в першу чергу, – розлад, який виникає внаслідок порушення розвитку мозку і характеризується відхиленнями у соціальній взаємодії та спілкуванні, а також стереотипністю у поведінці та інтересах. Від цієї хвороби немає ліків, а тільки правильна корекція, виховання, терпіння і кропітка робота вчителів, вихователів, психологів, а головне батьків здатні допомогти [4].

Тому давайте поговоримо про виховання дітей з аутизмом.

Виховання - це складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку. А виховання дитини з аутизмом в сотні разів складніший і кропіткіший процес, який потребує багато часу і терпіння.

Допомога дитині в розумінні свого розладу - це основа для особистого благополуччя і здатності представляти свої інтереси в майбутньому. Багато батьків нічого не говорять дітям про їхній діагноз до тих пір, поки не виникне якась криза чи конфлікт, і в результаті у дітей складається стійка асоціація між їхніми особливостями і чимось дуже поганим. Замість цього батькам слід говорити про діагноз дитини максимально нейтрально, пояснюючи, що це означає, що він відчуває і веде себе інакше, ніж більшість інших людей. Обов'язок батьків - пояснювати особливості дитини зрозумілими словами. Ніколи не можна говорити з дитиною про її діагноз, висловлюючи одночасно горе, смуток і бажання, щоб все було інакше. Є те, що є. Це не «погано», але і не «добре», це просто якийсь життєвий факт і ваша спільна подорож [2].

Ось кілька порад, які можуть допомогти батькам підготуватися до бесід з дітьми про те, що значить жити з аутизмом..

- Проявляйте безумовну любов. Якщо ви проявляєте страх, смуток і невдоволення, кажучи про життя дитини, для неї це прозвучить так, ніби вона сама викликає у вас страх, смуток і невдоволення. Важливо допомагати дитині домогтися найкращих для неї результатів - ця мета підходить будь-якій людині, але «нормальність» не може бути метою сама по собі.

- Не порівнюйте дитину з іншими дітьми. Не робіть акценту на тому, що, на вашу думку, можуть інші діти, підкреслюйте те, що може саме ваша дитина. Якщо ваша дитина не може їсти в їдальні разом з ровесниками, то можна махнути на це рукою.

- Робіть акцент на сильних сторонах і талантах дитини. Приділяйте підвищену увагу сильним сторонам дитини, при цьому не забувайте говорити з нею і про труднощі. Наприклад, якщо дитина чудово знає географію, завірте її, що ніхто в класі не знає стільки географічних фактів, і це чудово. Але одночасно поговоріть про те, що якщо вона буде говорити тільки про географію або буде говорити про неї занадто багато, то це може дратувати інших людей.

- Шукайте людей, які можуть стати зразками для наслідування для дитини. Допоможіть дитині познайомитися з аутичним співтовариством і знайти аутичних дорослих, які можуть стати для неї зразками для наслідування. Почуття, що ти «один такий» може стати для дитини дуже болючим і привести до ізоляції. Почуття «спільноти» і приналежності до певної групи може зміцнити її психічне здоров'я. Навіть різні онлайн-програми можуть виконати цю роль.

- Не приховуйте від дитини її діагноз. Не шепочіть і не скорочуйте слово на букву «а», не ховайте від дитини аутизм. Така поведінка говорить про те, що аутизму потрібно боятися і соромитися. Говоріть про діагноз за необхідності, як і про інші особливості дитини.

- Не бійтеся, що дитина буде використовувати діагноз як виправдання.

Завжди буде щось, що дається вашій дитині важче, ніж іншим людям. Дуже важливо, щоб вона навчилася говорити про те, що їй щось важко, зрозумілим і доступним чином.

- Постарайтеся не передати дитині власного горя. Горе з приводу діагнозу - це нормальний процес, але заради вашої дитини вам треба буде його здолати: ви не можете пояснювати дитині діагноз і одночасно плакати. У разі необхідності постарайтеся знайти професійну психологічну допомогу.

Для більш ефективних результатів у вихованні дітей з аутизмом є встановлення діагнозу на першому році життя. Основна робота з навчання і виховання лягає на плечі батьків, адже фахівець може навчити і підтримати,

але весь інший складний шлях виховання і пізнання світу лягає на плечі батьків.

Батьки повинні знати, що виховання таких дітей, це значить повна організація їхнього його життя з продумуванням найдрібніших речей, яка вимагає повного перебудовування свого повсякденного життя під інтереси дитини. Виховання повине бути постійним і безперервним. Адже для прогресу потрібна купа зусиль, а регрес виникає швидко і раптово. Тому перше правило – безперервні заняття. При вихованні не потрібно використовувати примусу, адже воно одразу викличе опір. Отже, йти проти волі дитини і примушувати її неможна.

Також при організації поведінки дитини з аутизмом, щоб попередити виникнення перебудження, треба правильно організувати режим дня. Тому одне з правил – чіткий режим дня.

Важливим є і пристосування до дитини, а саме підбір прийняттого тону, гучності і інтенсивності мови. Виключити конкретні слова, які викликають у неї роздратування. Наша мова перестає сприйматися аутичною дитиною негативно, якщо ми виключаємо з неї прямі звертання, і вона перестає бути активним засобом її організації. Цікаво, що і розуміють нашу мову такі діти набагато краще «в умовах необов'язковості».

Загальна складність виховання дитини з аутизмом в тому, що близьким, принаймні спочатку, доводиться не стільки його активно направляти, скільки слідувати за ним і терпляче шукати можливість приєднатися. І словесний коментар теж не може бути директивним, оскільки дитина з аутизмом на прямі звернення - «подивися», «послухай» - звично реагує протестом [1].

Найперше завдання близьких людей - проживати разом з дитиною кожен день із задоволенням, не придумуючи нічого екстраординарного, але виділяючи і акцентуючи для неї в звичному побуті приємні, смішні, цікаві моменти. Це і є основа роботи з осмислення і деталізації укладу її сімейного життя [1].

Для нормального функціонування в суспільстві дитині з аутизмом потрібні постійні заняття. Тому програма навчання і виховання повина бути складена фахівцями так, аби дитина займалася тим, що насправді її цікавить. І в подальшому проявила б себе в цьому напрямку.

Труднощі у роботі з дітьми з аутизмом виникають постійно, і здавалося б на елементарних речах: на простому освоєнні гігієнічних навичок (адже діти мають підвищену чутливість і тому купання або вмивання в занадто гарячій або холодній воді одразу викличе почуття страху води на тривалий час), при пристосуванні до туалету або горщику (треба усунути всі

подразники, які можуть налякати дитину або викликати в неї неприємні відчуття) тощо. І важливо при досягненні навіть незначних успіхів хвалити і нагороджувати дитину.

Отже, роблячи висновки, можна сказати що виховання дітей з аутизмом – це кропіткий і тяжкий процес. Батькам потрібно, в першу чергу, розуміти свою дитину і ні в якому разі не засуджувати через вади.

Не обманюйте ні себе, ні дитину, прийміть її такою, якою вона є, не бійтесь віддавати її в спеціалізовані заклади, адже там є фахівці, які знають, як краще. Наберіться терплячості і часу, від вас залежить майбутнє маленької людини, якій є місце в суспільстві, і в неї майбутній розвиток і прогрес.

Звичайно, у вихованні такої особливої дитини є багато нюансів і труднощів, які будуть ставати на вашому шляху, але знайте, що Ваші зусилля і безмірна любов зроблять своє діло!

Список використаних джерел:

1. Скрипник Т.В. «Феноменологія аутизму» / Т.В. Скрипник. — К.: Видавництво "Фенікс", 2010. - 388 с.
2. Марк Хеддон «Дивний випадок із собакою вночі», Видавництво „Росмен“, 2003. – 224 с.
3. Збірник вправ для фахівців і батьків. Підтримка дітей з аутистичними порушеннями від 0 до 6 років. Ерік Шоплер, Маргарет Ланзінд, Лізли Ватерс. – Видавництво "Медісонт", 2009. - 200 с.
4. "Діти і підлітки з аутизмом. Психологічний супровід". Е. Р. Баенская, О. С. Нікольська, М. М. Ліблінг, І. А. Костін, М. Ю. Веденина, А. В. Аршатській, О. С. Аршатская. Видавництво "Теревінф", 2011. – 224 с.
5. Інтерв'ю журналу «З турботою про Дитину» доктор Вірджинія Бассі, 2010-2014. – 10 с.

*Порхун О.
Факультет соціально-психологічних наук та управління,
Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Шевченко А.Ф.*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СКАУТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПЛАСТ»

У статті автором здійснена спроба визначити особливості соціально-педагогічної діяльності «Пласту». З'ясовано, що завдяки самодіяльності, цілеспрямованості та системності, подібна організація сприяє соціалізації особистості, надаючи їй прискореності та керованості.

Ключові слова: *соціально-педагогічна діяльність, соціальне середовище, навчання, виховання, «Пласт».*

Проблема соціально-педагогічної діяльності молодіжної організації «Пласт», витоки якого сягають аж початку ХХ століття, є і залишається своєчасним і актуальним. Виняткової ваги набуває ця проблема ще й тому, що саме, в середовищі національної скаутської організації формувалася морально-духовний ідеал значної частини молоді Західної України, а потім і всієї України. Цікаво, також, як виховний ідеал пластунів початку ХХ ст. адаптується до урбанізованого молодіжного середовища ХХІ ст.

Серед досліджень історії «Пласту» нашу увагу привернули праці Л. Бачинського, О. Музиченка, Б. Савчука, В. Скоробського. У визначенні особливостей соціально-педагогічної діяльності «Пласту» стали в нагоді статті А. Капської, Р. Вайноли, В. Оржеховської, Г. Троцько, С. Харченко та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що молодіжні та дитячі організації розглядаються як особливе соціальне середовище, де дитина здобуває певні знання, уміння й навички. Важливим завданням соціалізації дитини, що знаходиться в молодіжному середовищі – це сприяння самореалізації особистості. Вирішальним чинником у цьому процесі є перетворення молодіжного об'єднання у соціально-педагогічну систему, в якій використовуються різноманітні прийоми, методи та методики для повноцінної соціалізації особистості в молодіжній організації. Головною складовою цього процесу є педагогічний колектив, який є носієм ідейності, певних цінностей, традицій та допомагає особистості в процесі її соціалізації.

Отже, молодіжні та дитячі організації є середовищем, де індивід здобуває певні знання, уміння, навички, а також соціалізується, формуючи відповідне ціннісне ставлення до себе, до однолітків, до власного народу, до держави.

Розпочнемо з історії молодіжної скаутської організації. Назва «пластун» походить від часів козаччини і позначає розвідника, який підкрадаючись чи вистежуючи ворога, чатував або пластував, вирішуючи складні військові завдання.

«Пласт» – є найстарішою скаутською організацією України, яка була заснована 1911 році Петром Франком, Іваном Чмолою та Олександром Тисовським, в основу її принципів та ідейних засад, покладено національну ідею. Головним завданням молодіжної організації було гармонійне всебічне та патріотичне виховання підростаючого покоління на засадах християнської моралі, розвиток духовних і фізичних рис юнаків та дівчат.

Варто зауважити, з 1924 року «Пласт» був заборонений колишньою УРСР як «дрібнобуржуазна виховна система», але і після її офіційної заборони, організація продовжувала діяти в українській діаспорі за кордоном. І лише через 67 років «Пласт» відновлює свою роботу в Україні, офіційним його відродженням вважається 13 квітня 1991 року на установчому з'їзді [1].

На той час велося багато дискусій щодо діяльності «Пласту», питання стояло в тому чи молодіжна організація буде військового спрямування чи самодіяльною організацією молоді. Зважаючи на ці обставини, О. Тисовський розробляє власну унікальну систему виховання, яка лише була подібна до скаутського руху. Автор «Пласту» бачив її самодіяльною організацією молоді, яка на перше місце ставить розвиток особистості, засвоєння нею певних норм цінностей, традицій, умінь та навичок, а також, яка активізує суспільну діяльність молоді. Таким чином, духовність та певні ідеї виховання особистості стають її першоосновою [4].

Основними принципами такої системи було дотримання певних правил та законів організації, працею над собою, згуртування колективу, корисна суспільна діяльність та здобуття певних знань, умінь та навичок. Також особливе місце в «Пласті» надавалося вихованню патріотичної молоді та формування майбутніх громадян України.

Навчання в «Пласті» ступеневе та завершувалося певними іспитами [2]: Перший ступінь забезпечував ознайомлення з організацією, з її роботою, ідейними засадами, законами, правилами поведінки та дисципліною. Для того щоб скласти даний іспит потрібно було набрати десять хрестиків за добре виконані завдання у грі Кіма, де потрібно було запам'ятати 16 предметів із 24, знати структуру «Пласту», закони, основні ідеї, статут,

закони, привітання. Ті, хто склав іспит ставав членом організації та готували до другого ступеня.

Другий ступінь включав у себе, подолання 2 кілометрів пішим ходом за 15 хвилин, вправлятися з конем, розводити багаття, вміти орієнтуватися на місцевості та ще багато завдань. Після виконання даних завдань юнаки ставали пластунами-розвідниками.

Третій – мав на меті можливість виявити як пластуни володіють отриманими знаннями в ході попередні випробувань. Учасникам, які подолали і третє випробування надавалося звання СКОБ (Сильний Красний Обережний Бистрий).

Пластун повинен бути ввічливим, сильним, служити своїй Вітчизні, повинен мати гарний вигляд, не допускати щодо інших людей поганого вчинку чи слова, не виказувати довірені йому таємниці, а також бути стриманим [3].

Ступені розвідника та СКОБА вважалися головним у пластовому навчанні. Їх виконання свідчило про те, що член організації сумлінно виконав всі поставлені завдання організації, що є корисним для його самовдосконалення та саморозвитку.

Також «Пласт» мав свої символи, герб та гімн. Гербом «Пласту» був український тризуб із білою трилистою лілеєю, цей символ виявляв пошану до рідної землі та ідейну цінність пластового руху [4].

Гімн «Пласту» вважалася пісня, перший куплет якої складений О. Тисовським «Цвіт України», а інші запозичені з поезії Івана Франка «В дорогу».

Серед символів «Пласту» були дуб, калина, мухомор та блискавка (СКОБ).

Символ Трьох Головних Обов'язків пластуна і пластунки: Бути вірним Богові і Україні; Допомогати іншим; Жити за Пластовим законом і слухатись пластового проводу.

Пластовий закон:

1. Пластун словний;
2. Пластун сумлінний;
3. Пластун точний;
4. Пластун ощадний;
5. Пластун справедливий;
6. Пластун увічливий;
7. Пластун братерський і доброзичливий;
8. Пластун зрівноважений;
9. Пластун корисний;

10. Пластун слухняний пластовій старшині;
11. Пластун пильний;
12. Пластун дбає про своє здоров'я;
13. Пластун любить красу і дбає про неї;
14. Пластун завжди доброї гадки.

В основу організації пластової виховної системи покладено віру в себе, в Бога та свою Вітчизну. Така система, як свідчить досвід практичної діяльності, націлює пластунів на патріотичне виховання, сприяє формуванню любові до своєї Батьківщини, дбає про те, щоб вони були корисним своєму народові. Те саме, можна сказати про свята, гутірки, імпрези – всю практично-духовну та суспільно-корисну життєдіяльність пластунів, що так чи інакше присвячене шанобливому ставленню до Бога, Батьківщини, її культурно-історичній спадщині [3].

Ще однією із соціально-педагогічних установок «Пласту» є обов'язок допомагати іншим та любити ближніх, що є дуже важливим для формування толерантного ставлення молоді до старших людей та дорослих, а також допомога дітям-сиротам і т.п., що є основою волонтерської діяльності [5]. А у нашому випадку може розглядатися складовою соціально-педагогічної діяльності. Адже участь у волонтерській роботі відіграє вагомую роль у подоланні актуальних соціально-педагогічних проблем. Для студентів практична участь у волонтерській роботі, та ще й молодіжній організації – це бажана практична справа. У подібних справах важливим є отримання професійних знань, знайомство з новими методиками та технологіями, досвідом спілкування та формуванням навичок роботи з людьми різного віку.

Виховний потенціал молодіжної організації полягає в тому, що дитина, проживаючи певні ситуації, дотримуючись відповідних законів і атрибутів, прискорено та керовано соціалізується. При цьому, набуває досвіду особистісно-значимої діяльності в природних умовах. Процесу соціалізації, також, сприяє формування морально-етичного, духовного ставлення до Батьківщини, безкорисливе служіння своєму народові, цілеспрямованість у досягненні соціально значимої мети.

Список використаних джерел:

1. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства "Сокіл", "Січ", "Пласт", "Луг" / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1992. – 79 с.
2. Жданович Ю.М. Виховання особистості у Пласті: Монографія / Ю.М. Жданович, Т.Ф. Алексеєнко – К.: ПП "Перспектив-А", 2006. – 262 с.

3. Коляда Н.М. Дитячий рух як соціально-педагогічний феномен / Н.М.Коляда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org>.
4. Пласт: становлення [А.Б.Зайченко, О.В.Кравченко, Р.М.Охрімчук та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 220 с.
5. Тисовський О. Життя в Пласті: Посібник для українського пластового юнацтва / Олександр Тисовський. – [4-те видання]. – Торонто: 1997. – 552 с.

Наукове видання

МОЛОДА НАУКА

СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

Матеріали подані в авторській редакції